

VIATA ROMINEASCA

12

1 9 6 1
DECEMBRIE
ANUL XIV

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R.P.R.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
CICERONE THEODORESCU : Umblă vîntul rău, prin bozii... ; O ciupercă de cenușă ; Osip ; Către țărături viitoare	3
★	
MIHAIL SADOVEANU : Cîntecul Mioarei (roman) (II)	5
POETII NOȘTRI	
NINA CASSIAN : Cuvînt înainte	58
Triumf ; Absență ; Ruinele se contemplă în amurg ; Grîne și valuri ; Statuie degradată ; Cer curat ; Extaz ; Inelul ; Timp ; Naivitate ; Zîmbind ; La deschiderea Congresului al XXII-lea ; Schiță ; Un om	53
★	
Acad. MIHAIL RALEA : Etica și cultura comunismului	65
★	
TIBERIU UTAN : Strada	70
GHEORGHE TOMOZEI : Un cîntec de pace	70
★	
VICTOR KERNBACH : Oameni și nisip (reportaj)	72
★	
HORIA ROBEANU : Cei care vin spre noi ; Duminecă : Pîinea ; Lirică ; Lumina	83
★	
N. MINEI : Note de drum sudamericane	85
ANIVERSĂRI	
PETRE PASCU : Rabindranath Tagore (prezentare și traduceri)	91
CRONICA IDEILOR	
I. BANU : Dubla renunțare în filozofia burgheză a istoriei filozofiei	96
CRONICA LITERARĂ	
OV. S. CROHMALNICEANU : Două volume de versuri : Radu Boureanu : „Moartea morilor de vînt“ ; Veronica Porumbacu : „Diminețile simple“	103
TEORIE ȘI CRITICA	
HORIA BRATU : Probleme ale prozei și ale criticii literare	111
EUGEN SIMION : Receptarea critică a operei lui Tudor Arghezi	125

5.14.247

CRONICA RIMATA

TUDOR MAINESCU : Simpozion de iarnă 138

CARNET URBANISTIC

Arh. JEAN MONDA : Circul de stat și reconstrucția cartierului înconjurător 140

MISCELLANEA

Magda Isanos (Camil Baltazar) ; Expoziția retrospectivă I. Ross (Paul Constantin) ; Varietăți filologice : Mihail Sadoveanu, creator de limbă (Șerban Cioculescu) ; Ce conține un best-seller (Eugen B. Marian) ; Sînt judecători la Roma ? (J. M.) ; Literatura română văzută printr-o prismă deformantă (Nicolae Liu) ; Vizuinile diavolului (D. B.) 144

CĂRȚI NOI

ALEXANDRU SEVER : Alecu Ivan Ghilia : „Asaltul timpului” 157
ELENA SAVU : Paul Anghel : „Șapte inși într-o căruță” 159
H. ZALIS : Vera Călin : „Byron” 161
TEODOR VIRGOLICI : N. Dunăreanu : „Oameni și fapte” 162
ION LANCRANJAN : V. Kojevnicov : „Vi-l prezint pe Baluev” 163

REVISTA REVISTELOR

— din țară —

Probleme de critică în „Steaua” (nr. 8—9/1961) ; Critica literară în „Contemporanul” (septembrie—octombrie 1961) 166

— de peste hotare —

„Neva” nr. 10/1961 ; „American literature” ; „Neue deutsche Hefte” — sept.—oct. 1961 170

★

CUPRINSUL REVISTEI „IAȚA ROMÎNEASCĂ” pe anul 1961 177

FOTOGRAFII : Florin Dragu

ILUSTRAȚIA DE PE COPERTĂ : PUIA MASICHIEVICI : Tineri din brigadă

Director : MIHAIL RALEA

Colegiul redacțional: Acad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA
Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, DEMOSTENE BOTEZ,
Ov. S. CROHMĂLNICEANU, LUCIA DEMETRIUS, Acad. IORGU IORDAN,
Acad. ATHANASE JOJA, REMUS LUCA, AUREL MIHALE, AL. PHILIPPIDE,
membru corespondent al Academiei R. P. R., MARIN PEDA,
Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU, VICTOR TULBURE,
Acad. TUDOR VIANU

Redacția : Bd. Ana Ipătescu, nr. 15, telefon 11.88.85 — Raionul I. V. Stalin, București
Administrația : Șos. Kiselev, nr. 10, telefon 18.63.99 — Raionul I. V. Stalin, București

UMBLĂ VÎNTUL RĂU, PRIN BOZII...*

*Umbă vîntul rău, prin bozii
Ca voivozii, ca irozii...
Urmărindu-l cu blesteme
Creanga arborelui geme :*

*Du-te, vîntule al urii,
Cu pierzarea laolaltă,
Cu nălucile ce saltă
Ca năpîrcile din baltă,
Ca pe prada lor vulturii,
Ori ca fiarele pădurii,
De-o vecie în cealaltă*

*Du-te, du, strigoiule,
N-ai mai fi, războiule !*

O CIUPERCĂ DE CENUȘĂ

*O ciupercă uriașă
Scăfîrlia bolții-nfașă,
Legănîndu-se-n senin,
Ingrășată cu venin...*

*Drag ți-e lumea să rămînă
Arsă, o pustie spîină ?
Drag ți-ar fi să nu mai vezi
Răsărituri și amiezi ?*

* Din volumul în pregătire „Povestea Ioanei”

*Ai să lași sperietoarea
Cu ciuperci să-ți umple zarea?
Nici cenușă pe-un fâraș
Din ciupercă să nu-i lași...*

*Stă pe lume, stă căpușă,
O ciupercă de cenușă —
De cenușă, de gunoi,
Trebuie un măturoi.*

OSIP

*E, Osip, un om odată!
Il pricepi în două clipe,
Dintr-o vorbă aruncată:
— Ești de mult sondor, Osipe?*

*Peste chipul tînăr umblă
— Dintr-o dată strîns în cute —
Parc-un nor și parc-o umbră...
Repede. Pe nevăzute.*

*— Nu mai sînt. Acum sînt paznic.
Ast picior de lemn mă-ncurcă.
La foraj, nu stai la praznic!
Nici nu torci, pe fus, din furcă.*

*— Accident?... El rîde: — Poate.
Hitleriștii, dînd în nas
Cînd le-am tras picioare-n spate,
Dapă ei, pe-al meu, lau tras...*

CĂTRE ȚĂRMURI VIITOARE

*Peste țărături, peste mare,
Înori se-adună, nori se sparg,
— Uite, șiruri de cocoare...
Uite, zburători de larg!*

*Șorțuri mici, filfîtoare,
Parcă-s aripi de cocor
Către țărături viitoare
Pregătîndu-se de zbor...*

*Ochii, umezînd la colțuri,
Cuză spre copii acum:
Trec, ținîndu-se de șorțuri,
Trec, în șiruri lungi, pe drum.*

*Către țărături viitoare,
Către soarele-catarg —
Trec, ca șiruri de cocoare,
Micii zburători de larg.*

CÎNTECUL MIOAREI (II)*

— roman —

VII

Cătră zorii zilei vîntul s-a domolit, dar ploaia își urma curgerea subțiată. Dărindai dormise somnul iepurelui. De cîteva ori se trezise ascultînd și privind spre patul starețului său prin aburirea luminii de-afară, se simțise și el alinat de tilna adîncă și de respirația regulată a bolnavului. Așa încît aștepta cu bucurie vizita doctorilor. Însă pînă atunci mai era. De la revărsarea zilei și pînă la apariția lor mai aveau a trece cinci ori șase ceasuri.

Flacăul era mai înțelept decît părea din vorbirea-i ușuratică. Așteptînd deșteptarea sihastrului, își făcea socoteala că opreliștea pe care i-o rînduise Sandu mecanicul nu era potrivită cu starea bolnavului. Adevărat ori nu, prepusul lui Sandu Calarașu putea primejdui viața monahului Pavăl. După zdruncinul din munte, truda coborîșului și operația medicului Hanganu, aducerea amînte a trecutului ar fi ca o cădere nouă.

Se gîndea cum să facă. Ar fi trebuit sihastrului o pregătire. Dar nici peste porunca mecanicului nu putea trece. Totuși e bine poate să-i vorlească bolnavului despre mecanic ca despre un om vrednic și fără ascunzișuri, să-i pregătească apropierea; iar descoperirea să zguduie mai puțin acea inimă otrăvită.

Sihastrul se trezi dintr-o dată. Era ceasul cînd soarele răsărise în dosul draperiilor de nouri. Întrebă cu glas liniștit :

— Tu nu dormi, Irimic ?

— M-am trezit și eu, părinte, chiar acum.

— Parcă ai gîndi ceva adînc.

— Adevărat, părinte.

— Tu vei fi gîndind la împărăția cerurilor ? zîmbi schivnicul.

— Ba, ca un păcătos ce mă aflu, cugetam la cele pămîntești.

— Ce mai spuneau asară doctorii ?

— Doctorii aveau nădejde bună. Dar mie nu-mi plăcea că Sandu mecanicul poftea să vie și el astăzi, să-ți spuie nu știu ce.

— Dar parcă tu singur spuneai, Irimie, că e om de ispravă și mie cu priință.

— Asta numaidecît. Îl cunosc bine; el mi-a dat înțelegerea de carte. Dar să nu te tulbure cu niscai întrebări.

*) Vezi „Viata rominească”, nr. 11/1961

— N-ai grijă, Irimie. Știu eu ce, să-i răspund. Și la ce te mai gîndeai?

— Mă gîndeam așa, părinte, că după ce-ai să te pui pe picioare și vei începe să umbli și să te uiți împrejurul cuvioșiei tale, ai să vezi ce n-ai știut și-ai să cunoști ce n-ai văzut, după cît s-aude în satele de sub munte.

— Ce spui tu, bre Dărîndai? Adevărat că ieri am auzit niște vorbe străine, care nu se rosteau în vremea cînd mă aflam între oameni. Dar acele vorbe le înțeleg; numaicît mă mir auzindu-le rostite de munteni.

— Ai să mai auzi cuvioșia ta multe.

— Nu mă spăria cu vorbe, Dărîndai.

— Lasă c-ai să vezi. Și aș vrea să cunosc și eu toate cîte aud vorbindu-se. Se pare, părinte sihastru, că s-a schimbat cîrma la plutărit.

— Cum așa? De ce nu mi-ai spus nimica și mie, cînd suiai sus la mine?

— D-apoi, părinte al meu, cum aș fi putut cuteza să grăiesc, cînd nu-mi îngăduiai decît să tac? Nu-ți aduci aminte cînd m-ai găsit la izvor cîntînd singur:

*Peline, frate peline,
Amară-i inima-n mine
Ca și veninul din tine...*

Eu știam că te apropii și cîntam asemenea cîntec în pofida cuvioșiei tale. Și-atuncea am băgat de samă cu mare sfială că ți-au steclit lacrimi în ochi. Nu puteai atuncea suferi să se pomenească de lumea care am înțeles că te prigonise. Și n-ai avut cum afla de cîrmă în răstimpul schivniciei cuvioșiei tale, căci n-ai grăit decît cu ciobani vechi, iar întîmplările schimbării s-au făcut de puțină vreme, în anii mei, aș zice. De aceea mecanicul îmi spune mie: „măi omule nou“... Te-ai supus un timp canonului muțeniei înaintea mea și-a fost frate de ajutorință Gherasim, și surd și mut și năling. Pe acela l-ai avut zece ani. Și Gherasim acela, sărmanu, s-a petrecut din lumea asta fără să știe nimic, ca și căprioarele pe care le-ai miluit și ca bursucul pe care l-ai fost îmblinzit.

— Ce spui tu, bre Dărîndai?

— Spun ce spune norodul, părinte schivnic.

— Măi Dărîndai, tu-mi spui mie ce-ai visat astă-noapte.

— Ba stăpînirea s-a schimbat după ce s-a sfîrșit războiul cel mare. Cuvioșia ta n-aveai de unde ști, căci petreceai cu sălbătăciunile și cu vedeniile, iar Gherasim suia din vale întru surzenie, și-ți punea lingă izvor tainul intru muțenic, și celelalte obrazuri, care slujeau la oi și la vite sub privegherea cuvioșiei tale, nu îndrăzneau niciodată să se așeze la focul cuvioșiei tale, fiind cuvioșia ta om al lui Dumnezeu, avînd de-a face mai mult cu sfinții decît cu muritorii de rînd. Aceștia te-au pîrit că te-ar fi auzit grăind în peșteră cu sfîntul Paval. Acum eu ți-oi spune, părinte al meu, că atuncea cînd a venit la cîrmuire partidul, cum îi spune mecanicul, s-au împărțit muncitorilor plugari pămînturile boierești toate.

— Tu aiurezi, Dărîndai. Cum s-au putut face asemenea lucruri fără tulburări? La anul 1907, avînd cu numai opt ani vîrstă, nu s-a sculat oare plugăria cerînd pămînt? Și s-au amestecat nemernicii cu sînge și țărîna...

— Ei, iaca, părinte, acuma nu s-au amestecat. Partidul, cum îi zice mecanicul nostru Sandu, a dat slobod și fără plată pămînt la toată lumea

sărmană. Zice acest partid (așa spune Sandu mecanicul): cine muncește minîncă, cine nu muncește să nu minince.

— Ei, și cum a fost?

— Cum să fie? boierii s-au dus, avînd asupra lor blăstămîl pînii nemuncite. Și cu dinșii s-a dus și regele.

Sibastrul îl privi pîntă pe fecior, ca pe un nebun.

— Nu te mira, frate schivnice. Fiind acel rege un fecior ca mine, mai mare peste boieri. Și acel fecior nu trăgea cu coasa, nici mînuia sapa; sta numai de dimineață și pînă sara într-un scaun și se uita pe fereastră. Avea o casă mare în care n-avea ce face. Și minca pîne albă, din acel pămînt amestecat cu singe, de care ai pomenit cuvîșia ta. Așa că și-a încărcat într-un tren straietele cu fireturi și dus a fost. Așa, spune Sandu mecanicul.

În răstimpul acestor interpretări personale ale evenimentelor timpului, ucenicul nu uita rînduiala igienică preserisă bolnavului de cătră doctorul Hanganu; și tocmai se pregătea să treacă în altă încăpere recipientele și ștergarele ude pe care le culegea din jurul patului, cînd mecanicul și profesorul intrară, avînd cu ei și pe Sandu Calarașu.

— Dărîndai, lasă palavrele, porunci medicul; după ce lepezi cîte ai în brațe, să te duci la culmie și s-aștepți să-ți dea, la ora opt, mîncarea de dimineață a bolnavului și o aduci aicea.

— Am înțeles, tovarășe doctor, răspunse fratele Irimie, întrucîtva umilit de slujba pe care o îndeplinea lingă starețul său. Cugeta la glumele personalului feminin ce-l aștepta la bucătărie; o slujbă ca aceea pe care o făcea el nu se cuvenea a fi săvîrșită de un bărbat; dar lui Dărîndai nu-i păsa, căci avea pregătite răspunsuri ascuțite împotriva breslei muierilor.

Andru Macovei privi atent obrazul bolnavului, pe care sta încă zugrăvită mirarea.

— Fratele Dărîndai ți-a spus povești?

— După cum ați auzit și dumneavoastră, domnule doctor.

— Poveștile purced de multe ori de la un adevăr, încuviință doctorul Andru. Dărîndai a înfățișat adevărul în stilul lui special; altă greșală n-a făcut.

— Așadar e adevărat ce mi-a spus?

— E adevărat, dar nu-i pricină să fii emoționat. Dă mîna să-ți cercetez pulsul, în timp ce prietînul nostru Costache Hanganu îți așază termometrul. Pînă ce ți se încheie cum se cuvîne picioarele, rămîi numai cu dorinta de a vedea, de a cunoaște și a judeca prin dumneata însuși toate cîte se vor fi petrecut în lipsa dumatiale din lume. În privința asta sînt de părerea lui Toma necredinciosul: crede după ce vei vedea și pipăi. Nu e așa? Cîndat mi se pare că atîta cît ai stat sus...

— Cu capu-n nouri, domnule doctor; sau cufundîndu-mă uneori pînă în iad.

— Cît ai stat sus, ori coborit în infern, nici o știre nu ți-a parvenit. E bine, doctore?

— Bine, domnule profesor, temperatura normală.

— Pulsul puțin precipitat însă. Acest sihastru e un tip emoțional. Fii cuminte și încearcă a te stăpîni, prietîne. Iară eu, de și voi fi fiind, cum îți închipui, un luptător progresist, acuma nu mă interesează decît picioarele dumatiale.

— Și pe mine, doctore, zîmbi bolnavul.

— Fii liniștit, au să se vindece și au să te servească încă multă vreme.

Inchizînd ochii, sihastrul se simțea sfișiat de două simțiri aprîge.

Întîi se ascuțea în el uimirea că înțelege fără nici o dificultate vorbirea de altădată, a orășenilor, pe care o socotea amuțită. Asta era adevărata lui ieșire la lume. Deci nu era cu desăvîrșire scufundat. Anii pe care îi petrecuse în munte îl mutaseră într-un trecut adînc misterios al rasei păstorilor, iar acuma plutea iar cătră lumea din care plecase năprasnic. Nu era bucurie deplină; îl săgeta părerea de rău.

Și al doilea simțămînt, în care bucuria și regretul îl prăvăleau, era mila dragostei pe care o cetea în ochii lui Sandu mecanicul. Deci acest om îmbătrînit înainte de vreme era prietinelui lui din tinereță, care îi pusese în mîna o cheie de ieșire din ignominia disperării.

— Cu adevărat, tu ești, Sandule Calaraș? De bucuria ce am aș putea să mă prăpădesc cu adevărat.

— Ba să trăiești, măi Săracu.

Așa îi zicea odinioară, în oaste, Sandu Calaraș: „măi săracu“.

Se îmbrățișau. Mecanicului îi curgeau lacrimi în barbă. Sihastrul închisese ochii, dincolo de bucurii și dureri. Se alinau în el pătimirile. Nu mai era singur pe pămînt.

Doctorul Hanganu așteptă cu răbdare alinarea bolnavului.

— Pulsul i s-a ridicat, temperatura e normală, murmură el cătră profesor. Apoi zîmbi sihastrului, care-i pîndise vorbele.

După ce părăsîră camera, Macovei și Hanganu trecură prin pîcla dimineații și intrară în cerdacul larg deschis cătră munți spre asfințit. Acolo îi aștepta Zarandi și era pregătită gustarea de dimineață.

— În vreme ce dumneavoastră vă restaurați, îndemnă Hanganu, eu trec pe la ceilalți bolnavi ai mei. Apoi îl aduc aici pe Sandu Calarașu. De la el avem să aflăm, după cît înțeleg, o poveste de demult.

— Pînă ce-a sta burnița și poate s-a arăta soarele, n-avem ce face alta, a fost de părere și filologul.

Cătră ora zece, adunarea se încheiase. Andru și Zarandi se cuibăriră alături, pe divan. Ghiță Miclăuș le potrivise pe măsuta de alături cafelele lui celebre. Doctorul Costache și Sandu mecanicul aveau evlavie pentru vin și stăteau la masa cea mare, cu paharele pline și cu o garafă abia începută.

— Din tinerețile mele, zîmbi Sandu, nu m-am putut împăca nici într-un chip cu fiertura asta arăbească.

— Eu de asemeni, încuviință Hanganu.

— În acele tinereți, urmă Sandu, m-am fost eu legat cu un fecioraș fără mustață, fiind noi prieteni. Eu mă aflam lucrător la atelierele de la Socola. El învăța în particular, ca să dea examene la liceul național, îl chema Petru Matei. Acest fecioraș Petru Matei a ajuns, precum l-ați văzut, cu picioarele în ghips la spitalul nostru din Slătiori.

— Întîi a ajuns sihastru, observă profesorul.

— Se poate. Pe cărăuș îl supune nevoia. Și acest prietinelui meu n-a avut ce face alta, ca să se ferească de năpaste și prigoană.

Înainte de a vă spune cum s-au petrecut lucrurile, trebuie să aflați domniile voastre că prietinia noastră de atunci s-a legat la un club al muncitorilor. O samă dintre lucrătorii tineri ne legasăm cu unii cărturari, cu care stăteam de vorbă uneori și de la care împrumutam cărți. Cetisem colecția *Contemporanului*, și într-un manuscris destul de vechi, *Manifestul*

Comunist. Am întâlnit pe Matei în grupa lucrătorilor tipografi. Și pe urmă înțelegându-ne de toate privințele că rînduiala lumii de atunci nu-i bună și trebuie schimbată, umblam amîndoi prin locurile cunoscute pe care le sfîntiseră poezii și cărturarii ieșeni.

Eu eram tîrgovaț, de la Nicolina, sărac, fără părinți și fără rude. Trăiam de capul meu.

Iar Petru Matei era dintr-un sat din marginea codrului de la Boroșești: Goruni, adică Stejarii-cei-vechi. Nu departe de Stejarii-vechi se afla, tot sub codru, o poiană unde fusese odinioară crișma Șantei. Prietinel meu, fiind un fel de poet, îmi spunea balada lui Codreanu, cînd umblam plimbîndu-ne prin acele locuri încîntate:

*Măi Codrene, măi Codrene,
Te cunoști după sprincene
Că ești făcător de rele...*

Petru Matei avea, cum spunea el singur, patima poeziei, rîvnind s-ajungă cărturar.

Bătrînii prietinelui meu au căzut dintr-o dată, cînd funcționarii Creditului funciar rural le-au vîndut vitele și toată gospodăria, lăsîndu-i lipiți pămîntului. Sora mai mare a prietinelui meu, lelița lui Anica, văzîndu-și prăpădită și zestrea cîtă se strînsese pentru mărișul ei, s-a gîndit să intre undeva într-un serviciu. S-a găsit un loc la niște boieri din tîrg de la Vaslui.

După cum știți și dumneavoastră era greu în acea vreme pentru lumea noastră săracă. Serviciul putea alina foamea prietinelui meu, dar nu-i putea îngădui nimic altceva. Venea asupra lui și amenințarea recrutării.

După ce s-a sfătuit și cu lelița-sa Anica, au rămas înțeleși că ea ar putea da din leafa ei ceva bătrînilor ca să le amăgească bătrîneța amărită, iar el să-și facă serviciul militar și să-și dea și examenele la liceu. Cel mai potrivit corp de trupă pentru asemenea nădejde înșelătoare era compania de jandarmi pedestri de la Iași. Compania aceasta era în serviciul poliției și justiției. Putea fi cel puțin cuvințios îmbrăcat și hrănit bine și, după aceea, cu examenele liceale, vazînd și făcînd.

Sfătului acestuia al leliței Anica eu n-am pus nici o împotrivire, găsînd folositor pentru multe motive, să ne aflăm în cetatea justiției și poliției; drept care eram și eu hotărît să intru tot în acel corp de trupă, la un an după recrutarea lui Petru Matei.

Am înțeles, pe urmă, că sfatul leliței Anica fusese interesat. Serviciul militar ținea despărțit de ea pe frate-său. În viața leliței Anica se petrecuse o schimbare pe care ea o socotea bună. Se amoresase de ea băiatul avocatului unde își găsisese ea serviciu. Iar acel băiat administra o moșioară de zestre a mamei lui, nu departe de Vaslui. Și lelița Anica fusese fericită să-i fie ajutoare și îngrijitoare acelui boieras.

Toate acestea nu le-am știut nici eu, nu le-a știut nici Petru Matei, decît mai tîrziu. În rîstimp, am intrat și eu în compania de jandarmi pedestri, ca să-mi fac serviciul militar. Matei avea un an servit și am fost bucuros de prietinia lui, pînă ce m-am deprins cu viața de cazarmă.

Intrasem în oaste hotărît să mă supun întru totul rînduielilor ei, așa încît să-mi ușurez cît mai mult trecerea celor trei ani de robie. Nu mi-a fost ușor să înghit zi cu zi acel pahar de amărăciune; dar eram statornic și îndărătnic și înțelesesem că numai asta putea să fie apărarea mea. Ca

muncitor de la atelierele Socola eram supravegheat. O bucată bună de vreme n-am scos capul din hruba în care mă cufundasem. În același timp m-am cerut la școala de gradați, dovedindu-mă cel mai destoinic din contingentul meu. În anul al doilea al milităriei am pus galonul de sergent.

Petru Matei rămânea caporal. Nădejtile pe care căpitanul și le punea în el scăzură. Petru Matei era un neliniștit și dovedea adeseori răzvrătire, în vorbe tăioase, în felul cum înfrunța pe gradați. Ochii lui tulburați și minioși au cunoscut destule zile de carceră. Totuși era un băiat ager. Comandantul își pusese în gând să facă din el un camarad de carieră, îl proteja, îi dădea sfaturi, cu ideea că acel fecioraș avea în el energie și hotărâre, ce puteau fi canalizate cu folos pentru oștire.

Când am ajuns să-i fiu superior în grad, i-am lămurit purtarea mea și l-am făcut să priceapă ceea ce numeam eu înțelepciune. Nu i-a fost ușor; dar s-a domolit și s-a supus întrucâtva sfaturilor prietenești ce-i dădeam.

Insfirșit s-a eliberat. Eu am rămas încă un an în uniformă. Din ce agonisise el și din ce-i adăogisem eu, hotărâse a îmblinzi cât de cât trainul bătrînilor lui de la Stejarii-vechi.

Eliberarea lui se produsese toamna. A ajuns acasă în toiul recoltei porumbului. A găsit pe bătrîni muncind la alții. I-a scos din nevoie, le-a asigurat mămăliguța lor cea de toate zilele. Apoi în căsuța cea săracă a cerut de la părinți vești despre lelița Anica. Acea leliță îl legănase în brațele ei cît fusese prunc. Îi era ca o mamă mai tinără.

Bătrîna clătina din cap lăcrămînd.

— Iaca, n-avem nici o știre de la fata asta; poate-i bolnavă, poate s-a prăpădit, poate nu vrea să se mai răspundă cu noi. S-a mai întimplat asta și cu alte fete, care s-au dus la tîrg și duse au fost. De un an n-am mai primit de la dînsa ravaș. Zicea c-o duce bine și că ne-a fi bine și nouă mai pe urmă; dar deocamdată să răbdăm.

Matei s-a cam supărat.

— De ce nu m-ai înștiințat și pe mine de acel ravaș?

— Apoi, dragul meu, fata ne poruncește în acel ravaș să nu-ți spunem ție nimic, știindu-te aprig.

Petru Matei cere numaidecît scrisoarea. Bătrîna se tînguie că nu știe unde s-a rătăcit, moșneagul o scoate din chimir, dar n-o dă; și băiatul se hărățește cu părinții lui, pînă ce află adresa avocatului de la Vaslui. Atunci se ridică, trage pe minici paltonul, își îndeasă în cap pălăria. Nu vrea să mai întîrzie nici o clipă; nu pofteste nimic din mîncarea pusă pe masă.

— Vai, băiete, se tînguie maică-sa, vād că te-ai boierit și tu.

— De ce m-am boierit? se întoarce el mînios.

— Căci porți straie de la tîrg.

— Și de ce m-am boierit și eu? Vrei să spui că s-a boierit și lelița Anica?

Atuncea bătrînul a suduit-o pe babă, că nu-și poate stăpîni limba. Petru Matei s-a izbit în ușa cu avînt al mîniei și s-a tot dus.

Cu avocatul cel bătrîn de la Vaslui n-a putut sta de vorbă. Amenința din barbă spre Matei că el n-are a da socoteala nimănu.

— Cauți o soră? Treaba dumnilale. N-o găsești aici? o fi fiind în altă parte; treaba ei. Fă bine și mă lasă în pace.

Petru Matei află că moșioara acelu avocat nu e departe de Vaslui. Își face silă să se liniștească și pleacă s-o caute pe soră-sa.

Găsește la o margine de sat curtea boierească a acelei moșii. Intră. Boierașul nu-i acasă. Dar lelița Anica îi iese înaintea cu mare bucurie. Și după ce-l îmbrățișă și-l sărută în cerdac în vederea oamenilor din ograda și-i grăiește așa, ca să se știe că îi frate, îl trage pe frate-său într-un salon, după aceea într-o cămaruță mai la o parte. Și cum ajung în acea cămaruță, lelița Anica se prăvale pe-un divan și prinde a plînge cu amar.

— Ce-i, lelița Anica? Spune. Ce întîmplare îți s-a întîmplat? Ce năpastă te năpăstuiește?

Lelița Anica își bocoște durerile și-și blastămă viața. Că și-au fost dragi, ea și cuconașul, și la început i-a fost ca-n rai. Dar acum se află îngrecunată în a cincea lună și cuconașul vrea s-o lepede. O mai ține de plăcerea lui o săptămînă și după aceea-i pune leafa din urmă în mînă și ducă-se unde va ști; el n-are ce-i face; și pruncul poate nici nu-i al lui. Zădarnice jurămintele, zădarnice plîngerile și suspinurile. Viața ei s-a sfîrșit. „Să nu mă leși, Petruță. Dacă nu-l întorci de la hotărîrea lui pe Grigoriță, apoi mă zvîrl cu capu-n fîntînă“.

Cum se zbuciuma fata și-l ruga pe frate-său, iaca și cuconașu Grigoriță. Era un băiat frumuseț cu mustăcioară neagră. Intră, se încruntă, nu-i place. Se stropșește:

— Cine ești tu?

— Eu sîs fratele surorii mele, domnule.

— Și ce poftesti?

— Poftesc să-mi dai socoteală pentru rușinea ei.

El rîde.

— Frați de aceștia va mai fi avut Anica asta. Fă bine și ieși cît nu mă supăr. Căci dacă nu m-ascuți și nu ieși, chem haidaii să vie cu cîinii.

Cînd s-a desfășurat Petru Matei asupra lui, Grigoriță a tras șiful din bastonul pe care-l purta. Dar lelița Anica i-a apucat brațul. Grigoriță a lepădat șiful și-a izbit de două ori în Petru Matei cu pumnul gol; apoi văzînd acei ochi bulbucăți ai lui Matei și acea mînie, mai primejdioasă decît arina pe care o lepădase, numai ce-a dat dos la față și s-a răsucit în fugă spre ieșire.

Matei pe urma lui. Lelița Anica după amîndoi.

Cînd boierașul s-a năpustit în cerdac, slujitorii curții l-au socotit nebun, așa era de zbîrlit și de holbat. Iar apoi au văzut alt nebun care se abătea asupra celui dintîi ca o pajură cu căngile întinse. A făcut o săritură pe treptele de piatră, dar căngile l-au prins din zbor. Matei a și fost asupra lui dărîmîndu-l și trîntindu-l de două ori.

Oamenii curții au dat năvală să-și culeagă stăpînul.

Petru Matei a ridicat asupra lor ochi crînceni. A răcnit:

— Nu v-apropiați! Mișelul acesta a rușinat o fată de-a voastră, care mi-i soră mie, și-acuma o alungă. Vreau să-l omor, vreau să-i beau sîngele!

Cînd Petru Matei l-a apucat iar pe boieraș ca să-i beie sîngele, a slobozit țipăt de groază Anica și, cu mîinile la tîmple, s-a repezit la fîntîna cu roată din mijlocul ogrăzii și s-a zvîrlit în adîncime cu capu-nainte.

Atuncea a venit la Matei un moșneag, starostele bouarilor și i-a grăit cu blîndeță:

— Măi băiete, lasă-l pe acel mișel, cum îi spui, cu plata neîmplinită, ca să nu te prăpădești și tu cu desăvîrșire. Poate nu-i mort și-i scăpa și tu cu mai puțină pedeapsă. Cum l-ai apucat tu în căngi, așa au să te apuce pe tine judecătorii lor. Destulă ticăloșie s-a întîmplat astăzi și zăluda aceea

de soră-ta ne-a spurcat fintina. Cu voie ori fără voie, noi te-om duce la jandari, ș-apoi s-a vedea ce-a mai fi.

Mai apoi acest bouar bătrîn, cu numele Pintilie Pleșa a fost martor principal în procesul prietinelui meu Petru Matei. Nu se știe bine pentru care motive, afacerea a fost mutată de la tribunalul Vaslui la Iași, și Petrea adus la temnița Galata, așezată, precum știți, pe delul Miroslavei.

Piesa aceasta, pe care și acum o am înaintea ochilor și în auz, s-a jucat la palatul de justiție, în luna april a anului următor. Eu făceam paza sălii, cu câțiva jandarmi. Era după ora șase și mulți muncitori tipografi și de la atelierele căilor ferate se adunaseră ca la un spectacol ca acela.

Pintilie Pleșa bătrînul venise în straiiele lui albe, cu sumăieș scurt, și cu opinci meșteșugit îngurzite. Lepădase jos lingă el căciula și de căciulă rezemase toiagul. Era proaspăt bărbierit, ca de sărbătoare. Mustață căruntă stufoasă. Pleșuvie naltă pînă în creștet, fumurie și boțită ca o chivară veche de tablă.

Aștepta să fie chemat să mărturisească. Privea ca dintr-o ceață a șesului Moldovei, cu totul străin.

Cînd grefierul a chemat pe acuzat, el și-a ferit fruntea și s-a uitat pieziș de la mălțimea lui. Era moșneag drept și subțiratic. A descoperit și pe judecători și pe procuror și-i era de mirare că se strînsese împrejurul lui atîta lume.

M-am apropiat de dînsul și i-am șoptit să fie cu luare-aminte, căci îi vine rîndul. El a tușit și a înghițit un nod, sfiindu-se de uniforma ce purtam.

Președintele îl chiamă. El răspunde cu glas tare, ca și cum ar fi grăit în aer liber:

— Aicea-s, cucoane!

— Pașește și vino ca să depui jurămîntul

Călauzit de aprod, s-a oprit în fața crucii. După îndemnul magistratului, a pus mîna pe cruce și a jurat să spuie adevărat cum s-a petrecut întîmplarea de la Cornești.

— Adevărat, domnule, a răspuns el cu emoție. Azi n-am vîrit nimic în gură; nici natură. Am băut numai un cofăiel de apă în deal la Repedeu.

Cînd s-a întors, a dat peste Matei.

— Aista-i! a zis el, făcînd semn spre prietinelui meu cu fruntea.

Atunci a observat și pe cuconașul Grigoriță, care se ținea într-o postură umilită și schiloadă lingă tatăl său avocatul Grigore Corneanu.

— Acesta-i! a încuviințat el.

— Moșule, i-a poruncit sever judecătorul cel cărunt din mijloc; ai mai fost martor cîndva?

— Ba m-o ferit Dumnezeu, cucoane.

— Atunci află că n-ai a vorbi decît atunci cînd te întreb eu și numai despre ce te întreb.

— Am înțeles, măria voastră, dar eu am dat numai acum de cunoaștere, obișnuit să deosebesc de la *distanție* care-i boul rătăcit și cum îl chiama.

— Bine-bine. Vasăzică cunoști pe acuzatul Petru Matei.

— Il cunosc, l-am văzut cînd cu pricina; dar nu știu ce vorbă i-ați mai adăogit dumneavoastră. Poate-i prepus că a vrut să omoare pe cuconașul Grigoriță.

— Așa e, a aprobat cu satisfacție președintele, vădit mulțămit de inteligența lui moș Pintilie. Spune cum a fost?

— Apoi, iaca spun. Fata era în casă, cu frate-său, Matei. Și pe cînd își plingea ea risul din trecuta vară, căci rămăsese grea, numai iaca cuconășul Grigoriță. Află că a venit un frate al Anicăi, — așa-i zicea fetei, și bănuind că aceluși frate fata îi mărturisește petrecania ei, s-o miniet care nu se mai află; ș-o dat năvală asupra lor. Se chiamă că, după ce puresese ca într-adaos, cuconășu Grigoriță voia s-o alunge.

— Lasă asta, moșule.

— Iaca lăs, măriile voastre. Eu adicătelea vreau să lămuresc mai bine chestia. Și nu mult după ce intră cuconășu opintind să tragă din bîta șpanga, îl vedem zbucnind înapoi pe ușă. Fratele fetei după el; îl ajunge pe treptele de piatră, îl smucește înapoi și-l trîntește de două ori ca pe un cojoc, de-a rămas cuconășul lat. Iaca după ei și Anica; și cînd vede că frate-său vrea să-l omoare pe cuconăș, dă năvală drept la fîntînă și se zvîrle cu capu-n jos peste ghizdele. Eu pusese mîna pe acuzat, cum spuneți domniile voastre, și-l povățuiam să nu facă moarte de om, că-și pustiește inima și se cufundă în prăpastia ocnei. Și lui i-o venit pesemne așa o milă de om ș-o stat. Dacă-l mai trîntește o dată, apoi îl achita de istov.

— Cum? ce făcea? zîmbește magistratul.

— Il achita, se bucură moș Pintilie.

— Vasăzică, avea intenția să-l omoare?

— Apoi da, măriile voastre, avea ce spuneți dumneavoastră, ca să-și astimpere arșita miniei și obida nedreptății.

— Care nedreptate?

Moș Pintilie nu răspunde. Privi spre boierii din față, apoi spre cei din dreapta și oftă întristîndu-și privirea.

— Te-am întrebat, stăruie judecătorul cel cărunt. Răspunde.

— Apoi, măriile voastre, dreptii cu dreptățile și strîmbii cu strîmbătățile.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun, măriile voastre, că după ce l-am dat jandarmilor pe Matei, ș-am adus pe doftor pentru cuconășu Grigoriță, ș-a fost scoasă moartă din fîntînă acea fecioară nechibzuită, care s-a dovedit a avea într-însa prunc, am lăsat vitele albe în sama lui Tanasă, iar eu, după rugămîntea acestui Matei, încalîcind pe loc un buiestraș ce am, m-am dus, m-am tot dus pînă ce-am intrat sub codru ș-am ajuns la Coroni și, întrebînd, am aflat căsuța bătrînilor acestui Matei.

Baba ținea ceaunul între picioarele unui scăunel; moșneagul mesteca mămăliga. — Stați, zic; iaca, eu is Pintilie Pleșa din sat de la Cornești, unde a fost slugă o fată a dumneavoastră la niște boieri și tare bine au ținut-o după obicei, încît a ajuns la o împlinire frumoasă, pe care am venit să v-o povestesc din pont în pont, după făgăduința ce am făcut-o feciorului dumneavoastră. Și le spun eu tot ce-o fost, și cu fata lor, și cu feciorul lor. Moșneagul zice: — Mulțămesc, bade, de veste și vai de zilele mele! Baba țipă: — Maică precurată și pururea fecioară! S-au așternut amîndoi la pămînt și a rămas mămăliga nemîncată. I-am sprijinit să se aburce pe laiță. Unul cu capul spre fereastră, altul cu capul spre cuptor. Moșneagul a gemut o vreme. — Marandă, zice, Marandă, eu de-acu mă duc. Baba s-o mai tînguit, s-o mai zvîrcolit și, nu mult după bătrînul ei, și-o dat sufletul și dînsa. Ies și chem vecini din marginea aceea de sat. Trimitem după preot. Săvîrșim cele rînduite. Toporîm sicrie din niște lătunoaie. Iaca și oamenii perceptorului: vin să împlinească datoriile și rămășițele; ar

vrea să puie în siguranță bearfele din căsuță și straiile de pe morți ca să rămie morții numai în cămeșoalele lor de cîlți; căci altfel, morții îngropați și casa rămasă pustie, or lua alții ce se cuvine statului. Așa că rușinându-i noi, că ce fel de creștini sint, mulțamitu-s-au să ducă numai ceaunul cu mămăliga rece. I-am prohodit pe morți dind și eu ajutor pentru preot zece lei; după care m-am întors la Cornești.

— Moșule, zice judecătorul cel cărunt, puteai să scutești tribunalul de asemenea povești.

Pintilie Pleșa, starostele de bouari, răspunde:

— Boieri dumneavoastră, vă rog să iertați pe un neștiutor.

S-a tras deoparte și nu i s-a mai auzit cuvîntul.

A venit rîndul afacerii. S-au pus întrebări; acuzatul se arăta foarte econom la vorbă. A vorbit partea civilă, prin glasul destul de răgușit și emoționat al avocatului celui bătrîn Grigore Corneanu. Tînărul Grigoriță, în care părinții săi își pusese nădejdea bătrînețelor, pătimise greu din trîntirile aceluia individ ce se afla acum în fața judecătorilor. Probabil că fusese în stare de ebrietate, cum e obiceiul prostimii înainte de a păși la asemenea fapte. Tînărul Grigoriță Corneanu s-a ales cu incapacitate de lucru din pricina unei claudicații grave a piciorului drept. Mai mult decît atît, are astăzi o diformare a feței. Într-adevăr, obrazul tînărului se schimonosise și mustăcioara neagră îi sta strîmbată. Căuta cu ochii lui sprîncenați mila onoratului tribunal, avînd o atitudine modestă de băiat cuminte, de bună familie.

Avocat din oficiu al lui Matei fusese numit un omuleț harnic la vorbă, puțintel peltic, bărbătel dibaci și deștept mai cu samă la vremea alegerilor. Ii zicea Dumitrel Petrescu, poreclit Bodoașcă. Dumitrel Petrescu și-a luat ca teme al apărării lui, indulgența prea onoratului tribunal. A făcut o aluzie nedeslușită la împrejurări cărora dumnealui a cutezat să le spuie circumstanțe atenuante. Dar procesul spulberase de mai nainte asemenea temeuri ușurate; deoarece asemenea îndeletniciri, pe lingă neîmcrederea în magistratură, ar dovedi o anume poziție față de rînduiala de bază a societății.

Mă uitam la Petru Matei. Asculta neclinit și neguros. Fierbea în el o mînie pe care și-o stăpînea încă. Mă temeam să nu izbucnească, însă el se încleștase în revolta lui: așa lupul apucă în colți capcana ce l-a doborît.

Cînd a fost întrebat dacă mai are ceva de spus, a înghîțit scurt veninul ce-l păstra în fundul gurii și a răspuns cu tremuri în glas:

— Mai am. Nu recunosc nimic valabil din ce a gîngăvit avocatul meu. Nu sint de acord cu felul de a drămălui virtutea legilor în ființă. Observ că judecătorii mei uită că sora mea a fost ademenită și rușinată de acest cuconaș. Că din această pricină, bătrînilor mei li s-a tras moartea. Că eu sint obișduit, prigonit și închis în locul altuia. Amărită țară e aceea în care justiția e la cheremul asupritorilor. Am spus asta; cunosc și altele, deoarece am fost și eu agent auxiliar al justiției dumneavoastră. Dar mă căiesc, a rînjit el ca într-o nebulie, *măcăiesc* de și nu sint rață.

Nimeni nu înțelegea ce voia să spună cu acel joc de cuvinte timpe și fără noimă, cu totul neobișnuit la dînsul.

— Atîta-i! a adăogat și a tăcut înghețat.

Cum spune poporul, dacă l-ai fi tăiat, n-ar fi curs din el o picătură de sînge.

Onoratul tribunal a rămas perplex câteva clipe. În sala înțesată se auzi un murmur care nu putea înșela vigilența procurorului. Era un procuror cu barbă neagră, pe care și-o vintura când și când cu degetele. El a tresărit cel dintâi din fotoliu, atrăgând tribunalului luarea-aminte asupra necuviinței spectatorilor și asupra ofensei pe care un criminal — altfel nu i se poate spune — o aduce justiției statului. Acestea au fost vorbele lui, întocmai. Mi s-a părut că ochii lui Petru Matei scapără. Era în el ca o pornire să deslanțuie tigrul pe care îl avea în el; să lovească, să dărîme, ori să-și sfarme fruntea de un zid. Dar în juru-i era lume înțesată, care se mișca minată spre ieșire de garda jandarmilor. Președintele poruncise evacuarea pretoriului. Apoi amenințase pe inculpat cu agravarea pedepsei.

— Să fie închis sub pază severă, adăogase domnia sa. Tribunalul se retrage treizeci de minute pentru deliberare.

Atunci am poruncit sentinelelor să încadreze pe inculpat. Se petrecuse în mine o răsturnare, de-aș fi fost în stare să răcnesc și să îmbrățiș ca pe un frate jertfit pe Matei. Nu știu de unde a fulgerat în mintea mea cea mai iscusită punere la cale pentru eliberarea bietului băiat. Trecusem de tulburare și mă grăbeam, ca să economisim timpul. Am tras din carnetelul meu de șef al secției două foiți. Pe una am scris chitanța de predare a arestatului în camera anumită a arestului provizoriu. Acea cameră aveam s-o încui și cheia s-o predau grefierului. Pe cealaltă foiță am însemnat deslușit :

„Jeși cum știi, intră unde cunoști, fă cum trebuie, sănătate bună.“

În această foiță, adăogînd două hîrtii de douăzeci de lei, am învăluit cheia de la ușa despărțitoare între arest și jandarmi.

Nu deslușisem prietinului meu porunca a treia : „fă cum trebuie“. Însă aveam în inteligența lui încredere; și o întîmplare ca aceea trebuia să aibă o logică a ei, care s-a adevărit în desfășurarea evadării lui Matei.

M-am apropiat de prizonier. M-am uitat la el ca la cel de care mă despărțeam poate pentru totdeauna. M-am uitat adînc, așa ca să mă înțeleagă că pun la cale fapta pe care o visa el ca pe o minune. Mila mea era și în ochii sentinelelor, unii frați camarazi.

— Măi săracu, am zis eu; n-ai ce face și supune-te; legea-i lege și tribunalul îți sporește pedeapsa, pentru vorbele tale prea îndrăznețe.

Am făcut așa ca, trecînd strîns pe lingă el, să primească în palmă cheia învălîită în bilețel și bancnotele.

L-am dus cu sentinelele pînă la camera știută. Acolo l-am oprit, pînă să vie grefierul. Am deschis camera jandarmilor și am cunoscut că-i goală. Întîmplarea, ca să fie fericită, trebuia să cuprindă și neprevăzutul. Odată dintr-o mie de ori, asta se poate întîmpla. Se aflau în cuier o manta și o capelă.

Erau ale lui Craiu Victor, sergent din același contingent cu mine. Dar nu erau efecte ale companiei, ci particulare ale lui Craiu, ca să facă vizite unor domnișoare din mahalaua sfîntu Lazăr. Le ținea acolo ca să-i fie la îndămină și, în planul ce făcusem, cugetasem nedeslușit la împrejurarea asta. A doua zi, după întîmplare, Craiu Victor se putea duce la vizita lui cu efecte mai puțin fine, neîndrăznind să deie pe față lipsa.

Venea grefierul. Am închis ușa, ca să nu intre acolo nimeni. Am dat porunca așa ca s-o audă omul justiției. Am deschis o clipă ușa arestului, ca să se încredințeze acel stîlp al justiției de prezența prizonierului.

Cînd Petru Matei a auzit pasul cadențat al sentinelilor și a simțit că ceilalți ne-am depărtat, a tras cheia și a citit biletul. Era și el un om al locului, obișnuit cu intrările și ieșirile palatului de justiție. Pînă la acea oară nimeni nu săvîrșise așa faptă.

A învîrtit cheia în broasca ușii despărțitoare; a trecut în camera judecătorilor, a luat cheia, a închis ușa prin cealaltă parte, a scos cheia și a pus-o în polița unui dulăpior al nostru. A înțeles ce are de făcut cu efectele din cuier. Cisme avea; și-a pus mantaua, și-a îndesat capela în cap; s-a încins peste manta cu cureaua lui pe care o avea rămasă din vremea serviciului. A deschis o fereastră, întărind-o c-o surcea. A trecut în uliță. S-a coborît după aceea pe ulicioare, prin ripa de la sfîntu-Andrei, ajungînd la gară în ceasul cel mai potrivit, cînd era gata de plecare un tren. A cumpărat de la casa de bilete un tichet de călătorie cu jumătate de preț. S-a suit în vagon și s-a dus ca un sergent de jandarmi pedestri în permisie. Așa, cu destule suferinți, a ajuns el în munte, în regiunea Bistriții și s-a dat rob călugărilor de la schitu Olarului.

Apoi ce zarvă a fost în urma plecării lui Matei nu vă mai spun. M-am bătut cap în cap eu și cu agenții prefecturii de poliție. S-a deschis în văzul tuturor camera jandarmilor. Apoi dulăpiorul, ca să se vadă că nu dă în arestul de alături, însă mai ales ca să intru în stăpînirea cheii. Fereastra înțînată am deschis-o cu destulă greutate și am închis-o apoi în clempușuri. Cheia ușii de despărțire s-a dovedit a fi la mine. Nici o urmă, nici un fir călăuzitor. A fost ca o adevărată minune. Matei Petru nu putea ieși din închisoarea lui decît pe găurile cheilor ca un duh din Halimă.

Unii din oamenii tribunalului, cînd s-a rostit cuvîntul „minune“, care explica totul fără a descoperi nimic, au căutat pe moș Pintilie Pleșa. L-au gasit dormind nevinovat într-un cotlon, cu tîmpla pe căciulă și cu bățul alături. Cînd a aflat despre ce-i vorba, nici nu s-a bucurat, nici nu s-a întristat: a avut numai atitudine de reculegere ce se cuvine evenimentelor sfînte, și și-a făcut cruce.

Tribunalul, la redeschiderea ședinței după două ceasuri de așteptare, dăduse lui Petru Matei o pedeapsă sporită de opt ani închisoare grea, în contumacie. Iar a doua zi, și a treia zi, și încă într-o zi, au început glumele și hazurile pe socoteala aventurii, mai ales în lumea căreia îi spunem astăzi progresistă.

Se afla atunci în Iași un poet tînăr, care înșira versuri pline de ascuțime. Am aflat și eu, ca omul căruia îi plăcea îndeletnicirea prietinului său Petru Matei, că acel poet tînăr, al cărui nume nu-i nevoie să-l spun, începuse a scrie un fel de poveste despre Sfîntu Sisoe, pe care îl cobora din grădiniile raiului în ticăloșia pămîntului. Acea poveste nu era cunoscută decît de puțini. Iar unul din acei puțini a făcut o epigramă, deslegînd minunea ce se săvîrșise:

*Petru Matei inculpatul
A părăsit palatul,
Plecînd, fără a cere voie,
Cu prea sfîntul Sisoe.*

— Ei, acum socot că a venit vremea să ne întrebăm ce facem.

Trecuse săptămîna ploilor. Soarele se înalța în văzduhul curat, luminînd consiliul celor patru, în aciași cerdac în care Alexandru Calarașu mecanicul povestise niște interesante întîmplări de altădată.

Întrebarea era a doctorului Andru Macovei. Epitetul „interesante“ era al filologului Zarandi.

Toți cei de față îl revăzuseră pe sihastru, fără a dezvălui din nou rana lui sufletească. Stătuseră cu el de vorbă stăruind, mai ales culegătorul de folelor, asupra căilor misterioase ale păstorilor din Carpați, care au umblat, în veacuri defuncte, cu turmele lor la nord, miazăzi și răsărit. Aflaseră de la ei observații asupra sălbătăciunilor codrului, asupra meteorilor muntelui; asupra lîbernării lui în pustia muntelui.

— Am dat cu tirnăcopul peste un metal prețios, vorbi Zarandi. Mîntea acestui om a rămas trează în tot timpul exilului căruia s-a supus de bună voie; ba această minte și-a sporit agerimea. Aflînd că acea osîndă neghiuă, ce l-a alungat din lume, e de mult prescrisă, înțelege să se întoarcă la frații săi oamenii. Mă tem că firea lui violentă îl mîină către răzbunare, ca să-și sareze sufletul, cum ar spune starostele de bouari Pintilie Pleșa. Asta ar fi cu totul potrivit menirii pe care i-o văd eu.

— Fără îndoială, a întărit Andru Macovei. Însă probabil cei vinovați nu se mai află în viață.

— Nu te mîngîia cu asemenea presupunere, dragă tovarășe. Mai curînd traiește răii și se prăpădesc cei buni. Sihastrul nostru putea să fie astăzi cu părinții și sfinții; pe cînd cel trîntit de el s-o fi pitit undeva, în culcuș cald, cu hrană îmbielșugată. Datoria noastră nu e să-l ocrotim pe acesta, ca să-l ferim pe omul nostru de greșală. Dacă vinovatul sau vinovații trăiesc, rînduiala nouă va găsi împotriva lor sancțiunile necesare. Omul nostru trebuie convins de asta.

— În felul acesta am căutat să-l potolesc și eu, dădu încuviințare mecanicului.

— Deci va trebui să-l scoatem la lume, zise doctorul Andru, rostindu-și cuvintele ca pe un verdict.

— Negreșit, întări cu căldură Zarandi; și cît mai curînd. Ce zici, doctore Hanganu?

— Zic bine; în trei luni poate să încalice, ca haiducul Codreanu, al cărui cîntec ni l-a mormăit alaltăsară.

— Atunci în mai puțin de trei luni se poate săvîrși lucrarea pe care o socot eu necesară chestii acesteia.

— Ce lucrare? se interesă curios doctorul Andru.

— Lucrarea verificării. Nu vă uitați așa la mine. Noi oamenii de știință avem asemenea obicei, ca să ne controlăm lucrările și experiențele.

— Aicea au grăit doi martori. Ce îndoială poate fi?

— Nu-i atît vorba de asta, cît de cercetat din punct în punct, documentele timpului, făptașii ce vor mai fi fiind în viață și tot ce l-ar mai putea interesa pe omul nostru li restabilim starea civilă, și, după a mea părere, numai atunci putem elibera lumii nouă pe acest om prețios. Socot că de data asta am găsit ce caut de atîta timp.

Mecanicul se ridică în picioare:

— Pe mine mă iertați: mă așteaptă ciraci și oameni nedumeriți, cu care am a ține sfat. Cum veți fi băgat de samă, eu, aicea la Slătiori, îndeplinesc felurite oficii, pentru a apropia sufletele oamenilor de prefacerile veacului. Mi s-a întâmplat cindva, la început, să fiu și moașă, la o margine de ogor, între tufe de porumbrei. În ce privește sihastrul nostru, îmi dau angajamentul să-l pregătesc, să-i întorc oarecum căldura inimii către problemele ce-l preocupau odinioară. Eu nu mă îndoiesc că lumea noastră va avea din asta cîștig.

Sandu Calarașu s-a dus.

— E un om vrednic, l-a calificat doctorul Hanganu.

— Dinspre partea asta n-am nici o îndoială, s-a învoit Andru Macovei. Filologul privea după mecanic, cum se ducea grăbit.

— Nu numai vrednic, adăogi el, ci mai ales necesar. Află, maistre Macovei, că am luat în sinea mea o hotărîre. Îmi scurtez această așa-zisă odihnă a mea de vară, ca să contribuie cu ceea ce găsesc eu că e esențial pentru întoarcerea Efesianului nostru în lume.

— Ce e aceea Efesian?

— Vă spun îndată. Tata a fost preot și, în copilărie, m-am deprins a răsfoi și a ceti bucoavnele lui. Așa că am fost foarte interesat și mișcat de o poveste veche a celor șapte coconi de la Efes, care, în vremea împăratului roman Deciu, refugiindu-se din pricina prigoanei asupra închinătorilor lui Hristos într-o peșteră din muntele Ohlon, au fost zidiți acolo de zbirii tiranului, și, prin minunea lui Dumnezeu, au căzut într-un somn fără vise. Și acel somn s-a prelungit două sute de ani. Iar cînd a venit timpul ca minunea să se dea pe față, oamenii din partea locului au avut nevoie de piatră pentru o zidire nouă, și-au desfăcut intrarea peșterii. Acei șapte coconi adormiți s-au trezit, în bună stare și fără nici o schimbare, ca și cum ar fi dormit numai o noapte. Unul din ei cu numele Iamvolih a ieșit și a coborît la tîrgul Efesului ca să cumpere pîne. I s-a părut ciudată înfățișarea tîrgului, și mai ciudată mirarea negustorului care întorcea banul de argint și pe o parte și pe alta, întrebîndu-l pe Iamvolih unde a găsit comoara din care l-a luat. S-a adunat lume, au fost chemați oamenii stăpînirii, a fost tulburare în toată cetatea, pînă ce s-a descoperit minunea: că tinerii din peșterea Ohlon dormiseră două sute de ani, pentru ca să se dovedească că cei care nu cred în asemenea fapte cu totul în afară de legile fizice ale materiei, sînt niște eretici vrednici să fie arși pe rug.

Omul nostru, sihastrul, e și el un Efesian, care a dormit în munte peste șapte mii de zile și nopți. Numai cît împlinirea lui nu e poveste. Mirarea lui observînd lumea și întîmplările altui veac, ca să zic așa, va fi o realitate. Are deci nevoie de un călăuz anumit.

M-am gîndit întăi la tovarășul nostru Sandu și l-am observat cu luare-aminte.

Nu e numai vrednic, dar e și necesar — însă aici, între muntenii aceștia pe care îi cunoaște. Uitați-vă la Irimie Dărindai, ucenic pe deoparte al sihastrului și pe de alta învățăcel al mecanicului. Dărindai are de la starețul său școala înțelepciunii păstorilor, proverbe și zicători izvorite dintr-o experiență de secole, trecute prin scepticismul unei culturi străvechi și luminate de zîmbet; de asemenea a învățat cîntecele strămoșilor lui de la un poet care a primit folclorul ca pe un depozit sacru de la păstorii din plaiurile înalte. În același timp a învățat a iubi cartea și născocirile vieții moderne. Mașina nouă îi place, căci îi îmbunătățește munca, și n-are împo-

triva ei pornirea nătărăului care ar vrea mai curînd s-o distrugă ca pe o întru chipare a lui Belzebut. Dărîndai și alții ca dînsul sînt în chip firese elevii lui Sandu mecanicul. Rolul de activist pe care îl are mecanicul aici la Slătiori îi vine ca o mînușă. Să nu-l scoatem din munca lui pe care o îndeplinește cu iscusință și dragoste.

Eu mă gîndesc, pentru Petru Matei, la un tovarăș cu alte însușiri decît ale tovarășului Sandu.

De aceea îmi întreprup concediul de vară și mă duc la București, unde — dacă nu știți, vă spun acum — am un frate mezin. Acest frate al meu conduce un serviciu de cercetări, priceput în a descifra afaceri obscure, în a identifica pe dușmanul de clasă, care sabotează din locul unde s-a pitulat, care descifrează desene vechi și răsfoiește biblioteci în aparență nevinovate; găsește ici pe o sfîntă Minodoră într-o mănăstire unde s-au tupilat fasciști... într-un cuvînt, fratele meu Cristofor, ori unul dintre ai lui, va pregăti ieșirea la lume a Efesianului, călăuzindu-l, ca să zic așa, spre timpurile viitoare și apărîndu-l de trecut. Acest călăuz va trebui să taca, și să lese pe omul dumnitale să vadă ce este de văzut.

— Potrivit lucru și bine gîndit... încuviință Andru Macovei, cu glasul blînd.

— Iar în vremea asta, cît eu lipsesc, domnia ta, iubite tovarășe, îți urmezi vacanța, avînd cartierul general la Slătiori. Mai vezi pe omul nostru, mai schimbi cu el două vorbe. Pe lingă Irimie Dărîndai, mai ai tovarășie bună și pe Ghiță Miclăuș. Dărîndai se pricepe să prîndă păstrăvi cu mîna în bulboanele pîraielor, iar Miclăuș ți i-a frige pe lespegioare infierbîntate la foc. După ce mă întorc eu, ținem iarăși sfat.

— E bine așa, prietine Zarandi. Văd că ți s-au topit zbîrciturile și cîrtelile și ai în dumneata voie bună.

— Aceasta nu mi-a lipsit niciodată, iubite maiestre, dar eu sînt ceva mai simțitor la vicleniile ce împresoară încă lucrarea bună a timpurilor de față. Poate ceea ce numesc eu viclenie e mai mult neștiință ori neputință de a înțelege schimbarea la vedere. Multora li s-a oprit ceasornicul la 24 august și ora la care se uită ei e de mult trecută, iar ei se încăpăținează s-o contemple c-un ochi stupid. Dar intervenția mea are încă un interes. Liniștind pe acest Petru Matei și dîndu-l vieții nouă, am nădejde că, însfirșit, am găsit pe acel depozitar al cîntecelor bătrînești pe care îl caut de atîta vreme. Mă tem să nu mă înșel; dar în același timp sînt aproape sigur, printr-o deducție logică, și prin semnele ce am avut pînă acum. Să găsesc macar numai o parte din ce caut și voi rămîne îndeajuns de satisfăcut. Pe urmă pot să mor. Nu rîdeți!

Aș vrea să mai fac o observație, sfîrși cu veselie puțintol silită profesorul de filologie. Poate eu băgat de samă și alții, dar s-au sfiit s-o sublinieze: unii din băștinași, din falsă trufie națională, alții venetici, ca să nu jignească această trufie. Socot că observația mea e un omagiu pentru acest pămînt și pentru acei ce se cred băștinași. Anume, nu spun cei mai mulți, dar foarte mulți dintre acei care s-au ocupat cu limba acestui popor din Dacia, deci cu specificul lui fundamental, n-au fost autohtoni... au fost fii ai altor rase și ai altor orizonturi. Numărați-i — și adaogiți-mă și pe mine. Strămoșii mei au fost desigur levantini. Au poposit aici cu sabia, ori în calitate de clienți ai vechililor Porții otomane; s-au asociat cu asupritorii poporului muncitor, au traficant, au înșelat, au agonisit, după legea aventurierilor. Nepotul lor, profesorul Iancu Zarandi, dedicîndu-se și

devotindu-se misterului încă neclarificat al unității limbii și originii păstorilor acestora, înțelege să răscumpere păcatele trecute ale aventurierilor de care vorbește și să plătească laptele și micrea ospetiei acestor băștinași cu inimă blândă.

IX

După plecarea lui Iancu Zarandi, într-o zi cu strălucire lină de soare, Irimie Dărindai a purces la deal, ca să împlinească o poruncă a starețului sau. Avea tovarăș numai pe Suru. Purta baltag, arma cea mai de căpetenie a muntenilor. În cap își îndesase o pălărioară rotundă, c-un ochi de păun în panglică. În stînga îi atîrna, trecută pe după umărul drept, gluga de aba albă — raniță și în același timp apărare de vreme rea.

Umblă cu hărnicie o vreme pe o potecă ce-i scurta drumul — de-a dreptul cătră livada de la schitul Olarului; după asta, străbătu o rîpă, dădu în drumeagul ce suia la Izvorul Cerbului. În urmă, auzea zvon de glasuri depărtate, de la poiana cosită, unde oamenii adunau finul în căpiți. Suind, feciorul observa în dreapta și în stînga rîpile oable. Treceau alunari, care cîrceau, adresîndu-i întrebări. Ciocănițiile cele mari negre băteau domul cu clonțurile lor de fier, scobind adînc molizii, ca să le stîrpească viermii inimii. Lui Dărindai îi plăcea s-asculte semnalele acestor doctori ai brădetului. În afară de această mișcare aproape nesimțită și de sunetele acestea puternice, codrul părea pustiu și mîhnit. Suru păsea tiptil alături, adulmecînd poteca și amirosînd vîntul care curgea ușurel spre vîi.

Intr-un răstimp începură a-i adia lui Irimie, în urechea atentă, zvonurile stinse ale clopotelor de la cele cîteva vaci ale schitului. Tirziu, se deosebiră tălăncețele oilor. Atunci poposi, răsturnîndu-se cu fața în sus, pe un pătul de mușchi. Îi apărură în privire ca o floare sinilie un colț de cer, zimțuit de lăncile brazilor.

Cînd ajunse la Izvorul Cerbului, găsi poiana singură. Țarcul oilor și adăpostul șubred de scînduri erau pustii. Oamenii schitului erau duși cu oile și vacile în locuri mai deschise. După ce-și alină setea omul, veni și cînele ca să linchească cristalul fluid, c-o limbă lungă, trandafirie.

— Acuma ce facem? întrebă Suru, cu ochii.

— Tu vei fi crezînd că am venit la iepuri, îi răspunse Dărindai cu voce normală, ca și cum ar fi grăit unui om; dar noi avem altă treabă. După porunca Sihastrului, avem a face o inspecție la peștera în care a trăit el.

Apucînd după piciorul țancului sub care se adăpostea stîncea săracă a schitului, Dărindai sui o boltitură a muntelui, apoi coborî în scurt trepte de lespezi și trase înlături o poartă grea de trunchiuri de brad. În preajma acelei intrări crescuse un smeuiriș nepătruns asupra unci căsuțe de birne, șindrilită, cu ferestruici și intrare. Acea căsuță fusese cea dintăi chilie a pustnicului, pînă-ntr-o vreme. După aceea la sfîrșitul unei ierni cumplite o părăsise dintrodată și-și durase culcușul disperării lui în peștera de dincoace de smeuiriș, a cărei poartă avea încheieturi încheștate în praguri sus și jos, pentru ca acel altar de închinare să fie apărat dinspre partea fiarelor. În vremea iernii aceste făpturi nebunesc de foame și năzuiesc și-nspre așezarea omului. Cînd nu mai putea răbda monahul singuratic, cu cînele lui, și cu furca cea lungă de fier și cu mîner lung pentru apărare, se muta vremelnic în paraclis, dormitînd ca ursul, cînd băntuiau vifornițele și

s-auzau dincolo de smeuřiș schiaunele lupilor. Spre gura peșterii ardea un foc de clomburi groase și putregaiuri, care prea rar se întuneca sub spuză. Omul se întindea din culcușul lui de mușchi, de sub poclăzi și tohoarcă, și-i sporea iarăși flacărele. Iar cînele mîriia încet, înțelegînd toate. Omătul adunat în troian peste smeuřiș sporea viforul. Grămada de frunze uscate din poartă domolea mușcăturile gerului. Așa, în această sălbătăcie, a trăit o viață de om starețul său, cugeta Irimie Dărindai; și iată, nu s-a prăpădit. Nu l-a doborît nici malul surpat în furtuna din săptămîna trecută; și-acuma vrea să iasă la lume. S-aude că, în tinereța lui cînd a trăit în lume, a fost om drept și cu învățătură; dar dușmănia oamenilor l-a prigonit mai rău decît dușmănia fiarelor codrului.

— Acuma, Surule, indemnă el pe cîne, să cătăm ce ne-a poruncit starețul nostru să găsim. Nu ne face trebuință așternutul; se vede că l-au ridicat și l-au dus de aici slujitorii schitului. Bagă de samă iar strășnicia economiei părintelui egumen, care a ținut catastif și de această saracă zestre a starețului nostru. Ba au luat și furca de fier cu mănunchi de frasin. Asta face trebuință călugărilor care stăpînesc acuma stîna; noi n-avem ce face cu ea. Vei fi știind tu oare, Surule, ce caut eu?

Cînele adulmeca mirosul vechi de fum și rămășițele trecutului, viața pustie a unui biet prigonit. Luîndu-se după Suru, Irimie descoperi, în umbra din ungherul răsăritului, o firidă îngustă și nu adîncă, unde fusese adăpostită lumina zilelor și nopților acelei peșteri: un hîrb cu oleu, în care un fir de burete ținea trează scînteia. În hîrb se mai afla oleu; feștila se mistuise și se stinsese. Alătura de acea candelă primitivă, degetele lui Dărindai pipăiră și scoaseră la vedere un mănunches de siminoc, floare fără moarte. Parcă în acel mănunches se adunase în ani și ani aurul candelai.

Cînele smîrcii spre mănunchiul de flori uscate. Îl cunoștea. Căci sihastrul îl scosese de multe ori din firidă, ca să îl arate. Dar sihastrul nu-l scotea ca să-l arate lui Suru, ci ca să și-l arate lui însuși și inimii sale bolnave.

Dărindai părăsi peștera și se întoarse spre coborișul văii. În poiana de la Izvorul Cerbului sunau mai aproape, pîlind lin, tîlăncuțele oilor: Se auzi și răcnetul subțiratic al unuia dintre călugărași. Feciorașul își făcu socoteala că, dacă ar mai întîrzia să îngenunche iarăși la izvor, l-ar găsi cei cu oile și l-ar stingheri, el fiind dator s-ajungă la Slătiori pînă în asfințit. Deci, cu Suru după el, se cumpăni cătră coboriș, prinzînd din fugă lingă ochiul de păun, mănunchesul de siminoc uscat. Sprijinindu-se în baltag la coborișuri prea repezi, feciorașul se ducea cu grăbire cătră vale. Dintr-un pripor, brăbni cătră dînsul de cîteva ori un țăpuac tînăr, cu cornițele abia despoiate de pielcică. Suru se opri hămăind de două ori; țăpuiacul se cufundă în bunget; Dărindai puse arătătorul cîrlig în gură și fișcă de două ori, ca să-l înfricoșeze mai tare. Stătu ascultînd. Codrul tăcea iar, solemn și umbros.

Coti iar pe lingă livada schitului. Pe cărarușă, suiau oameni din vale, ca să iure în poiana unde se stringea finul. Dărindai se abătu într-o ripă de pîrauaș secăt și ieși, printre mesteceni, într-o poieniță cît o curticică, împresurată de ziduri de brazi. Se zărea totuși de-acolo turnul bisericuței de la schit în dreapta, iar spre stînga parcă se deschisese, departe, roșul țiglelor spitalului de la Slătiori. Era pretutîndeni un ceas de tihnă blindă, în care răzbătu toaca de la schit, apoi melodia slăbită de depărtare a clopotelor.

Feciorașul mai avea o toană bună, un rezezuș, și ar fi dat în vale la Slătiori. Atunci, în clipa cînd încetă cîntarea clopotelor și el se pregătea să purceadă pe cîna prăvălatică, un demon față de care el nu era prea sfios se ridică dintr-o curmătură de mal și-i ținu calea.

Era Aglaia Șarpe, prima gardiancă a spitalului, gătită ca de sărbătoare, așa cum se gătesc muntencele și-n zilele de lucru. Barizul verde îi sta în creștetul pieptănăturii. Umerii obrazilor și buzele îi erau sulemenite trandafiriu. Pantofi ca la tîrg la Iași. Catrința strînsă tare în bete și iia alba încrețită la piept.

— Dincotro, Irimie? întrebă ea. Te-am zărit apucînd într-acoace, dar nu te așteptam așa de degrabă.

— M-am suit pînă-n pisc, nînașă Aglaie, răspunse feciorul. Ș-acu mă întorc.

— Ce treabă așa de grabnică avut-ai sus?

— Puțin lucru. M-a trimis starețul meu pentru nimic. Așa ca să văd ce mai face peștera în care și-a petrecut viața, și să-i aduc niște flori uitate. Aglaia Șarpe își arată dinții stecliți.

— Acest siminoc, finule, trebuie să fie dintr-o vreme cînd tu erai prunc neștiutor.

— Nu știi, nînașă.

— Ba să știi că starețului tău i s-a înfățișat o femeie de la noi din vale, avînd nevoie de binecuvîntarea lui. Și i-a dat asemenea flori fără moarte, dovedindu-se că asemenea flori fără moarte durează mai mult decît ființa noastră supusă pieirii. Așa că acea femeie s-a prăpădit într-un viscol al primăverii. A rămas de la dînsa numai acest mănunchi de siminoc.

— Or fi fiind numai niște vorbe și povești, nînașă Aglaie, s-a mirat feciorul, dar se poate să fi fost așa. Ființa noastră-i slabă și supusă greselii.

— Unde te duci? a întreat, așintindu-l, Aglaia Șarpe. Nu mai stai?

— Dacă mă indemnîi dumneata, mai stau.

— Te indemn ca să te răcorești cu puțintică apă de la izvorul din ripa de unde ai ieșit. Cunoști acest loc?

— Parcă l-aș cunoaște, nînașă Aglaie. Dar apa încă nu i-am gustat-o.

— Apoi atunci află, finule, că acest pîrauaș care parcă scînteiază dintr-o privire și gîlgîie rizînd, și numaidecît s-ascunde printre tufe de dumbravnic și zburătoare, iese chiar din stîncă, de-aproape; și izvorul lui are un farmec, cum nu se află alt izvor pe meleagurile acestea. Cîteodată vin aici și beau din apa lui, și e ca și cum aș bea din vinul tinereții. Parcă m-aș îmbăta de plăcerea vieții. Și ține această dragoste de viață cît ar fuma un om o țigară bună de tutun. Și ca să mă pătrundă bucuria inimii, mă tăvălesc în pajiște, să-mi între în toate ciolanele. Eu aș zice așa, Irimie, să coborîm la șipot. Întăi bei tu și pe urmă beau și eu ca să mă simțesc în stare a te învăța ce nu știi, ca o moașă ce ți-am fost. Hai!

— Aș merge, dar mă tem că întîrzii și m-așteaptă starețul meu.

Dărîndai se simțea slăbind la ispita demonului. Dar anii lui creșteau apropiindu-se de ai nînașei; și ca un muntean cu libov ce se afla, coborî la șipotul de sub mal și-și potoli arșița. Pe cînd munteanca bea și ea din vinul tinereții, Dărîndai băgă de samă că nu se putea să fie un loc mai frumos și mai singular, ca un rai, în toată cuprinderea acelor locuri.

— Dumnezeu să mă ierte, șopti el; am să mă mărturisesc Sihastrului.

— Irimie, il povățui Aglaia Șarpe, Domnul-Dumnezeu n-a alcătuit

ființa noastră spre pedeapsă, ci ne-a pus pe lume în raiul său, ca să înflorim.

Dărîndai a suflat cu arșiță, scoțîndu-și pălărioara și aruncînd-o pe tapșan. După pălărioară a zvrîlt în tufele de zburătoare baltagul, iar în cele de dumbrăveancă gluga. Demonul a venit cătră el rizîndu-i. Iar Suru, cîncele, cel mai bun slujitor al sihastrului, s-a apropiat, amirosînd siminocul, și cunoscînd că acela e mănunchesul pe care-l privea din cînd în cînd stăpînul său cu mihnire, a apucat cu grijă pălărioara și s-a dus cu ea grăbit, la Slătiori.

Văzînd Irimie Dărîndai că Suru se duce, a slobozit chiote, chemîndul înapoi.

— Nea, Suru, neaa! înapoi, Surule!

— Nu răcni așa, nătărăule, îl povățui nînașa; or crede oamenii că te omoară cineva, ș-or da năvală într-acoace.

Suru a găsit ușa odăii bolnavului deschisă, și s-a apropiat de stăpînul său depunînd darul lingă dulapașul de lingă pat.

Sihastrul a cunoscut siminocul și s-a minunat cît nu se poate spune. Iar apoi, venind în pripă și cu suflitul la gură Dărîndai, ca să mărturisească ispita demonului și slăbăciunea lui, s-a bucurat de privirea luminată a sihastrului său, a tăcut și n-a mai făcut nici o mărturisire.

X

Poate nici un om n-a fost, ca acest Petru Matei, mai pregătît să se bucure de biruința confortului, dîndu-se acestui cuvînt apusean o accepție relativă. Deși nu făcuse parte din tagma cea veche a ciobanilor rătăcitori, cu greutățile înfricoșate ale toamnelor ploioase, ale iernilor cu viforniți, ale începuturilor de primăvară cu moine glodoase, cînd fată oile pe burnițe reci, în adăposturi șubrede; totuși traiul său fusese lipsit de priința curată a caselor văruiite din văi, de cuviința straielor albe, de înfățișarea cochetă a muntencelor care trec repegior pe marginea drumului torcînd, gata să ridice ochii sprincenați și să zîmbească totdeauna unui obraz simpatic și să răspundă c-o glumă unei întrebări a drumetului.

Zilele de vară de la Slătiori îi aduceau, pe ferestrele deschise, toate zgomotele familiare pe care le uitase și mireasma finului a cărui recoltă era în toi.

Îi veni în minte codrul Boroseștilor, cu frămîntările prăpăstioase ale dealurilor ce despart șesul cel mare al Siretului de ținutul Prutului. Adia în el un dor să revadă și acele locuri ale copilăriei, de unde, în amurguri limpezi, oamenii ieșiți la muncă pe colnice priveau spre silueta albastră a Ceahlăului și grăiau despre țara de sus ca despre o patrie depărtată a strămoșilor.

Intr-adevăr, plugarii din șesurile grase ajunseseră la robia în care se zbatuseră și părinții lui; pe cînd, în albăstrimea cea înaltă, poporul vechi se păstrase mai slobod.

Se aude că s-a statornicit o libertate nouă în locurile depărtate de la „cîmp“. Are dor să se ducă, să vadă și să se bucure.

Să lacrămeze în țințirumul morților uitați și să se simtă alinat într-o viață nouă.

Se pare că acel profesor, Iancu Zarandi, s-a dus la București, ca să-i pregătească un sprijin. Asta se poate face fără greutate. După cum se știe, și după cum încredințează și Sandu Calarașu, pedeapsa veche se prescrie.

Profesorului Zarandi îi plac mai mult oamenii de sus, acei păstori care au umblat în toate zările, căutând oilor pășuni. Îi plac pentru datini și cîntece, despre care și el însuși ar putea să-i spuie destule, plătindu-și astfel datoria către acel prietin.

N-are nici o silă la gîndul de a se întoarce spre chiliia suferinții lui îndelungi. Să se întoarcă un răstimp; și după aceea să se ducă unde se cuvine și unde trebuie. Cîntece poate zice și povești poate spune și la șes, avînd ajutor pe învățăcelul său Irimie Dărîndai și pe Suru. După aceea își va căuta de interesele lui, ajutîndu-l un prietin ca Sandu și niște binefăcători ca profesorii.

„Să caute urme pierdute“...

La acest gînd, îl înjunghie o neliniște, un fulger asupra limanului visat. Cîta vreme își mai aduce aminte de morții lui, înseamnă că acei prea iubiți ai săi n-au odihnă și pace în gropile lor. Ca să aibă odihnă și pace, el trebuie să împlinească o datorie. O datorie pe care o simte în sine ca pe o drojdie a veninului de care au pierit ai săi.

Gînduri fugare, despărțite de întreruperi scurte: ba o chemare depărtată a unui glas supărat, ba trîmbițarea apropiată a unui cucoș, ba glasu-rile domoale ale unui sfat ce se ținea pe terasa de dîndos. După îngî-narea tînară a unei voci, în acel sfat se află și Irimie Dărîndai.

Uneori prinde bine cu urechea ce se spune.

— Starețul meu m-a învățat multe proverbe și zicale, zice Dărîndai, dar una am învățat-o din nacazurile mele.

— Ce-ai învățat? îl întrebă, în șagă, un glas fără credință în destoinicia feciorului. Un glas gros și hîrît de slujitor bătrîn de la grajdul spitalului. Sihastrul mai auzise acel glas, dar înfățișarea omului îi rămă-sese ascunsă.

„Trebuie să fie unul cu părul buhos...“ zîmbea bolnavul. „După ce grăiește, trage din lulea“.

— Dacă știi, hai, spune, bre Dărîndai. Dar eu socot că tot ce știi tu ai învățat ori de la sahastru, ori de la *mihalnic*.

— De la mecanic am învățat a scrie și a ceti.

— Iar filosofia și *provelurile* le-ai aflat de la sahastru. Dar nu cred eu să le știi pe toate.

— Nu pe toate, dar citeva, ca să caște oamenii gura la mine.

— Spune *provelu* pe care l-ai născocit tu, bre Dărîndai, ca să cunoaștem ce filosof ești, de la frunte, ori de la coadă.

— Cînd îi el unu, cu una... își limpezi Irimie glasul; cînd îi el unu, cu una, nătărăul să nu se întărite a chiui, că vin asupra lui oamenii socotînd că se săvîrșește moarte de om.

Bolnavul auzi o huruire de ris ca a unei hulubițe, de la o muiere care se afla pesemne la sfatul de-afară.

Sihastrul rămase cugetînd un timp, apoi păru a pricepe legătura între proverb și pălărioara lui Dărîndai pe care i-o adusese lîngă pat Suru.

— Of-of! suspină el. Timerețe ce-am avut cu amor le-am petrecut.

— Asta-i o vorbă de duminică, se auzi glasul femeii, cînd n-au oamenii ce face și stau la taifasuri. Dar mină e zi de lucru și rămîne gol aicea, de poți să dai cu tunul.

— Ne mai lipsesc profesorii cei de la Iași, se trezi glasul omului buhos de la grajd. Îl văd venind pe Sandu mihalnicu și pe doftor. Mi se pare că trebuie să facem ca potîrnichile. Neпоată Aglaie, ia-ți puiul și du-te.

Aglaia Șarpe a scuipat spre moșneagul de la grajd :

— Ptiu! uite ce poate da dintr-un chiag bătrîn!

Sfatul a tăcut. Potîrnichea s-a zburătăcit într-o parte; puiul, Dărîndai, a nimerit în camera sihastrului.

— Ce este, Irimie?

— Nu-i nimica, părinte. Numai cît vin într-acoace doctorul nostru și mecanicul; și-n urma lor brișca schitului, la pas, avînd pe capră pe vezeteul Gheorghe Robu țiganul, iar îndărătul vezeteului pe egumen și pe duhovnic. Se vede că vin aicea să te vadă pe dumneata.

— Mira-m-aș! Nu cred. Ce au călugării de împărțit cu mine?

— Parcă poți ști, părinte? Au de împărțit poate împărăția cerului, se veseli feciorul.

Bolnavul tăcu. I se părea că lumina cea strălucită a zilei scade. Pe ferestrele înalte pătrunse de-afară păcănitul copitelor calului de la brișca schitului. Gheorghe Robu dădu porunca de oprire. Urmară cîteva îndemnuri de glasuri învălmășite.

— Domol, prea cuvioase protosinghele.

Grăia duhovnicul Ionatan.

— Se pare că vin de la un praznic, din sat de la Olaru, băgă de sama ucenicul.

Doctorul Hanganu încuviința intrarea oaspeților la bolnav, care, cum arăta domnia sa, merge destul de bine, fiind în a patra săptămînă de la operație. Numai să nu-l țină mult cu vorbe și povești.

Se arăta cu îngăduință și mecanicul, prietinel sihastrului :

— Or pune și cuvioșile lor frîu limbii.

Egumenul slobozise un sunet subțire și scurt ca de găină speriată.

Duhovnicul vorbea domol și cu blindeță, călăuzind pe prea cuviosul Glicherie peste prag. Se cunoștea că prăznuise și cuviosul Ionatan, dar numai atît cît era cuviincios pentru ființa lui duhovnicească. Era ca în toate zilele, numai cu mai multă priveghere și băgare de samă.

— Săracul om de lut, se tîngui el călăuzind în mijlocul camerei pe egumen și așezîndu-l în scaunul adus în pripă de Dărîndai.

Săracul om de lut se așeză moale și trudit, privind cu pleoapele pe jumătate coborîte în juru-i și cu albușul ochilor scrijelat de ațe de sînge.

Era înveșmîntat în frumoase straie negre de duminică cu camilafcă. Petrecea pînea toaiegete de mîini sfîngi metanii de boabe de santal. Nu cunoștea pe bolnav; uitase pentru ce venise acolo. Întorsese fruntea într-o parte și privea pieziș spre pat la acea ființă palidă, cu bonetă și halat neobișnuite la schit.

După ce cunosc pe Dărîndai, care alinia încă trei scaune pentru ceilalți musafiri, părintele Glicherie își clătina fruntea :

— Tu ce faci aicea, frate Irimie? Glasul îi era cu totul stins.

— Sărut dreapta cuvioșiei tale, răspuse feciorul. Eu sînt aicea la spital la Slătiori, cu starețul meu părintele Pavăl.

— Cu cine?

— Cu părintele Pavăl, sahastrul.

— Aha! Și unde-i acel sahastru?

— În pat, dinaintea cuvioșiei tale. Nu-l cunoști?

— Iaca nu-l cunosc; nici nu l-am cunoscut.

— Cum poți grăi astfel, cuvioase protosinghele? se aplecă spre egumen Ionatan duhovnicul. Nu l-ai cunoscut oare acum șapte ani cînd ai venit la cîrmuirea schitului și se afla și fratele Pavăl în sobor? Și n-ai suit cătră Pocrov într-o primăvară? Și nu știi că l-am pogorit din munte unde era să se prăpădească? N-a trecut pe la schit, înainte de a veni aici la Slătiori?

— Ba știu; dar nu-l mai cunosc. Putea fi o vedenie a diavolului atunci cînd a fost pogorit, pe care vedenie a diavolului a pălit-o cu sîrmă de foc, doborînd-o, sfîntul Ilie Tesveteanu.

— Nu păcătui, cuvioase protosinghele.

— Vai de mine, ba păcătuiesc, părinte duhovnice Ionatan, căci acolo, la praznic, am avut o învăluire de cîrcote cu niște nepoți ai mei. I-am daruit unuia un colț de finaț dintr-al schitului; ș-atuncea au sărit asupra mea și alții că să le dau și lor.

— I-ai sfîrșit, prea cuvioase protosinghele, căci nu puteai dărui nimic din averea schitului.

— Ș-atuncea, urmă a se tîngui egumenul, au prins a mă amenința cu controluri și anchete, cum că schitul are robi pe care nu-i plătesc și cîte aliele — încît am răcnit la ei că eu fac cum cred, deoarece schitul și dania de pămînt sînt de la un uncheș al nostru Gavril ctitorul, căruia îi sînt eu moștenitor drept... Și i-am suduit. Asta a fost mare greșală și păcat.

Doctorul și mecanicul se arătară cu totul nerăbdători, prin semne, de asemenea ieșire a părintelui Glicheric.

— N-avem ce-i face, șopti cătră ei cu mîhnire duhovnicul Ionatan. Așa graiește prea cuvioșia sa, vrute și nevrute, cînd se trece cu băutura. Acest protosinghel n-a avut niciodată scaun la cap. Prea cuvioase protosinghele, ai poftit să-l vezi pe fratele Pavăl Sahastrul. Uită-te la el și-l cunoaște. Din mila doctorilor se face sănătos.

— Dar la slujba lui cînd se întoarce?

— Socot că nu s-a mai întoarce, prea cuvioase protosinghele, ca să nu te mai pîrască nepoții. Rînduiala de astăzi a țării nu mai îngăduie nici un fel de robie: nici a săracului la cel bogat, nici a celui slab la cel tare, nici a muierii cătră soțul ei, nici a copiilor cătră părinți, nici a unui popor cătră alt popor.

— Așa? De cînd și pînă cînd?

Duhovnicul oftă cu năduf.

— Acuma, în această scurtă și ticăloasă viață, se amestecă Sandu mecanicul, îndreptînd spre egumen vorba, ca și cum ar fi povățuit un copil.

Acesta elătină cu amărăciune din cap, trudit și cu totul tulburat. Abia putu îngîna:

— Dar omul nostru, care s-a dărui schitului, ce zice?

— El zice, răspuse zîbind bolnavul, că la robia aceea nu s-a mai întoarce. După aceea și-a da samă la judecata din urmă. La acea judecată

să se pregătească a răspunde și cei care se încarcă de pacate în viața de acum.

— Adică în această scurtă trecere a noastră ?

— Precum spui.

— Eu ți-aș răspunde, schivnice, dacă într-adevăr tu ești Pavăl sahastru, și nu ești cel pe care l-a dărimat în ripă sfântul Ilie, că în astă scurtă trecere a noastră, fiind slabi, păcătuim. Dar la scaunul împărăției celei de-a pururi se află destui sfinți care au fost păcătoși ca noi și s-a milostivit împăratul cel mare asupra lor și i-a iertat, iar acuma poartă în cer cununii de lumină. Așa noi, dacă păcătuim, ca oameni slabi ce sîntem, ne rugăm la cei ce sînt acuma sfinți, și dîndu-le slavă și daruri, le cerem să mijlocească iertarea noastră. Cu asemenea avocați, pricina noastră merge bine. Iar despre schimbările din lume, noi n-am primit de sus nici o înștiințare. Sfântul Petrea de la poarta împărăției nu ne-a trimes nici o telegramă, c-ar fi altfel ; așa că rămîne cum știm noi.

Din uimirea și zîmbetul său, bolnavul se posomorî, încruntîndu-și sprînceana. Doctorul părea bucuros de reacțiile bolnavului său și ghionți pe mecanic.

— În rînduiala noastră de pe pămînt, grăi liniștit Petru Matei, mai sînt și altele, rămase de la înțelepții noștri cei vechi. Acestea, după părerea sfinților, ar fi păcate ale înțelepciunii, iar locul înțelepciunii n-ar fi în rai.

Păcătosul care se îmbată nu face rău că bea, ci face rău că nu se duce la culcare.

Asemenea, cel fără înțelepciune, bate stîncă, să-i curgă izvor ; căutînd cal fără narav, umblă șapte ani pe jos ; ține numai decît să se puie la trîntă cu furtuna ; pofteste alune după ce și-a scos toate măselele ; se duce să caute lină și se întoarce tuns.

Egumenul asculta cu luare-aminte, fără a da semn de înțelegere. Apoi după ce nu mai auzi glasul lui Matei, se tîngui cu jale.

— Of și iar of ! Părinte duhovnice, acest schivnic grăiește mai adînc decît Avacum și decît alți proroci. Socot că n-a mărturisi împotriva noastră cînd l-întreba judecătorii de azi despre simbrie, robie și altele.

— Fii incredințat, prea cuvioase, dar nu crede că sihaștrii nu cunosc vicleniile protosinghelilor.

— N-ar fi bine să-mi dai o țedulă la mîină ?

— Lasă asta. Acuma ridică-te copăcel.

— Mă ridic, dar nu pot. Mă inchin prorocului celui mai vrednic decît Avacum. Și să-mi spui, duhovnice, dacă Gheorghe Robu țiganul e pe capră.

— Pe capră.

— Bine. Nu de alta, dar să nu rămîie calul singur, să se sperie, să pornească și să deie cu brișca într-o ripă.

— Nu te teme ; scoală. Merge greu. Ți-au slăbit și bălămălile umbletului, prea cuvioase protosinghele. Asemenea — adăogi el înturnîndu-se tainic spre doctorul Costache Hanganu ; asemenea viclean fără înțelepciune a fost uncheșul nostru Gavril ispravnicul, cel care a stropșit și a sărăcit neamul răzășilor olăreni.

LIȚA SOFIA

La 29 ale lunii august, pomenirea prorocului și înainte mergătorului Ioan, căruia poporul din acele părți ale țării îi spune „sfântul Ion taie capul pe curechi“, profesorul Zarandî se afla în cerdacul de la Slătiori. Sosise în ajun cu un automobil pe care îl împresuraseră cu uimire toți acei copii curioși de vârste felurite, între șapte și șaptezeci de ani. Aducea noutăți bune, privitoare la sosirea cit de degrabă a unui tovarăș de la București, pe numele Ilie Cozmuță.

După vestirea pe care Sandu Calarașu o trimesese lui Irimie Dărîndai la Olaru, feciorul îndemnase pe maică-sa Lița Sofia, să se ostenească pînă la spital împreună cu dînsul, ca să steie de vorbă cu profesorul.

— Dar ce are a vorbi cu acel profesor o neștiutoare ca mine?

— Ți-am spus, mămuică, și dumneata n-ai arătat împotrivire.

— Ce împotrivire poate arăta, dragă băiete, o femeie văduvă și săracă — pe lingă că-i neștiutoare?

Lița Sofia se învîrtea prin casă căutînd ceva ce nu găsea. Apoi descoperi nunaidecît, în lada brașovenească, catrință nouă și cămașă de bumbac numai puțintel înflorită, și o casincă nohotie. Alese botinele cu potcoave galbene, apoi le lăsă la locul lor, mîngîindu-le ca pe niște amintiri din vremea fericită. Trase în picioare colțuni groși de lînă albă și adăogi la opinci nojițe negre. Oftă greu și rămase cugetînd la ce-i mai trebuie. Nu i-ar mai trebui decît inimă bună; dar de asta-i lipsită de multă vreme, de cînd s-a prăpădit Nică Dărîndai, soțul ei.

Dacă n-ar fi sărbătoarea asta, ar lua, după obiceiul muntencelor, furca și caierul. Dacă n-ar fi o amărită văduvă, și-a pune și zgărđița verde, ce i-a fost ei dragă cîndva.

Las' că nu-i cine știe ce sărbătoare. Azi încep oamenii să culegă merele și perle de iarnă.

— Avem și noi în livadă patru meri. Îi lăsăm pe mîni.

— N-avem cum face altfel, mamă. Ești gata?

— Numaidecît, dragul mămuicăi. Ai aflat, puse deoparte, schimburi?

— Eu îs gata.

— Văd. Îmi place că te-ai încălțat cu bocîncii cei noi de la *cumparativă*.

— Cearcă a spune cooperativă, mămuică.

— Învățatu mamei, învățat! Las' că-i bine și cum spun eu. Mă gîndesc iar ce-am să răspund eu acolo profesorilor și doctorilor. Mă sfiesc și mi-i frică.

— N-ai de ce te sfii.

— Sfiala ca sfiala, băiete. Dar mi-i frică de singurătate. Rămîne casa fără apărare. Ș-acolo unde te duci, găsi-vei tu ocrotire și inimă bună?

— Doar nu mă duc, mămuică, în țara căpcaunilor. Sînt ș-acolo ca la noi, oameni cu blîndeță. Fiind baiet sarac, mă duc, după cum se cuvine, la învățătură.

— Care învățătură?

— Nu ți-am spus? Să știi, mamă, că întirziem.

— Mi-ai spus tu, dar nu țin bine minte.

— Mămucă, dumneata ești o vicleană. Vrai să mă ții pe loc. Dar de dus tot trebuie să ne ducem.

— Ne-om duce, ne-om duce, dragu mamei. Ce mi-ai spus tu?

— Ți-am spus că mă duc la Iași cu Pavăl Sihastru și mă protejează profesorul, ca să intru la un atelier mecanic.

— Ca să te faci șofer?

— Da. Conducător de tractoare, camioane și turisme.

— Înțeleg, înțeleg. Te văd venind aici la noi, cu automobilul.

— Am să fac și asta.

— Să vii, dragu mamei. Să crăpe dușmancele de ciudă! Nu te oțări, dragă feciorule, căci am dușmance, bată-le Dumnezeu și nu le-ar muri mulți înainte. Le știi eu; tu nu le știi. Asta-i durerea mea pe care aș vrea s-o spun profesorilor și doftorilor, că rămân singură-singurică și fără apărare. Greu mi-a fost când am rămas văduvă; tatu-tău s-a prăpădit în război, tu erai un prunc de nouă ani; ș-atunci am aflat că bat în pumni dușmancele de care-ți grăiesc. M-au zavistuit pentru dragostea mea și pentru c-am trăit bine care nu se mai află cu Nică Dărindai. Mă adusese din altă parte, dintr-un sat de peste plai; mă furase de la părinți vitregi cu care nu m-au mai răspuns. Și eu, însoțindu-mă cu unul de-al lor la care multe rîvneau, acele multe m-au urît. N-am găsit la nimeni milă, feciorașul mamei; am muncit cu ziua pe unde am putut; te purtam cu mine ca pe un mînzișor, și te-am dat și la școală. Pin' ce s-a deschis spitalul de la Slătiori ș-a venit în partea locului privighetor acel meșter mehalnic...

— Mecanic, mamă, zîmbi feciorașul.

— Lasă-l să fie și mehalnic, dragu mamei, că nu-i vorba de meșteșugul lui, cît de inima lui cea bună.

— Întîrziem, mămucă, și s-a supăra profesorul. Poveștile acestea mi le-ai spus dumneata nu numai o dată.

— Nu-s povești, învățatu mamei, ci sîngele și lacrimile maicii tale.

Lița Sofia se apropie de fecior și-l sărută cu ochii închiși pe tîmplă. Irimie își lipi buzele de mîna ei uscată și aspră, cu duioșia pe care o simțea totdeauna cînd se afla cu maică-sa. Nu era prea înțeleaptă această măicuță încărunțită de năcazuri, dar dragostea ei îi fusese hrana, odihna și răsfațul copilăriei.

— Ți-ai pus păunul la pălărie? îi zîmbi ea. Toate fetele și nevestele se uită după Irimie, cum se uitau cîndva după Nică Dărindai. Ei, hai; de-acum să mergem, ca să nu se supere profesorii; rezemăm un băț de ușă, ca sa se vadă că nu sîntem acasă și, cît bate toaca la schit, noi intrăm în Slătiori.

Lița Sofia nu uitase două lucruri: un mănunchieș de busuioc pe care-l frecase în palme ș-apoi îl strecurase în sîn, și o trăistuță vrîstată, cu cîteva mere, ca să aibă ceva în mină.

— Le vezi? îngînă ea șoptit cătră Irimie; le vezi cum ne pîndesc și ne șpionează?

Intr-adevăr toate căsuțele albe, cu acoperișuri șindrilite și cu ferestruicile împrejmuite cu chenar albastru, păreau a-i pîndi cum se duc. Dar Lița Sofia băgase de samă și ochi femeiești pe după cheutorile caselor.

Era o vreme leneșă, de sfîrșit de vară. Piscurile se zugrăveau curat pe cer, cătră asfințit. Rar o adiere se umfla ușor și cădea iar, ca o pinză nevăzută.

— Cum spun, dragu mamei, își urmă vorba lița Sofia, acel *mecanic* te-a luat la învățatură, iar eu m-am bucurat. Și fiind tu acolo, la Slătiori, eu mai mult în acea parte îmi căutam de lucru. Nu mai spun ce mi s-a întâmplat cu prea cuviosul egumen de la schit, căci știi și tu.

— Știu, mămuță.

— Atuncea nu-ți mai spun. Poate m-a întreba profesorul și i-oi spune lui. M-a muștrat și iar m-a muștrat, că, fiind văduvă săracă, mă depărtez și ma despart de mila sfintului lăcaș. Iaca vine iarna, și, ca și în alți ani, strînsură n-ai, făină n-ai, undelemn n-ai, lemne n-ai. — N-am nici de unele, mă tingui eu. — Atuncea vină la schit; ți-om da după nevoie. Și-i plăti muncind. Mai ai ș-un fecior; pe acela l-om trimite să deie ajutor la două-trei vaci și cîteva oi pe care le avem în munte. Și să fie și băietul... cum îl chiamă? — Irimie. — Să fie și Irimie sub privgherea sahastrului. Iaca, acuma am rămas datori sfintului schit căci datoria se înnoiește după nevoile ce avem și nu știu cum om face.

— Mămuță, la asta s-au gîndit cei care ne ocrotesc. Ți-am spus că, dacă te angajezi la spital, apoi doctorul a plăti călugărilor datoria. Vor fi spunînd ei că n-au nevoie de bani, ci de munca noastră; dar n-au ce face, fiind acuma altă rînduială în lume.

— Mi-ai spus tu de asta; dar eu nu mă pricep la politică.

— Ți-am spus, mamă, că cel bogat nu mai are drept să speculeze munca săracului.

— Ce știi eu? Dacă-i bine cum spui tu și cum spun profesorii, apoi așa să fie.

Se zăreau după cotitura colnicului olanele roșii de la Slătiori. Sub costișa pieptănată și cu căpițele chibzuit rînduite, se zărea scînteind un șipoțel, care se alinta cătră lița Sofia, să nu treacă pe lingă el fără să-l caute. Lița Sofia se abātu din drum și se aplecă spre el ca spre o ființă vie, grăindu-i cătinel. Era curat și luminat, cum se cuvine să fie un izvorăș din poveste. Apa, cu ușor gust de burcut. Lița Sofia își șterse atent buzele c-un deget, după aceea scoase din traista bogată un măr domnesc și-l așeză lingă jghiab, drept plată și, în același timp pomană pentru mortul său, pe care nu-l putea uita în nici una din clipele ce mai avea de trăit în astă lume.

Incepu deodată ca un șuvoi de sunete dulci, pe sub bolta azurie, toaca de la biserica schitului. O bătea cu mare meșteșug un ieromonah bătrîn, părintele Domițian, care nu se suia în turnulețul bizantin decît la zile mari. A cîntat cu ciocănelul în trei soroace. Apoi a stîrnit cu degetele clopotele cele mărunțele. După care a bătut numai într-o dungă și clopotul cel mare. S-au bucurat toate împrejurimile. Lița Sofia și-a făcut cruce închizînd cu evlavie ochii.

Irimie Dărîndai o aștepta pe maică-sa nu cu nerăbdare, ci cu zîmbetul care-i lumina sufletul totdeauna cînd se afla cu dînsa.

— Mergem, mergem; iaca, într-o clipă sîntem la Slătiori, murmură ea, fără a se clinti de la loc și ascultînd ecouri depărtate și abia auzite în cotloanele văilor. În dimineața asta, am ascultat la biserică docladul pe care la cetit părintele ieromonah Domițian la sfîrșitul leturghiei. Pe cit am înțeles cu din cele spuse, acest Ion, ninașul Domnului nostru Hristos, trăia în pustie lungă apa Iordanului și nu se hrănea decît cu lăcuste, ptiu! fie lui acolo. Numai pe asta se cunoaște că nu avea a cătare minte. Ș-o împărăteasă nebună l-a zărit umblind gol. Și s-a amoretat de dînsul. Drept care el a repezit-o de la dînsul, suduînd-o. Atunci nebuna l-a pîrît împăratului și împăratul l-a

pus la închisoare. Iar împărăteasa avea o fată a ei de la un alt bărbat, tinăra, frumoasă, și prea iscusită la danțuri. Și împăratului îi plăcea aceea fată, cu numele Salomia. Așa că mama a pus pe fată să ceară împăratului capul aceluia proroc îndărătnic. Și împăratul, iubind-o pe fiică-sa, i-a dat capul prorocului. Iar împărăteasa s-a bucurat. Ce povești c'udate sînt acestea și ce bucurie putea fi pentru acea mamă, să se rînjască mortul la dînsa, iar împăratul s-o alinte pe fiică-sa? Asemenea spurcăciuni de obiceiuri noi n-am văzut în părțile noastre. Mă gîndesc așa, că poate n-am înțeles eu.

— Ba ai înțeles, mămuică, mai bine decît părinții mitropoliți, că asemenea povești nu-s bune pentru oamenii de la noi. Cît despre spurcăciuni de obiceiuri s-au văzut și pe aici...

— Așa-i, oftă munteanca. Ei acuma, feciorașule, nu mai întîrzia. Gustă și tu din burcut și să grăbim cît om putea. Altfel se supără profesorii și le dăm toate pe una.

— Nu se supără; numai cît nu-i cuviincios. Profesorii au treburi strictede, scrise în carnet.

— D-apoi cum crezi tu, feciorașule? Să grăiască cu izvoarele și să asculte taraful clopotelor? Mă gîndesc așa că, acolo unde te duci, poate s-a găsi o Salomie care să nu-ți ieie capul, una care să-ți fie cu priință.

— S-a vedea. Pîn-atuncea, mămuică, a mai curge destulă apă pe Bistrița.

La poiana de lîngă cotul drumului, lița Sofia a băgat de samă cu mirare zboruri neîntreprute de dumbrăvenci în stoluri mici. Penele lor verzi și albastre sticleau în soarele pieziș. Zburînd, spuneau ceva, cîrînd ușor din clonțurile lor mari și negre. Se îndreptau toate cătră asfințit.

— Unde s-or fi ducînd, Irimie? întrebă lița Sofia ca o copilă puțin știutoare.

— La congres.

— Așa am înțeles că se duc și hulubii salbatici la adunarea lor, tot cătră asfințit; s-au dus și ei acu două săptămîni, tot într-acolo. La noi s-au sfîrșit bielșugurile; cîmpurile și dumbrăvile prind a se pustii și ei caută în altă parte, unde va fi fiind altă ospătărie. Pe urmă, la primăvară, tot aicea la noi se întorc. Se înțeleg ca și oamenii și-și dau înștiințările.

— Da, mămuică, rise Dărîndai; au și sălbătăciunile telegraful lor. Iaca buclucul; numai de nu ne-ar ține mult.

Ieșise în cărare o bătrinică indoită de șele de lîngă un tufăriș de mesteceni, din latura unei căscioare vechi. Dădu ziua-bună văduvei, punîndu-i în mîna o ulcică de afine. Iar cu cealaltă mînă înfățișa lui Irimie un cucoșel de toamnă:

— Milostivește-te, feciorașul babei, și taie-i gîtul. Să mă îndulcesc și eu c-o leacă de zamă bună.

— Mătușă, se amestecă lița Sofia, n-ai dumneata pentru treaba asta vreun nepoțel? Că noi ne grăbim.

— Îs săracă, draga babei, în nepoței, răspunse bătrîna. Am numai nepoate.

Dărîndai se grăbi să-și scoată din chimiraș bulicherul și zvîrli departe jertfa descăpătinată, ca să nu fie nimeni stropit de sînge.

— Bogdaprosti, se închină bătrîna. Dumnezeu să-ți deie sănătate și mireasă după pofța inimii. Iar ulcica, atunci cînd vă veți întoarce, s-o lăsați în marginea cărării.

— Săraca babă! suspină lița Sofia. A da Dumnezeu și poate n-oi ajunge și eu ca dînsa. Simbătă sara, la desfăcut păpușoi la dascălul Groza, ar fi

spus pușcașul cel bătrîn Nechifor că se află pe Hălăunca o poiană unde odinioară a fost așezare de oameni, fie sat, fie mănăstioară, și, rămînînd locul singuratic și depărtat, au îmbătrînit și s-au dărîmat livezile, rămînînd totuși o samă de meri bătrîni în putere și rodind cu îmbielșugare în unele toamne. Urșii au și ei înștiințare, și în acei ani cu roadă se adună cum e azi, în ziua lui sfîntu Ion taie-capu-pe-curechi, și stau la congres, cum îi zici tu, învățatu mamei, petrec în lege și nu se duc de acolo pînă nu istovesc merele. Numai țigani n-au ca să le cînte. Dar au venit într-un an oameni cu puști și ie-au stricat benchetul. Au bătut în ei cu gloanțele și i-au alungat. Se nimerise o ursoaică pălită în labă, care se așezase la pămînt și plîngea ca o muierușcă de-a noastră. Nu spun că n-ar fi fiind și urși stricători, dar cei care mănîncă rădăcini și mere și alte poame — cum mărturisea moș Nechifor — nu sînt dușmani. Acei care se spurcă la sînge sînt rari; așa se găsește lotri și ucigași și între oameni luminați în apa sfîntului botez. Iaca, ajungem. Să-mi spui tu, învățatule, dacă zăbovim mult aicea.

— Să vedem, răspunse feciorul, simțînd și el o strîngere de inimă. Asta or hotărî doftorii și profesorii.

— Unde-i găsim? Socot că la casa tovarășului doctor, care-i deosebită de spital.

Irimie privi cu mirare spre lița Sofia.

De unde-i venise ei să spuie așa, dintr-odată, vorba asta: tovarăș? Ce știa maică-sa de toate cîte s-au petrecut în țară în acești din urmă cinci ani? Căci maică-sa avea cu totul altele în minte decît el, și trăia mai mult în trecut.

Văzîndu-l gînditor, cumpănit între grele judecăți, lița Sofia îl pîndea grăbind cît putea spre cerdac. Apoi își încetini mersul îndată ce văzu pe cei care așteptau.

Cine nu cunoștea la Slătiori pe doctorul Costache Hanganu? Are un păr clădit în cap ca o claie de fîn și ochelari, ca să vadă mai bine pătimirile oamenilor.

Cel subțiratic și ras la obraz nu poate fi decît profesorul.

Dar cel cu mustăcioara tușinată pe buza de sus? Să fie omul cu care trebuia să se întoarcă de la București profesorul? Sprîncene groase, ochii bulbucați.

Lița Sofia vedea toate, fără să se uite într-adins.

— Dragu mamei, șopti ea cătră Irimie, cînd ajunse sub cerdac: cinci cel de-al treilea?

— Care al treilea?

— Care nu-i nici tovarășul doftor, nici profesorul. Cel cu mustața tușinată.

— Apoi nu-l cunoști, mamă?

— Nu.

— Adevărat; n-ai avut cum ști că l-a ferchezuit Zamfirache, bărbierul spitalului. Dar dacă te uiți bine la dînsul îl cunoști.

— Vai de mine, băiete, dacă-i Pavăl Sahastru, apoi curat parcă-i dracu de pe comoară! M-a apucat o durere de cap. Era omul lui Dumnezeu și slujitorul schitului; iar acuma nici nu mă pot uita la dînsul.

— Mămucă dragă, vino-ți în fire și nu mă face de rușine.

— Nu te teme, cărturarule, căci știu eu să mă port cu lumea. Dar tare m-a înfricoșat. Suic pe scări; cu toată frica, să știți că-s neclintită, lîngă tunc.

Sura le veni întru întîmpinare.

— Iaca și cinele, șopti ea cu milă mîngîind părul aspru al dulăului. Mai Surule, vai de tine!

În cerdac, ochelărosul îi întîmpină, dîndu-le mîna. Asta era o ceremonie nouă, care-i plăcea liței Sofia.

Văduva se înclină cuviincios cătră profesor; și, după făgăduința făcută, se răsuci și cătră dracul de pe comoară. O învăli privirea grea a celui ce avea a se duce în lume cu feciorașul ei. Dar acea privire grea și stăruitoare era plină de milă și de amurgul unor dureri vechi. O dată cu privirea, veni cătră ea ș-un zîmbet care-i însenină sufletul ca într-o poiană, după furtună.

Profesorul se adresa liței Sofia :

— Dărîndai ne-a înștiintat că te învoiești să se ducă la Iași, la învățatură. Socot că faci bine. Și profesorul, și prietînul Pavăl, or avea grija de el.

— Și m-oi ruga și Maicii Domnului să ajute și ea... șopti mișcată lița Sofia, stînd dreaptă pe scaun și închizînd o clipă ochii ei verzi.

— De datorîa dumitale cătră călugări s-a îngriji tovarășul Sandu. De asta n-avea grija.

Lița Sofia închise iar o clipă ochii :

— Părinții de la Olaru s-au milostovit de-o văduvă saracă. Banul le-a putea fi plătit. Mila s-a scrie la catastif în cer. Oamenii nu sînt vrednici s-o plătească.

— Părinții de la Olaru se arată prea mulțămîți de plata banilor.

— Așa spun cuvioșile lor? se miră lița Sofia și oftă. Bucuroasă sînt, urmă ea cu băgare de samă, că băietul se duce la învățatură. Și Nică Dărîndai, omul meu, ar fi rînduit tot așa, dacă ar fi trăit. Nică Dărîndai era bărbat înțelept, dar arăta uneori asprime. Tovarăși, bine am trăit cu el și, în primăvara mea, am înflorit. Mă bătea uneori, căci n-aveam minte, iar eu mă lăsam bătută și rideam în sinea mea, căci știam că are să vie iar la mine, să mă cuprindă și să mă mîngîie. Ș-așa — dintr-odată s-a dus și nu s-a mai întors. Nu mi-a rămas de la dînsul nici floare, nici scrisoare. Nu-l visez în somn, căci totdeauna sînt trudită de muncă; îl visez numai trează. Stau citeodată uitîndu-mă la un brad mîndru și-mi aduc amînte de dînsul. Mă mai mîngîie vîzînd mila ochilor lui Irimie. Mi-a rămas de la dînsul fecior vrednic. Mă bucur acuma vîzînd că și domniile voastre sînteți prieteni ai tatălui acestui fecioraș. Să se ducă unde spuneți, să se facă un mecanic vrednic cum e tovarășul Sandu al domniilor voastre; și, cînd m-oi învrednici să ajung la el, apoi să mă fudulesc că m-a plimba prin Iași cu automobilul ca pe o doamnă.

Declarația ce fusese acordată acelor profesori și doctori a luat sfîrșit cu aceste cuvînte, și doamna, cu opinci cam mari și noițe negre la colțunii de lînă albă, ridicîndu-se de pe scaun, și-a strecurat dreapta în sin, căutînd mînunchiul de busuioc. Îndată s-a împrăștiat în cerdac mireazîmă ascuțită. C-un zîmbet pe care numai ea îl avea pe obrazul mîhnit, cu părul încărunțit ascuns dibaci de o grimea neagră și de casînca nohotie, veni la profesor dîndu-i mîna mică, uscată de muncă; aceeași mîna o cuprinsese și doctorul Costache Hanganu și pe urmă Pavel Sihastru, în fața căruia zîmbetul muntencii se stînsese și ochii se feriră ca de o văpaie neagră. În mîntea ei puțină, acel așa-zis sihastru rămînea tot „Cel de pe comoară“.

Lița Sofia se retrase cuviincios, luîndu-și feciorul; căci lumina lunii înclina cătră siniori și amîndoi aveau a se grăbi ca să îndeplinească ritualul sfîrșitului zilei.

La vatra de-afară, din ogrăjoara lor de la Olaru, erau pregătite găteje și ceaunașul atîrnat în cujbă acoperit c-o strachină. În acel ceaunaș se afla din vreme pusă apa îndulcită cu sare și presărată cu ometiță de făină de porumb. Fusese îngăduit în preajma vetrei și cînele slobozit din lanț.

Numaidecît Irimie scapără și aprinde un firioșor de iască; îl învâlește repede în iarbă uscată și frunze vechi și îndată limbi vii de flacări ling fundul schijeii. În sat se aud glasuri chemîndu-se, viței mugind, găini cotocodăcind, cîni zăpăind — ca totdeauna în acel ceas al amurgului. Miroase a lapte fierț; copiii au tinguiri de miei. Același și același tablou din adîncimea vremii.

— ...N-am animale pe lingă casă, șoptește oftînd lița Sofia; dar am fecior vrednic și nădejde multă.

„Ochii lui, floarea cîmpului...”

Lița Sofia îl stupește ușor și pe furiș pe feciorul ei, ca să nu-l deoache.

XII

În cerdac la Slătiori, profesorul Zarandi, doctorul Hanganu și sihastrul Pavel au rămas gînditori și tăcuți, rumeniți de pojarul asfințitului. Într-un timp clima munților s-a umbrît și s-a deschis pe văile dintre creste o grădină de stînjinei înfloriți.

Profesorul Zarandi întrerupse tăcerea, adresîndu-se doctorului de la Slătiori:

— Am impresia, tovarășe Hanganu, că femeia e ceva mai complicată decît pare.

— Vorbești de lița Sofia Dărîndai?

— Intocmai. O cunoști de mult?

— O cunosc de cînd ne-am așezat aici și de cînd și-a adus după ea, la lucru, mînzul ei. Ce complicație am putea pretinde de la dînsa? Ca lița Sofia avem multe exemplare în părțile noastre. Femeile acestea, care zîmbesc primăverii și plîng întristările toamnei, sînt depozitarele unei anumite poezii, de o anumită sensibilitate. Se știe că, în munte, femeile prezidează datile; lor le datorăm păstrarea bocetului și descîntecelelor.

— Dumneata pretinzi, doctore Hanganu, că unele cîntece vechi ar fi ale lor?

— Pretind. Mamele noastre au călăuzit familiile, pe cînd bărbații pribegeau cu oile. Ca niște precotese între zcii lari, au cîntat fragilitatea naturii noastre omenești. Cîntăreților bărbați li se datorește altă serie a repertoriului, serie mai aspră și mai brutală. Dacă materialul folcloric ar fi strîns cu mai mult discernămint...

— Cum e cu putință, strigă Zarandi, ridicîndu-se din scaun și privind la doctorul Hanganu ca la o apariție neașteptată, — cum e cu putință să descopăr abia acum în dumneata înțelegerea asta a unei discipline pe care eu o practic de douăzeci de ani?

— Tovarășe profesor, se umili doctorul Costache, eu nu sînt decît un amator.

— Vreau să-ți cunosc fișele și colecția...

— Sint cu totul lipsit de așa ceva.

— Atuncea cum?

— Stimată tovarășe profesor, nu-ți pot da nici un fel de lămurire, decît că, fiind amestecat cu materialele de care vorbești dumneata, uneori dă materialul peste mine, alteori dau eu peste el. Așa a fost găsită comoara de la Pietroasa, așa a dat Alecsandri peste *Miorița*. Las' că aici am de făcut obiectii serioase...

Profesorul Zarandi sări iar de la locul lui.

— Doctore Hanganu, zbieră el, ai ceva de obiectat aceluia juvaer al bardului de la Mircești, care se chiamă *Miorița*?

Ochelărosul își scoase lentilele ca să-și treacă basmaua de mătasa peste pleoapele obosite. Cu acei ochi triști întoarse o rugăminte spre filolog, după care geamurile înșelătoare îi dădură iar expresia de înfruntare.

— Bădița, grăi el cu tonul unui mezin modest, nu mă obiждуi. N-am în mine nici o intenție agresivă.

În acea clipă se virî între ei ca o așchie Sandu Calarașu.

— Stați, zise el cu grabă, am eu un leac pentru asemenea situație. De multe ori între mine și doctorul Costache se produc dezbinări de acestea, fiind amîndoi totuși cu inimă dreaptă unul față de celalalt. Doctorul are nevoie de medicamente și unelte, eu am o planificare a fondurilor puțintel înfrînată. Dar ajungem la un acord. Drept aceea, îmi îngăduiți să vă cer un armistițiu numai de trei minute, în care depun, lingă acele pahare goale de pe masă, un ulcioraș de vin de la Odobești de culoarea chilimbarului și de un gust fără cusur. E ceva care face parte tot din comorile acestui pămînt. Ia, tovarășe profesor, paharul domniei tale; ia și dumneata pe al dumnitale, doctore Costache; ține pe al tău, prietine din tinereță, măi Săracu; și ia și tu, Sandule Calarașu. Cum spunea un scriitor al nostru din regiune: „Cele bune să se-adune...”. Luați de bine și împăcați-vă.

Fără să-și dea samă de ispită, profesorul Zarandi sorbi paharul de vin chilimbariu, închise ochii, și, cînd îi deschise, priveliștea i se păru fermecată și oamenii mai buni.

— Expune-mi metoda dumnitale, stîrni el pe doctorul Costache. Să vedem.

— N-am nici o metodă, tovarășe Zarandi. Într-un rînd, pe cînd eram copilandru, suind la Hangu spre piscuri, am dat peste un corn de bour. Ieșise în carare și-mi pusese piedică. Altădată, în cel dintăi an cînd am descobis Slătiorii, s-a prezentat la consultație o fată de șaisprezece ani, firavă și cu pecetea sfîrșitului. Nu era frumoasă, nici inteligentă, dar morbul care îi ruina ființa dădea obrazului ei o expresie suavă. De la ea am auzit o baladă dintre cele mai mișcătoare.

— S-aud, zîmbi puțintel ironic Zarandi. Fata aceea firavă s-a făcut bine, nu-i așa?

— Ba timpul ei a încetat, bădița, ca al unui fluture ajuns de bruma timpurie a primăverii. Dimineța a cîntat și la amiază n-a mai fost. Adușesem cu mine un carnet nou în care am mai putut înscrie versurile ei. L-am păstrat o vreme; după aceea s-a pierdut. Din cîntarea acelei fete sărmane a rămas în mine ceva — ca florile de săruri minerale de la izvoarele noastre, care apar un timp și pe urmă nu mai sint. Acele sunete le simt totuși... le simt între nimicurile mîhnite ale amintirii.

Zarandi întinse paharul și lăsă pe Sandu Calarașu să-l umple. Îl sorbi apoi cu o plăcere pe care nu și-o bănuise, nefiind închinător al zeului

înşelării. După aceea începu a se plimba iarăşi prin cerdac şi, din nou, se opri înaintea ochelărosului, ameninţându-l cu paharul gol :

— Socoţi dumneata, doctore Costache, că eu nu mi-am dat samă că femeile acestui neam au păstrat în datini sfărmăturile civilizaţiei şi religiei antice ?

— Ba cred, bădiţă Iancule, că asta ai băgat de samă mai întâi şi mai întâi.

— Şi, urmă aţîţat Zarandi, nu cunoşti că, ocolind cercul Ardealului, dinspre apus înspre miazănoapte-răsărit, am ajuns la Maramureş şi Năsăud, constatînd unitatea limbii ? Şi că aceşti păstori, umblînd înainte şi tot înainte şi îmbulziţi din urmă, au pătruns spre spaţiul liber, pînă dincoace de munte ?

— Ba cunosc lucrările dumnilale, bădiţă Iancule ; păstorii de dincolo, din plaiul ardelenesc, sînt uncheşii noştri.

Zarandi se răsuci cu minie prefăcută cătră Sandu Calaraşu :

— Bine, dar cînd mai are vreme să se ocupe acest june medic de medicina lui ?

— Se ocupă, tovarăşe Zarandi, şi e devotat poporului ; nici nu s-a însurat, ca să-şi păstreze cît mai mult timp. Îşi are şi el ideile lui. Însă eu socot aşa, că n-are chiar atîta dreptate pe cît s-ar părea. Am umblat şi eu, la sfîrşitul războiului din urmă, cercetînd locurile şi oamenii de care vorbiţi şi vă pot spune că aceste mame blinde cărora li s-ar fi datorînd cîntări ca cea de care vorbeşte doctorul, dau naştere unor bărbaţi cu mult mai aspri decît dinsele. La sfîrşitul războiului am avut a cerceta în munţii Birsei, ori în Călimani, ori aiurea, fapte crîncene. S-a dovedit atunci lăcomia stăpînilor şi bogătanilor. Unii mai semeţi au făcut război altora mai slabi, pentru iarbă. I-au împins spre margini neprielnice cu nepăsare şi ură. S-au desfăcut obştile ; au fost îndepărtaţi slujitorii şi siliţi să-şi ia partea lor din ciurdă şi să se ducă unde vor şti. Au făcut mai mult decît atîta : au prins a da foc pădurilor, ca să lărgească păşunile. Pe aceşti din urmă criminali am avut eu a-i descoperi, împreună cu alţi tovarăşi, supraveghînd din avioane locurile de sus. Cu acest prilej am dat peste material militar părăsit ori lăsat cu paraşuta de cătră piloţi duşmani. Au fost găsite leşuri în prăpăstii, repetînd în alt chip şi-n altă epocă tragedia veche. Asprimea împrejurărilor i-a întors cătră răutate pe aceşti feciori de mame duioase.

— Tovarăşe Sandule, dădu replica profesorul, îngurgitînd încă o picătură de licoare chilimbarie ; rînduiala filosofică a epocii noastre dă explicaţie tuturor fenomenelor de acest fel. Aceşti singuratici, uncheşii doctorului Costache, se ridică din întunericul lor. Atenţatele lor împotriva peisagiului iau sfîrşit. Academia va organiza ocrotirea monumentelor naturii. Deci caprele negre şi cerbii, mistreţii şi urşii, vor hălădui cu rînduială în patria lor de totdeauna. Ca şi în răsăritul cel prea-luminat, avioanele cu acţiune verticală vor depune în poienile de sub pîcuri haine impermeabile, alimente pentru trup şi minte, colective de artişti. Aceste pajuri de fier ale timpurilor nouă vor anula depărtările şi vor apropia de noi pe urmaşii păstorilor primitivi.

Tovarăşul Sandu Calaraşu veni în tăcere la profesor şi-i strînse mina îndelung, şoptindu-i :

— S-a întîmplat o minune, tovarăşe Zarandi ; ai băut şi al treilea pahar.

Pe fața profesorului ieșan apărură zîmbetul cel mai delicat, adică expresia cea mai curată a inimii lui.

— Tovarășe Sandule, răspunse el grav, minunea e că mă simt deplin înfrățit cu toți pămîntenii vechi din Carpați.

— Numai cu cei de demult?

— Ba și cu aceștia de acum, mai ales cu acest doctor Costache, care mă înfruntă.

Ochelărosul se pregătea să protesteze.

— Hai, spune, îl învoi patetic Zarandi.

— Stăi, stăi, își vîri între ei așchia Sandu Calarașu. Mai așteptați acuma puțintel dumneavoastră amîndoi, ca să săvîrșesc și eu minunea mea. Ați băgat de samă cît de repede se întunecă: vine asupra-ne cea dintăi noapte fără lună, după care urmează, mîni, secerea lui crai-nou. Așa că toată lumea din Slătiori așteaptă cu ochii steclîți lumina ce li s-a adus. Îmi dai voie?

— Îți dau, răspunse profesorul cu surîsul lui cel nou.

— Îmi dai voie? întrebă tovarășul Sandu și pe doctor; dar, fără să mai aștepte răspuns, coborî treptele, își vîri mîna dreaptă în stufăria bărbii și slobozi un șuier haiducesc înfricoșător.

În clipă, lumina electrică „deschise ochii” între pămînt și stele. În bagdadie apărură soarele cerdacului. Tovarășul Sandu Calarașu întoarse un comutator și-l stînsese.

— Încă de la începutul spitalului, lămurea el vesel, pe cînd munceam de-a valma cu meșterii, oamenii de aici au apucat a mă porecli Sandu „mehalnicu”. Unii, zădăriți de egumenul Glicherie, mă pîrăsc, dar rîzînd, cum că Savaot, la începutul lumii, ar fi grăit cuviincios cătră lumină — ca să fie! pe cînd Sandu „mehalnicu” o fluieră. Așa-i dau eu semnal, din locul unde mă aflu, lui Negoită slujitorul nostru de la centrala electrică.

Îndată după asemenea izbîndă asupra întunericului, s-a produs altă minune, asta, într-adevăr, cu totul neașteptată.

Pe drumeagul care venea cătră cerdac și grădiniță, apărură, între tufe de gherghine, o vedenie fătată de țărîna pămîntului. Venea, cu oarecare silință de a se grăbi, cu grebănul încovoiat de trudă, profesorul Andru Macovei, bătînd cărarea cu toiagul ferecat la vîrf. Era cu capul gol și cu straietele de drumeț în oarecare neorînduială. În urma profesorului doctor Andru, Ghiță Miclăuș, laborantul, ducea de căpăstru un căluț muntenesc, împovărat de tarhat.

Sorii artificiali de la Slătiori au făcut ca apariția de pe tărîmul celălalt a doctorului Macovei să devie triumfală, cu strîngerii de mînă și îmbrățișări.

După ce au fost spălate pulberile, luminați ochii, primenite straietele, doctorul Andru și-a luat locul în cerdac, lîngă sihastru, pipăindu-i cu grijă gleznelor consolidate. Ghiță Miclăuș a săvîrșit și el minunea cafelei.

Jumătate de ceas, focul aprins între primii oaspeți ai cerdacului s-a domolit ca sub spuză; după care s-a înfiripat, cînd profesorul doctor Macovei a ajuns să se puie la unison cu Zarandi și a primit comunicarea ce-l împovăra pe filologul ieșan.

Andru Macovei, întorcînd capul peste umăr, a privit cu mirare pe medicul de la Slătiori. Acesta a venit cu supunere între cei doi prietini.

— Ce e cu *Miorița* dumneavoastră? a chestionat ca la examen doctorul Andru.

— Nu e nimic, tovarășe profesor, decît ce mi-a spus într-un rînd sihastrul, pe cînd îi cercetam gleznela.

Profesorul Zarandi se miră, holbîndu-se :

— Nu înțeleg. N-ai făcut dumneata o afirmație gravă despre capodopera poeziei noastre anonime?

Ochelărosul se afla ca un lac liniștit între două sălcii zbirlite.

— Pe cînd îi cercetam sihastrului gleznela, se dezvinovăți el, am aflat de la el despre o pățanie ce-a avut c-un baci bătrîn, Iancu Bujor, căruia, voind să-i cînte balada de care vorbim, acel baci l-a lepădat de cătră sine, cum că lui nu-i trebuie cîntece muieresti.

Petru Matei îndrăzni să se amestece :

— E întocmai așa cum spune doctorul. Eu din școală îmi făcusem faimă cu această Mioriță, recitînd-o la producții și examene.

Zarandi începea să se pasioneze de afacere :

— Va fi avut el vreo variantă a lui ?

— Da' n-avea nici pe dracu. Numaicît nu-i plăceau unele vorbe. Cinstisem noi citeva păhărele de rachiu de afine. Și acest Bujor era om mînios și cu toane. M-a apucat de barbă. M-a suduit : tune dracu-n coșu tău ! Și cît pe ce să ridice baltagul. Așa încît cu Iancu Bujor n-am cutezat a mă clănțani. El era oier cu stare, iar eu un rob al monahilor de la Olaru. Deci i-am grăit cuviincios, ca să-l alin. Eram și prietini ; mi-a dăruit ș-un cîne, care mi-a imblîzit singurătatea, cum v-am mai spus.

Iancu Zarandi își scutură fruntea :

— Cred că nu-s eu chiar în așa stare încît să nu-mi aduc aminte că nu despre asta am vorbit.

— Adevărat, răspunse doctorul Costache, nu despre asta e vorba ci despre o afirmație nătîngă a mea că așa avea și eu de obiectat ceva *Mioriței*, ca și acel cioban din pustia muntelui.

Profesorul Zarandi își arcui cu ironică mirare sprîncenele :

— Ai obiceiii de făcut ? Serios ? Aș fi nespus de încîntat să le aflu.

Mai interesat decît doctorul Macovei părea sihastrul. Își trase și el scaunul alături. Tovarășul Sandu veni cu „cei din urmă stropi“ ca „să domolească vrajbele“.

Hanganu se apără :

— Obiecțiile mele, tovarășilor, n-au nici o importanță. Vă rog să mă iertați că vă tulbur.

— Nu ne tulburi deloc, rinji Zarandi ; dimpotrivă, mă interesează : ce teorie ai putea să mai scornești ?

— Vă rog, tovarășilor, fiți milostivi cu mine, se tîngui Hanganu. Eu am înțeles că acel baci vechi respinge din vocabularul oierilor cuvîntul „mioriță“. Într-adevăr, de un veac, faima poemului și a bardului de la Mircești a răspîndit cuvîntul — însă numai în suprafață. Oierii spun *mioară*.

— Mi se pare că ai dreptate, suspină Zarandi. Hm ! Și pe urmă ce mai ai de spus ?

— Puțin lucru. Aș avea de spus, de pildă, că „trei turme de miei — cu trei ciobănei“ nu se potrivesc cu stihurile ce vorbesc despre baciul moldovan care „are oi mai multe — mîndre și cornute“. Și așa mai avea de spus că „mioriță laie“ nu poate sta alături cu „mioriță cu lînă plăviță“. Ori e laie, adică neagră — ori plăvaie, adică albă. Apoi așa îndrăzni

să protestez, în numele muntenilor mei, împotriva expresiilor „drăguță mioară“ și „drăguțule bace“, ca și cum ne-am afla între duduci de la Iași.

— Știi că și aici ar avea dreptate acest ochelăros? suspină iar Zarandi, încercînd să se ridice cu avînt de admirație de pe scaun. Dar picioarele nu-i îngăduiau această ispravă. Și ce mai ai de spus?

— Am de spus că înmormîntarea ciobanului nu-i după datină.

— Cum așa? fă-mă să înțeleg.

— Te rog să mă ierți, bădiță; n-am de adăogit alta decît că nu e după datină.

— Știi că ai haz dumneata! Să dărîmi o faimă. să pătezi un juvaer! Și ce pui în loc?

Atunci s-a mișcat Petru Matei, scoțînd din gîtleju-i uscat un hîrîit de dulău bolnav. Toți s-au întors spre el.

Matei a lăsat să picure din pahar un strop, apoi a sorbit vinul ce-i mai rămăsese.

— Tovarășilor profesori și doctori, a gîfîit el cu adîncă tulburare: la acest ceas tîrziu, cînd mă aflu bucuros cu dumneavoastră și aștept să mă cobor la vale, unde am datornici, văzîndu-vă cu atîta bunătate asupra mea și mulțămindu-vă că m-ați sculat din morți, nu mă rabdă sufletul să închid în mine toate și să nu vă mărturisesc ce nu știe nimene. Zvon va fi fost, dar cum s-a întîmplat anume, nimene nu știe.

S-a întîmplat într-o primăvară, la chilia din munte, lîngă peștera din care îmi făcusem un fel de paraclis, să vie la mine o femeie din vale, care aflase de schivnicia mea și m-a căutat poate din curiozitate. Îmi trecuse canonul muțeniei ce-l luasem rînduială a vieții cinci ani. Și de ce să vă mint? Glasul ei mi-a plăcut. Și pe cînd grăiam cu dînsa, a venit în bradul de deasupra noastră un cuc și a cîntat de trei ori; după care s-a dus. Socotînd asta semn fericit, mi s-a îndulcit inima; veninul ce mă înăbușea s-a împuținat, și n-am alungat-o pe acea muiere.

Suia din cînd în cînd la peșteră. Îmi aducea merinde. La Paști mi-a închinat cozonac și ouă roșii, ș-un clondiraș de vin ca acesta din ia-sară. Tocmai în acea primăvară își răzvrătise asupra mea glasul cel gros de mînie Iancu Bujor.

O chema Paraschiva.

I-am spus Paraschivei de ce-s supărat, cînd s-a suit iar în munte și m-a găsit în paraclis.

— Nu fii supărat, Pavăle, m-a sfătuit ea. Îmblînzește-ți ochii și uită-te la mine fără mînie.

M-am uitat la dînsa fără mînie, și ea mi-a mîngîit fruntea și pleoapele și m-am simțit împăcat.

A zis după aceea:

— Să știi, Pavăle, că eu îs cîntăreață; dar am amuțit, de cînd am rămas singură în lume și n-am găsit om pe potriva mea. Înțelegînd că ai pribegit în părțile noastre din pricina răutăților și veninurilor omenești, am îndrăznit să te caut umblind și eu după o mîngîiere; și bag de samă că n-am greșit. Și să știi că eu am descîntat dureri; și cu bocetele am potolit inimi bîntuite. Iar acum vreau să-ți cînt trei cîntece de lume care mi-au fost mie dragi în tinereță. Și ți-oi cînta și *Cîntecul Mioarei*, pentru care te-ai certat cu acel bogătan oier — cum îi spune...

— Îi spune Iancu Bujor.

— Atunci numele lui să se veștezească și aducerea-aminte de dinsul să nu te mai tulbure.

Am ațipit, cu tîmpla pe sinul ei și, cînd nu i-am mai auzit inima, am răsărit din somnie; și ea mi-a zîmbit și mi-a cîntat. Nu era chiar cîntec.

Zarandi lămuri:

— Era recitativ.

— Înțeleg ce-i asta, îngînă sihastrul. Îmi aduc aminte de petrecerea din tinereță, de la fași, cînd mă duceam la teatru cu un prietin bun ce-am avut.

Ochii pribeagului se luminau cătră tovarășul Sandu Calarașu.

— Așa că Paraschiva, ce-mi era mie dragă, mi-a cîntat cîntecul ei și eu nu l-am uitat.

Pe urmă Paraschiva s-a prăpădit și nu mi-a rămas de la ea decît un mănunchi de siminoc uscat.

Și rămînînd iar singur, m-am înveninat și mai nenorocit decît înainte, mă mîngîiam rostind singur ce auzisem de la ea, ca și cum aș fi descîntat ticăloșiei mele.

Deci cu toată rușinea pentru behăitul meu, am să cînt tovarășului profesor Zarandi și poate s-a nimeri să fie ce-i trebuie domniei sale.

Fără înștiințare, ca și cum s-ar fi izvodit din trecut și din pămînt, glasul lipsit de dulceață și de meșteșug al sihastrului a început a mormăi

S-aude, s-aude, — departe, la munte, — gomăn gomănînd — oile pornînd.

Suie și coboară — zi lungă de vară, — ziua pînă-n sară, — din vărsat de zori — pin' la Sîniori; — de la Sîniori — pin' la cîntători.

Pe-o gură de rai, — dincolo de plai, — ies trei turme mari, — cu trei păcurari: — unu-i moldovan, — unu-i ungurean, — și unu-i vrîncean.

Iar cel ungurean — și cu cel vrîncean — mări s-au vorbit — și s-au sfătuit — ca să mi-l doboare — pe cel moldovan, — că-i mai ortoman, — are oi mai multe — și mînzări cornute — și cai învățați — și cîni mai bărbați.

Dară cea mioară — de doi ani la vară — de trei zile-ncoace — gura nu-i mai tace, — iarba nu-i mai place.

— *Ce ai tu, mioară? Ii fi bolnăvioură? — Iarba ți-i amară?*

— *Stăpînule bace, — dă-ți oile-ncoace. — Stăpîne, stăpîne, — mai chiamă ș-un cîne, — cel mai cu frăție, — mai cu bărbăție. — Baciul ungurean — și cu cel vrîncean — vor să te doboare — în apus de soare, — umbrele cînd cresc, — neguri se opresc — pe munți și pe ape, — dorm oile toate.*

— *Mioară bîrsană, — de ești năzdrăvană — și mi-i scris să mor, — tu spune-le lor, — baciului vrîncean — și lui ungurean — ca să mă îngroape — aicea, aproape — în strunga de oi, — să fii tot cu voi, — în dosul stîinii, — să-mi aud cîni, — în șoapta teilor — în jocul mieilor... — Și de m-or răpune, — pe groapă mi-i pune — fluieraș de fag — mult zice cu drag, — fluieraș de os — mult zice duios, — fluieraș de soc — mult zice cu foc. — Vîntul a sufla — și ele-or cînta, — oile s-or strînge, — pe mine m-or plînge — cu lacrimi de sînge.*

Ci tu de omor — nu le spune lor; — spune-adevărat — că m-am însurat — c-o blîndă crăiasă — a lumii mireasă, — că la nunta mea — a căzut o stea...

Iar dacă-i zări, — dacă-i întâlni — măicuță bătrână — cu brîul de lînă — pe culmi rătăcind, — din ochi lăcrămînd, — pe toți întrebînd :

— Cine mi-a văzut, — cine-a cunoscut — sprinten ciobănel — tras ca prin inel? — Fața lui — spuma laptelui, — ochii lui — floarea cîmpului — mustăcioara lui — spicul grîului?

— Tu, mioara mea, — nu te îndura, — și spune-i curat — că m-am însurat — c-o fată de crai, — dincolo de plai.

Iară de minune — măicuței nu-i spune, — că la nunta mea — a căzut o stea, — c-am avut pomeni — fragii din poeni, — buciume zvonînd — din culme doinînd, — preoți munți — căruși, — vînturi bocitoare, — stele făclioare, — poduri de flori, — prohod de miori.

Profesorul Zarandi era cu deosebire mișcat. I-au curs două lacrimi în paharul gol pe care-l ținea strîmb în mînă.

— După cît văd, a îndrăznit a șopti doctorul Costache Hanganu, nu numai noi, năpăstuiții ce ne tragem de la craiul cel vechi, lăcrămăm ascultînd asemenea cîntare.

Iancu Zarandi și-a scuturat fruntea, ca s-alunge vedeniile.

— Tovarăși, a zis el cu glas schimbat, să știți că noaptea asta a fost — ca să zic așa — cea mai frumoasă zi a vieții mele. Și n-am cuvinte ca să mulțămesc lui Pavel sihastru.

Doctorul Hanganu și-a scînteiat cătră profesor ochelarii :

— Dacă e vorba de mulțămire, s-a împotrivit el, apoi atunci, tovarășe profesor, dumneata ai uitat pe cel care, cu trudă, a suit la Prelunci și acolo a cercetat pe sihastru și i-a pus în lopățele gleznele fracturate, și l-a adus devala la schit, dîndu-mi-l mie.

— Nu înțeleg, oftă leneș Zarandi, pînă cînd are să mă persecute acest demon cu ochelari... Iarăși are dreptate... Prietino Andru, vrei să mă ierți și să ne împăcăm?

— Vreau, răspunse doctorul Andru somnoros și cu desăvîrșire binevoitor.

Au ciocnit paharele și profesorul Zarandi și-a băut lacrimile.

XIII

Cele dintăi zile ale lui septembrie aveau sub munte, la Slătiori, o lumină lînă și dulce, prin care se străvedea curat uriașul de calcar al Ceahlăului, pînă sus, la Toaca și Panaghia. Pădurea de brad se revărsa cătră văi în valuri încremenite. Pe poteci, cătră satele de mai sus, treceau cu poveri șiraguri de cîte patru-cinci căluți, legați cu friiele unii de coada altora și călăuziți de cîte o munteancă călărind bărbătește pe cel din frunte. Cîteodată iarna închide devreme văile și oamenii trebuie să aibă, la cătunele lor risipite, cele de trebuință vieții. Atunci plutașul se întoarce la gospodărie și la meseria lui de lemnar; cioplește catarguri, despică mramiță și încheie bărbînte pentru brinză.

În ținutul lui Alb-împărat om și sălbătăciune hibernează, ascultînd suvoaiile vijeliilor și așteptînd primăvara. Ciobanii s-au coborît încă de la Sîmedru spre văile cele mai depărtate și mai adăpostite, cătră Dunăre și limanul mării.

La Slătiori, toamna se dovedea a fi pentru localnici ca o soră bună și cu priință. Zilele de aur se prelungeau într-o tihnă de cîteva săptămîni,

pînă ce un vînt străin aducea ploi reci și lapoviță, trebuitoare la nunțile cerbilor; după care vremea se domolea iar, înainte de cel dintîi viscol.

Petru Matei, fostul sihastru, se bucura întrucîtva de pacea locului încîntat unde se afla, amintindu-și ocna în care pătîmise vreme de un sfert de veac. Puțina lumină a aceluia răsîmp încă licărea în întunericul sufletului său; umbra ființii ce-i fusese dragă mai plutea dincolo, pe celalalt mal al fluviului ce ne desparte de tărîmul celalalt. Ochiul lui bulbucăți se învăluiau uneori de lacrimi cîtînd într-acolo. Apoi întorcîndu-se cu desna-dejde la ceasul pe care-l trăia, își repeta mereu aceeași întrebare învîrtejită: ce-l așteaptă mini? ce-i pregătește viitorul? căci iată, se apropie clipa întoarcerii lui în lume.

Înainte de a pleca la Iași cu automobilul ce le sosise, profesorii se arătaseră cătră el cu prietinie și bunăvoință. Numai decît doreau să-l vadă după ce se va liniști. Trebuia să-i vie numai decît omul lui anumit, vestit de Zarandi. Cu acel călăuz vrednic, Ilie Cosmuță va putea să se descurce cu ușurință, și își va găsi fără indoială un rost vieții.

Dacă nu l-ar fi avut alături pe Sandu Calarașu, întirzierea aceasta i-ar fi sporit suferința. Dar acest prietin statornic îl susținea deasupra valului, ca să nu se scufunde aproape de țarm.

În soarele cel mai blind dinaintea amiezii, cei doi prietini ieșeau să se plimbe cătră Olaru și schit, regăsindu-se și apropiindu-se din nou sufletește tot mai strîns.

Intr-atiția ani de depărtare și înstrăinare unul de altul, fiecare din ei își urmase drumul său propriu sufletesc. Se recunoscuseră cu bucurie; dar căldura veche se stinsese; unitatea legăturii lor slăbise. Fiecare vorbea altă limbă: sihastrul limba păstorilor din pustie, directorul spitalului limba profesorilor. Sihastrul ieșea cu greu din îndirjirea lui tăcută; Sandu își simțea îngreuiate lucrările de apropiere. Ciudat că taina veche ce-i lega, dată la lumină, nu contribuise la această regăsire. Însă mila și devotamentul ce se găseau imbielșugat în firea tovarășului Sandu biruiseră clipă cu clipă anii și desfacerea depărtării. Se adăogise la asta și o mărturisire a Calărașului despre suferințele lui omenesti.

Se aflau la izvorul burcutului. În pajiștea cosită a doua oară, cătră pădure, înfloreau ici și colo brîndușe de toamnă, de coloarea cerului. Se vedeau Slătiorii cătră șes; sunau limpede toaca și clopotele de la schit. Din cînd în cînd trecea cîte o căruță cu cai ori cătră spital, ori cătră Olaru. Cătră spital căruțe goale; cătră Olaru încărcături de fîn. Gospodarii salutau cuviincios; unii opreau ca să puie o întrebare binevoitoare, ori să aprecieze blindeța vremii.

Spre ceasul unsprezece trecerea de căruțe se întrepuia. Era vremea prînzișorului. „Ajunsesă soarele drept la inimă“, cum zice localnicii. „Inimă“ în înțeles de stomah.

În cotitură apărură Suru. Fusese lăsat dormind la umbra unui zaplaz înflorit de zorele tirzii. Cum se deșteptase, își căutase prietini și le luase urma. Veni repejor adulmecînd cărarea. O clipă se opri la izvor, cercîndu-i gustul c-o limbă lungă trandafirie. Își scutură botul, ștergîndu-l după aceea de peria ierbii, veni la sihastru, așteptînd un timp așezat în coadă, să i se adreseze o vorbă. Cînd o auzi, sări șanțul și se tupilă sub tufe de zburătoare.

Sandu Calarașu cu prietinel sãu Matei se traserã sub doi scoruși, apãrași de cãtrã drum de tufe dese de porumbrei. Bizãia deasupra lor un vîntișor de-abia simșit.

Cinele pãru o clipã neliniștit, ridicînd capu-i mare cu urechi tãiate pieziș, ca niște cornițe scurte. Auzînd glas de om și deosebind și pe-al sihastrului sãu, își lãsã iar botul pe labe. Avu un fior și smîrcii leneș, potolindu-se.

— Ascultã ici, începu tovarãșul Sandu, ai mãrturisit o bucurie a singurãtãții tale, scurtã și trecãtoare ca toate bucuriile. Am și eu a spune o poveste ca a ta, care însã nu m-a bucurat nici atunci, nu mã bucurã nici acum. Urma ei o am pe falca stîngã, o cicatrice destul de uritã, care m-a silit sã-mi lãs stufãria asta de barbã, cum spui tu.

— Cicatricea mea e în adîncul ființii mele.

— Știu. Nu îndrãznesc sã fac nici o comparație; a mea e ridicolã și s-a produs în împrejurãri la fel. Acum opt ani, aflîndu-mã tot în indeletnicirea mea de la Socola și ținînd legãturã cu prietinel care mã ajutaserã sã-mi sporesc cunoștințele, mã întorceam spre casã. Locuiam din strada Lozonschi spre stînga, undeva în dosul mitropoliei. Trãiam singur în douã odãiți. N-aveam nici o ființă pe lingã mine. Viața mea avea rînduiala cunoscutã de tine. Mã interesau anume cãrți pe care le aduceam acasã pentru lecturi pînã tîrziu. Îmi doreticam singur; nu lãsam nici o urmã celor care m-ar fi putut bãnui. Eram tot într-o sihãstrie, ceva mai primejdioasã decît a ta.

Într-o zi cînd îmi primisem chenzina, dupã încetarea lucrului mã întorceam spre casã, pe o vreme umedã de toamnã. În cotlonul uliții Lozonschi se grãmãdise ceafã; becurile electrice abia strãbãteau pînã la mîzga pavajului. Între feredeu și instituția cunoscutã bine vechilor ieșeni a lui „Manăș Cante cel cu vinuri bune“, mi s-a întîmplat ceva cu totul neprevãzut. Am fost atacat pe la spate.

Un individ tupilat sub un gard se ridicase și-mi repezise un bolovan grunzuros care nu m-a atins la ceafã cum era destinat, ci mi-a șters numai falca stîngã, ca și cum m-ar fi ars.

Am fãcut numaidecît fațã; am primit în brațe pe individul care se avîntase asupra mea, i-am rãsucit brațul drept și l-am îngenunchiat. L-am lovit numai o datã. A țipat cu desnãdejde:

— Nu mã omorî, hãdie!

Era un tînãr firav. Îi rãgușise glasul de spaimã.

— Ce-i cu tine, bãiete?

Întrebîndu-l l-am cuprins mai vîrtos.

— Sînt un pãcãtos flãmînd.

— Cîntecul acesta l-am mai auzit. Socot cã nu voiai sã mã mănînci.

— Nu. Te știi cã vii de la atelier, și cã ați luat astãzi chenzina. Te-am urmãrit prin întuneric și piclã. Credeam cã, în amețealã, aș putea scoate bumăștile, din buzunarul în care am vãzut cã le-ai vîrit.

— Îți dau eu amețealã și bumăști, banditul.

L-am mai lovit o datã. El a ienit din adînc și s-a lãsãt moale.

Atunci mila, care-i blãstãmul meu pe lumea asta, m-a fãcut sã-i observ cu surprindere ochii arzînd de slãbãciune și foame.

— Care ți-i numele?

— Alior, meștere, a îngînat el.

— Cum te-ai bizuit tu, Alior, în puterile tale?

— M-am bizuit; n-au îndemnat piază-rea și pacatul.

— Ai mai săvârșit asemenea isprăvi?

— Săvârșit. Am apucat coșul de cumpărături al unei gospodine. Dar am ajuns la comisie. După aceea la Poarta-Verde, unde statul m-a găzduit cincisprezece zile. Incaileam am găsit unde dormi și ce mânca. Iar după ce-am ieșit de-acolo, n-am avut de ce mă prinde cu mâna. La vremea asta nu-i de lucru. Cu atâtea războaie și răutăți meseria mea nu mai merge.

— Ce meserie ai?

— Gurist. Cînt cu chitara. Cui îi arde acuma de cîntat?

L-am pus pe picioare.

— Unde mă duci, domnule?

— Aici, la Manaș; să-ți dau o gustare ș-un pahar de vin.

— Aș! a ris el strîmb. Ajung iar la Poarta-Verde. Poate-i mai bine. S-a smucit brusc, ca să se elibereze.

L-am povățuit cu blîndețe:

— Fii cuminte, ca să nu te lovesc a treia oară.

— Iaca ascult, a oftat el. Apoi a holbat niște ochi, cit talerele, văzîndu-se împins în stabilimentul de care-i pomenisem.

Mă întrebă, înghițindu-și vorbele scîncite:

— Chiar într-adevăr?

— Chiar într-adevăr, am ris eu.

— Barim șterge-ți picătura de sînge de pe falcă, ca să nu mai rămînă urmă de prostia mea.

M-am pipăit, am simțit sîngele închegat; am cerut apă și prosop băietului ce ne ieșise întru întîmpinare, adăogîndu-i porunca pentru gustare și vin.

Am avut ca o spaimă cînd l-am văzut mîncînd pe tinerelel acela firav. Poate-mi părea tinerele pentru că era așa de slab. Mușca și rupea cum fac lupii, care au interes să se grăbească. Îi apărea neconținut în stînga gurii lipsa unui dinte de lingă colțul cînesc. S-a adăpat de două ori, și pe urmă a stat uitîndu-se la mine, cu teamă.

— Nu te teme, i-am răspuns eu. Să-mi ieși înainte în fiecare dimineață, ca să-ți dau cețiva lei. Socot că într-o săptămînă îți fac rost ca să muncești undeva.

— Of! a suspinat el; poate mi-i dat să nu mor. Eu nu mă pricep decît la ale mele, ca o pasere ce se așază ici, pe urmă dincolo, își spune cîntecul și se duce. Dar oi pune la lucru și aste două mîni.

— La altfel de lucru, Alior, decît cel pe care l-ai încercat.

— Mai bine să piară Alior Gagamistru decît să mai săvîrșească una ca asta.

— Bine; să nădăjduim.

— Dacă nu mă crezi, domnule, mă duc să mă asvirl în Bahlui.

— Te cred. De ce-ți zice Gagamistru?

— Știu eu? Așa l-a chemat pe tata. Al de tata era mai bun cîntăret decît mine; zicea din clarinet. L-a trimis guvernul în Transnistria. Pe mine și pe soră-mea n-au putut pune agenții laba. După aceea ne-au lăsat în pace. Dar pe bătrîni, pe taica și pe mama, i-au dus acolo unde va fi fiind. Ne-au vestit alții care s-au putut întoarce, pe furiș, că s-au prăpădit.

Era puțintel muiat de vin și mîncare. Întîlnindu-mi. privirile mi-a zîmbit cu umilință.

— Acu cu m-aş duce. Mini dimineaţă, la şase, îţi ies duminale înainte. Aş lua acuma niţică pine şi niţică brinză.

— Pentru soră-ta ?

— Pentru soră-mea Garoafa. De ce rizi ?

— Îmi plac numele voastre.

— Apoi taica noastră, pe lângă viers, avea şi deşteptăciune. Ş-a dat pruncilor nume de flori. Dar dintre atâtea, numai aste două flori am rămas, şi vai de steaua noastră. Garoafa-i mai mare decât mine cu opt ani. N-aş putea zice că-i urită, dar nici frumoasă; numaicît vrednică, munceşte cu ziua, spală, deretică, face mâncare la alţii, ştie să coacă plăcinte, nu pentru noi. Numai trei zile a fost bolnavă şi eram să mă prăpădesc. Ea rabdă; eu nu pot.

— Unde trăiţi ?

— În pod, la o mătuşă. Ne suim cu scara; tragem scara după noi. Mătuşa asta Dochia e beteagă şi nu poate ieşi de lângă vatră. Dă în cărţi, însă are puţini clienţi. O serveşte şi pe dinsa Garoafa. Mă gândesc că ar putea veni de două-trei ori pe săptămână şi la dumneata, să rînduiască în camera unde stai. Cum ţi-a rîndui ea, nu rînduieşte nimeni. E fată cu gust. Adică ce fată, că-i femeie în toată firea. Dar şi pe-al ei l-au dus la Transnistria. Bine i-au făcut. Era un derbedeu; o bătea. Mă tem, domnule, că-ţi fac capul călindar. Nu te supăra. Nu sînt băutor de vin; m-a ameţit şi bunăvoinţa dumnilale; dar poate şi cei doi pumni pe care mi i-ai lepădat. Cu dreptate şi ca să te cunosc de stăpîn şi să nu-ţi ies din cuvînt. De-acum încolo îs al duminale pe viaţă şi pe moarte.

— Bine, bine, Alior. Acuma să mergem. Faci cum ţi-am spus. Iar cu soră-ta Garoafa am să văd. Întâi să-i treacă boala.

— Cînd va afla de întîmplarea mea, domnule, sare în picioare şi-i trece numaidecît. Vom face cum îţi va fi porunca.

Angajamentul ce-mi luasem cătră Alior Gagamistru l-am îndeplinit patru zile, iar într-a cincea zi şi-a început slujba de curier la biroul secţiei de raparaţii al atelierelor Socolei.

Îi dădusem cheia de la locuinţa mea. Cînd m-am întors de la serviciu sara, m-a întîmpinat în prag o persoană tină, cu ochii ca ai lui Alior, cuviincios îmbrăcată. M-a privit fără sfială, zîmbindu-mi. Mi-a dat cheia, c-o mînuţă brună, cu palma roză. Buzele îi erau roşii fumurii. Nu era frumoasă, dar avea în toată fiinţa ei cîrlice care mă acătau. Pe cînd cobora treptele antretului i-am admirat pantofii mici şi glesnele fine.

La uşa ce da în stradă s-a întors. A zîmbit cum zîmbeşte o femeie ce vrea să placă.

— Pot veni şi marţi ?

— Da, i-am răspuns.

Am intrat în odăiţile mele, analizîndu-mi tulburarea. Desigur că înfăţişarea acelei flori brune nu era cea de toate zilele. Se gătise anume pentru întîlnirea cu mine. Descoperirea asta îmi producea oarecare plăcere, însă judecata care se adăgea impresiei îmi punea oprelişte serioasă. Eram angajat într-o mişcare progresistă ce nu-mi îngăduia acţiuni lipsite de seriozitate. Îndărătnicia mea era sporită şi de o stare morbidă, de neplăcere fizică provocată de rana neînsemnată pe care o observase Alior cînd intrasem în stabilimentul lui Manaş.

Sub picătura de sînge se infiltrasse un virus. Un abces profund era în formaţie. Medicul atelierului îl izolase sub un emplastru, aşteptîndu-i coa-

cerea, ca să puie bisturiul. În cele câteva clipe cît stătusem de vorbă cu sora lui Alior, îmi ferisem partea stîngă a obrazului de privirea ei.

Am rîs cu dispreț față de o asemenea slăbăciune și am dat tuturor dracilor ingerințele femeiești în viața pe care mi-o hotărîsem.

Luni dimineață, doctorul Mircea de la Spiridonie mi-a deschis abcesul. Mi-a prescries odihnă și supraveghere. A venit să mă privegheze, în aceea zi și noapte, o femeie pricepută, bătrîna, naltă și slabă cu numele Liza Dascălița. Îmi da un pahar de lapte; mi-a schimbat pansamentul; mi-a pregătit un somnifer pentru noaptea de cătră marți, tulburată de vedenii. Am visat-o pe sora lui Alior.

În dimineața de marți, Liza Dascălița m-a întrebat cînd m-a văzut deschizînd ochii.

— Trebuie să vie o persoană astăzi la dumneata?

Mi-am adus aminte de vizita pe care mi-o anunțase Garoafa.

— Da; însă astăzi nu pot s-o primesc.

— Asta i-am spus și eu; părea îngrijorată; am aminat-o pe mine.

— Ai făcut bine.

Bătrîna a zîmbit, ca și cum ar fi înțeles foarte bine împrejurarea. Și-a luat locul pe scaun dreaptă, cu grimeaua ei neagră legîndu-i în cunună părul alb; mă privea puțintel pieziș.

M-a cercetat în cursul zilei și doctorul Mircea; totul era în bună rînduială; joi mă puteam duce la atelier.

În cursul somnului meu de dimineață Liza bătrîna se retrăsese. Cînd am deschis ochii, am găsit-o pe scaun, lîngă pat, vedenia din două nopți. Se afla, pe o măsuță între ea și mine, o farfurie cu struguri și-o cafea, ce se răcise. Și deasupra zîmbetului ei.

• Mi-a șoptit:

— Ai avut somn liniștit. Se cunoaște.

— Da, am răspuns eu.

— Mi-a arătat bătrîna doctoria ce trebuie să iei. Femeia aceea ți-i rudă?

— Nu. E o gardiancă veche de bolnavi.

— Ar fi fost poate mai bine să te vegheze cineva de-aproape dintre ai dumnitale.

— N-am pe nimeni. Sînt singur pe lume.

Sora lui Alior păm mirată.

— Atunci ar fi putut să stea cu dumneata cineva dintre prietînii de-aproape. Dacă dorești să vezi pe unii, să-i înștiințeze Alior.

— Pentru atîta lucru nu-i nevoie.

— De ce? Vor fi dorind ei să te viziteze.

— Cu tovarășii mei mă văd mine, la lucru.

Ea s-a aplecat asupra mea, potrivindu-mi pledul ce mă învălea. I-am simțit răsufllarea.

— Poate ai și alți cunoscuți decît tovarășii de atelier. Văd că ai cărți în rafturi. N-am cunoscut ce cărți; eu n-am învățat carte.

Cînd s-a aplecat a doua oară spre mine, am devenit atent. Mă chestiona c-o naivitate suspectă. Am simțit pe șira spinării spini de arici. Am tăcut.

Ea a băgat de samă privirea mea înghețată.

A rîs, c-o ochire sfioasă:

— Mă amestec unde nu-mi fierbe oala... Vorbesc ca să nu tac. Te-ai supărat poate pe mine?

Am lăsat-o să aștepte răspunsul.

— A avut dreptate frate-meu Alior cînd mă muștra, că să nu găgăiesc cum e obiceiul nostru, domnia ta fiind altfel de om.

— Ba sînt om ca toți oamenii. Garoafă. Cine te-a povățuit să mă cercetezi ce rude și prietini am?

A avut un freamăt în toată ființa. Ochii i s-au holbat ca ai lui Alior, cînd îl lovise. I s-au zbătut genele, dar n-a putut da la iveală lacrimi. A îngînat ca un fel de descîntec :

— Vai! maică, eu te-am blăstămat, să nu mori acasă-n pat. În lume tu m-ai dat pentru rușine și pacat.

Juca teatru.

— Fată, tu vorbești prostii. Răspunde la ce te întreb.

Ea s-a mlădiat ca și cum i s-ar fi tăiat picioarele, și a căzut în genunchi cu coatele pe învălitoarea mea. Cu degetele își scurma părul la temple, mieunînd :

— Lovește-mă încaile și pe mine, ca pe o biată păcătoasă fără minte. Adevărat că m-au pus să te iscodesc... și să te ademenesc. N-avem dreptate, n-avem milă ; ni s-au pustiit sufletele de sărăcie și foame.

— Lasă asta. De unde-au aflat ei de întîmplarea mea?

— Le-am spus eu, din ce mi-a mărturisit Alior.

— E amestecat în asta și frate-tău?

A lipat :

— Ferit-a sfîntul! Mă jur. Mă închin ca la un Dumnezeu și ca la o dragoste ; și să pier acățată în cîrlige dacă are el amestec. Pe el l-am ferit ; n-am putut face eu altfel, ca să nu ne prăpădim. De aceea pe noi nu ne-au trimis acolo unde au pierit taica și mumă-mea. Milostivește-te și de mine ; pune mîna dumnitale pe fruntea mea și iartă-mă cum l-ai iertat pe păcătosul de Alior. Să nu mă crezi cînd ți-o spune că te-am descîntat să te întîlnească la drum de sară. Acuma nu mai cred nici în asta. Iar dumneata să crezi că-s hotărîtă să mă duc pe lume și să scap de aici. N-o să mă mai vezi. Poate o să mă auzi.

N-am mai văzut-o într-adevăr. Alior a rămas alergător al atelierului. După ceea ce-mi spusese ea la plecare, i-am auzit glasul într-o sară la radio. M-a ajuns tînguirea ei aici sub munte, pe cînd clădeam spitalul de la Slătiori.

Mi-am lăsat barbă, ca să nu-mi mai văd în oglindă cicatricea.

— Cîte pot fi chinurile noastre? a întreat Petru Matei oftînd.

— Fără număr, măi Săracu, și fără istov, a răspuns Calarașu privind într-o depărtare nehotărîtă, deasupra cîmpiei de cătră răsărit.

Cînd cei doi prietini s-au ridicat în picioare de sub scoruși, Suru a ieșit și el la lumină din culcuș.

Mai era în preajmă o ființă care își aștepta cu bătăi grăbite de inimă clipa, să iasă din codrul unde stătea tupilată din zori. Așteptarea se prelungise tot timpul cît ținuse în capătul aceluși tapșan murmurul vocii lui Sandu Calarașu. În îngînarea aceluși murmur, iepurele ațipise. Apoi cînd zvonul de bondar a conținut și oamenii văzuți ca niște umbre prin desimea porumbreilor s-au mișcat, iepurele a făcut un prim salt, ca să se orienteze. Suru s-a repezit făcînd o săritură în marginea drumului și slobozînd un schelălăit de alarmă. Iepurele l-a simțit unde e și a ales scăparea la deal pe clina prăvălatică, prin coșitură. Suru a sărit din drum pe tapșan, și-a acățat blana în spinii porumbreilor, năcăjînd cîteva clipe ca să scape la

largime. S-a zvrilit și el la deal, chefnindu-și semnalul de vânător. Dar iepurele a cotit o dată la dreapta prin căpiți, apoi la stînga, după aceea a sărit într-o viroagă; ochii oamenilor nu l-au mai deslușit și semnalul lui Suru a încetat într-un tîrziu.

Prietinii și-au așteptat tovarășul, care s-a întors înfrînt, dar tot ațîțat, mărturisind oamenilor cu scheunări subțirele o minie fără noimă.

— Toate ale patimilor noastre sînt năluciri, i-a spus Sandu Calarașu mîngîindu-i urechile.

A adaos :

— Sînt însă și lucruri statornice ale lumii și vieții, măi Săracu.

Sihastrul a oftat, înclinîndu-și fruntea.

XIV

Sosise în ajun, dis-de-dimineață, veste despre o întimplare năprasnică petrecută în satul olărenilor.

Acea veste o adusese o femeie care de mult nu mai era tînără. În vara trecută ochii ei văzuseră a șaizeci și șaptea oară soarele de Sinziene. Se păstra încă în putere, amestecîndu-se în prefacerile timpului. Hărnicie dovedise mai cu seamă în ajutorul pe care îl dădea unui nepot al său de frate, învățătorul Valentin Olăreanu. Se înscrisese la școala de alfabetizare, luptase pentru clădirea căminului cultural. Nepotul acesta al său era și el bărbat cărunț, rămas din pruncie orfan. Arătînd minte ageră, bătrîna aceasta olăreancă îl sprijinise să intre la școala normală de învățători de la Iași, și apoi olărenii îl ceruseră profesor pentru odraslele lor. De douăzeci de ani, aspru la înfașurare și trudit prea devreme de nevoi și lipsuri, Valentin se devotase școlii, nu se însurase și trăia ca un singuratic în satul neamurilor sale.

Olărenii de-acuma se aflau, după cum se știa de cătră tovarășii de la spital, coborîtori din două ramuri : una, destul de înstărită, avea ca începător al bielsugului pe Cavrîl, fostul ispravnic. Cealaltă ramură era a „sărăcenilor“ — urmași ai unui Grigore, răzeș și el, pe care îl călcase în picioare și-l despoiasse boierul ispravnic al lui Mihalache Sturza.

Nu rămînea îndoială că vestea, de care se vede că e plină bătrîna, era în legătură cu vrajbele acelor neamuri. Dar deși amărită și lăcrămînd, Cornelia Olăreanca nu uitase a pune pe dînsa, după obiceiul muierilor din ținut, îmbrăcămîntea cea mai bună ce o avea, țesături și impletituri de noateni lăi. Obrazul brăzdat îi incremenise într-o mîhnire cenușie. Își clătina domol cătră umeri broboada cernită. Își ținea la subsuoara stînga furca și caierul. Cătrînta fără nici un fir colorat îi cam strîngea partea prea plină a trupului. Își mînase puțintel înainte piciorul drept încălțat cu pantofi și colțuni negri.

— Tovarășe director și tovarășe doctor, se tînguia Cornelia Olăreanca, mai potrivit ar fi fost să mă prăpădesc eu, decît să vin la domniile voastre cu așa veste. N-ați oblicit încă nimic. Nici nu se putea, căci întimplarea s-a petrecut asară, pe la nouă. De-abia în dimineața asta am poruncit părintelui Domițian să tragă clopotele, după care m-am aburcat într-o căruță a unui om de la noi care venea într-acoace. Am lăsat nepotului meu, pază, două babe care-l îngrijesc după rînduiala știută, iar eu nu se putea să nu vă aduc dumneavoastră întăi înștiințarea.

— Nu cadelnița prea mult împrejurul nostru, ninașă Cornelia, întoarse cu nerăbdare cuvînt doctorul Costache; de cum ai început, m-a apucat o ameteală, înțelegînd că s-ar fi prăpădit prietînul nostru învătătorul.

Ochii muntencii scînteiară în sticla lacrimilor.

— Ce s-a întîmplat? stăruie doctorul.

— Vai, tovarășe director și finule Costache! Dumnealui va fi fiind sihastrul, de care se aude. Asară era în bună stare, ca domniile voastre acuma, și stînd noi în cerdac, îmi arăta pe cer o stea căreia el îi spunea Jupiter; și punea la cale cum să se ducă astăzi la Valea-Adîncă să aleagă și să taie doi brazi care-i făceau lui trebuință pentru niște grinzi. Numai iaca intră pe poartă unu Gavrilaş, din neamul celalalt, al chiaburilor. Copilul cel dintăi din casele lor ei îl numesc Gavril. Și dacă se prăpădește acel prunc, apoi dau același nume altui băiet, ca să se pomenească astfel, din rînd de oameni în alt rînd de oameni, mărirea uncheșului lor. Mai sînt cu asemenea nume și alții în sat la noi, în partea unde stau chiaburii, dar acesta stă în vale, mai aproape de școală. Acestui Gavrilaş al lui Gavrilă i-au pus neamurile lui poreclă Tîrîie Briu. Cit a trăit, n-a fost în stare pînă la vîrsta lui, fiind de o samă cu nepotu-meu profesorul, să se apuce de nici o treabă. Se opoșise într-un timp notar la comună, ș-o ducea mai mult în petreceri, socotîndu-se intrat în pîne ca uncheșul său ispravnicul; dar după ce s-au schimbat în țară rînduielele, el a căzut din slujba ce avea...

Nerăbdarea doctorului Costache și a lui Sandu Calarașu erau în creștere, ațîțată și de schimbul de priviri ce-și adresau; însă amîndoi cunoșteau pe ninașă Cornelia și știau prea bine că nimic în lume n-ar fi în stare s-o oprească ori s-o abată din rostirea ei repede, neconținută și neînduplecată. Sihastrul își aducea aminte de sudalma baciului celui bătrîn Iancu Bujor; însă chiar diavolul n-ar fi avut putere asupra acelei ființi, cu învierșunare blîndă.

— ...Inchipuiți-vă că vine la Valentin să-i ceară socoteală pentru mai multe chestii. Era băut, după obiceiul lui. Cum de nu se găsește la cămin, ori la cooperativă, o slujbă și pentru dînsul, ca unul care-i nepot ispravnicului și-a fost notar al comunei Olaru? Cum nu se găsește nimica pentru un om ca dînsul la gospodăria colectivă? Dar mai ales de ce nu îndeamnă profesorul pe uncheșul Glicherie egumenul să-i dăruiască și lui un finaț, ori un loc de arătură în țarnă. Cum dăruieste căminului cultural, care nu-i rudă nici cu ispravnicu nici cu egumenu, ar putea să-i dea mai ales lui.

— Mai ales mie, care-s moșnean.

Atuncea i-a răspuns profesorul, posomorît cum îi era feleșagul:

— Mai mult bețiv decît moșnean.

Strigă Gavrilaş:

— Beau banii tăi?

— Cel care lenevește e tevarăș cu cel care vatămă, răspunde profesorul.

Strigă iar moșneanul:

— Așa frate îmi ești? Ai să dai socoteală la judecata cea de apoi.

— Acelei judecăți nu i s-a pus încă termen, zice profesorul.

— Termenul am să ți-l pun eu ție! răcnește Tîrîie Briu.

Răspunde profesorul:

— Du-te în treaba ta și-n drumul tău! Nu te cunosc.

Atuncea Gavrilaş a crescut de minie cum crește laptele cînd dă în foc, și îndrăznește să se repeadă la profesor.

N-a dat o lovitură. S-a împiedicat și a căzut peste profesor. Apoi s-a ridicat șovăind. Valentin s-a uitat la dînsul cu niște ochi de ghiață. S-a așezat mai bine în scaun; ca și cum se pregătea să mai spuie o vorbă. Gura i-a rămas pe jumătate deschisă. A tăcut și tace și acuma.

Doctorul Costache a dat lămurire:

— Vechea lui boală de inimă.

— Vai, tovarășe doctor, a prins a se tîngui bătrîna. Cîte și cîte, și cîte năcazuri a avut acest nepot în tinerețta lui, numai cei care l-au priveghiat și l-au îngrijit știu. Iar în războiul din urmă de două ori l-a acoperit țărîna răscolită de explozii. Ș-atunci era să se prăpădească; doctorii l-au sfătuit să caute tihnă și liniște. D-apei ce tihnă și liniște putea găsi sărmanul nostru Valentin, într-un viespar unde se clănțaneau și se îndirjeau neamurile, cum se clănțanesc și se îndirjesc cîinii la hoituri... Cît s-a silit, sărmanul, să-i domolească pe cei care se băteau cap în cap de la pămînturi ori pe cei care se puneau împotriva învățaturii de carte a bătrînilor. Și eu am fost dintre cei vechi și mi-a priit bine știința de carte, de cetese gazete și cunosc ce se petrece în lume. Destul au trăit moșii noștri ca sălbătăciunile în ascunzișuri și hîrloguri. Vine vremea să ieșim măcar noi cei din urmă la lumină. Bogăție nu mai avem, căci ce-au avut răzeșii de la noi s-a prăpădit în bencheturi și prigoniri. Măcar să ne bucurăm și noi de cele ale sufletului. Așa că nepotu-meu Valentin a bătut alt război la Olaru, și inima lui a fost tot mai trudită și mai bolnavă. Acuma s-au isprăvit toate pentru dînsul.

Bătrîna se lasă pe treapta din urmă a cerdacului și se abătu cu fruntea pe genunchi, ca să nu mai vadă lumea asta, și-și prinse în palme timplele ca să nu mai audă nimic din ce s-ar mai fi putut spune.

Doctorul o atinse pe un braț. Ea tresări ca de o spaimă și-și șterse grăbit lacrimile de catrința, fără a folosi minile. După aceea își trecu și palmele, indesat, pe obrajii veștezi.

— Nînașă Cornelia, îi zise cu blîndeță doctorul Costache; să mergi cu mine pînă în sat, să-l văd și eu pe prietînul meu, și să ne sfătuiem cu alți prietîni ai lui, ca să-i facem îngropăciunea ce i se cuvine.

— Să mergem, să mergem, se grăbi ea, ridicîndu-se și cumpănindu-se ca amețită.

Își șterse încă o dată obrazul cu mînicile sumăieșului de noateni, și porni numaidecît.

— Îngăduie, nînașă Cornelia, să vie mașina. Mergem cu toții.

Bătrîna făcu un gest vag:

— Capul meu... murmură ea; și zimbi celor trei bărbați.

S-au dus tuspatru la Olaru.

Ardea la poarta scolii o făclie într-un finar nalt cu sticle afumate. Ograda era plină de săteni. Îmbulzeală la ușă: unii intrau, alții ieșeau din clădira mortului, cu chipuri întristate. Îl vedeau de cea din urmă dată pe profesorul lor. Gospodari în putere lăcrămau după ce-l salutau sărutîndu-i icoana de pe piept. Era omul copilăriei lor, sever și blînd în același timp, care-i călăuzise cu sfaturi și-i mîngiase în restriști. Părea că doarme în sicriul împodobit cu flori, cu straiete albe și contăș de pănură cafenie, cu plete cărunte pieptănate în două părți ca ale sfinților de la schit, cu mustața tăiată pe buza de sus, ras proaspăt de un meșter dintre neamuri, care se nimerise a avea briciul cel mai ager. Minile îi erau încheiate una peste alta sub piept, cu toiagul și banul vămilor. Aștepta solemn și senin drumul cel

dia urmă, după ritual străvechi pe care îl pregătiseră bătrânele cele mai vechi ale seminției.

Se afla de față ieromonahul Ionatan duhovnicul, cetind iertările. Babel priveghetoare ascultau cu gândul dus ca-ntr-o noapte prelungă, fără a înțelege. În răstimpuri murmurul ieromonahului se oprea. Atunci ele își descleștau scârțitul tinguirilor și bocetele. Mortul nu mai era al lumii; era al lor; ele îl pregătiseră în vremea nopții și a dimineții, scaldându-l, primenindu-l, gătindu-l, pentru călătoria către scaunul judecății, pe celalalt tărîm, pe care egiptenii, legislatorii vechi ai morții, îl chemau fluviul Amenti. I se pregăteau la culme și merindele de cale lungă: colacii de grâu și coliva îndulcită cu miere.

Cînd au intrat străinii de la Slătiori, călăuziți de nînașa Cornelia, i-a învăluit în chilie o tăcere incremenită și o fumegare ușoară de tămîie și smirnă.

Ca într-o vedenie, brusc deșteptată de miresmele grele, sibastrul își amintea priveghiurile și îngropăciunile de la Stejarii-Vechi.

— Așa era și la noi... șopti el mișcat, mai mult către sine.

— Fără îndoială, mormăi doctorul Costache, același trecut împovărează prezentul acestui neam al meu și al dumnilale. S-ar putea spune că morții poruncesc celor vii.

Intr-adevăr, cugeta străpuns de mîhnire Sandu Calarașu; respectul și reculegerea tuturor celor de față nu se îndreaptă spre binefacerile celui ce-a fost prietinel lor, ci spre rînduiala cuviincioasă a îngropăciunii lui.

Ieromonahul Ionatan închise cartea de rugăciuni și călăuzi pe oaspeți într-o cameră alăturată. Acolo își scoase de după grumaz patrafirul țesut cu matasă și aur și oftă, privindu-i e-o întristare adevărată, umilindu-și fruntea. Grăi încet:

— Vi s-a povestit întimplarea? Am trimes-o eu la dumneavoastră pe sârmana Corneliu...

— De la ea am aflat, întări medical de la Slătiori. S-ar fi convenit să vin mai din vreme. Dar le cunosc eu rînduielele acestor priveghetoare bătrîne. Datina nu le iartă să facă altfel decît au apucat. Am văzut că i-au legat făclele ca să nu-i rămîie fața uimită și strîmbă și mai ales să nu-i intre în gîtlej dughuri necurate. I-au tăiat unghiile, l-au gătît ca pe un mire. Ca să-l deschid și să-i văd inima, ar fi trebuit să-mi fie adus la Slătiori. Dar, după părerea lor, nu se cuvenea să mi-l aducă, deoarece s-ar fi săvîrșit la spital o necuviință ș-o lucrare a diavolului.

— Nu fii supărat, domnule doctor, povățui cu blîndeță ieromonahul Ionatan. Nu trec oare înaintea noastră, a clericilor, rînduielele lor cele mai de mult? Nu ne putem pune împotriva.

— Știu. Datina e lege mai veche.

În camera de alături, a mortului, sunau tînguiuri și bocete, din care se desluseau regrete pentru viața fără bucurie a unui fecior toamnătic. Din ograda de-afară răzbăteau risete ale tineretului, aurit de soarele începutului de toamnă.

Feciorul liței Sofia se strecură pe ușă. Se vedea că are de spus ceva. Duhovnicul îi făcu semn s-aștepte acolo unde se afla. Irimie închise cu fereală clanța și se rezemă cu spatele de ea, privind nedeslușit la portretele și scorțurile de pe păreți.

— As-dimineată, grăi ieromonahul Ionatan, după răsăritul soarelui, cînd am pus să bată clopotele, văd că intră pe ușa bisericii, în pridvor,

Gavrilaș, de care vi s-a vorbit. El socotise, în locul unde se ascunsese, că profesorul poate și-a fi venit în fire. Acuma clopotele îi vestiseră că nu mai poate fi nici o îndoială. Se trezise din fumul ameteții și mă căuta, holbându-se spre umbra naosului. I se zbîrlise părul ca unei sălbătăciuni prigonite.

Am venit cătră el. S-a pus în genunchi, gîngăvind cu înfricoșare :

— Ce fac eu acuma, părinte Ionatan? Dă-mi un ajutor.

— Ce ajutor altul ți-aș putea da, păgîmule, decît să mă rog pentru tine celui de-a pururi milostiv?

— Doar mie nu mi-a fost voia să săvîrșesc moarte de om. Părinte, nu mă lăsa!

— Înțeleg : dar tu ai fost pricina pieirii unui binefăcător.

— Așa este ; decît să mă închidă, să mă judece și să mă osîndească, mai bine îmi pun jувățul de gît.

— N-aș crede că mătușă-ta Cornelia să facă cerere la judecători.

— Atuncea cum?

— Dacă nu se cere judecarea ta, Gavrilaș, atuncea tu urmează a petrece viața asta așa cum ai petrecut o și pînă acuma.

El și-a închinat fruntea gemînd, fără a grăi răspuns.

S-a frămîntat în locul lui, după aceea a ridicat creștetul.

— S-ar putea să-mi primești mărturisirea, părinte Ionatan, să-mi dai canon, așa cum ai dat anii aceștia canon celor ce se mărturiseau, trimețîndu-i să lucreze la clădirea nouă a școlii și la cămin?

— Ce canon ți-aș putea da după întîmplarea ce s-a întîmplat?

— Dar totuși, dacă m-or închide și m-or osîndi?

— S-ar putea și asta.

— Să mă ascund? să mă duc într-o pustie?

— Fă cum te-a ajunge mintea.

— Of-of, părinte Ionatan, chiar dacă nu mă judecă și nu mă închide stăpînirea, cunosc eu ce bine mă așteaptă. Asta-i afurisenia bătrînului nostru ispravnicul, pe care unii din olăreni nu l-au iertat pînă în ziua de azi. S-a dus șchiopătînd, zdrențuit de rătăcirea lui, noaptea, prin spinării.

Ieromonahul Ionatan s-a îndreptat spre feciorul liței Sofia.

— Ce face maică-ta, Irimie?

— Mama plînge și blastămă, părinte duhovnice.

— De asta ai venit?

— Nu, părinte duhovnice, căci după ce-și plînge plînsul, mama se ușurează și-i trece. Dar am venit să spun că s-a arătat întăi la țintirim, după aceea la marginea satului, Gavrilaș sîm Gavril. Dă țircoale; ar vrea să intre să vadă și el ce se petrece aici, dar se sfiește. A stătut așa o vreme în cumpănă, dar, la poarta țarinei și la hudița lui Pricope, se aflau de pază Neculai și Dumitru Șindilaru, după cum îi rînduise mătușa Cornelia. Căci tovarășul președinte al raionului și tovarășul secretar al raionului, fiind duși la Piatra, satul se chiamă că n-are administrație. Și cum s-a apropiat Gavrilaș să intre în hudița lui Pricope, iaca i se pune împotrivă geamănul cel mare Neculai.

— Dă-te-napoi, păcătoșule!

Cînd a cunoscut pe acel om cu virtute, dar și cu înțelepciune, Gavrilaș sîm Gavril a dat îndărăt. Și repede s-a strecurat la poarta țarinei, ca să încalice pîrleazul pîn' a nu ajunge acolo Neculai. Dar la poarta țarinei îl aștepta Dumitru celălalt geamăn, mezinul, tot așa de mare și de înfricoșat. Dumitru Șindilaru a dat chiot, hăulînd; și a fluierat ca-n haiducie.

— Feri înapoi! a strigat Dumitru Șindilaru, pînă ce nu te ajung cu bîta și cu cîinii.

Intr-adevăr, dulăii din marginea satului se stîrniseră și se învăluiau spre poarta țarinei scheunînd și zăpăind ca la lup.

— Asta-i una, urmă Irimie; și mai am a vă informa și de alta. Se interesează milițienii de la raion despre vorbele care umblă prin sat. Nu li s-a făcut nici o reclamație, așa că ei, pînă ce nu văd scris negru pe alb, n-au a se amesteca în dihoniiile acestor munteni cu sînge iute. Așa zic ei — rîdea Dărîndai — cum că am avea sînge iute. Și se miră că Gavrilaş a ieșit din sat. Dacă nu-i reclamație împotriva lui, apoi să nu fie vătămât; căci ei au datorita să-l apere.

— Cu tovarășii milițieni am să stau și eu de vorbă, interveni directorul spitalului de la Slătiori. Trebuie să liniștim și pe săteni.

Doctorul Costache clătina din cap, cu indoială:

— E potrivit să se ia contact cu tovarășii de la miliție. Pe săteni să-i lăsăm să se domolească ei singuri. Ar fi bine dacă s-ar putea înfrîna gura femeilor. Gura femeilor și vîntul nu se pot opri cu nimic, la Slătiori și Olaru. Imprejurarea cere ș-o certificare medicală pe care o eliberez astăzi îndată ce ajungem la Slătiori. Morbul cardiac al lui Valentin Olăreanu i-a adus brusc decesul. L-am privit: e ca și cum l-aș fi deschis. Operația efectivă e cu neputință, în împrejurările speciale ale lumii de aici.

Dărîndai asculta cu fruntea încrețită de silința ce punea ca să înțeleagă bine vorbirea medicului. Se afla ca în fața unei porți, al cărei mecanism îl pipăia, aproape să-i dea de rost. I se îmbujorau obraji de rușine că se afla încă în vale și mai avea pînă în pisc.

Tovarășul Sandu îl băt看 pe umăr rîzînd. Feciorului îi veniră lacrimi în priviri.

— Am fost și eu ca tine, Irimie, îi șopti el. Ai răbdare; în cîteva zile te călătorești cătră fîntina înțelepciunii.

Dărîndai plecă fruntea, deschise ușa cu grabă și ieși fără a privi pe nimeni.

— Nu-i numai grija ce ți s-a părut a vedea la dînsul, zise medicul cătră tovarășul Sandu, privind ușa închisă în urma feciorului. I-i și jalea că se desparte de colțul hornului de-acasă, i-i și grijă de maică-sa, care va rămînea singură. Dar lița Sofia, din dragoste pentru feciorașul ei, găsește mijloace să se descurce. În aceste cîteva zile de cînd și-a luat în primire serviciul de la Slătiori, am surprîns-o zgîriînd în registrul pe care-l are. Mi-a vorbit de sodă de la „cooperativă“, știe că e „lenjeră“; m-a uimit informîndu-mă că a „adaptat“ o cheie oarecare la un dulap. Lița Sofia are ureche atentă și memoria cuvintelor nouă. Profesorul avea dreptate cînd spunea că nu e atît de simplă pe cît pare.

— A învățat într-ascuns să cetească și să scrie, adăogi ieromonahul Ionatan, ca să facă plăcere băietului. N-are însușirile înțelepciunii; i s-a prelungit primăvara pînă la vremea asta.

După ce ieșiră, cei trei oaspeți de la Slătiori au fost întîmpinați de nînașa Cornelia. Bătrîna se afla într-un răsîmp de liniște. Toate cîte se cuveneau mortului său erau pe cale să fie încheiate.

Se mira că musafirii nu mai îngăduie puțin, pînă ce li se pregătește o gustare. Dar cunoștea că acei musafiri au și ei îndatoririle lor la Slătiori. Și-or face însă vreme mini, la un ceas după amiază, cînd se alcătuieste

alaiul înmormintării. Poate ar fi fost mai bine să așeze pe răposat la cămin; dar ș-acolo e destul de strîmt pentru atîta lume cit se află adunată, care atîta lume nu s-a văzut niciodată acoloa, la o îngropăciune. Colectivele căminului au împodobit casa lor cu flori și i-au pus steag negru; și nu va lipsi nimene mîine, ca să petreacă pe profesorul lor la groapă.

Milițienii au vorbit de la telefonul raionului cu Piatra, poftind numai-decît pe tovarășul secretar Mîndru și pe președinte.

S-a adus de la schit tablaua cea mare pentru colivă, pe lingă tablalele ce avem noi.

Așa că nînașa Cornelia tare-i roagă pe dumnealor să nu lipsească.

Mulțimea asculta cu luarc-amînte, apoi se desfăcu lăsînd trecere slo-bodă.

Directorul spitalului, Sandu, sihastrul Pavăl și medicul s-au dus pe jos cătră Slătiori, prin blîndeța zilei, vorbind despre serbarea funebă de a doua zi.

Monahii în odăjdii, cu egumenul lor, praporele, pomenile, colivele meș-teșugit înflorite cu zahar și cafea rișnită, pomenile; sicriul pe năsălie purtat de barbați cu plete cărunte spre țintirimul din capătul de la deal al satului, unde se află ș-un paraclis de lemn cu turnuleț în care sună un clopot cu glas subțire, ce se tupilează parcă sub zborul zvonului de la chimvalul cel mare al schitului.

Tot tineretul în straie albe, împreună cu părinții lor olăreni. Două bocitoare iscusite îngînă cîntece de despărțire.

La răsucruci de drumeaguri bătrînele satului desfășură pinza podurilor peste care trece convoiul după rugăciunile prohodului.

Așa ajung la groapă, unde se săvîrșesc celelalte rînduiele și se cetesc versete din cărți mari cu scoarțe de piele. Cîntă călugării, cădelnițează ieromonahii. Rostește cîteva cuvinte de despărțire unul dintre învățătorii tineri.

Dar cea mai de samă ceremonie o săvîrșesc soațele vechi ale ninașei Cornelia. După datină, descopăr un răstimp sicriul. Peste umbra celui ce-a fost odată profesorul Valentin Olăreanu, una dintre bătrînele neamului dă peste groapă altei bătrîne găina neagră care închipuie sufletul umbrei so-lemme din sicriu. În același timp unul dintre slujitorii schitului varsă asupra acelei umbre mîrul, — apa peste care sufletul acelei umbre va trece de pe acest tărîm al vieții spre celălalt tărîm al umbrelor. Un meșter coase în cuie capacul sicriului, peste care cade țărîna cu grabă.

Astfel umbra și sufletul ei purced prin întunericul adîncimii cătră judecată. Umblă rătăcind o vreme, plătesc vâmi convenite, apoi ajung la cumpăna judecării, unde sufletul dă samă de faptele umbrei. Fericită umbra care poate aduce dovada faptelor bune în viața pămîntescă. Ocrotit va fi în lumina de-apururi.

În viața lor scurtă pămîntescă, oamenii de demult au simțit nevoia să se mîngîie cu închipuirea unei vieți durabile pentru sufletul lor dus pe celălalt tărîm. Numai astfel se puteau susține în scurta lor trecere prin urgii, pribegii și chinuri. Au căutat sprijin vieții în taina morții.

Astăzi, cînd se dovedesc înșelările și se cuceresc adevărurile, oamenii vor găsi pacea și alinarea numai în această viață, alungînd spaimele vremii trecute și înflorindu-și existența pe acest tărîm, ca-n visurile poetice din copilăria lumii.

Doctorul Costache Hanganu făcea apologia prietinelui său Valentin. În această nălucire a datinilor el găsea totuși înțelesul mai profund care încununa sfârșitul binefăcătorilor întru spirit: deoarece, cît amintirea lor durează, ei rămîn în comunicare cu viața.

Soarele aurea depărtările și funigiei sosiți din necunoscut pluteau purtînd alte taine.

CUM E REPLICA ÎN ALTĂ LIMBĂ A UNEI POVEȘTI A LUI LEV NICOLAEVICI ȘI UNDE SE ARATĂ OMUL PROFESORULUI

În blindeța soarelui de septembrie, petreceau în legea lor cei cîțiva copii ai slujitorilor spitalului, adăpostiți pe lingă maternitate.

Pe vreme ploioasă, aveau o odăiță a lor cu jucării. Îi priveghea o gardiancă bătrînă, matusa Safta. Cînd era, ca în ziua aceea, soare, se zăbeguiau în pașiște. Bătrîna umbla cam greoi pe urma lor, ca să-i stăpînească și să-i potolească. Fetițele mai blinde; băieții, însă, răneau ca niște plutași ce-aveau să fie și ca niște feciori ce-aveau să chiuie la horă.

Matusa se așeza greoi pe scăunașul ei cu trei picioare numai cînd se nemerea să vie cătră copii doctorul Costache, ori tovarășul Sandu Calarașu, ori, mai ales flăcăul liței Sofia. De cînd maică-sa era „lenjeră“, Dărîndai se arăta în fiecare zi acelor pensionari mărunți ai căminului de la spital.

Cînd silastrul Pavel s-a oprit lingă împrejmuirea de ostrețe a grădiniței, copiii și-au încetinit gălăgia. Cînd s-au arătat medicul și tovarășul Sandu, s-au strîns buluc, în număr de șapte, ș-au stătut cu ochii stecliti așteptînd. Așteptau alune, ori nuci, ori mere.

— Cum se poartă copiii, matusă Saftă? a întrebat doctorul Costache.

Bătrîna și-a încreștit obrazul într-un ris fără dinți:

— Fetițele-s cumînți, tovarășe doctor; dar băieții is ca niște demoni. Așa-i rînduiala lor.

Cu toate acestea se afla între odraslele acele ale muntenilor și-o fetiță ce părea mai îndrăzneată. Era și ea îmbrăcată ca toți copiii de la Slătiori, cu străițe întocmai ca ale părinților, numai cît mai mici, după măsura lor. Băieții incinși cu curălușă peste cămașă, fetele cu catrința ia numai de un cot. La Slătiori erau, mă rog, la modă, opineuțele frumos îngurzite. În opinci, cu catrință și cu capul pieptănat cu codițe bălai, s-a înfățișat fără sfială și Aglăița, copila lui Acsînte de la grajdul vacilor „chirale“, cum le spunea el. A întrebat dacă nu vine în vizită și bădița Irimia.

— Ba vine, a răspuns doctorul Costache. Ce treabă ai tu cu Irimia Dărîndai, Aglăița?

— Am treabă cu bădița Irimia, ca să-l rugăm să ne mai spuie o dată povestea cu urșii.

— Foarte bine. Iaca, pînă ce vine bădița Irimie, primiți voi panerașul acesta cu nuci. Dar băgați de samă să faceți împărțeață dreaptă.

— Dreaptă, d-apoi cum? a răspuns Aglăița, ridicînd asupra ochelariilor medicului ochi rotunzi și verzi ca leușteanul.

Sosea și Dărîndai.

— Dărîndai, l-a chemat directorul Sandu; iaca te pofteste publicul nostru, să le spui povestea cu urșii. Ce poveste-i asta?

— Numai decît, tovarășe Sandu. Văd că le-a venit în dar niște nuci. Mi-or plăti cîte-o nucă de cap și eu le-o spun iar.

— Plătim cînstit, a ris cu dințișori albi, Aglăița.

Alase șapte nuci din paneraș, strecurându-le una câte una în sîn.

Sihastrul asculta și i se abureau ochii de lacrimi. Căci își amintea de copiii de la Goroni, cu patruzeci de ani în urmă, lăsați singuri acasă, de părinți și primejduiți adese de foc ori apă clocotită, ori de animale nărașe.

Zimbi lui Dărîndai, cunoscîndu-i dorul.

— Povestea asta, lămurea cu oarecare sfială feciorul liței Sofia cătră directorul Sandu, ne-a cetit-o odată la școală profesorul nostru domnu Valentin. Dar eu am potrivit-o după mintea mea și după gustul pruncilor noștri.

— Spune, Irimia, s-auzim și noi.

Dărîndai, după ce a trecut dincolo de ostrețe, în pajiște, a spus astfel povestea cu urșii :

— A fost, odată, la noi la Slătiori, o fetiță fără de astîmpăr, de aceea o chema Fișneața. Bălaie, cu ochii verzi și costița ca griul.

— Ca Aglăița lui Acsinte, răspunseră copiii în cor, așezîndu-se și ei pe iarbă împrejurul feciorului liței Sofia.

— Fișneața a intrat într-un rînd în pădure, urmă bădița Irimia, și ochii Aglăiței se ațintiră neclintiti asupra lui ; și, căutînd fragi, a rătăcit printre grohotișuri, a dat într-o rîpă și, sub acea rîpă, a găsit casa urșilor. Era o peșteră cu două încăperi, ce dăceau din una în alta, avînd și ferestre deschise, ca să se vadă brazii și Ceahlăul. Acolo trăiau Martin, ursul cel mare, Martinoaia nevastă-sa, și puiul lor Vasilică. Dar în ziua aceea nu erau la domiciliu.

În cea dintîi despărțitură a casei urșilor se afla o masă dintr-un lătunoi de scîndură, sprijinită pe doi bolovani. Pe masă, trei străchini scobite în trei jumătăți de bostan : una mai mare, una mijlocie și a treia mititică. Una era plină cu afine, a doua cu zmeură, iar a treia cu fragi. În drept cu strachina lui Martin se afla scaun un bolovan mai greu ; în drept cu strachina Martinoaiei alt bolovan ; iar Vasilică ursulețul avea o piatră mai naltă, ca să poată ajunge la străchinuța lui. Lîngă strachina cea mare, un linguroi de lemn ; lîngă cea mijlocie, o lingură ; lîngă cea mititică o linguriță de lemn.

Fișneața se suie pe scaunul lui Martin, apucă linguroiul, îl vîră în afine, îl scoate, gustă, nu-i place. Trece la al doilea scaun, ia cu lingura zmeură, — nu-i place nici smeura. Leapădă lingura și se duce de se aburcă pe piatra cea mai naltă. Gustă fragi, îi plac, îi mănîncă. Cînd să se dea jos, se prăvale piatra.

După aceea intră în încăperea cealaltă, în care se aflau, pe așternut de cetină, trei paturi de mușchi uscat, unul mai mare, pentru moș-Martin, altul mijlociu pentru Martinoaia, — al treilea mititel, pentru Vasilică ursulețul.

Cearcă paturile. Cel mai bun și mai potrivit i s-a părut al ursulețului. Se întinde în patul cel mititel și-o fură somnul.

Iaca vin urșii din pădure și intră în încăperea cu masa și străchinile.

Ursul cel mare mormăie înfundat :

— Cine mi-a umblat în strachină și a împrăștiat afinele ?

Ingină mirată și Martinoaia :

— Cine a umblat în strachina mea și a împrăștiat smeura?

Mormăie subțirel și Vasilică:

— Cine mi-a mâncat fragii, de n-a rămas nimica?

— Unde-i hoțul? a răcnit cu putere moș-Martin.

— Unde-o fi? s-a mirat Martinoaia.

— Iacătă-l-ai, ia! a țipat cu minie Vasilică.

Fișneța se trezise în cealaltă încăpere, sărise pe fereastră și acuma se ducea fuguța pe cărare, cătră poiana din vale.

A mai țipat ursulețul încă o dată, după aceea a venit lângă Martinoaia și s-a uitat la ea de jos în sus pe sub sprâncene, supărat.

Fetița a ținut-o numai o fugă pînă-n vale la Slătiori, a intrat cuminte acasă și n-a spus nimănui nimic.

— Dar de unde s-a știut de pățania Fișneței?

— Apoi am auzit de după un smeuriș, a doua zi după aceea, cum se mirau de întimplarea lor Martin, Martinoaia și Vasilică.

Dar nu mai erau supărați.

(Manuscrisul acestui roman se oprește aici)

CUVÎNT ÎNAINTE

Cîteva cuvinte doar, despre grupul de poezii din numărul de față. Nu e un ciclu, cu o anumită unitate tematică și stilistică; a fost extras dintr-un caiet de lucru, tinăr de cîteva luni, a cărui unică ordine spontană e aceea a varietății de aspecte și sentimente pe care le-am întîlnit în acest interval.

Mi-e greu să precizez „faza poetică” în care mă aflu. În general, după poeme dominante meditative, simt nevoia unor exprimări concrete, de o culoare mai obiectivă; cînd solemnitatea tinde spre rigiditate, apelez la umor și relaxare; abandonez versul liber atunci cînd mă amenință prozaismul, uscăciunea sau nonșalanța, după cum evadez din prozodia fixă în clipa în care constat un răsfaț abuziv al sonorităților sau, mai ales, o mecanizare a gândirii poetice. Procesul acesta mi se impune și mi-l impun fără a reuși, din păcate, întotdeauna, să diagnosticiez just și să descopăr remedii rapide și eficiente.

Cred că poetului i se cuvine a fi cît mai des în „schimbare de voce”. Fără a implica stîngăcia și lipsa de grație, dar și fără a le exclude cu totul — schimbările glasului poetic sînt, de cele mai multe ori, simptome ale vitalității, ale efortului de cercetare și auto-depășire. Chiar cînd nu sînt încununete de succes, încercările păstrează valoarea muncii investite și nu rămîn fără efect în dialectica creației. De fapt, e vorba de o luptă permanentă cu inerția, uzura, somnolența, închistarea, cu toate adversarele fățișe sau mascate, ale vieții.

Am, deci, dorința de a nu bate pasul pe loc, de a nu mă instala într-o formulă a cărei comoditate îmi pare suspectă, de a nu deveni „venerabilă” înaintea de vreme — dar, mai cu seamă, dorința de a le spune oamenilor, utilizînd registrele înțelegerii și ale emoției, lucruri importante și foarte importante despre lumea dinafara și dinlăuntru lor.

N. C.

TRIUMF

*Nu mai am douăzeci de ani!
În strigătul acesta,
vocea mea leagă spațiile-ntr-ele
ca săritura unei pantere superbe.
Nu mai am douăzeci de ani!
Răsur, mereu mai certă și mai frumoasă,
din spuma aproximațiilor;
ideile mele nu mai circulă pe fire subțiri,
ca păianjenii.*

*Am pierdut stîngăcia sterilă
și panica-n fața materiei infinite
Nu mai am douăzeci de ani!
Miracolele s-au amplificat:
fotografiez în fiecare clipă
fața nevăzută a lucrurilor
pînă cînd jerbe de sensuri îmi
luminează sărbătoarea!*

*Cu-n surîs victorios,
întîmpin timpul
și diamantul lui ascuțit
care-mi sculptează obrazul.*

ABSENȚĂ

Ținutul roșcovan ca un obraz liporenesc,
îl cunosc. Toată vara la el mă închin.
Dar azi e-n cutele priveliștii ceva străin
și cucuvăile ți-pă de mă-amefesc.

Parcă-acum înția oară-aș descoperi
că absența iubirii devoră neauzit
năvoadele zilei și ale serii, ca un acid,
de nu mai prind hamsii, nici poezii.

Toate se petrec fără mine. Vin scrisori
pe alte adrese. Întâmplările m-au uitat aici,
între nisip și stele. Nu mi cută pricină nici
certărețul vînt, nici ceilalți zburători.

Diind clipei brînci, ajut vara să treacă și cant
să nascocesc un suris, o durere-un surut
încă neîntîmplat, încă necunoscut,
cu care-n fața toamnei să mă laud.

RUINELE SE CONTEMPLĂ ÎN AMURG

Așa am făcut —
și-am văzut soarele apunînd
în literele subțiri de apă
cu care era lipărit finutul,
în timp ce, pe-nălțime, ruina-și dezvolta misterul:
Era un ostas în armură.
Era o femeie drapată.
Cum se priveau? Cu ură
și cu iubire deodată.
Pe umărul ei, sta, rigid,
scorțos de rugină, atlazul.
Zîmbetul lui — numai vid.
Ceru-i spărsese obrazul.
Pe cai de piatră stăteau,
în negre, țepene șei.
Garile lor nu vorbeau.
Erau străini de idei.
Numai lumină și umbră.
Dragoste? Ură? Sau, poate,
doar colorația dublă
din ochii tăi, Pustietate...
Plecînd, sub vînt de-afințit,
vedeam cum se-nlănțuic grav
ca-ntr-un omor consimțit.
Apoi, în distanță și praf.

*pieriră . . . Coboram spre lacurile plâpânde
cu dîre de sare,
și-n urma mea, Heracleea reapărea,
tot mai înaltă, tot mai abstractă,
peste satul Enisală*

GRÎNE ȘI VALURI

*Grîne și valuri, legănați-vă-n pace.
Drumuri de țară, viitoare șosele,
flori viorii,
voci de copii,
desfățați-vă-n pace.*

*Știu ce vă-amenință. Știu.
Știu că nu e tîrziu.
Pîlcuri de păsări și pești,
ritmuri și creșteri,
zvelte perechi omenști,
îndrăgiți-vă-n pace.*

*Știm ce e rodnic. Știm ce e crîncen
Buzele ude de struguri.
Gleznele ude de sînge.
Liniștiți, cu putere, rostim :
Mulțimi,
oglinziți-vă-n pace,
legănați-vă-n pace,
apărați-vă pacea.*

STATUIE DEGRADATĂ

*Lipsindu-i pulpa stîngă, bărbatul stă proptit,
în tibie de fontă, pe sochlul de granit.*

*Din bolovanul feței se șterse trăsătura
și se făcură una : arcada, nasul, gura.*

*Creștinii îl ciuntiră. Orbite vinetii
stau martore că zeul frumos se urîți*

*căci, desenați în peșteri, mult mai întregi bizonii s
decît această piatră pe care scrie-„Adonis“.*

CER CURAT

*De mi-ar fi spus cineva,
în dulcea copilărie,
că va pluti cîndva, deasupra omenirii,
o undă invizibilă de stronțiu —
cred că-aș fi refuzat să mai cresc.*

*Dar nu am avut ursitoare
și iată-mă azi, cot la cot,
cu adulții din lume,
ca un singur grup statuar
sub norul de stronțiu.*

*Nu se cuvine să ne jucăm
de-a arta, de-a dragostea,
de-a floarea, de-a durerea,
de-a amurgul, de-a conștiința.
Veacul e crîncen.
Ușurința se plătește cu moartea.*

*Sub norul de stronțiu,
devenim responsabili și gravi.
Ne suim pe terasele ultime ale clădirilor,
pe-ntiile trepte ale constelațiilor,
și privim în lume :*

*Cele mai mari fluvii de pe glob
sînt încă Sudoarea și Sîngele.*

*Cu ochii dilatați, cercetăm
zona suferinței, clima revoltei.
Nu se cuvine să ne jucăm
de-a geografia, de-a istoria,
de-a singurătatea, de-a adeziunea.
Sîntem încărcăți de mesaj
ca pămîntul tropic de ploaie.
Datorăm fertilitate tuturor ținuturilor umane.*

Cerul curat e solidaritatea.

EXTAZ

*Pe dunga lunii, își dau intîlnire peștii de aur.
Iată, se-ncalecă, iată, se-ncaieră ; cozile lor
se frîng fără sunet, aîdoma unor bucăți de omăt.
Vinul de aur al mării înghiață și, amefîndu-i,
iată, din boturi le curge un palid delir taciturn.*

*Peștii de aur, în apa de aur, sub vrăjile lunii,
spumegă fără să-ți poți auzi; lunecă, beți,
fără să-atingă timpanul văzduhului, și desenează
cu cozile lor conturul vitezei, cifra luminii;
și totul se-neacă-n lumină apoi; spumegă peștii;
bombații lor ochi — repetă luna de sus — și e luna
de-o mie de ori risipită în vin ca o mie de boabe de
strugure, strugure, strugure, strugure, strugure..*

INELUL

*inelu-adolescenței, cât timp ți-l văd în deget
sclipină cu sirguință, nu poți să-mi fii logodnic.
Cât timp stîngaci ți-e gîndul, mă-nstrăinez și preget,
visînd lucida ploaie care-l va face rodnic.*

*Ca să mă-ajungi din urmă, ar trebui să simți
impulsul cast și mîndru, cosmonautic poate,
spre-această galaxie de astre înzestrate
cu sărutări severe și cu idei fierbinți.*

*Atuncea, ca să-ți fie mai blîndă aventura,
m-aș îmbrăca-n sfială, ca într-o ceață, — pînă,
de dragoste, inelul ți s-ar topi în mîină
și mi-ai păta cu aur, obrazii, ochii, gura.*

TIMP

*Ghidul vorbea despre Istria
și-mi dizolva personalitatea
ca pe-un cristal de zahăr
în ceaiul transparent al timpului.
Era și o zi însorită
în care pietrele vechi iradiau dogoare
din trei straturi de civilizație deodată.*

*Apogee și declinuri mă drapau
nelăsindu-mi răgazul să mă contemplan
pe mine însămi.
Fosnetul istoriei copleșise vocile noastre,
claxoanele, vîntul.*

*Un lac, aproape mort,
cu adîncimea mîncată de nisipuri,
nu izbutea să răcorească Istria.
Și, totuși, m-am așternut în apa lui fără vigoare,
să mă spăl de vechime,
să-mi clătesc veșnicia de pe tîmple,
să-mi regăsesc conturul
și să pot cresta cu certitudine
în lemnul cabanei moderne:
Ninu Cassian, 1961.*

NAIVITATE

*Caișii proști. nerăbdători,
prea grabnic s-au umplut de flori*

*și. iată-i ca-n alțiia ani,
înghiașă-n vînt, subțiri și vani,*

*pe crengi, cu-n singe străveziu
pe care să-l opresc nu știu —*

*căci gerul, crîncen pare-mi-se,
nu fine seama de caișe.*

*Pomii ceialalți, prevăzătorii,
așteaptă-n tihnă ora florii,
cu crengi cumînți, muguri închiși,*

străini de moartea din caiși.

ZÎMBIND

*Zîmbind, cu umerii ascuțiți,
cu părul, fără noimă încăierat la tîmple,
cu irișii albaștri-aurii,
plin de tăcere, iată-te cum vii
și te învecinezi cu mine.*

*Zîmbind, depun pe gîtul tău
sărutul înrudirii, și mă îmbrac în seară
(în singurul veșmînt ce mi-a rămas)
și, tot zîmbind, tot fără glas,
întineresc u suta oară.*

LA DESCHIDEREA CONGRESULUI XXII

*Un detașament de pionieri
și-un detașament de porumbei
s-au aliniat în Piața Lenin.
Porumbeii, mai de multă vreme
învățați cu zborul, s-au desprins
și-au plutit spre mîinile statuii.
Tot atunci zburară și copiii
în perechi de voci filfiitoare.*

*Lenin sta învăluit în păsări
și în cîntec — și în dimineața
tînără, numită Comunism.*

SCHIȚĂ

*Plaja mișcă din mustăți.
Iarba seacă-mi joacă feste.
Bate vîntul peste-aceste
vesele singurătăți.*

*Ciinele portocaliu
stă sub cortul foarte mare
și privește către mare.
Cum îl cheamă? Nu mai știu.*

*Poate Cronos, poate Hades,
poate chiar Memento mori...
... dar n-atacă trecătorii
cîtă vreme cumsecade-s.*

*De aceea-n groapa strîmtă
m-am ascuns, prevăzătoare:
vîntul să nu mă-mpresoare,
cîinele să nu mă simtă.*

UN OM

*Cînd, luptînd pentru patrie, rămase fără-un braț,
s-a temut:*

*„De-acum încolo, voi face totul pe jumătate.
Voi culege numai jumătate din recoltele lumii
iar la pian voi cînta numai melodia
sau numai acompaniamentul,
nefiînd întreg pentru întreaga partitură.
Nu voi putea izbi decît cu-n singur pumn
în porțile vechi, îndărătnice,
iar iubita nu se va lăsa îmbrățișată
decît pe jumătate.*

*Sînt lucruri pe care nu le voi putea face deloc:
de pildă, nu voi putea să aplaud
la sărbătorile mulțimii.“*

*Din clipa aceea, începu să facă totul
de două ori mai mult.
Și, n locul brațului smuls
ii crescú o aripă.*

ETICA ȘI CULTURA COMUNISMULUI

MIHAIL RALEA

Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice reprezintă un document de o însemnătate excepțională nu numai prin grandioasele perspective social-istorice pe care le deschide lumii contemporane — dar și prin amploarea concluziilor cu caracter filozofic, etic și intelectual pe care le îngăduie studiul acestei „magna charta“ a secolului nostru. Moralistul, psihologul, antropologul, etnograful, pedagogul — alături de sociolog și de filozof, au în fața lor un text de o importanță capitală pentru dezvoltarea și aprofundarea problemelor specifice disciplinei lor; realizarea splendidului program de construcție a societății comuniste așa cum a fost formulat în Programul adoptat de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. — implică alături de transformări uriașe și schimbări considerabile în structura materială a orînduirii sociale, un proces de transformare și metamorfozare radicală a structurii morale și psihologice a omului contemporan, desăvîrșirea unei revoluții etice fără precedent în istoria umanității. Asemenea fenomene ca procesul lichidării treptate a deosebirilor între munca fizică și munca intelectuală în desfășurarea construcției societății comuniste, ca procesul eliminării treptate a deosebirilor între civilizația citadină și civilizația rurală — deschid studiului „explicării omului“ perspective de cercetare și meditație inedite.

Etica marxistă a subliniat întotdeauna ca un postulat fundamental al tezelor ei ideea caracterului social-istoric al normelor morale: construirea societății comuniste semnifică o revoluție morală în structura omului tocmai pentru că pentru prima oară este edificată o orînduire socială ale cărei premize materiale înpun, stimulează și generează prin însăși natura lor obiectivă instaurarea unor relații și a unor norme de conduită cu adevărat umane între oameni. Viciile și diformitățile morale, atrofierea sensibilității etice, maladiile conformației spirituale — sînt înainte de toate corolarele inevitabile ale societății divizate în clase antagoniste: abolirea proprietății private ca formă de organizare socială distruge baza materială obiectivă a eflorescenței acestor malformațiuni ale vieții spirituale și morale, le răpește humus-ul lor natural de „cultură“ sau „prosperitate“ — și creiază la polul opus, prin construirea societății socialiste și comuniste, terenul obiectiv pentru statornicirea și hegemonia normelor morale într-adevăr superioare și armonioase de conviețuire interumană. Analizînd și explicînd sensul tezei cu aparențe paradoxale formulate de Hegel — pe baza sintetizării experienței istorice a unei societăți sfîșiate de contradicții de clasă — cu privire la faptul că „răul este forma în care se concretizează forța motrice a dezvoltării istorice“ (v. „Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filosofiei clasice germane“), Engels sublinia ideea revelatoare că „de la ivirea antagonismelor de clasă, tocmai pasiunile josnice ale oamenilor, lăcomia și setea de putere, au devenit pîrghiile dezvoltării istorice“

— întreaga istorie a feudalismului și a burgheziei fiind „o pildă vie și continuă a acestui fapt“. În procesul construirii societății comuniste se realizează o coincidență desăvârșită între tendințele istorice obiective ale dezvoltării sociale și exigențele morale ale umanismului și justiției sociale — înfăptuirea țelurilor dictate de logica procesului istoric asigurând pentru prima oară instaurarea unor relații cu adevărat umane între membrii comunității sociale. „Munca în comun, organizată pe bază de plan, a membrilor societății, participarea lor de zi cu zi la conducerea treburilor de stat și obștești, dezvoltarea relațiilor comuniste de colaborare tovarășească și de sprijin reciproc — arată Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice — duc la transformarea conștiinței oamenilor în spiritul colectivismului, al dragostei de muncă și umanismului“.

Filozofii și moralistii epocilor trecute au căutat cu asiduitate să găsească „cheia“ soluționării problemei instaurării unor norme morale general-umane, a unui spirit de justiție și echitate etică în raporturile dintre oameni. Programul P.C.U.S. subliniază cu tărie că numai în procesul muncii pentru construirea comunismului, în procesul lichidării practice definitive a tuturor izvoarelor de inegalitate socială, politică și națională, în lupta neîntreruptă împotriva tuturor formelor de „alienare“ a esenței umane moștenite de la vechea orînduire, va fi asigurat în mod real triumful celei mai drepte și mai nobile morale, morala comunistă, morala care exprimă interesele și idealurile întregii omeniri muncitoare.

Sistemele etice ale filozofilor burghezi își dezvoltă întreaga lor neputință, sterilitate sau funcție mistificatoare în soluționarea problemelor morale — în opoziție cu principiile solid fundamentate științifice ale eticii marxiste. Vechile sisteme de morală au căpătat un certificat definitiv de iremediabilă caducitate istorică. Să amintim cazul moralei kantiene, cu doctrina abstractă și idealistă a „imperativului categoric“, cu formalismul ei rigid, cu falsa ei antinomie între „omul spiritual“ și „omul sensorial“, între „homo noumenon“ și „homo phaenomenon“. Morala kantiană ignorează conținutul concret al vieții social-istorice, ignorează faptul că nobilul ei deziderat ca fiecare om să-l considere pe celălalt un scop și nu un mijloc — departe de a fi realizabil prin simpla genuflexiune în fața tribunalului unei „rațiuni“ impersonale și autonome, poate să devină și va deveni o realitate palpabilă doar prin instaurarea pe cale revoluționară a unei orînduiri sociale libere de ori ce formă de exploatare și inegalitate. Să cităm cazul moralei „utilitarismului“ și „pragmatismului“ burghez, cu ieftina etică a succesului imediat și egoist, expresie teoretică tipică a normelor de conviețuire socială în orînduirea capitalistă, sau exemplul moralei teiste, — de tipul intuiționismului bergsonian din „Les deux sources de la morale et de la religion“, al „personalismului etic“ profesat de un Max Scheler, sau al clericalismului catolic contemporan — cu predica ei profund reacționară a obedienței față de valorile „sacruului“, cu cerința ei ipocrită a „des-individualizării“ și „de-materializării“ persoanei umane, traducînd în ultimă analiză exigența supunerii necondiționate a tuturor păturilor sociale față de vîrfurile cele mai reacționare ale imperialismului contemporan. Pentru a nu mai vorbi de ferocele „vitalism“ al eticii nietzscheene, cu cultul instinctelor dezlănțuite, al „barbariei“ ridicate la rangul de valoare vitală supremă, cu disprețul ei programatic față „humanitas“ și față de ori ce „morală umană“ (considerată ca simplă proiecție a aspirațiilor celor infirmi, slabi și vitregiți sub raport biologic) — la nietzscheanism care este expresia superlativă a „moralei“ barbariei imperialiste.

Etica marxistă a demonstrat pentru prima oară că nici un fel de dezvoltare armonioasă și de realizare plenară a personalității umane nu este posibilă fără anihilarea definitivă a izvoarelor materiale, social-istorice ale „alienării“ ființei

umane, că realizarea „omului integral“ este strâns condiționată de lichidarea absolută a bazelor vechii orînduiri, de lichidarea haosului ce caracterizează producția în orînduirea capitalistă, cu efectele nefaste ale crizelor, șomajului, discriminărilor de tot felul (să ne amintim ironiile necrutătoare ale lui Engels la adresa platiitudinii „moralismului“ lui Feuerbach, la adresa frazeologiei searbăde despre „iubire“ și „armonie“ pe fondul ignorării oarbe de către filozoful german a relațiilor sociale concrete din societatea burgheză). În acest spirit cerința primordială a moralei comuniste — formulată explicit în „codul moral al constructorului comunismului“ cuprins în Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice — o constituie munca plină de abnegație pentru construirea socialismului și comunismului, munca conștiincioasă pentru binele societății, înalta conștiință a datoriei obștești și intoleranța față de încălcările intereselor obștești — garanțiile supreme ale consolidării tuturor acelor cuceriri sociale datorită cărora devine posibilă pentru prima oară realizarea multilaterală și armonioasă a tipului de umanitate completă. Vechile antinomii în care se zbăteau sistemele morale ale trecutului — contradicția între ascetism și hedonism, între ascetism și eudemonism, între cultul valorilor pur spirituale și cultul plăcerilor senzoriale, între exigențele sau imperatiivele sociale și aspirațiile sau plăcerile individuale — apar definitiv înlăturate și depășite în procesul construirii societății comuniste în care munca în folosul binelui obștesc constituie garanția supremă a posibilității realizării tuturor aspirațiilor individuale, în care interesele societății și cele ale personalității individuale se află într-o stare de interdependență și coincidență armonioasă, în care accelerarea proceselor obiective ale construcției comuniste, formează chezașia dezvoltării rapide a unei personalități umane complexe și integre.

Avem în fața noastră spectacolul grandios al unei orînduiri istorice în care — după cum arătau cu genială previziune cei doi autori ai „Ideologiei germane“ încă în 1845 — „îndivizii dobîndesc în și prin asocierea lor totodată și libertatea lor“, în care — după cum subliniază astăzi Programul P.C.U.S. — „fiecărui membru al societății i se oferă posibilități egale de muncă creatoare și de învățătură“, în care „dispar relațiile de dependență și de inegalitate în viața socială și în familie“ iar „demnitatea fiecărui cetățean este ocrotită de societate“, în care „pe măsura reducerii timpului consacrat producției materiale, se vor lărgi posibilitățile de dezvoltare a capacităților, a aptitudinilor, a talentelor în domeniul producției, științei, tehnicii, literaturii și artei“. Umanismul în conduita socială nu mai este un deziderat pios sau utopic, un lux sau un apendice inutil ca în jungla relațiilor dominante în orînduirea capitalistă. Umanismul devine în condițiile societății comuniste o necesitate obiectivă impusă de însăși logica noii orînduiri sociale, o exigență perpetuă dictată de caracterul unor relații sociale în care dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturor. „Normele simple ale moralei și dreptății, care în condițiile dominației exploatorilor erau denaturate sau călcate în picioare fără rusine, comunismul le ridică la rangul de norme imuabile de viață“, atât în relațiile dintre oameni cît și în relațiile dintre popoare — arată Programul P.C.U.S. Fără îndoială ar fi o eroare și un act de simplism să ne imaginăm procesul triumfului noilor norme și criterii etice în spiritul unui determinism automat. Viața morală aparține prin natura ei sferelor superioare ale conștiinței umane; rolul inițiativelor, disciplinei și autoeducației individuale este aci considerabil. Hegemonia exigențelor morale comuniste nu poate fi asigurată decît printr-o luptă neîntrepută împotriva tuturor lipsurilor, diformităților și anomaliilor morale pe care le-a lăsat moștenire trecutul social. Alături de însemnătatea hotărîtoare, capitală a factorilor obiectivi, social-istorici în asigurarea triumfului noului cod moral, un rol extrem de important îl joacă

asa dar ceea ce Programul P.C.U.S. numeste „formele de autodisciplină conștientă a cetățenilor, forme care duc la întărirea și dezvoltarea normelor fundamentale de conviețuire comunistă“ după cum în procesul înlăturării rămășițelor capitaliste din conștiința oamenilor un rol decisiv îl joacă înrîurirea exercitată de opinia publică, dezaprobarea colectivă a actelor antisociale. Se poate spune că critica cultului personalității și a urmărilor sale nefaste a însemnat o demonstrație strălucită a fidelității Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. și față de principiile sacre ale eticii marxist-leniniste, o concretizare remarcabilă a tezelor leniniste cu privire la principiile moralei comuniste.

Tabloul societății sovietice contemporane și al celei din următoarele două decenii — desprins din rapoartele la Congres ale lui Nikita Hrușciiov și din Programul P.C.U.S. — ne oferă imaginea societății celei mai cultivate, mai evolute sub raport spiritual și sub raport etic din câte a cunoscut istoria umanității. Nu ne este îngăduit a uita că remarcabilul ideal al perfecțiunii umane către care au tins vechii greci ai democrației sclavagiste ateniene, oamenii Renașterii sau promotorii iluminismului se proiecta totuși pe fundalul unei societăți divizate în clase antagoniste în care doar o minoritate, o pretinsă „elită“ își putea asimila bunurile materiale și spirituale. Societatea a cărei anatomie ne-o descrie Programul P.C.U.S. este o orînduire în care bunurile cele mai înalte ale vieții materiale și culturale aparțin unanimității membrilor comunității sociale. În cristalizarea fizionomiei intelectuale și morale a omului viitorului — omul societății comuniste, va juca un rol uriaș măsurile prevăzute de Programul P.C.U.S. în domeniul dezvoltării învățămîntului public și al progresului științei și tehnicii. Principiile pedagogice și măsurile întemeiate pe ele sînt fundamentale: unitatea perpetuă a învățămîntului cu viața și cu sarcinile concrete ale dezvoltării sociale, îmbinarea studiilor cu munca socială efectivă, generalizarea și obligativitatea învățămîntului mediu complet, perfecționarea neîntreruptă a învățămîntului în funcție de progresele științei și tehnicii moderne, deținerea structurii instituțiilor preșcolare și școlare, asigurarea unei gigantice baze materiale pentru desfășurarea la un înalt nivel a învățămîntului, crearea condițiilor pentru ca zeci de milioane de oameni să urmeze studii de specialitate — formează laolaltă programul realist de înfăptuire treptată a splendidei idei umaniste cu privire la înlăturarea deosebirilor esențiale între munca fizică și munca intelectuală. Societatea viitorului apropiat este societatea unei tehnici extrem de evolute și a unei culturi științifice înalte. Înfăptuirea vastului ansamblu de cercetări științifice schițat în Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice va crea posibilitatea de a folosi în modul cel mai eficace bogățiile și forțele naturii, de a descoperi noi forme de energie și de a crea materiale noi, de a elabora metode de influențare a condițiilor climatice, de a cuceri spațiul cosmic. Ce a mai rămas din faimoasa falsă opoziție între „cultură“ și „civilizație“, din pretinsa antinomie între spiritualitate și tehnicitate, exaltată cu atîta fervoare de întreaga filosofie a culturii și sociologie burgheză germanică din epoca imperialismului de la Tönnies la Chamberlain și Spengler? Procesul construcției comuniste demonstrează că realitățile civilizației materiale și ale culturii spirituale departe de a fi antinomice, sînt profund complementare și sincronice în condițiile noii orînduiri, că eflorescența unei civilizații tehnico-materiale superioare creiază veritabila premiză pentru valorificarea și dezvoltarea ascendentă a tuturor însușirilor spirituale și a forțelor creatoare în ordinea culturii. Avîntul uriaș al forțelor de producție ce caracterizează perioada construcției comuniste departe de a semnifica nu știu ce „demonie a tehnicii“ (Heidegger) — se însoțește de o veritabilă mutație în condiția intelectuală și spirituală a omului contemporan, îngăduind deopotrivă prin reducerea treptată a timpului consacrat

producției materiale o reală efervescență și înflorire a tuturor aptitudinilor spirituale, iar pe de altă parte înlăturarea deosebirilor esențiale între munca fizică și munca intelectuală. Cultura epocii comunismului este prin natura ei obiectivă opusă oricărei unilateralități, oricărei hipertrofieri a unei dimensiuni a vieții umane în defavoarea celorlalte, a tehnicității în dezavantajul spiritualității, — idealul ei fiind personalitatea umană care îmbină în mod armonios „bogăția spirituală, puritatea morală și perfecțiunea fizică“. Numai astfel se poate realiza „omul total“.

Substanța fizionomiei etice și intelectuale a omului nou o constituie asimilarea integrală a concepției științifice despre lume, a marxism-leninismului — sistemul încheșat de idei filozofice, economice și social-politice al cărui triumf și strălucită verificare în practică au determinat în mod radical destinele secolului nostru. Nu este poate exagerat să întrevădem momentul în care marxismul va deveni ideologia dominantă în întreaga intelectualitate mondială, va deveni forța materială care va cuprinde majoritatea maselor muncitoare din întreaga lume. Ce mai poate opune burghezia contemporană pe tărîmul culturii și al gândirii — filozofiei, eticii sau economiei politice marxiste? Criza universului spiritual și ideologic burghez este adîncă și incurabilă. Ni se pare semnificativ că pe tărîmul celei mai concentrate, mai organizate forme de exprimare a ideologiei unei epoci — pe tărîmul filozofiei, burghezia nu a mai produs dealungul ultimelor decenii nici un gînditor cît de cît marcant și nici un sistem de idei filozofice cît de cît inedit, care să ofere fie și un surrogat de soluție problemelor ardente ale perioadei istorice contemporane. Spectacolul pe care îi oferă mișcarea filozofică burgheză din cercurile universitare, academice sau publicistice occidentale este dezolant: sterile exegeze peripatetice în jurul unor doctrine și personalități a căror vogă reală aparține primelor decenii ale secolului nostru (Husserl, Heidegger); Karl Jaspers — una din „viorile prime“ ale existențialismului german — s-a transformat într-un avocat banal al politicii regimurilor capitaliste din Occident; Ernst Jünger reia într-o formă mai mult sau mai puțin sibilină temele sale favorite din volumele epocii pre-naziste și naziste. Este revelator că în acest pustiu ideologic și filozofic al mediilor intelectuale burgheze — a răsănit lucidă vocea lui Sartre, care nu e un marxist și care în ultimele studii filozofice publicate afirmă drept premiză a raționamentelor sale ideia-cheie că marxismul este „filozofia epocii noastre“, că „a constatat adesea: un argument „antimarxist“ nu este decît împrăștierea aparentă a unei idei premarxiste“, că „o pretinsă „depășire“ a marxismului nu va însemna în cel mai rău caz decît o revenire la premarxism, iar în cel mai bun caz redescoperirea unei idei deja cuprinsă în filozofia crezută a fi depășită“. („Critique de la raison dialectique“ pag. 17). Puterea de expansiune a ideilor marxiste capătă o intensitate excepțională. Claritatea perspectivei ideologice, formarea și cristalizarea concepției științifice despre lume — constituie o componentă esențială a fizionomiei omului nou. „Partidul consideră ca una dintre cele mai importante datorii ale sale dezvoltarea continuă a teoriei marxist-leniniste pe baza studierii și generalizării noilor fenomene din viața societății sovietice și a experienței mișcării muncitorești revoluționare și a mișcării de eliberare din lumea întreagă, îmbinarea creatoare a teoriei cu practica construcției comuniste“ — arată Programul P.C.U.S.

Etica și cultura societății comuniste personifică etica și cultura viitoare a întregii umanități: pentru ori ce conștiință intelectuală lucidă Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice reprezintă un moment de răscruce în întreaga istorie spirituală a vremurilor noastre.

STRADA

TIBERIU UTAN

*Fotografiați-vă orașele și satele
dacă țineți la amintiri.
Ca pe copii la diferite vârste
incredințați-le memoriei peliculei
și hîrtiei fotografice.
Mai țineți minte Strada Luterană
sau gropile periferiei
cu luni — nu cu decenii — în urmă, țineți minte?
Cei care se vor naște nu vor putea avea
imaginea minunii de astăzi
a străzii, din cuvinte . . .
În cîntece de leagăn veți pune mai apoi
zidarul legendar.
Fotografiați-vă orașele și satele, —
luați astfel cu voi
ca pe-un memento, zîmbetul amar
al uliței în care-odinioară
domnea cîte un rigă cu gusturi de crișmar . . .*

UN CÎNTEC DE PACE

GH. TOMOZEI

*Fereastra în care am bătut,
o străjuie același greier din anul trecut
și ca totdeauna, în tindă,
ne soarbe aceeași oglindă
priveghiată de covorul neterminat
din care garoașele cad . . .*

*Aici,
prietenii pe lingă focuri strînși,
hrănesc cu jar, ai tinereții mînji,
iar la plecare, fiecare lasă
cite ceva din casa de acasă:
o streășină în care se adună*

cînd vine toamna, cîte-un pui de lună,
o călimară-n care înfîrzie
doar ciutura peniței, străvezie
și-un vers, plutind prin aer, nevăzut,
ca frunza subțiată de sărut...

Redevin copil. Azi,
în casa străjuită de brazi,
m-am trezit spunîndu-i dumneavoastră —
greierului de sub fereastră...
...Și nu mai pot să plec. Îmi trimit numai umbra, nainte,
goală de oseminte,
și-mi urmăresc, cu ochi străin, plecarea.
Am să ajung depărtarea!
Sînt fără umbră. Port, pe creștet,
o stea din ramul niciodată veșted...

În casa păcii, albă, nimic nu mă înfrînge.
doar umbra-mi sîngerează, fără sînge.
Știu s-o păstrez. Sub ploile piezișe,
cu vulturii mă bat, pe acoperișe,
cu trupul zgîriat de ape,
pentru ca pragul casei, să nu crape,
să nu se-apelece pașnicile ziduri,
— cu urma mîinii mele — în nisipuri,
să nu coboare peste ramuri, seară
și cîntecul să nu știe să moară!

OAMENI ȘI NISIP

— Reportaj —

VICTOR KERNBACH

MALURILE JIULUI

Totdeauna m-au cuprins în fluxul setei lor de avânt, războaiele omului cu natura. Nu fulgerul mă impresiona luminând intrarea peșterilor de la Neanderthal. Când l-am văzut eu, nu mai era decât o descărcare electrică. Din copilărie mi-a plăcut să văd cum se clădește o casă. Mi-a plăcut să văd cum se store strugurii în teasc. M-am bucurat când mi s-a dăruit prima lanternă, cu bec de doi volți. La începutul vârstei mă furișam emoționat printre pionierii lui Fenimore Cooper și mult mai târziu, spre jumătatea vieții, mă umplură de extaz inginerii lui Leonid Leonov de pe râul Soti.

N-am fost în Sahara, dar în proaspăta ridicare spre libertate a fostelor celonii negre parecă presimt redărirea prin om a verdeții răpite acum câteva zeci de mii de ani de natură, pe locurile unde suferise de sete egipteanul legendar Sinuhet. De unde era să bănuiesc însă că, de la daci pînă la oltenii exploatați de feudalism și burghezie, au trecut și printr-un ținut al țării noastre Sinuheți însetați, unde drumurile erau nestatornice ca vîntul. N-am văzut aceste nisipuri decât după ce multe din ele s-au prefăcut în leagăne agricole.

Într-o iarnă, am venit aici unde altădată vîntul muta nisipul din locuri deșarte peste locurile muncite de oameni și acoperea munca lor, lăsînd peste urmele ei, loc deșert. Trecuseră poate secole de cînd întîia mînă a scobit nisipul să așeze între firele lui mobile prima rădăcină de copac. Astăzi, plantat și supus, nisipul mi se pare aici tot așa de stabil ca și roca. Vîntul și-a pierdut puterea de a face modificări topografice, și cînd m-am întors în Gura Jiului în toamna lui 1960, după doi ani, am venit pe aceeași șosea, care era totuși alta, însă nu din pricina vîntului: o schimbare de astă dată omul. Se schimbaseră și peisajele laterale îmbogățite cu plantații și clădiri, și însăși șoseaua, alaltaieri de nisip bătătorit, ieri pietruită, era acum de asfalt.

Eram într-un sat cu radioficare și întrebînd pe un țăran care, nemulțumit de micul difuzor din perete, își cumpăraseră un aparat de radio masiv, produs în țară: — „Pe cînd televizorul?“, el a tăcut o secundă. Am crezut că făcusem o gafă, dar el a tăcut o secundă cum fac țăranii, ca să chibzuiescă, și mi-a răspuns liniștit, fără să se mire ori să surîdă: — „Cînd o să ne facă releu“.

În ținutul acela, în 1944 erau peste 12.000 de analfabeți...

Dar în ținutul acesta va rămîne în curînd din lunga nestatornicie a vieții între vînt și nisip numai numele plural de Jii, al rîului cu maluri instabile.

SATE NEGRE, SATE GALBENE

Vilcenii știau mai de mult un cîntec :

*Nu mă da mamă la deal
Că-i iarba numai podbal,
Ci mă dă mamă la șes,
Că ce face grîul des.*

Malul drept al Jiului, spre sud, unde e cîmpie și nu sînt nisipuri, este din pămînt roditor, și satele acestui mal au toate cernoziom, pămînt gras și negru, deși către bălțile Dunării nisipul s-a întins uneori și pe malul drept.

Intram în Gîngiova spre amiază, în gînd cu niște date vechi dintr-un dicționar geografic de la începutul secolului, și abia apucasem să-mi aduc aminte că pe atunci numai zece din o sută de locuitori știau carte și că două treimi din locuințele satului erau bordeie de pămînt, cînd automobilul trecu pe lingă o impunătoare clădire cenușie lingă care orice conac boieresc ar fi pălit. Era, bineînțeles, căminul cultural. Automobilul se opri însă ceva mai departe, în fața unui parc de pomi fructiferi, cu bănci și flori, în fundul căruia se zăreau pînă la orizont clădiri solemne și lungi pe care din șosea nu puteam să le număr.

Am poposit cîteva minute în clădirea principală a gospodăriei agricole colective „Partizanu”, să-l aștept pe președintele Alexandru Dobre. În camerele mari răspunzînd în două coridoare perpendiculare era activitate administrativă. Goală era numai camera președintelui, pentru că, așa cum am aflat ușor, președintele cutreieră tarlalele de la cinci și chiar patru dimineața pînă seara pe la opt, cu bicicleta, cu calul, cu ce nimerește. Uitîndu-mă pe geam, spre orizont, am bănuit ce erau acele clădiri, totuși am încercat aceeași senzație ca și niște țărani de pe lingă Bacău veniți la Gîngiova cu niște vite de rasă, și care, mirați de mulțimea clădirilor uriașe, le-au crezut la început căzărmi. Dar căzărmiile (sediul somptuos al gospodăriei, patru puiernițe, două „maternități” de scroafe, niște grajduri, patru magazii, două pătule, două remize, două ateliere cu fierari, tîmplari și rotari, și alte acareturi) sînt sedii ale belșugului celor 820 de familii ale satului unite în colectivitatea gospodăriei socialiste.

Ma uitam cu admirație cum muncesc oamenii la care și la grămezile de porumb. De lingă niște femei care smulgeau foile de pe știuleți, am auzit un glas :

— Pe Mărin să-l puneți brigadier la foi... îi place la foi!

Am întors capul: un bărbat viguros, deși nu înalt, cu musculatură densă și trup agil, blond, ușor încărunțit peste fața puțin roșie de vînt, se uita zîmbind jovial la un om de lingă ceata de femei. „Asta e președintele!” mi-a spus cineva. Și apoi toată ziua, umblînd pe tarlale, nu l-am mai văzut: cred că își luase iar bicicleta să alerge pe cîmp spre a întepi ritmul bun al culesului recoltei, al arăturii și al însămînțărilor de toamnă. Dar seara am intrat într-o sală din sediu unde în jurul președintelui și al agronomului erau brigadierii. Cîte o ședință de jumătate de ceas, în

fiecare seară, pentru toată activitatea de a doua zi. Acum, prima îndatorire era aducerea porumbului de pe câmp. Tovarășul Dobre, om blajin dar atent la totul și știind să mustre ca un prieten, fără efort vocal, își schimbă surisul pe unul mai tăios când trece prin fața unei greșeli.

— De ce n-ai adus porumbul aseară? întrebă pe un brigadier, după fața căruia ghicesc ușor că-i e rușine și nu știe ce justificări să-și afle.

— Mă-ntilnii cu niște oameni care zisără că nu mai sint coceni, că să întorceau îndărăt...

— Mă, care-i misiunea ta de brigadier?

— Misiunea asta e, da'dacă să-ntoarsără îndărăt...

Și fraza moale rămîne atirnată în aer. Știam însă că omul va lucra a doua zi mai bine.

A doua zi am plecat din curtea vastă cu 13 fîntîni, spre cîmpurile care au adunat în contul bancar al gospodăriei colective un fond de bază de aproape două milioane și jumătate de lei. Plecat cu noaptea în cap, mă temeam să nu vin prea de vreme, dar veneam prea tirziu: oamenii erau demult pe câmp, potrivit unui obicei local, original aș zice și străvechi de a începe lucrul pe întuneric. Un moș mi-a și spus, argumentînd logic, că frigul dimineții este măsura hărniciei, dat fiind că omul lucrează repede ca să se încălzească.

În satele Gurii Jiului oameni harnici am găsit peste tot, însă obiceiurile erau felurite, ca și motivările hărniciei. Poate că satele acestea se deosebesc și prin obîrșie: gîngiovenii bunăoară se socotesc urmași ai ciobanilor „ungureni“, veniți din Transilvania, probabil în fluxul vechilor transhumante. Ceva din firea vechilor oieri cred că s-a păstrat. Cei din Dăbuleni însă, oameni de nisipuri, sînt mai de la ei mai puțin glumeți, mai închiși — deprinși cum au fost să stea locului în fața nestatorniciei nisipului vînturatic. Trebuie să mai adaug gîngiovenele, nu fiindcă în celelalte sate n-ar fi fete tot atît de frumoase, însă chiar localicii ținutului obișnuiesc să zică după un ciudat criteriu electiv: „fîn de Chișchilău, varză de Zăval și fete de Gîngiova“, de unde rezultă că Gîngiova e avantajată. Dar zicala, dreaptă în ceea ce spune, e nedreaptă în ceea ce nu spune: dacă natura a fost pîrtinitoare cu unii în necazul altora, oamenii Gurii Jiului au fost deopotrivă de sîrguincioși în lupta cu ea. Vremurile noastre au adăugat energiei locale și calitățile noi: organizarea, planul, știința agricolă modernă, sprijinul financiar și tehnic, astfel că avantajate azi sînt toate satele, și toate au izbutit să facă un salt uimitor.

Intr-o zi, după ce ieșisem din zona satului Gighera, plin de vegetație înaltă și de case vioaie, pe un drum în ruladă legănată între dealuri de argilă și netezimi de șes, am simțit că trăsura părăsise drumul negru și că naviga acum pe dune moi. Marile tarlale gigherene, cu bulgări negri și grași, rămăseseră spre miază-noapte. Mergeam în trăsura cu președintele și cu agronomul gospodăriei colective „Grigore Preoteasa“ către balta Nedeia, la pește. Iar dacă aș trece dincolo de Jiu, pe malul nisipului galben, între dune, la Bechet, Dăbuleni, Călărași sau Lișteava, aș găsi avantaje și acolo: vinuri, tutun, duzi producători de țuică și mătase, lubenițe cum n-am mai văzut, și în ciuda nisipului, porumb și grîu. Gîngiova, Gighera, Cîrna și alte sate de pe pămînturile negre cultivă grîne, sfeclă de zahăr, orez, au grădini de zarzavat, au floarea-soarelui... Acolo, pe cernoziomuri, oamenii de odinioară putezeau de pelagră, iar azi primește fiecare, pentru o zi-muncă, 4—5 kilograme de grîu, 5—6 și chiar mai multe de porumb,

pe lingă bani, pe lingă alte produse. Eram la Gîngiova cînd s-au împărțit ardeii. Fiecare primea cîte un sac de ardei, și oamenii priveau cu anume plictiseală mormanele roșii și verzi de legumă altădată numai dorită.

Dar gigherenii s-au apucat într-o zi să samene ce nu se văzuse decît în pilaful arendașului Capră: orez. Făcură șanțuri, irigară cîmpul, iar babele din sat rîdeau și se minunau către mijlocul verii, spunînd :

— Cine a mai văzut să sămănați grîu în apă!

Totuși acum una din acele babe mi-a dat să mănînc într-o zi o admirabilă fiertură de pasăre cu orez gigherean.

— Crește, babo, grîul în apă? am zis, dealtminteri recunoscător geniului ei culinar.

— Mai vrei o strachină? zise baba rîzînd.

Satul Cîrna avea pămînt bun, nu nisip. Natura deci fusese darnică cu boierii. Căci ce avantaj natural puteau invoca vechii locuitori de-aici, unde numai cîteva familii mai cu stare îndrăzneau să cumpere o dată pe an, de Anul Nou, o jumătate de kilogram de zahăr. Iar acum, într-o seară, am văzut un șir de colectivști localnici îndoîți sub niște saci de cîte optzeci și nouăzeci de chile, albi (și sacii și oamenii) ca de făină, și m-am trezit întrebînd cu indiferență :

— Veniți de la moară?

— Nu.

— Dar ce aveți acolo? Făină ori var?...

Oamenii rîseră. Unul zise :

— Zahăr.

— Cum zahăr?

— Zahăr, urmă altul rîzînd cu sens. Nouăzeci de chile de zahăr, cota anea pentru zilele-muncă la sfeclă.

Avantajele incalculabile ale colectivizării în masă se văd la orice pas. Sătenii de pe pămînturile negre și-au organizat gospodăriile colective mai din vreme: la Gighera de zece ani, la Gîngiova de nouă. Nisipurile însă au format firi de oameni mai închise și bănuitoare, mai izolate. Mizeria a fost acolo și mai cumplită, fiindcă oricît de bun să fi fost vinul, fără pîne și fără mălai viața își încetineea ritmul, aproape sufocată. La Dăbuleni, înainte de eliberarea țării, mureau anual peste două sute de oameni; în șaisprezece ani, acum, populația aproape s-a dublat iar mortalitatea a scăzut de cincisășase ori. În ajunul eliberării satul avea peste 2000 de analfabeți; azi la o populație dublă dacă au mai rămas doi, trei bătrîni fără știință de carte. Cînd s-a format acolo acum cîțiva ani întîia gospodărie colectivă, mijlocașii au șovăit îndelung, parcă neputîndu-se despărți de amintirea pelagrei și a peștelui sărat. Cei înscriși în gospodăria nouă au avut revelația unui eden, față de traiul lor vechi, dar prefacerea firii lor ferecate s-a petrecut încet. Cîteva femei, pe-atunci de curînd collectiviste, văzînd realitatea belșugului care începuse să le intre în casă datorită agriculturii socialiste, în chip straniu se bucurară numai pentru ele, încă nepricepînd că belșugul socialist depinde de volumul muncii totale, frățești. Acest reziduu de aparent egoism era explicabil prin firea lor care, atîta vreme închisă în sine ca să poată rezista exploatării moșierești și totodată eroziunii practicate de nisipurile seci și mobile, evolua greu spre caracterul nou, de om al socialismului. Un colectivist cu vederi mai înaintate i-a spus acum doi-trei ani unei asemenea femei din sat :

— Dadă Mario, ai luat 80 de băncioare de grâu, 40 de porumb, ai luat altele. Aveți făină, mălai, de toate de cînd ești la colectiv. Stai colo pe șanț de taină cu femeile. De ce nu spui și la cutare ce venituri ai, ca să vină și ele la colectiv?

Iar dada Maria, pe-atunci proaspăt intrată în lumea nouă, de abia cu un singur picior, a răspuns satisfăcută:

— Lasă-le dracului să crape! Ce să mai vină și ele? Sîntem destui.

Cînd m-am întors la Dăbuleni după doi ani, colectivizat era tot satul. Dada Maria nu-și aducea aminte să fi spus așa ceva, mirată sincer de memoria mea, și de spusele ei ce i se păreau acum caraghioase. Dăbulenii, satul, ținea însă minte că nu mai era cum a fost. Comună cuprinsă de fapt din trei sate (Dăbulenii, Broasca și Ciungul, plus o mahala, pe vremuri plină de băltoace și de aceea poreclită „Finlanda“), este azi un oraș în formație, avînd ulițe și case luminate electric și cîteva mii de difuzoare radiofonice. Umblînd printre ogoarele și modernele acareturi ale celor trei gospodării colective, nu știam ce să admir mai de grabă: marile pătule de porumb de la „Timpuri noi“ unde oamenii înotau printre știuleți, sau caișii sădiți în nisip, sau parcul circular al aceleiași gospodării, cu bolți de viță și pomi cu fructe; instalațiile sanitare de beton de la „1 Mai“ sau cele zece cazane de făcut țuică zidite în bateriile uniforme ale cîtorva săli speciale, de la „Drumul belșugului“; sau miile de tone de fîn uscat cu aspect de căciuli de velur, grajdurile și atelierele, abundența de porumb și grâu și struguri, sau de tutun și mătase... Să mai spun că la Dăbuleni te poți duce acum la cinematograf în ficcare zi, că poți să-ți faci haine după ultima modă la cooperativa de croitorie citadină, și că la magazinul universal... dar ce nu cumpără biruitorii nisipului, acum cînd pe lingă nevoi, mai au și exigențe și bani!?

MOȘ GHEORGHE CRITICĂ PSIHOLOGIA BOVINĂ

Ma uitam cu moș Gheorghe Moraru, paznicul grădinăriei de la Gîngiova, la niște motopompe: venisem să văd unde se cultivă ardeii împărțiți cu sacul. Agricultură se mecanizează repede, totuși vitele n-au fost încă excluse din nici o ramură agricolă. Moș Gheorghe, om de peste 77 de ani, mi s-a părut însă că nu le mai simpatizează. Se simte mai sigur lîngă tractor și autocamion. L-am întrebat de ce. Mi-a răspuns cu profunzime solemnă:

— Boul uite ce zic eu că gîndește în gîndul lui: se gîndește cum să-i facă rău omului, să-l împungă, ori să-i răstoarne carul. Și dacă omul s-a lovit camva, boul se bucură că omul s-a lovit.

N-am mai meditat la prezența magică a boului pe cîmp, dintr-un celebru sonet de Carducci, cum mă pregătisem, căci solemnitatea tranșantă a lui moș Gheorghe m-a supus. L-am rugat pe bătrîn să-mi spună cîteva amintiri, ca să văd cum a ajuns la astfel de părere. Pînă să și le aleagă, întreprînd operația rememorării tăcute, ba cu săltarea unui sac de varză într-un camion, ba cu contemplarea încordată a vreunui ardei legănat de vînt sub frunzele groase, eu am început să mă gîndesc la lucrurile citite prin bibliotecă despre satele Jiului de sud. Bunăoară, singura avuție importantă în Măceșul de Jos de altădată era papura, din care se făceau funii și coșuri. Despre Gighera, un Mare dicționar geografic al Romîniei declara solemn în 1900 că „industriași sînt zece: 6 cojocari și 4 cizmari“, iar localnicii

mi-au spus că pe la 1850 satul lor s-a mutat mai la nord din locul nisipos numit Sălișteea, după geografil vechi din cauza nisipului, de fapt din cauza unei epidemii de holeră ce pustiise primul sat. Dăbulenii făceau comerț de luminări și aveau 13 „stabilimente comerciale“, cum erau numite pompos cele treisprezece cârciumi de ultimă speță a mizeriei sociale. Erau însă, la aproape cinci mii de locuitori, numai o sută treizeci și cinci elevi și doi învățători...

— Gătai varza! zise moș Gheorghe, tragîndu-și puțin pe ochi pălăria de pai cu bor larg, și cu altă mîină îndreptîndu-și ușor mustața galbenă-căruntă, răsucită drept. — Să-ți spun cu răscoalele, ca să vezi și dunmeata cum era. Ce-am făcut noi acu, vezi singur. Revolta a venit în martie 1907, într-o zi de fulguală. Capră — era un arendaș căruia-i zicea Capră — se băgase de frică în grajd sub paie. Poate ai să întrebî de ce-i era frică? Știa el de ce. Eu eram flăcău și stătui să mă uit cum dădea lumea foc. Cînd a simțit focul, Capră a ieșit din paie și lumea l-a ajuns. I-au plătit oamenii tot, într-un moment. Numai pe nevastă-sa au iertat-o, că era gravidă. Pe el nu... A venit armata... Asta a fost! — încheie moș Gheorghe pe neașteptate, trăgîndu-și încă o dată pălăria pe frunte. Nu-i plăcea amintirea.

— Cum e la colectiv, moș Gheorghe? am zis ca să-i fac plăcere aducînd vorba spre contemporaneitate și fiind informat că moșul nu vrea să stea acasă, deși are cine să-l țină (șase fete colectiviste). — Nu vrei să te odihnești nici acum?

— Îmbătrînesc dacă stau... Ei, mă de colo, nu călca în ardei! Și cum vă spusei, aici e bine, stau la aer...

— A făcut 170 de zile-muncă! zise colectivistul care venise cu mine.

Pe vremea lui Capră, moș Gheorghe n-ar mai fi apucat vîrsta asta. O flacăra de întinerire s-a zbatut în țărani la 1907. cînd prin Gura Jiului se cînta:

*Ard conace cu averi
Jefuite de boieri.
Fug boierii îngroziți
Și ciocoi sărăciți.
La Horezu, Poenari,
Gîngiova și Orășani,
Ard pătule cu bucate
De pe la clăcași furate
De Vergică Tîrnoveanu,
De Capră la Gîngioveni
Și de Laț la Ostroveni.*

Ioniță Constantinescu, cel poreclit Capră, arenda pămînturi întinse. Erau și alții. Un proprietar de moară din Gighera, Marin Dobrescu poreclit Cristos, bătea oamenii cu cizma în spinare ca să fie cu conștiința împăcată cînd îi fura la uiumuri. Altul, un învățător, se aranjase locotenent de rezervă și comandant al premilităriei, ca să aibă pentru cele 50 de pogoane ale sale mîină de lucru gratuită, duminicile. Iar în timp ce țărăncile nășteau pe cîmp, rămîind de frica bătăii și a foamei în continuare la secere, un arendaș chiabur călătorea pe cîmp în trăsura cu lada de șampanie la picioare (frapată cu ghiață din Jiu), smulgînd dintre arături cîte o fată după plac.

Se spunea așa : aici e nisip și e sărăcie. Nimeni nu mințea spunând asta, dar guvernele burghezo-moșierești ascundeau cauza esențială. Și azi e nisip aici, dar sărăcie nu mai e. Oamenii au biruit nisipul și, cauza cauzelor, exploatarea omului de către om.

Odinioară, cînd boierilor care l-au detronat pe Alexandru Ioan Cuza le-a trebuit domn străin care să le fie fidel, l-au angajat pe locotenentul prusac Carol Hohenzollern și l-au adus cu diligența la București. Angajatul avea tunica lustruită la coate, dar diligența era plină, pe lingă cutia de vax nemțesc pentru cizmele domnitoare, cu un buchet de ifose. Însă ifosele s-au lovit de o surpriză : drumul trecea prin Dăbuleni. Oamenii fuseseră scoși în șosea să-l salute pe domn, chiar fără pîne și sare, dacă asemenea recuzită lipsea. Au venit. Dar trecerea de la Sigmaringen la București n-a înregistrat la Dăbuleni decît spinări drepte de oameni, întoarse ostentativ către ferestrele diligenței. Se zice că mai tîrziu, oridecîteori imagina vreo lege sugerată de boieri și capitaliști, autoritarul monarh cu coroană de oțel, care n-avea să învețe bine romînește nici după o jumătate de secol de domnie, întreba amestecînd batjocura cu frica : „Tar Tabulenii tshé spun?”

Dăbulenii au spus în 1907, o dată cu celelalte sate și poate mai cumplit. Tunurile regale le-au frînt fraza la mijloc, iar boierii făcură mai departe ce au făcut și înainte. Mi-au istorisit niște bătrîni că moșierii cereau în Gura Jiului fiecărui țaran, dintr-un hectar muncit, trei părți de recoltă, și tot mai crezîndu-se nedreptățiți, îi adăugau cîte trei zile de muncă făcută cu carul, de fiecă pogon, și cîte o zi cu brațele la conac, iar de crăciun țaranul avea datoria să dea boierului cîte un cîrnat și mușchi („ale tale dintru ale tale“) porcului tăiat. De paști, două găini grase, douăzeci de ouă și o damigeană de vin, plus perechea de pui fragezi de ziua numelui fiecărei odrasle boierești.

Clăcașii care stătuseră cu spatele spre diligență, se întoarseră în primavara lui 1907 cu fața spre boieri, să poată vedea unde nimerește coasa ori toporul.

Iar cînd ultimul tren regal a plecat pentru totdeauna din țară, sătenii Gurii Jiului își priviră nisipurile din nou, căci frontul devenise unic și dunele așteptau în tăcere să fie învinse.

Și au fost.

Moș Gheorghe avea dreptate să nu guste farmecul negru al rememorațiilor : amintirile îl dureau. De aceea el s-a bucurat mai mult să-l întreb despre vremea contemporană, cu adevărat fermecătoare. La Dăbuleni, în primele opt luni ale anului 1960, au fost citite 6905 cărți, de 958 cititori. Gîngicvenii și-au făcut prin muncă voluntară un eleșteu cu pește. Nisipurile sînt aproape fixate prin plantații de viță, salcîmi, duzi, chiar pomi fructiferi mai gingași, cum e caisul. La Gighera oamenii vor căpăta peste 15 kg de produse agricole și 15 lei în monedă, pentru cîte o zi-muncă. Dăbulenii și-au făcut o sală de spectacole modernă, cu peste o mie de locuri și chiar cu podea înclinată. Vechiul sat Bechet își alege acum zidul zvelt de clădire, vrea asphalt, și preferă ferestrele triple, cu lumină mai multă. Înapoiat altădată și ca producție globală și ca nivel de trai (dar se mai putea vorbi de nivel de trai, cînd ceapa era fruct exotic și mămăliga nemucegăită ospaț împărătesc?), ținutul Gurii Jiului este azi dintre cele mai productive ale țării. Pămînturile negre și nisipurile galbene se asociază să dea vinuri excelente, grîu, secară, porumb, orez, tutun de calitate cea mai bună (sînt fumător și mă pricep!), mătase, pește, țuică (de fapt

trebuia să scriu țuca înaintea peștelui și peștele lângă porumb, fiindcă ciorba de crap fără mămăligă n-are nici un haz, mai ales mâncată fără buna inițiativă a unui clondir de țucă) și, în ciuda vechilor dune, caise, pere, prune și alte fructe.

Profilajii pe acest belșug, alții sînt și oamenii. La Dăbuleni l-am găsit pe moș Fane Turlacu, în vîrstă de 76 ani, dansator. Nu demult, l-a prezentat televiziunea.

— Nu ești prea bătrîn, moș Fane? l-am întregat gîndindu-mă la firea dornică de izolare aspră a dăbulenilor de altă dată.

— Nu! zise el cu indignare. Vreau să mor pe scenă.

Pe lângă nisip, altă plagă fusese apa, care ori nu era de loc, ori era prea multă. Acum, bălților Dunării labărtate peste cîmpuri în primăverile de inundație li s-au pus stavilă: sute de mii de metri cubi de pămînt au fost manevrate de oameni prin muncă voluntară și s-a făcut un dig care urmează să se întindă de-a lungul întregului ținut și să redăruiască agriculturii alte mari terenuri fertile. Bălților adunate între maluri, îngăduite de om, li se dă însă convenita luare aminte, ca unor excelente rezervoare de pește. Mîncasem pește la Gighera și am întregat de unde e. Urma să mi se arate chiar atunci. Seara de septembrie a venit însă cu nori și neguri. Apoi a plouat cu fulgere și tunete cumplite, deși era toamnă. Tractoarele porneau să are și să semene cu noaptea în cap. Ploaia bogată muiase bulgării pietrificați. A plouat o noapte și o zi. Apoi, în ziua cealaltă, uscată, m-am dus cu președintele gospodăriei, masivul și blajinul Oprea Călin, și cu inginerul agronom Valeriu Cîrstoiu, un tînăr slăbuț, încărcat de un ineputabil neastîmpăr, spre balta Nedeia. La început, cerul era cîlțos, dar soarele răzbi brusc, dînd căldură și lumină. Și ascultînd plescăitul apei sub visle în liniștea vastei bălți, am descoperit tot secretul bogăției de pește a Gigherei.

Omul de pe Jii s-a deprins cu cerințele traiului contemporan și cu mecanismele tehnice moderne. Clădirile sănătoase ale tractoriștilor din cîmp, combinele legănîndu-se pe tarlale, motopompele udînd grădini de zarzavat, fosfații împrăștiați cu avionul, construcția digului, instalațiile de vinificație mecanică de la Piscul Sadovei, sălile de cinematograf, șoseaua proaspăt asfaltată, radio în toate casele și transportul produselor cu autocamioanele și tractoarele — cred că justifică antipatia lui moș Gheorghie față de străvechea slugă a plugarului, azi desuetă.

DESPRE CAI ȘI DUNE

Pentru cai am găsit însă la acești oameni multă simpatie. Firește, calul va fi și el înlocuit, totuși prietenia lui cu omul a fost mai sinceră și amintirea ei nu se va risipi.

Cînd voisem să văd tarlalele Gigherei, tînărul inginer agronom Valeriu Cîrstoiu, un vîlcean acclimatizat între oltenii din miază-zi, scund, energic, autoritar și înțelept, m-a invitat în șareta lui trasă de o iapă nervoasă, pe care a botezat-o Ocazia. Inginerul n-avea bici, iar hățurile erau simbolice, căci iapa asculta de grai. Treceam în fugă (Ocazia alerga și la deal, pe coastă, uneori pe buza șanțului, dar cu precizie de ciclist), entuziasmat, pe largile cîmpuri pe care fără această iapă inginerul Cîrstoiu nu le-ar fi putut controla zilnic pe drumuri de multe ori improvizate. Treceam prin abundența de copaci sau printre bulgării cîmpului și-l ascultam pe agronom

cum îmi spune în viteza șaretei, din memorie, cifre și etaje de cifre oglindind evoluția economică colectivă a Gigherei, sau cum vorbește din mers cu fiecare om, întrebând și dând răspunsuri precise. Chiar uitasem de Ocazia, căci la urma urmei nu căii mă interesau, ci oamenii, cînd, la Dăbuleni, a trebuit iarăși să cunosc cavalcade.

Cu doi ani înainte, într-un decembrie fără zăpadă, cînd fusesem întîia oară în inima nisipurilor, la Dăbuleni, o fată fragilă, inginer agronom și ea, mi-a explicat cum au ajuns dunele să nu se mai mute. Mă uimise viața de vie, fără portaltolul obișnuit, și fata îmi explicase cu glas discret și ușor metalic, ca al nisipului resfirat de vînt, că nu e nevoie de portaltol, fiindcă filoxera are respirația cutanată, iar grăunțele de nisip devine dopuri în porii ei și o sufocă. Abia venită din Drăgășanii ei de obîrșie, tînăra ingineră se lupta cu nisipul alături de localnicii pe care venise să-i ajute. Cînd am mai venit la Dăbuleni, după doi ani, deși nisipurile erau demult fixate, n-am putut-o vedea toată ziua. L-am întrebat pe președintele Pîrvănuș dacă e la sediu: se făcea seară. „Nu, nu e la sediu... cum o să fie la sediu acum?” Da, munca era în toi. „E pe cîmp, cu șareta“, au zis niște colectivști. Am întrebat cine mîna calul și toate privirile colectivștilor din curtea gospodăriei m-au măsurat mirate. „Cum cine? Ea!“ „Îi plac căii?“ și nu s-a răspuns cu un zîmbet colectiv. Cineva mi-a povestit cum tînăra ingineră a reușit să îmblînzească un cal nărvaș, cum i-a zis calului „Gigi“ și cum calul o asculta fără hățuri sau bici, dar numai pe ea. Mutată la gospodăria „Timpuri noi“, unde am găsit-o în toamna trecută, fata și-a lăsat calul la vechea gospodărie. I-a părut rău de cal, dar i s-a dat aici altul, pe care tot ea l-a îmblînzit. „Nu-i e frică ei nici de nisip, nici de vînt, de nimic!“ a spus cineva. Umblasem pe cîmpuri și prin vii. Urmele șaretei cu care ingineră alerga peste tot erau mereu calde. Dar pe ea n-am văzut-o decît seara tîrziu, la sediul gospodăriei, unde o așteptau pe masă hîrtii, planuri, scheme, situații care mai cereau încă o zi de muncă în aceeași zi. Cînd a intrat, vioaie, tînără, cu părul pe umeri, cu ochii ageri buni de privit zarea, înaltă, subțire, fragilă, am recunoscut-o: era aceeași Paraschiva Dumitrescu pe care o știusem vorbindu-mi despre filoxeră într-un decembrie rece și uscat. Atunci o văzusem într-un costum de schi și cu un fel de bonetă frigană, de lină. Era pe cîmp. Acum purta rochie.

Președintele zîmbi, și cînd ingineră ieși o clipă, istorisi mîndru:

— Astă vară, cînd a fost să dea mana în vie, ea singură cu mîna ei stropea noaptea, ca un bărbat printre bărbați, s-o scape de mană. Era cu costumul de schi... Toată noaptea a muncit în vie. Dădea sfaturi, muncea și ea. N-a închis ochii pînă nu s-a convins că nu mai e nici un pericol pentru vie.

— Cine a obligat-o să facă una ca asta? am întrebat eu cu o secretă mască de candoare.

Președintele Pîrvănuș a înălțat din umeri spre mine, mirat:

— Cum cine? Ea singură. Nu e via gospodăriei?!.. Noi totuși ne-am gîndit că nu e muncă pentru ea. Ce naiba, e fată, și-i așa de fragedă.

— Și nu i-ai spus?

— I-am spus, și-a zis că nu-i e de ea, că-i e de vie, că dă mana peste viață.

Președintele îmi mai spune că tînăra ingineră utemistă ar fi putut rămîne la București, datorită mediei mari cu care a absolvit facultatea, dar că a vrut să muncească pe teren. „Și de cînd a venit, lucrează: 31 hectare

de vie, pe teren nisipos, o pepinieră de 10 hectare, un teren de 10 ha cu butași de viță înrădăcinați, două livezi, parcul circular pe care l-ai văzut... a introdus soiuri noi de grâu de înaltă productivitate... Și nu vrea să se odihnească, și seara târziu mai găsește timp de citit și de muzică... Și, așa cum v-am spus" încheie președintele când fata se întoarce în birou.

Stateam cu toții și Paraschiva vorbea liniștită, când deodată lectura unei note aduse de la telefon i-a șters un suris abia început. S-a sculat repede și ochii ei s-au mutat și cu gândul și cu privirea pe alt plan. O scuză grăbită:

— Se anunță temperatură sub zero grade!

Și a dispărut. Alerga la șaretă.

NUMAI FILOXERA SE TEME DE NISIP

Cîteva nopți la rînd, în Gighera, trezindu-mă la răstimpuri, auzeam sub mine, în pivniță, gargara stinsă a mustului care fierbea. Însă cele mai frumoase vii le-am văzut la Dăbuleni și la Bechet. Vinuri băusem destule în prima călătorie pe lingă Jii, dar strugurii nu-i văzusem decît stafidiți, în pod, căci era iarnă. Revenit după doi ani, așteptam cu nerăbdare să-i văd pe butuci. Și acum, după o masă pregătită la o stînă dăbuleană de un cioban și un tînăr pocăraci (sau ucenic la turme), vechiul meu prieten, tovarășul Netcu, președintele sfatului popular din Dăbuleni, un bărbat masiv în trupul căruia fiecare linie arată densitatea musculară a energiei, cum pe fața lui fiecare mușchi reflectă vibrația voinței, mi-a arătat strugurii. Erau ciorchini cu boabe rubinii și rotunde pînă la perfecția sferei, de roșioară (foarte dulci), struguri cu bob alb-verzui și ușor lunguiet, numiți parmac, sau boabele brumării și vinete de săină, sau... dar să vorbesc despre vin. În Gura Jiului se poate bea parmac, un vin alb și sec, se poate bea vinul de o culoare sublimă, ca untdelemnul grecesc, numit berbecel, sau negrul moale făcut din săină și ușor, spre deosebire de negrul vîrtos căruia i se zice și corb, și pe lingă alte soiuri adaptate, se mai poate bea mîndria acestor nisipuri: roșioara, puțin dulce dar tare, de culoarea palizilor trandafiri ai lui Saadi, numită aici și vin aprins („Că te aprinde de ți să încălzăsc și unghiile de la picioare!“). Vinurile acestea nu se suie la cap, de aceea oamenii nisipurilor le beau și rămîn veseli și glumeți, cum sînt și cînd nu le beau. Cred că și fără să-l știe, ei aplică proverbul care zice că omul să bea vin pînă are să ție leul de ureche, nu pînă or să-i scoată ciorile ochii.

Și la urma urmei de ce n-ar bea oamenii vin, dacă nisipul de culoarea leului s-a culcat pe pămînt, lăsîndu-și alintată de vînt numai coama.

Înainte, toți se temeau aci de nisip: și omul, și filoxera, și drumul. Omul murca de pelagră, neavînd decît mălai stricat. Omul murea de foame neavînd nici mălai stricat. Dar omul a învins nisipul și trecutul și ochii lui s-au înseninat. Comuniștii din sate au ridicat viața la niveluri nesperate. Și Alexandra Dobre, și Oprea Calin, și Netcu, și Pîrvănuș, și tinerii utemiști ca Paraschiva Dumitrescu și atîția alții sînt în primele rînduri.

Gura Jiului, pe care partidul a ridicat-o din fosta mizerie, adunînd-o într-un raion pînă la ridicarea ei pe treapta civilizației moderne, pentru ca azi cele trei raioane învecinate să-și fi luat îndărăt, după specificul terenurilor, ce era de drept al lor, își trăiește, ca ființat cu istoria poate cea mai pasionantă, prezentul atît de inedit.

Altădată, oamenii s-au așezat aici și au îndeplinit în tăcere munci dificile, înfigind rădăcini care să oprească migrația dunelor. De cei leneși, care și altădată erau aici rarități, au ris virulent: nisipurile îngăduiau să fie înfruntate numai de oamenii cutezători și harnici. Cine s-ar fi lenevit, s-ar fi sufocat sub dune, ca filoxera. În alte vremi, un bărbat se plîngea, probabil la horă :

*A dracu nevastă-mea
Puse oala să se lea
Și iarba crescă sub ea!
Și veni un porc rîpat
Dete oala peste cap...
— Fire-al dracului de porc,
Eu credeam că suflî-n foc.*

Dar astea sînt lucruri uitate. Belșugul pe care l-am văzut acum în acele nisipuri n-are altă sursă decît hărnicia colectivă, organizată de comuniști sub semnul construcției socialiste.

Pasul oamenilor din satele cu nisip este lung și ritmul mersului grav. Ți se pare că omul nu se grăbește, dar abia ai încercat să-i vezi fața, și nu-i mai zărești decît conturul negru al trupului drept, topindu-se în capătul uliței fără capăt. Aici ulițele sînt lungi și drepte și satele sînt lungi. Oamenii vorbesc puțin. Zac în ei amintiri grele și se nasc planuri mari. Dar nu sînt încrunțați : au fost.

Poporul zice că orbul cînd dă de perete crede că s-a isprăvit lumea. Oamenii de-aici n-au fost orbi : contemplînd cu dezgust nisipurile seci, s-au gîndit că dincolo, dedesubt, trebuie să mai fie o lume. Și au găsit-o.

În stînga Jiului sînt treizeci de mii de hectare de asemenea nisipuri din care azi mai mult de jumătate au fost înfrînte de om.

Vorbeam într-o dimineață de septembrie cu cîțiva oameni, pe o dună, sus, între duzi, despre perspectivele anilor viitori. Cîneva întrerupse glăsurile, arătînd orizontul înămolit de cețuri :

— De-acolo o să vie trenul.

Eram așa de convins în clipa aceea de acest lucru ca de o realitate demult prezentă, uitînd că încă nu sînt căi ferate în Gura Jiului, încît am întrebat :

— La ce oră ?

Fără zîmbet, omul mi-a răspuns grav și poate solemn :

— Într-o zi.

Trenul nu e ultima dimensiune a voinței de progres a acestor oameni, însă una grabnică. Știu că o vor realiza.

Azi numai filoxera se mai teme aici de nisip.

CEI CARE VIN SPRE NOI

*Cei care vin spre noi cu niște flăcări mîndre
 fișnite din pămînt,
 cei care vin spre noi în pas legănat, cu mîinile
 pe frunte ca să-și ascundă ochii,
 cei care vin spre noi cu răsuflarea fierbinte
 a jivinei hăituite
 sînt anii noștri de demult, anii fără cer și fără
 soare,
 anii în care n-am plîns și n-am avut lacrimi
 anii de ieri — viața noastră netrăită; îngropată ca s-o
 apărăm de furtună.
 Vin acum să-și culeagă belșugul pe care li-l datorăm,
 vin să ne ceară bucatele păstrate în hambare,
 va trebui să le dăm apa care n-au bătut-o
 și pînea care n-au mîncat-o.*

*Dar ce ne vom face dacă ne vor cere și cîntecele?
 Căci cîntecele lor în timpul cît ei au stat înlănțuiți
 au zburat în lumea întreagă.*

DUMINECA

*Peste acoperișuri, deasupra copacilor
 trece dulcea răsuflare a păsărilor.
 Soarele s-a jucat azi toată ziua cu copiii prin parcuri,
 a torturat bătrînii care picoteau în fața ferestrelor
 și a aurit obrajii femeilor.
 Dumineca soarele își face siesta în grădinile pline de baloane
 și de petete subțiri, fragile ca un susur.*

*Mîine, luni, va deschide dimineata larg porțile uzinelor
 împărțind aripi oamenilor care se îndreaptă spre mașini*

PÎINEA

*Am semănat și am udat țarina cu apa frunților,
 am cules spicele, am măcinat grîul, am cărat făina
 și am frămîntat aluatul.
 Noi singuri le-am făcut pe toate.
 Acum e gata. Iat-o, e aici. Cît e de fierbinte și dulce sub
 rumeneala ei de sînge!
 Aroma ei năvalnică te încinge. Și te ametește ca un vîrtej.
 E mare cît tot pămîntul. În miezul ei e inima noastră.
 A venit ceasul prielnic cînd ne putem duce să mîncăm
 din marea pîine a lumii.*

LIRICĂ

Tu ești ca sugara nestatornicie a luminii
care vine și pleacă
și iar vine și iar se duce
în zilele nebunatului april.
Am început să-ți cunosc toate jocurile.
Știu când ești firele de iarbă și când ești fluturii
care aleargă deasupra florilor
fără să le atingă;
te ghicesc când ești vântul
care sare de pe acoperișul casei
în crudul frunziș al plopului;
te simt când vii de peste ape
ascunsă în mireazma amară a brazilor de departe;
te recunosc în paharul cu care beau vinul
și în cușitul cu care tai pîinea.
Aerul din odaie mă sărută cu buzele tale
și gura ta e toată vremea lângă gura mea
aștit de aproape că s-ar face una
de n-ar fi răsufletarea care le desparte.

LUMINĂ

Aud lumina cum se cațără pe zidul din fața casei mele —
când stau cu ochii închiși o aud și mai bine;
ăi pot ușor număra pașii când urcă treptele de iederă
și pot spune și de câte ori s-a împiedicat de zorele:
(aceste bătrîne flori sărace și blajine,
întotdeauna triste și ca și lumina, oarbe și surde).

În zori, o simt înainte de a mă trezi
cum îmi dă tîrcoale ferestrelor,
îmi bate în ușă cu degetele ei de purpură
și mă vestește că a sosit
trimițîndu-și înainte primele zboruri
ale cuvîntelor pe care oamenii le-au rostit în somn
și toate șaptele care au plutit în visele nopții.

O simt dimineața când îmi spală obrazii
— aș putea s-o strîng în brațe dar nu fac nici o mișcare;
o las să-mi umble pe tîmple, pe ochi, pe gură,
(mi-e gura plină de arome dulci
de parcă toată noaptea am mestecat trandafiri)
și mă prefac că dorm, sub mîngîierile ei,
ca să mă alinte și mai mult.

Apoi mă îmbrac repede și plec la lucru
și ea mă petrece pînă la colțul străzii
unde rămîne să se amestece în zgomotele orașului,
în rîsetul copiilor, în vocile oamenilor.

NOTE DE DRUM SUDAMERICANE

N. MINEI

Frigorifico

O străveche lege argentiniană statuiază că uciderea unei vite (este, evident, vorba de o vită străină) și consumarea cărnii ei nu constituie un delict. Cu o singură condiție: ca pielea, coarnele și copitele să fie lăsate proprietarului, pe locul unde s-a făcut înjunghierea.

Formal, această lege nu a fost abrogată niciodată. Ea evocă timpurile când între Buenos Aires și Mendoza — adică de-a latul țării — sau între Tucuman și Santa Cruz — adică de-a lungul ei — călătoriile se făceau călare și durau, vorba celebrului cîntec pentru copii, una, două, trei, patru, cinci, șase săptămîni.

Cite provizii se puteau încărca pentru atîta amar de vreme în desagii ce atîrnau de oblîncul șelei? Și, date fiind vicisitudinile unei astfel de călătorii, cum să nu se acorde prioritate, în susnumiții desagi, elementului lichid și alcoolic, atît de poetic denumit *aguardiente*?

În aceste condiții se impunea ca hrana, în loc să fie adusă de acasă, să se procure la fața locului, printr-un adevărat sistem de autodeservire. Cu atît mai mult cu cît fripturile potențiale treceau pe la nasul călătorilor, sub forma ambulatorie a vitelor încă vii, în cirezi fără număr, pe imense pășuni neîngrădite, unde erau la fel de libere ca și iepurii pe miriște, și incomparabil mai accesibile. Vita, odată aleasă, era înjunghiată cu un *cuchillo* lung și subțire, iar carnea ei friptă la un foc de uscături, ațîțat de suflarea dezlănțuită a vînturilor patagoneze.

Strămoșii celor 52 de milioane de bovine, care rumează și mugesc astăzi în pampașul argentinian, au fost aduși în secolul al XVI-lea, pe o corabie europeană. Fără nici un efort, aproape fără voia omului, cornutele s-au înmulțit cu repeziciune, devenind un imens șeptel și principala bogăție a țării. Interesant de semnalat e faptul că, odată cu vitele, s-a răspîdit în Argentina și hrana lor naturală: iarba grasă și gustoasă care crește pe aici este tot de origine europeană și provine, după cît se pare, din furajele debarcate împreună cu primele cornute.

Timp de aproape trei veacuri, argentinienii au folosit ca marfă numai pielea vitelor — celebra *cuera de vaca*. Carnea era un subprodus, constituind în același timp și alimentul cel mai ieftin. Abia în secolul trecut s-au făcut primele tentative de a se exporta și ceea ce se găsea sub epiderma tăbăcită a rumețătoarelor. S-a încercat mai întîi a se trimite în Europa vite vii, dar masivele patrupeze s-au dovedit atît de puțin rezistente la răul de mare, încît fie că nu supraviețuiau traversării Atlanticului, fie că debarcau într-o stare de cașexie avansată — tocmai potrivite

pentru a servi, ca ciolane de ros, nu omului, ci celui mai bun prieten al său. S-a trecut atunci la exportul de carne sărată — și pentru un timp au înflorit întreprinderile numite *saladeros* — apoi la exportul de carne uscată sau *pemmican*. Dacă vă amintiți, în lecturile care v-au legănat adolescența, pemmicanul era hrana favorită a piraților. Dar burghezia europeană, importatoare de carne din Argentina, deși folosea numeroase procedee împrumutate de la pirați, avea gusturi mai delicates decît aceștia. Așa că pemmicanul și carnea sărată nu au avut viață lungă.

În 1878, a fost realizat primul transport de carne congelată din Argentina spre Europa, într-un vas frigorific. Experiența a eșuat cu desăvîrșire, carnea ajungînd la destinație nu numai desghețată, ci și putrezită. Dar această călătorie a deschis o eră nouă în economia argentiniană: la sfîrșitul secolului, 278 de vase frigorifice circulau permanent între Argentina și Anglia.

De atunci, cuvîntul *frigorifico* a căpătat pentru argentinieni trei înțelesuri diferite. *Frigorifico* este și instalația de congelare a cărnii, și vasul care o transportă, dar și abatorul de vite. Grație celor trei *frigorificos*, Argentina exportă astăzi carnea a două milioane de vite pe an, ocupînd, în această privință, primul loc în lume (Inutil să adăugăm că, din clipa în care a devenit produs de export, carnea a devenit de vreo două zeci de ori mai scumpă pe piața internă. Și nu v-am sfătui să vă prevalați de legea care vă dă dreptul să înjunghiați o vită străină și să-i consumați gratuit carnea!).

... Nu am cunoscut abatoarele din Chicago, cărora Upton Sinclair le-a închinat una din cele mai combative scrieri ale sale. Am vizitat în schimb un *frigorifico* (în cel de al treilea sens al său) și localnicii mi-au afirmat că nu este cu nimic inferior întreprinderilor similare de ucidere în masă din Statele Unite.

Enormele clădiri sînt așezate chiar pe malul oceanului, în așa fel încît încărcarea în vase să se poată face direct din antrepozitele abatoarelor. În jurul acestora, în niște țărcuri uriașe, se îngrămădesc cîteva mii de vite, care-și așteaptă rîndul la cuțit. Privindu-le, simți nevoia unei pancarte, care să se adreseze vizitatorului cu o parafrază a celebrei invitații dantești: „Voi, care intrați aci, lăsați orice sentimentalism!”

Căci vitele care se îndeasă acolo, șold lingă șold și corn lingă corn, sînt nemincate de cel puțin două zile. Asta, pentru ca intestinele să le fie curate. În ciuda foamei, nu se aude nici un muget, nu se vede nici o frămîntare. Aprehensiunea morții apropiate, stîrnită probabil de mirosul atotdominator al singelui proaspăt, paralizează întreaga cireadă comprimată între palisadele țarcului. Ochii mari și umezi sînt înecați în groază, iar spinările masive se lipesc și mai mult una de cealaltă, în căutarea unei precare apărări.

Din cînd în cînd, unul din țărcuri se deschide și locuitorii săi pornesc încet pe cel din urmă drum. Înainte însă de a fi sacrificate, viitoarele biftecuri fac un popas obligatoriu într-un bazin cu apă curgătoare, unde se îmbăiază îndelung. Grija pentru curățenie nu se oprește aici: ieșind din bazin, vitele urcă o pasarelă de lemn, deasupra căreia cade ploaia mărunță și deasă a citorva zeci de dușuri.

Pe măsură ce se apropie de abatorul propriu-zis, mersul victimelor se face tot mai lent, mai șovăitor. Capetele lor mari se leagănă într-o parte și într-alta, ca și cum și-ar jeli mutește propria lor soartă. De pe

margini, o duzină de *vaqueros* le îmboldesc cu niște lungi prăjini, la al căror contact vitele tresar și grăbesc pasul. Prăjinile sînt de fapt niște conductori electrici, a căror atingere trimite în trupurile patrupedelor o salvă de curenți, mai usturători decît mușcătura unui bici.

În pragul abatorului, vita este întîmpinată de un parlagiu cu carura atletică, care joacă rolul unui anestezist. Lovitura barosului său amețește animalul, căruia, imediat după aceea, un alt parlagiu îi taie cu dexteritate carotida.

Din clipa următoare, vita care mai mișcă încă este atîrnată într-un eîrlig și intră într-un sistem complex de benzi rulante, care, circulînd cu o amețeitoare viteză, o fac să treacă prin fața unui număr — aparent in-calculabil — de muncitori. Cîndva halatele și șorțurile lor au fost, im-proașcă mereu și le acoperă cu straturi succesive. Oamenii se mulțumesc să execute un gest, un unic gest, chirurgical, precis și rapid. De la om la om, gesturile diferă foarte puțin, dar diferă totuși: unul taie mai sus, altul mai jos, altul și mai jos. Rezultatul este că într-un timp uluitor de scurt trupul neînsuflețit este decapitat, jupuit, spălat, golit de mărun-taie, spălat, despicat, spălat, decupat în tranșe, spălat, spălat, spălat... Gustul consumatorilor de peste ocean este cît se poate de rafinat și nu trebuie contrariat prin nici o impuritate, oricît de mică.

La capătul lungului traseu al benzii rulante, carnea trandafirie și foarte, foarte curată este îmbrăcată cu gingășie într-o cămășuță de nylon transparent, după care părăsește *frigorifico* nr. 1 — abatorul — pentru a fi trimisă să degere în *frigorifico* nr. 2 — instalația de congelare. După un stagiul de trei săptămîni la minus 20°, va trece în *frigorifico* nr. 3 și ultimul: vasul care o va transporta — la minus 18° — pînă în Anglia sau Statele Unite.

În abatorul pe care-l vizităm, alături de nenumăratele operații vizi-bile, care au drept scop să transforme o cornută într-o anumită cantitate de fleici, vrăbioare și antricoate, se mai petrece și o operație invizibilă care ține, dacă putem să ne exprimăm astfel, de domeniul consular. Este vorba de schimbarea de naționalitate pe care o suferă carnea: la intrare, era o vită argentiniană, la ieșire este un produs britanic.

Căci toate *frigorificos*, fie ele în Buenos Aires sau în provincie, apar-țin Angliei. Pe teritoriul argentinian, cu mină de lucru argentiniană, din materic primă argentiniană, se realizează profituri englezești. În raport cu cheltuielile, beneficiile sînt frumusele: proporția este de aproximativ 16 la 1.

De altfel, capitalurile britanice nu se limitează la investițiile făcute în *frigorificos*. Pînă nu tocmai de mult, toate căile ferate argentinieni aparțineau unei campanii englezești. Iar pe mării proprietari ai unor cirezi care numără sute de mii de capete de vite, îi cheamă pe numele mic Ri cardo sau Federico (ceea ce este cît se poate de argentinian), dar pe nu-mele de familie Newton sau Bullrich (ceea ce, din punct de vedere anglo-saxon, este *a'l-right*!).

... Inseamnă asta că nu există abatoare argentinieni și că argentinienii nu consumă carne de vită? Cîtuși de puțin! Ca dovadă că, în imediată vecinătate a marelui *frigorifico* pe care l-am vizitat, se găsește un mic abator autentic argentinian și cîteva birturi, unde se servesc numa! frip-turi de vacă. De ce în imediata apropiere? Pentru că în abatorul cel mic

sînt sacrificate vitele care n-au fost găsite convenabile pentru abatorul cel mare și în ospătariile pitorești, dar murdare, este servită carnea, pe care controlul veterinar din *frigorifico* a respins-o ca necorespunzătoare pentru export.

Și dacă, o dată cu mușchiul în sînge, înghițiți și o doză oarecare de trichină sau cisticerci, nu vă faceți inimă rea: nu aveți de plătit nimic în plus!

Noaptea prin Buenos-Aires

Străzile gem de lume, magazinele țin ușile larg deschise, la cinematografe începe un nou spectacol. E ora 11.

Da, dar 11 noaptea!

La Moscova, Praga sau București, viața de noapte înseamnă schimbul al treilea în uzine, tragerea ziarului la rotativă, a suta experiență în laborator sau a mia cizelare a unui vers. La Paris, Londra sau New York, viața de noapte înseamnă mai cu seamă un număr de strip-tease la cabaret, un pot gras la pocker sau o mică și picantă orgie.

La Buenos Aires, viața de noapte înseamnă exact același lucru ca și viața de zi... doar cu ceva mai multă animație, cu ceva mai mult zgomot.

Luna — vizibilă sau invizibilă — pare să exercite o puternică influență asupra celor trei milioane de locuitori ai capitalei argentine: de cum se lasă întinericul, ei se revarsă ca o gigantică maree pe străzi, umplîndu-le de forfotă și larmă.

Nu e vorba numai de oameni care se plimbă. Acum, în miez de noapte, se face piața, se cumpără cărți sau cămăși, se dau pantofi la reparat... Toate acestea se desfășoară în cadrul unor tocmeli de tip sud-american care fac să pălească tirguielele levantine și pentru care se cheltuiesc comori de retorică și diplomație.

Iată mai jos schema — mult simplificată — a unei astfel de negocieri. Să presupunem că este vorba de cumpărarea unei poșete.

Clienta intră în magazin și cere să vadă o poșetă neagră. Negustorul, care pare copleșit de cinstea ce i se face, declară că dispune de un exemplar rarisim de poșetă, păstrat special pentru frumoasa doamnă (frumoasa doamnă intră pentru prima oară în viața ei în acest magazin, dar nu se arată deloc surprinsă de favoarea ce i se face). Poșeta e adusa pe tețghea. La vederea ei, clienta strîmbă din nas: ar fi preferat una mai lungă și mai îngustă. O poșetă mai lungă și mai îngustă își face apariția alături de cealaltă. Din nou se încrețește nasul clientei, care aduce acum o obiecție fermoarului...

La a zecea poșetă, clienta decide că de fapt tot cea dintîi îi place mai mult. Abia acum se intră în miezul problemei: prețul. Negustorul pune mîna dreaptă pe inimă, se înclină și, cu un glas pe care emoția îl face să tremure, se arată dispus să cedeze giuvaerul de piele contra ridiculei sume de 1.000 de pesos. Clienta pălește, înaltă din sprîncenele ei subțiri și ripostează că o bună prietenă a sa a plătit pentru o poșetă identică, dar absolut identică, nici mai mult, nici mai puțin decît 180 de pesos. Negustorul pălește și el și întrebă, îndurerat, de ce ține frumoasa doamnă să-l ucidă. Clienta îl asigură că nu are această intenție și continuă, punîndu-și întrebarea dacă are de-a face cu un comerciant sau cu

un tilhar de drumul mare. Zimbînd amar, negustorul răspunde că încă nu e tilhar, dar cu asemenea muşterii are toate perspectivele să devină şi că, pînă atunci, se jură că ea (poşeta) îl costă pe el 350 de pesos. dar, ca să-i fie pe plac ei (clientei), este gata să i-o vîndă cu 900. Clienta se jură şi dînsa că deşi nu are asupra ei mai mult de 250 de pesos, este dispusă să-i cheltuiască pe toţi pentru a lua poşeta.

Negustorul împachetează obiectul în discuţie şi îl întinde clientei, cu un gest dramatic: e al ei pentru 750 de pesos! Clienta suspină şi îşi aminteşte că mai are 50 de pesos, destinaţi cumpărării unor medicamente de primă urgenţă, dar iată, sacrifică şi sănătatea de dragul poşetei. Cu mişcări nervoase, negustorul despachetează poşeta: sub 600 de pesos nu o poate vinde, chiar dacă existenţa lui biologică ar depinde de asta. Clienta înalţă din umeri şi se îndreaptă spre uşă. Negustorul sare peste tejghea, o apucă de braţ şi o întreabă dacă îşi dă seama că abandonează cea mai frumoasă poşetă din Buenos Aires. Clienta murmură, cu un aer absent, că a văzut multe poşete mai frumoase decît aceasta şi care, în plus, costau şi mai ieftin, dar că o inexplicabilă slăbiciune o determină să prefere pe cea de faţă. Negustorul contestă cu vehemenţă că există măcar o singură poşetă mai frumoasă în toată Argentina şi arată la rîndul său că, deşi a înţeles în sfîrşit în ce constă unicul ţel în viaţă al clientei (să-l aducă pe el în pragul falimentului), nu poate rezista farmecului unei atît de frumoase doamne şi lasă poşeta la 500 de pesos. Clienta examinează din nou marfa şi ridică oferta la 350 de pesos. Lovindu-se violent cu amîndouă mîinile în piept, negustorul se adresează acum direct cerului, întrebîndu-l cu ce a păcătuit pentru a fi astfel pedepsit; neprimind nici un răspuns, el îşi anunţă clienta că îi dăruieşte poşeta (solicînd în schimb, ca amintire personală, doar simbolică sumă de 450 de pesos)...

În cele din urmă se ajunge la un acord pentru 400 de pesos. Ambii combatanţi sînt epuizaţi, dar fericiţi. Fiecare e mîndru de sine însuşi şi plin de stimă faţă de adversarul său. Cu atît mai mult cu cît clienta ar fi fost gata să urce pînă la 500 de pesos, iar negustorul să coboare pînă la 350. Şi ea, şi el, sînt *portinos* get-beget! Iar un *portino* care cumpără sau vinde ceva, fără să se tocmească, nu este un demn fiu al celui mai mare oraş din America Latină.

Obsesia chilipirului este atît de mare pentru clientela argentiniană, încît negustorii localnici au găsit formele cele mai variate pentru a-i creca iluziile corespunzătoare. Una din aceste forme e şi așa numitul *remate*, un fel de magazin de consignaţie, unde mărfurile se vînd printr-o continuă licitaţie, care înfloreste îndeosebi în orele de seară şi de noapte.

Pe un fel de podium, stă instalată o persoană care reprezintă o sinteză de vînzător-conferenţiar-comper-mim-recitator-rapsod. Un asistent îi prezintă pe rînd obiectele cele mai diferite, iar el le face o prezentare în care îşi dispută înţietatea efuziunile lirice şi demonstraţiile utilitare, evocările istorice şi calculele băneşti.

Din cînd în cînd, prezentatorul zvrile în mulţimea care îl ascultă cu gura căscată, cite un obiect. Cine îl prinde din zbor, îl capătă în mod gratuit. Bine înţeles, lucrurile dăruite cu atîta generozitate sînt fleacuri — o şurubelniţă minusculă, un portmoneu de plastic, un cartonaş cu şase nasturi de cămaşă — dar ele sîervesc la crearea unei atmosfere menite să dea celor de faţă impresia că sînt beneficiarii unei adevărate sinucideri comerciale.

Scenariul după care se desfășoară licitația cuprinde și lovituri de teatru. Astfel, la un moment dat, era în discuție un vechi ceas de buzunar. Ofertele erau puține și creșteau încet. Vânzătorul își stimula cumpărătorii prezumtivi cu enorme rostogoliri de glas, lăudând hiperbolic virtuțile cronometrice ale hodorogitului ornice, dar rezultatele se lăsau așteptate. Intinzînd spre public palma în care se găsea ceasul, vânzătorul întreba, pe un ton aproape amenințător:

— Nu da nimeni mai mult? Nimeni?

Și cum nimeni nu dădea mai mult, el a șoptit ceva adjunctului său. Acesta a cotrobăit pe undeva sub tejghea, a scos de acolo o piuliță și i-a pus-o în față. Vânzătorul a aruncat ceasul în piuliță, a apucat pisălogul cu amîndouă mîinile și a întrebat o ultimă dată, cu un glas care vibra de tragismul unui Macbeth:

— Nu da nimeni mai mult?

Asistența nu numai că nu a răspuns, dar a încetat să mai respire. Într-o tăcere mormîntală vânzătorul a început să piseze cu atîta furie, de parcă în fundul piuliței s-ar fi aflat nu un biet ceas uzat, ci cel mai refractar dintre mușteriii săi.

Ca într-un film cu Stan și Bran, ceasul a fost făcut chisăliță, în fața unui public înfiorat de nobilul patetism al gestului. Pierderea suferită de abilul vânzător a fost cu siguranță larg compensată de prestigiul dobîndit cu acest prilej și materializat în avantajoasele afaceri încheiate numaidecît după aceea.

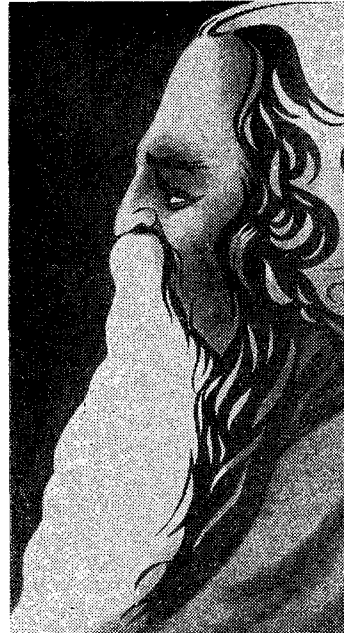
...Și, tot la miezul nopții, poți intra în Buenos Aires în orice cinematograf. Ultimul spectacol — agrementat cu „jurnal“, completare și cîteva numere revuistice — ia sfîrșit pe la 2 și jumătate dimineața.

În zori, orașul este mai însuflețit ca oricînd. Se întîlnesc cele două lumi: a celor care au colindat magazinele, au supralicitat la *remate*, au mers la cinema și au dansat în *night-club*-uri — și a celor care se duc la lucru. Printre aceștia din urmă, se disting coloanele lungi de docheri care se îndreaptă spre port, textilistele de la fabricile de postav, muncitorii numeroaselor întreprinderi de pielărie și încălțăminte, ucenicii firavi ai șantierelor navale... Pentru toți aceștia începe o nouă zi de muncă, care va dura minimum zece ore.

În lumina palidă a începutului de dimineață, fețele sînt cenușii: și ale celor care au obosit, petrecînd, și ale celor cărora noaptea le-a fost prea scurtă pentru nesfîrșita oboseală a muncii trudnice.

POEȚII LUMII

RABINDRANATH TAGORE

TAGORE văzut de I. ROSS

Uriașa personalitate a lui Rabindranath Tagore este o împletire armonioasă făcută din bogata activitate de scriitor și din marile înfăptuiri pe tărâm politic. În nenumăratele volume de literatură (însușind 50 numai de poezie), s-a inspirat din cărțile de înțelepciune ale Indiei, atent fiind în același timp la programul cultural din țările occidentale, adaptând din el climatului țării sale ceea ce i se părea că ar contribui la luminarea poporului subjugat de colonialismul englez. Cu un ochi era, deci, în străvechile Upanișade, iar cu celălalt veghea la destinul Indiei. Poezia lui Tagore, fruct al unei individualități complexe, nu e lipsită — firește — de contradicții. Misticismul, așa de caracteristic lumii înapoiate, a lăsat amprente serioase în mare parte din opera sa. Nu însă cum afirmă comentatorii apuseni, care îi neagă total orice urmă de ieșire din sfera credințelor religioase. „Gitanjali“ (volum datorită căruia autorul lui se impune atenției lumii întregi, căci mai ales pentru el și pentru volumul „The gardener“ [„Grădinarul“], i se conferă în 1913 premiul Nobel), e adevărat, îl face pe Tagore tributary misticismului. Cărțile sacre vor fi alimentat din belșug sentimentul religios, prezența lui se poate explica însă și prin alte cauze, dintre care vrednică de luat în seamă este pierderea soției și a celor doi copii (1902). După acest eveniment Tagore, ca la noi Hașdeu în urma morții Iuliei, cade în lungi meditații religioase.

Detractorii omului ce și-a făcut din unirea lumii din Apus cu cea din Răsărit un crez pentru care nu și-a preocupat nici măcar eforturile fizice (Tagore împlinea 65 de ani când întreprinde în 1926 memorabilele călătorii prin Europa), — aveau tot interesul să ascundă militantismul marelui poet. Tagore nu a fost un om politic, după cum ne spune și Jawaharlal Nehru în „Descoperirea Indiei“ (p. 377—378), însă era „cu inima aproape de soarta poporului indian“, „un simpatizant al proletariatului“, care nu a ajuns la concepția de a schimba fața lumii prin revoluție. Totuși el aderă, trup și suflet, la uriașele transformări din Uniunea Sovietică. *Scrisorile din Rusia* (1930, când Tagore face o călătorie prin U.R.S.S.), îi impart, putem zice, întreaga activitate, în două: epoca de dinaintea lor și anii creației de după ele. Altminteri, lupta pentru eliberarea Indiei, dusă paralel cu a lui Mahatma Gandhi, se străvede, embrionar, încă din 1885, dată la care agită prin ziar ideea de autonomie și independență.

Citeva date numai, și sînt suficiente spre a ni-l arăta pe Tagore neînfricat militant.

În 1926 călătorește prin țările Europei. Scopul: înfrățirea popoarelor.

În 1930 vizitează (la vîrsta de 69 de ani și numai boala îl împiedică s-o facă mai din vreme) Uniunea Sovietică, punct crucial, precum spuneam, în viața și activitatea sa.

Cînd Italia pornește război contra Abisiniei (1935), ridică glasul, lovind cu furie în cotropitori. Tot atunci Tagore semnează Apelul Conferinței mondiale pentru apărarea păcii și ia parte la înființarea Societății Scriitorilor progresiști.

Este ales președinte al Comitetului indian al Ligii împotriva fascismului (1937).

Inaugurează anul universitar 1938 la Santiniketan — școală întemeiată de Tagore în 1910 pentru culturalizarea poporului —, rostind celebrul discurs prin care atacă demența hitleristă.

La împlinirea vârstei de 80 de ani (8 mai 1941) pronunță la radio conferința despre superioritatea sistemului socialist față de capitalism.

Ultimul deceniu din viață îl consacră poeziei politice.

Pentru înaltele sale merite, Consiliul mondial al Păcii l-a sărbătorit anul acesta pe Tagore, ca pe una din personalitățile de seamă ale lumii.

Țara noastră, vizitată de marele umanist la 21 noiembrie 1926, i-a cinstit memoria prin conferințe, articole, traduceri. Comisia națională română UNESCO a tipărit albumul bibliografic „Tagore en Roumanie” și a editat un volum omagial.

P. P.

ADEVĂRATE SÎNT?

*Spune-mi, dragul meu, spune-mi,
toate acestea sînt adevărate?*

*Cînd ochii-mi ca de foc strălucesc,
în sufletul tău se adună nori furtunoși?*

*Adevărat e că buzele mele sînt dulci,
ca zorii dinții ai dragostei tale?*

*Că-n vinele mele se-aud gîlgîind
amintiri din nopți neuitate de mai?*

*Că pămîntul e strună de harpă,
cu picioarele mele cînd îl ating?*

*Adevărat e că spuză de stele se-aprinde,
cînd apar?*

*Că se bucură lumina din amiezi,
cînd mă-nvăluie cu ea?*

*Adevărat e că dragostea ta fără prihană,
veacuri de-a rîndul m-a tot căutat?*

*Că setea-ți, găsindu-mă, potolită a fost
de vorbele-mi dulci, de ochii mei, de buzele-mi, de păru-n inele?*

*Adevărat e că mica mea frunte,
e Infinitul cu tainele sale?*

*Spune-mi, dragul meu, spune-mi
toate acestea sînt adevărate?*

VECINI

*Cîntă în pomul lor, pasăre galbenă;
de cîntecul său mi-e sufletul azi
plin de bucurii.
Într-un sat, în același, locuim omîndoi,
amîndoi fericiți.*

*Turma micilor ei
liniștit o văd păscînd
la umbra copacilor deși
din grădina noastră.
Micii prin lanul de orz rătăcind,
în brațe îi prind. adăpost le dau.
Satului nostru Khanjana îi zice,
pîrăuașul Anjana-i numit.
Numele meu tot satul îl știe, —
Ea se numește Ranjana.*

*Ne desparte — o livadă, vecini
Albinele din grădina noastră
mierea din florile lor o culeg.
Buchetul de flori de ea aruncat,
plutește pe-acelaș pîrău
cîntînd în pragul caselor noastre.
Plinele coșuri cu flori de Kusm,
în tîrg la noi din livada lor sînt aduse.
Satului nostru Khanjana îi zice,
pîrăuașul Anjana-i numit.
Numele meu tot satul îl știe, —
Ea se numește Ranjana.*

*Primăvara drumul ce duce
la casa lor,
cu parfumul de flori de manghier te îmbată
Cînd sămînța de in e coaptă
în grădina lor,
cînepa noastră e-n floare.
Spuza de stele luminîndu-le geamul,
luminează și la noi cu aceeași tărie.
Ploaia ce cade la ei în fîntînă, umplînd-o,
ne crește pădurea.
Satului nostru Khanjana îi zice,
pîrăuașul Anjana-i numit.
Numele meu tot satul îl știe, —
Ea se numește Ranjana*

SCRISOAREA

*În zori de zi — o scrisoare...
Nu pot s-o citesc,
nu știu taina ei...
De ce-aș tulbura înțeleptul
din cărțile sale,
scrisoarea să mi-o citească...
Poate nu vrea,
poate nu știe
scrisoarea să mi-o citească...*

O voi duce la frunte cu grijă.
 la piept o voi strînge.
 Noaptea, cînd stelele spuzi-vor cerul,
 am s-o desfac,
 rămînînd cu tăcerea din jur..
 Îmi vor citi-o fiunzele, — șoptind,
 pîrăul o va cînta, — susurînd,
 și stelele — șapte, înțelepte, —
 îmi vor spune, din cer, despre ea..
 Ceea ce caut nu pot găsi.
 Înțelege nu pot ce-aș vrea să înțeleg.
 Dar scrisoarea,
 scrisoarea aceasta
 pe care n-am putut s-o citesc,
 mi-a adus alinarea,
 și din gîndurile ce m-au apăsât,
 cîntec a făcut.

ROBIA CELUI CE ȚINE ÎN ROBIE

O, rob, la mîini cătușe cine-ți puse?
 „Eu însumi“ — a răspuns pe dată robul.
 „Pe ori ce pămîntean în bogăție
 și în puteri credeam că-l voi întrece;
 umplui comoara mea cu aur, lacom,
 așa cum numai regele-mi o are.
 Mirat de vis, mă deșteptai în patu-mi
 și am văzut surprins la deșteptare,
 că însumi eu averii mele-s robul“.

O, sclave, lanțul cine-ți făurise?

„Eu însumi“ — a răspuns pe dată sclavul
 „Cu gîndul făurit-am însumi lanțul,
 crezînd că stăpînirea-mi neînvînsă
 va ține-n lanțul meu întreaga lume,
 și ne-nterupt voi fi stăpînul liber.
 În foc nemaivăzut eu zi și noapte,
 lovind fără de milă cu ciocanul,
 lucrai mereu, — și gata-mi fuse lanțul.
 Cînd munca mea o terminai, și trainic
 verigile au fost împreunate,
 văzui că-n ghiarele-i de fier doar eu sînt
 încercuit și strîns legat, ca robul“.

OAMENII MUNCII

Din depărtat tărîm, pe drum de fier.
 Cu monstuoasele locomotive,
 Englezii, dînd năvală, ne-au venit
 Sădindu-ne în inimi suferința.

*Cu forțe mari, mulțime ne-au venit,
Dar mult mai tare decât ei e timpul.
Va șterge timpul tare, urma lor,
Cum a făcut cu-atîtea mari imperii.*

*Nu-n lenevii, poporul, ci muncind
De secole, așa-și petrece vremea.
De-a pururi slavă muncitorilor!
Sudoarea lor, englezi, ne-aduce hrana.*

*Cînd ară, seamănă, îi vezi voioși,
La seceriș spinarea și-o îndoaie,
De veacuri multe oamenii muncesc,
Din munca lor va naște-o lume nouă.*

*Și n-or mai fi statui de-nvingători,
Nici arcuri de triumf n-or fi, nici coifuri,
Doar basmele, în cărți, vor aminti
De vremuri din trecut și de războaie.*

*Preț cine va mai pune pe război?
În Bengal, Gujerat, Punjab și Bombay
În lungi coloane, tînăr, vîrstnic, mare, mic,
Toți vor porni la munca lor, de voe.*

*Și oamenii la muncă adunați,
Încrezători în ziua lor de mîine,
O nouă lume, trainică, pe veci,
Vor ridica pe vechile ruine.*

1941.

RAIUL LIBERTĂȚII

*Unde poți să trăiești fără teamă,
Fără grijă s-ajungi pe oriunde,*

*Unde sufletu-i liber, și unde
Și cunoașterea liber există*

*Unde vorba își are izvorul
În dreptate și-nalta știință,*

*Unde sufletul ca în torente
Spre mai bine, frumos, se revarsă,*

*Unde rîu adevărul, cu apa curată,
Nu se-neacă în bezne și zgură,*

*Unde mîntea, ce sufletul tău îl conduce,
E mai plină de fapte și înțelepciune,*

*Intr-un astfel de rai fericit să renască
Din robie, odată, și India dragă.*

1941.

În romînește de PETRE PASCU

DUBLA RENUNȚARE ÎN FILOZOFIA BURGHEZĂ A ISTORIEI FILOZOFIEI

ION BANU

Problema istoriei filozofiei reprezintă unul din punctele de ciocnire a orientărilor opuse din filozofia contemporană, căci filozofia este la fel de legată de istoria ei ca trunchiul de rădăcină; nimic din ceea ce afectează rădăcina nu poate să nu afecteze, direct sau indirect, trunchiul — și invers. Ea este solicitată să ofere argumente atât de către materialiștii contemporani cât și de către idealiști.

Dar, solicitată atât de către materialiști cât și de către idealiști, istoria filozofiei își oferă serviciile doar aceluia care admit că efortul lor logic de a înțelege fenomenul istoric este legat de respectul cuvenit atât factorului logic cât și celui istoric; care admit că unitatea dintre logic și istorie are un sens creator doar dacă funcționează pe terenul căutării adevărului, întemeiat în mod obiectiv, adică pe terenul materialismului dialectic.

Chemarea pe care materialismul dialectic o adresează istoriei filozofiei se întemeiază pe convingerea că istoria filozofiei are un sens, care justifică efortul de a fi deslușit. Factorul logic intră aici în acțiune spre a lumina pe cel istoric.

Descoperim astfel că istoria filozofiei luminează conținutul noțiunilor care constituie obiectul disputelor contemporane. Prin aceasta factorul istoric luminează pe cel logic.

Înțelegem în sensul ei real, așadar în mod științific, istoria milenară a filozofiei se desfășoară ca un proces de cunoaștere filozofică progresivă; e un proces de dezvoltare contradictorie, în primul rând pentru că progresul cunoașterii filozofice este produsul luptei dintre orientările filozofice

opuse — materialismul și idealismul, dialectica și metafizica. Înțelegem astfel, istoria filozofiei apare ca parte integrantă a istoriei sociale a omenirii; orientările ei opuse sînt, în ultimă analiză, socialmente condiționate, ele răspund nevoilor ideologice ale claselor sociale, exigențelor teoretice pe care le impune lupta dintre ele. Faptul că orientările opuse din istoria filozofiei sînt determinate cu *necesitate* de mișcarea istorică obiectivă a claselor sociale, de lupta dintre ele, faptul că de-a lungul istoriei filozofiei, în luptă împotriva idealismului, se desfășoară progresul cunoașterii filozofice a lumii obiective, progres de asemenea *necesar*, fac ca istoria filozofiei să poată fi obiect al științei. S-a constituit astfel, pe fundamentul filozofiei marxiste, știința istoriei filozofiei, *teorie științifică* referitoare la un proces istoric de două ori întemeiat pe necesitate.

Materialismul sociologic marxist este prin excelență *istoric*; este istoric pentru că vizează istoria societății; este istoric pentru că judecă istoric, în funcție de o istorie înțelegem ca proces social ascendent; este istoric pentru că își propune să rezolve cele mai abstracte probleme filozofice făcînd apel la practica concretă a istoriei și la deciziile acesteia; este istoric pentru că se pune în slujba istoriei, a chemărilor ei spre viitor. De aceea în istoria filozofiei, înțelegem în mod științific, materialismul sociologic marxist are un prețios aliat.

Din tot atâtea motive, idealismul sociologic contemporan este antiistoric. El vizează societatea, dar o societate dorită fără istorie, fără progres; el judecă antiistoric, preferă să nu înțeleagă sentințele

istoriei, are oroare de chemările ei. De aceea idealismul sociologic contemporan dorește o filozofie fără istorie, deci o istorie a filozofiei „dezistorizată“, vidată de învătămintele filozofiei istoriei filozofiei. Catolicul de Corte, scriind despre istoria filozofiei, protestează contra acelor care, „fascinați de dialectica istoriei“, uită faptul că „verbul lui Dumnezeu a venit tocmai ca să ne libereze de timp (de temporal — n.n.); atunci când citim evangheliile — continuă de Corte — nu descoperim nici cea mai mică urmă din acea obsesie a istoriei“ — care, precizează autorul, este proprie materialismului istoric¹⁾. Oroarea de istorie este oroare de progres istoric. Marxismul este învinuit ca unul ce cultivă „mitul“ progresului, mit în numele căruia se consideră că există în istorie „o mișcare a rațiunii care ar triumfa asupra obscurității“²⁾.

Materialismul sociologic marxist este teorie, teorie materialistă. Sociologia idealistă este stingherită de teorie, ea se dizolvă în microsociologie, folosind analiza nu ca anticameră a sintezei, ci ca pe un zid împotriva acesteia. Ea dorește o istorie fără teorie, fără filozofie. Schopenhauer spunea că cei ce ia contact cu filozofii trecutului, prin intermediul operei istoricilor filozofiei, se pune în situația de a lăsa „să i se mestece hrana de către un altul“³⁾. Mai aproape de noi, Bréhier, combătând pe acei care își propun să înțeleagă istoria filozofiei ca pe un proces condus de anumite raporturi necesare, recunoaște, fără metafore, că „timpul nostru, [adică gândirea burgheză a timpului nostru — n.n.], manifestă o evidentă repulsie pentru marile construcții“, că lucrările „mari“ de istorie a filozofiei au mai ales

caracter „analitic“ și „se ocupă mai puțin de descoperirea vreunei legi imanente“, interesându-se nu atât de filozofie, cât de filozofi⁴⁾.

Sub variate travestiri sau etichete, diversele orientări teoretice burgheze contemporane în problemele istoriei filozofiei manifestă — deși în grad diferit — repulsie față de istorism și față de sinteză autentică în istoria filozofiei, propunând variate concepții destinate să promoveze o istorie a filozofiei fără istorie reală și fără filozofie reală (nelegată deci de un conținut *cognitiv*. orientat în mod *obiectiv*).

Să trecem însă la referiri concrete.

La prima vedere, istoricul catolic al filozofiei, Jacques Chevalier ne dă impresia că ar recunoaște existența unei continuități în istoria milenară a filozofiei, continuitate de-a lungul căreia s-ar obține adevăruri noi. Dar impresia se dovedește a fi înșelătoare, căci mai departe ni se afirmă că procesul evolutiv constat ar avea caracterul unei progresive apropieri de Dumnezeu, că sarcina istoricului gândirii ar fi aceea de a descoperi „în dosul conceptelor umane, *ideile divine*“⁵⁾ care ar fi fost revelate înțelepților. Voința lui Dumnezeu ar face ca o așa-numită esență divină unică să se afle peste tot; existența acesteia ar explica atât caracterul ascendent al mișcării gândirii de-a lungul istoriei ei, cât și unitatea universală a gândirii raționale, precum și acordul dintre gândire și realitate⁶⁾.

Printre autorii catolici, J. M. Bochenski proclamă existența unei singure filozofii raționale, cea thomistă⁷⁾, care de altfel a „evoluat“ și ea. Aceasta ar fi adevărata linie „rațională“ în istoria filozofiei. Va-

¹⁾ Marcel de Corte, *Aristotélisme et Christianisme*, în vol. *Philosophie de l'histoire de la philosophie*, Roma—Paris, 1956, J. Vrin, p. 85.

²⁾ Jacques Ellul, *Mythes modernes*, în *Diogène*, nr. 23, 1958, p. 38 și 44.

³⁾ Arthur Schopenhauer, *Fragments sur l'histoire de la philosophie*, trad. A. Dietrich, Paris, 1912, Alcau, p. 23.

⁴⁾ Emile Bréhier, *Les postulats de l'histoire de la philosophie*, în *Revue philosophique de la France et de l'Etranger*, T. XCIX, 1925, p. 28—30.

⁵⁾ Jacques Chevalier, *Histoire de la pensée*, Paris 1955, Flammarion, p. 23.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 16.

⁷⁾ J. M. Bochenski, *La philosophie contemporaine en Europe*, trad. Fr. Vaudou, Paris, 1951, Payot, p. 202 și 212.

loarea diferitelor concepții este apreciată de Bochenski după gradul lor de apropiere față de filozofia thomistă și, în măsura în care, de la un sistem filozofic la celălalt, noi constatăm o linie progresivă de apropiere de thomism, putem vorbi de un proces progresiv în filozofia modernă.

Excelentă este această soluție fideistă, care ne permite să proclamăm existența adevărului, a cunoașterii, a teoriei, a progresului fără a ne lua vreun angajament față de adevăr, față de teorie ori față de progresul istoric!... E destul în acest scop ca superstiția religioasă să fie numită adevăr, ca speculația în jurul acestui pseudo-adevăr să fie numită gândire rațională, și ca operația de a bate pasul, visând la un obiect inexistent să fie numită proces evolutiv! Dexteritatea istoricilor neothomiști ai filozofiei de a „descoperi“ la filozofii trecutului cugetările omologate ca divine de conjunctura prezentului, nu trebuie să ne mire. Ea are tradiție în literatura scolastică. Astfel, cu multe secole în urmă, Abélard se făcuse forte să demonstreze că există la Platon afirmația după care „Sfântul duh procedează și de la tată și de la fiu“! În zilele noastre, Jacques Maritain ne asigură că Aristotel ar fi acceptat ideea „imortalității personale a sufletului uman“⁸⁾ și că, deși Aristotel a „omis“ să formuleze în mod formal ideea de creație divină, ea totuși „se degajă din principiile sale cu riguroasă necesitate“⁹⁾. Inutil de reamintit că Aristotel a fost la fel de străin de ideea imortalității sufletului ca și de aceea creaționistă.

Și așa, de-a lungul istoriei filozofiei, s-ar constitui, „progresiv“, actuala dogmatică romano-catolică... Sintem în fața unui gen special de constructori *à rebours* de procese evolutive în istoria filozofiei. Despre aceștia s-a spus că seamănă cu cel ce ar fi găsit la gurile fluviului istoriei statuia de piatră a sfintei fecioare și care, luând statuia, ar fi făcut-o bucăți și apoi ar fi urcat fluviul în amonte, aruncând

din cînd în cînd în undele sale cîte un fragment de statuie; după care, reluînd cursa în sens invers, în aval, ar fi cules cu pietate fragmentele de statuie de pe fund, pentru ca la sfîrșitul operației să constate extaziat că toate la un loc reprezintă tocmai imaginea venerată a sfintei născătoare!

Dacă, formal vorbind, Chevalier și Bochenski prezintă fideismul lor costumat în raționalism, apoi bigotismul sub forma mărturisită a agnosticismului, precum și antiistoricismul manifest, apar la Gonzague Truc. Acesta ne înfățișează o varietate de neothomism în istoria filozofiei, în numele căreia proclamă mai întîi că „numai Dumnezeu posedă soluția problemei filozofice“; el susține apoi, că istoria filozofiei e doar suma încercărilor infructuoase întreprinse de oameni spre a cunoaște lumea, că deci ar fi „bilanțul falimentului rațiunii“¹⁰⁾. Dar, ne consolează autorul catolic, dacă nu ne ajută să cunoaștem, istoria filozofiei ne ajută în schimb să ne dăm seama în mod progresiv de incapacitatea noastră de cunoaștere, ceea ce ne obligă să ne refugiem sub protecția singurului „cunoșcător“, adică Dumnezeu. E ușor de văzut că în accepțiunea acordată de Truc conceptului de istorie, din acesta n-a mai rămas în fond nimic.

Să trecem la o altă grupă de orientări în istoriografia burgheză a filozofiei.

Pe linia neokantiană, Wilhelm Windelband admite că istoria filozofiei este un proces evolutiv. Dar ea nu ar constitui nicidecum procesul de cunoaștere a unui obiect exterior omului. Există așa-numita conștiință normativă a omului, capabilă să-și dea seama în mod limpede de anumite valori și să le formuleze. Este vorba de valorile logicului, eticului și esteticului. Se admite de asemenea existența unui proces istoric de dezvoltare a spiritului, proces care ar consta în faptul că spiritul ar lua treptat cunoștință de sine ca despre o conștiință normativă. Sensul istoriei filozofiei ar fi acela de a dezvălui

⁸⁾ Jacques Maritain, *Éléments de Philosophie*, Paris, 1922, P. Téqui, p. 207, nota 54.

⁹⁾ *Ibidem*, p. 208, nota 54.

¹⁰⁾ Gonzague Truc. *Histoire de la philosophie*, Paris, 1950, Fischbacher, p. 9-15.

„acest progresiv proces prin care devenim conștienți de norme“¹¹⁾.

Edmund Husserl încearcă și el să descopere în istoria filozofiei un sens unificator. Filozofia este, după părerea lui, „ideea unitară despre existența unei anumite misiuni, idee care se transmite în mod intersubiectiv de-a lungul istoriei“¹²⁾. Această idee ar pătrunde treptat în istoria filozofiei, la început în chip cu totul nesemnificativ, mai apoi, o dată cu Descartes, în mod explicit, deși încă obscur și defectuos. Independent însă de aceste limite, se poate considera că, începând cu Descartes, filozofii adoptă în mod mai mult sau mai puțin mulțumitor această idee de misiune, de scop („Zweckidee“) „și atunci iese în evidență o admirabilă unitate spirituală intimă care unește laolaltă pe toți acești filozofi și prin urmare și sistemele lor filozofice... într-o linie unitară (Einheitslinie)“¹³⁾. O dată cu Descartes, „teleologia devine o proprietate esențială a istoriei filozofiei“¹⁴⁾. Astfel, istoria filozofiei apare ea însăși ca împlinire a unei misiuni; ea ar consta în efortul prelungit al spiritului uman de a atinge înțelegerea propriei sale finalități. În altă parte, Husserl afirmă că teoria filozofică a scopului, a intenționalității transcendente, capătă deplină maturitate în istoria filozofiei prin Kant, corectat de el însuși, Husserl, ceea ce ar duce la concluzia că, prin Kant și Husserl, misiunea, autocognitivă a spiritului s-ar fi realizat, cel puțin în esența ei.

Cu toate că, respingând teza kantiană a „lucrului în sine“, Husserl își propune să depășească astfel opoziția „obiectivitate—subiectivitate“, în realitate construcția lui este prin excelență subiectivistă.

¹¹⁾ Wilhelm Windelband, *Was ist Philosophie? — Über Begriff und geschichte der Philosophie*, în vol. *Präludien*, Tübingen 1921, J.C.B. Mohr, p. 48.

¹²⁾ Edmund Husserl, *Manuscris K III 28*, publicat de P. Valeri, în col. *Philosophie de l'histoire de la philosophie*, p. 126.

¹³⁾ *Ibidem*, p. 124.

¹⁴⁾ *Ibidem*, p. 125.

Autonomia și autodezvoltarea autonomă a spiritului — prezumate de Windelband și Husserl — constituie postulate ale idealismului subiectiv, dezmințite de istoria reală a omului social.

Atât Windelband cât și Husserl constată în istoria filozofiei existența unității și a continuității. Numai că acestea sînt golite de conținutul lor real și atașate exclusiv ideilor sau grupurilor de idei preferate. Drept care, Windelband introduce în chip arbitrar în istoria filozofiei teza dominației normelor logice, etice și estetice, iar Husserl, teza preeminenței unei anumite categorii filozofice — cea de scop, de misiune. Unitatea, continuitatea, s-ar raporta doar la acestea și atât. Dar, dacă istoria filozofiei este definită ca istorie a unei idei independente de orice istorie reală, atunci, într-o asemenea enunțare, termenul de istorie își pierde sensul. O istorie fără proces social, o istorie care prezumă mișcarea progresivă a conștiinței, dar care respinge atât principiul unei cauze sociale a mișcării cât și acela al unui criteriu social al progresivității, o istorie care se dezice de *practica* istoriei și-i întoarce spatele, o asemenea istorie este non-istorie, este negarea istoricității și a progresului istoric.

La cei de mai sus, istoricitatea reală a filozofiei, deși denaturată în fond, este, totuși, formal cel puțin, menținută ca principiu. Dacă trecem însă în revistă orientările neopozitivistice, constatăm că în ele istoricitatea este legată doar de un termen convențional cărui însăși se refuză, în fond, — mai mult sau mai puțin explicit — orice semnificație. Bertrand Russell nu vede în istoria filozofiei decît succesive apariții care ar marca, toate, existența unui „conflict între rugetare și pasiune“¹⁵⁾, în care, ca atare, spiritul științific și cel teologic s-ar îmbina în doze variate, fără ca azi, după secole de activitate filozofică, omnirea să fi dobîndit, în domeniul cunoașterii,

¹⁵⁾ Bertrand Russell, *Histoire de la philosophie occidentale*, Paris, 1953, N.R.F., ed. a 2-a, p. 36.

vreun succes cît de cît apreciabil. Ceea ce numește Russell progres al cunoașterii științifice în filozofie nu este un progres al cunoașterii lumii obiective. Pe un făgaș analog, Ernst von Aster crede că istoria filozofiei este doar un ansamblu de probleme și un ansamblu de răspunsuri, fără ea, propriu-zis, acest ansamblu să dezvăluie existența vreunui progres¹⁶⁾; tot ce se poate constata este, cel mult, înmulțirea și îmbogățirea soluțiilor filozofice, precum și maturizarea modului în care e studiat raportul dintre filozofie și știință. Louis Rougier este de părere că mințile filozofilor poate construi după voie variate sisteme logice, adaptate nevoilor acțiunii practice a oamenilor. Rațiunea se pretează unor „variate dialectici“¹⁷⁾, iar valabilitatea sistemelor filozofice ar fi decisă doar de așa-zisa experiență practică, în sensul neopozitivist, subiectivist, al termenului. Progresul în istoria filozofiei ar consta doar într-o anumită maturizare a capacității filozofilor „de a pune în ordine... datele imediate ale conștiinței“¹⁸⁾.

Pe o linie analogă, Martial Guéroult, negînd existența progresului în istoria filozofiei, crede și el că sistemele filozofice nu exprimă nici un adevăr de ordin obiectiv, că ele pot fi apreciate doar din punctul de vedere al arhitectonicii lor interne, al logicii lor specifice, adică al „adevărului lor intrinsec“, care, singur, le-ar garanta „indestructibilitate“, adică un loc în istoria filozofiei¹⁹⁾.

Emile Boutroux se mulțumește și el să ceară sistemelor filozofice doar „raport

logic între idei“ și satisfacerea altor reguli de ordin formal²⁰⁾.

Neopozitivismul pulverizează unitatea istoriei filozofiei, privind-o ca pe o haotică îngrămădire de sisteme a căror raționalitate ar fi lipsită de criterii exterioare. Termenul de istorie a filozofiei este în fond, pentru neopozitivism, o simplă etichetă. Un haos de fenomene nu se supune nici unei reguli, nu poate fi obiect al vreunei științe în înțelesul strict al cuvîntului. La filozoful apropiat de pragmatism Georg Simmel, acest negativism ia proporțiile unui adevărat nihilism. El abandonează aproape în întregime și în mod mărturisit criteriul raționalității. Fiecare sistem filozofic ar fi, prin latura lui esențială, un simplu „état d'âme“, adică o simplă dispoziție a spiritului. Construcția logică este doar haina prin care se manifestă „dimensiunile și profunzimile sufletului“ filozofului, iar istoria filozofiei „arena temporală „în care se realizează toate comportările filozofice posibile ale sufletului“²¹⁾. Simmel proclamă el însuși zădărnicia istoriei filozofiei ca știință și o admite doar ca pe un „cult al eroilor“. Istoria filozofiei nu ar mai putea revendica dreptul de a deveni știință. Ea nu are cum să fie altceva decît repertoriu de momente, de „filozofii“ sau de eroi-filozofi.

Fie că avem de aface cu pluralitatea criteriilor adevărului, ca în neopozitivism, fie că criteriul adevărului e cu totul scos afară din scenă, ca la Simmel, în fond istoriograful neopozitivist sau pragmatist pleacă de la o anumită concepție asupra adevărului, apreciază prin această concepție felurile teorii ale trecutului asupra adevărului, încearcă așadar să-și impună concepția sa despre adevăr. Este negată posibilitatea unui adevăr unic, în numele unei concepții despre adevăr proclamată ca unică adevărată! Se observă aici ceva

¹⁶⁾ Ernst von Aster, *Geschichte der Philosophie*, Leipzig, 1932, A. Kröner, p. XX—XXI.

¹⁷⁾ Louis Rougier, *L'évolution du concept de raison dans la pensée occidentale*, în *Dialectica*, vol. II, nr. 43/44, 1957, p. 323.

¹⁸⁾ *Ibidem*.

¹⁹⁾ Martial Guéroult, *Le problème de la légitimité de l'histoire de la philosophie*, în vol. *La philosophie de l'histoire de la philosophie*, p. 68.

²⁰⁾ Emile Boutroux, *L'Histoire de la philosophie*, în vol. *Etudes d'histoire de la philosophie*, Paris, 1925, Alcan, p. 5.

²¹⁾ Georg Simmel, *Über Geschichte der Philosophie*, în vol. *Brücke und Tür*, Stuttgart, 1957, K. F. Koehler, p. 38 și 40.

analog cu contradicția logică fundamentală în care se prăbușește orice agnostic: de îndată ce afirmă caracterul incognoscibil al unui obiect, el i-a constatat atributul de incognoscibil; or, constatarea faptului că un obiect are un anumit atribut implică cunoașterea lui. *Afirmarea incognoscibilității* este o contradicție în termeni.

Nu e posibilă nici o istorie a filozofiei fără elaborarea unui criteriu științific, avînd o bază independentă de istoriograf, criteriu în virtutea căruia cercetătorul să procedeze la *analiza critică* a fiecărui sistem, la *compararea sistemelor* ce se succed în timp, la determinarea corespunzătoare a *relației dintre ele* — relație de înrudire sau de opoziție — evidențind *raportul istoric* dintre ele. Pe scurt, nu e posibilă o istorie a filozofiei care să nu-și propună să evidențieze raporturi istorice. Nu există istorie a teoriilor filozofice fără o critică a teoriilor; nu există o critică a teoriilor fără o teorie a criticii. Nu există o istorie a teoriilor fără o teorie a istoriei.

În știință, nu putem retrăi un moment al trecutului, în chip independent de știința prezentului, căci fără perspectiva prezentului, „năzuința regăsirii timpului trecut este căutare a timpului pierdut“ (Gouhier).

Cînd vedem cohorta contemporană de istoriografi subiectiviști ai filozofiei refuzînd existența unui criteriu științific unic al adevărului și procedînd apoi la interpretarea teoriilor trecute asupra adevărului, obligînd unul după altul, pe același filozof al trecutului să îmbrace costumul eroic de subiectivistul istoriograf, ne gîndim la anecdota reamintită de Castelli: se spune că sfîntul Vincent Ferrer și-a ținut într-o zi predica în fața unor cavaleri veniți din toate colțurile lumii, dintre care fiecare nu cunoștea altă limbă decît pe cea maternă. Fiecare însă susținu mai apoi că sfîntul a vorbit în limba sa și că deci l-a înțeles cum nu se poate mai bine!

Trecem la existențialism. Aversiunea față de istorie a acestuia își găsește expresia

concentrată într-o remarcă a lui Karl Jaspers, care spune despre filozofii trecutului că „ei încep cu adevărat să ne vorbească, numai după ce i-am scos afară din legăturile istoriei“²²⁾.

Cît despre teoria istoriei filozofiei, ea este la fel de blamată ca și teoria filozofiei. „Orice filozof e un *unicat!*“ exclamă Jaspers. Pentru el valoarea oricărui sistem filozofic constă, nu în desăvîșirea lui, ci în existența lui, în satisfacția existențială pe care o dă. Filozofia, crede Jaspers, fuge de istorie, de rațiune și știință. Nu există în filozofie, spune Jaspers, un criteriu obiectiv, nu există o anumită filozofie științifică, „care să aibe caracter progresiv și căreia fiecare filozof să-i aducă partea sa de contribuție“²³⁾. Filozofia este activitate de ordinul „afectivității, al intuiției“. Există doar marii filozofi, care dezvăluie esența filozofiei, în măsura în care această esență își are „realitatea originară în figura personală a filozofilor“. Adevărata obiectivitate filozofică ar „consta în subiectivitatea care se clarifică pe sine însăși“²⁴⁾. Filozofia recurge la concepte doar pentru a contura ceea ce astfel renunță să cunoască. Succesiunea istorică în timp — unită, remarcăm noi, unei *necesități* a succesiunii în timp — este cu atîta ostentație respinsă de către Jaspers, încît acesta reunește în „grupuri de filozofi“, gînditori distanțați prin milenii unul de altul, dacă ei pot fi reușiți din punctul de vedere preferat al autorului existențialist.

La Jaspers, ca și la negativistii declarați de tipul lui Simmel, ne lipsește totul: nu avem nici obiectul științei ca fenomen necesar, obiectiv determinat, nici străduința către exprimarea în forme științifice, în legi, a esenței sale, nici vreo relație istorică, nici vreo teorie asupra istoriei.

²²⁾ Karl Jaspers, *Die grossen Philosophen*, vol. I, München, 1957, R. Piper & Co p. 45.

²³⁾ *Ibidem*, pag. 11.

²⁴⁾ *Ibidem*, pag. 12.

Notăm în treacăt o particularitate a textului lui Jaspers. Deși, conform concepției sale, istoriograful contemporan al filozofiei are datoria doar de a omagia pe marii gânditori, fără a se amesteca în aprecieri critice, totuși în *fond* Jaspers nu se poate feri de tentația de a *judeca* teoriile trecutului în raport cu teza sa principială și în fond acordă aprecieri de valoare după măsura în care regăsește la filozof în cauză acel spirit filozofic pe care existențialismul său îl proclamă ca fiind adevărată filozofie.

Se conturează aici o anumită contradicție existentă între concepția generală a filozofului idealist al istoriei filozofiei și concepția care se degajă din modul concret în care procedează ca istoric al filozofiei, sau din principiile pe care le enunță în această din urmă calitate a sa. Concepția existențialistă a lui Jaspers asupra istoriei filozofiei exclude *de plano* practicarea unei analize *critice* a teoriilor trecutului. Jaspers știe aceasta. Referitor la cartea sa *Die grossen Philosophen*, el se gîndește că ne-ar putea lăsa impresia că tratează critic gîndirea marilor filozofi din trecut și ne atrage atenția asupra faptului că acest mod de tratare nu corespunde în realitate intențiilor sale²⁵⁾. Și totuși, în ciuda tăgădei, această poziție critică există. Rațiunea umană nu poate evita de a fi critică. Comandamentele rațiunii umane au scăpat însă o clipă de sub interdicțiile pe care le prescriesese cutare „rațiune“ invocată de filozof. Dar, după cum un agnostic care demonstrează dezminte agnosticismul, tot astfel un iraționalist care critică, denunță în ultimă analiză iraționalismul.

O privire de ansamblu asupra diferitelor orientări teoretice idealiste în domeniul istoriei filozofiei, menționate mai sus, ne dezvăluie o serie de vicii fundamentale: atunci cînd istoricul recunoaște

că istoria filozofiei constituie un proces rațional, el presupune însă o raționalitate care ar tinde către o entitate irațională (dumnezeu) intrînd astfel în contradicție cu sine însuși, iar categoriile de proces istoric și de rațional își pierd sensul. Sau, raționalitatea presupusă se ia pe sine însăși drept obiect, fără a admite un factor exterior subiectului, care să condiționeze justa orientare a acestuia precum și valoarea soluțiilor raționale ce se enunță. Și atunci cercetătorul, neșupus disciplinei riguroase pe care o impune cercetării teoretice un model exterior acestei cercetări și independent de ea, va putea firește, să procedeze după bunul său plac, să „găsească“ în teoriile filozofice pe care le cercetează ceea ce va fi pus el însuși acolo, ori să declare drept element „esențial“ al teoriilor studiate, un element secundar, ne semnificativ al acestora, promovat în mod arbitrar la un rang superior. Dar acesta e un cerc vicios, în care istoriograful se caută în istoria filozofiei pe sine însuși și, aidoma lui Narcis, se îndrăgostește de propriul său chip, oglindit în opera predecesorilor săi.

Pe măsură ce în timpul nostru se constituie — întemeiată marxist — teoria științifică a istoriei filozofiei, se manifestă în chip tot mai acut tendința filozofiei burgheze către ingraturul ideal al unei filozofii a istoriei filozofiei care renunță atât la istorie cît și la filozofie.

Istoriografia burgheză contemporană a filozofiei se desfășoară, direct sau indirect, sub semnul acestei duble renunțări.

O respingem, în numele luptei pentru promovarea, în filozofie, a *teoriei științifice-materialiste* — a ideii dialectice de *istoricitate*.

Disputa contemporană dintre materialism și idealism în problemele istoriei filozofiei este astfel un aspect al luptei ideologice contemporane dintre gîndirea înaintată și cea retrogradă.

²⁵⁾ *Ibidem*, pag. 13.

DOUĂ VOLUME DE VERSURI: Radu Boureanu: „Moartea morilor de vînt” Veronica Porumbacu: „Diminețile simple”

Op. S. CROHMĂLNICEANU

Pe Radu Boureanu îl pasionează lumea legendei. Din elementele peisajului unui loc, dintr-un fragment de basorelief, din siluetele unor clădiri vechi, ochiul minții lui învie fulgerător scene fabuloase. El are permanent sentimentul dimensiunii legendare a realităților înconjurătoare. O incontestabilă putere de reprezentare picturală comunică acestor reconstituiri culoare, mișcare, viață. Radu Boureanu nu e însă un parnasian care compune cu aplicație tablouri poetice reci și exacte. Pentru el legenda e o latură vie a existenței, o zestre a omeneșului. Poetul nu se refugiază în trecut ca romanticii, nu caută un univers imaginar de evaziune. Frînturile de viață apusă, imaginația lui le rechemă cu sentimentul omului, care în lumea socialistă își dobîndește pentru înția oară deplinătatea umană. O sensibilitate bogată, nestrăină de tot ce alcătuiește experiența colectivă străveche a popoarelor și se concretizează în basmele și legendele lor îi devine expresia unei integrități sufletești cîștigate. Radu Boureanu trăiește cu intensitate noile realități, participă entuziast la tot ce se înfăptuiește sub semnul socialismului, se simte angajat într-o luptă măreață, care schimbă fața lumii, dar tocmai de aceea i se pare că tezaurul imens al memoriei omenești abia acum se adaugă cu întreaga lui poezie vieții.

„Lîngă munții de aur”, admirînd noul oraș minier, își amintește epopeia tragică a migrațiilor maramureșene, oprite veacuri de-a rîndul aici, înghițite și măci-

nate sub piatră, ca jertfele în pîntecurile unor uriași molohi. Pe fîrmul mării, alături de schelele zveltelor blocuri, pe oare fermecat și le reprezintă privindu-l avid „cu mîi de retine umane”, către vapoarele so-site de pe oceanele întinse și pîrtînd „ancora închipuirii” „muiată în apele noastre” descoperă înflorat și mozaicul antic, dezvelit de săpături, „semnele vechiului Tomis sub noua Constanța”, „urmele de sandale”, „volutele de floare”, desenul gîndirii transmisă ca un mesaj postum de trecutul îndepărtat vremurilor actuale. („Bloc și mozaic”).

Srîngînd mîinile poezilor prieteni, re-trăiește cu o mișcătoare vibrație internaționalistă visurile seculare ale patriilor lor. În palma lui Neruda citește „gravura dure-roasă” a „infernului” din adîncurile „minelor de salpetru din Chile”. Mina brună a lui Nicolas Guillen îi amintește „profilul caldei Cube: „cu harta curățată de sepii și de bube”, imaginea țării pornită ca o „navă nouă” din Caraibe, cu pînzele întinse „spre libertate, în larg”. Din tresăririle nervurilor palmei lui Nazim Hikmet reconstruie „valea anatolită”, în care se înagăună ca un lan înima poetului „secerată de o seceră de lună”. În degetele lui Iannis Routsos, desenate asemenea „frunzelor de măs-lin”, simte „jocul falangelor ca o claviatură/ Simfonică, imensă de dragoste și ură”, ca un apel cutremurător al cîntăre-țului „zmuls de furia protestului univ-ersal”/ Din fabrica morții, din Makronisos. (Mîinile poezilor). Nicăieri această faul-tate de a implica legenda în realitatea în-

conjurătoare ca o expresie a bogăției existenței libere, fericite, înălțate către deplîntatea pe care i-o dă sensibilității omenеști umanismul socialist, nu-și găsește o formă de manifestare mai fericită ca în versurile intitulate „Cîte ceva din peisaj“. Aici poetul îmbrățișează natura patriei cu o mare tandrețe, încărcată de e-soul istoriei și basmelor românești. Tonul n-are însă nimic din ostentăția tradiționalistă. Totul e spus cu suavitate, cu grație și se topește într-o evocare luminoasă de acuarelă autumnală și în acorduri stîlse de romanță :

„Cicorile, cicorile din margine de holda
—serie poetul

Să nu le smulgi, să nu le tai că-n ele
Vad pîlpînd lumini de albastrele

Din ochii care i-am iubit.

Girezile, girezile de fin,

Pe culmi de deal, par cușmele lăsate

De geți bărboși din vremile-adîncate

Pînă acum în veacul spin“.

„Păpușa de lucernă“ are „leit chipul“ voinicului Măzărcan. „Bălțile codobatură“, care se ceartă ascuțit în livezi sînt „frumoasele din vreme“, vrăjite de o rasmă rea. Poezia ar merita să fie citată în întregime. Mă opresc însă la ultima strofă, care zice :

„Aluacele, aluacele din tufe

S-au copt. De le culegi smulgi bumbii
toamnei

Și se desprinde verde rochia doamnei.

Încît roșesc ciupercile sub scufe“.

(„Cîte ceva din peisaj“)

Lucrurile capătă în această permanentă proiecție imaginativă o anumită noblete. Peisajele, așezările omenеști, băștinașii locurilor au fiecare blazonul lor imagistic, în sensul că evocă o lume întregă a mitologiei poetice. Datele realității au fost de-a lungul vremurilor și motiv de visare, de lirism și Boureanu nu vrea să le negligeze această dimensiune; dinpotrivă el o cheamă să le dea un anumit relief, să le inscrie într-o zonă încărcată de sensibilitate umană. Morile de vînt îi aduc astfel în minte fantoma lui Don Quichotte, „desfrunzirea, rochia de aur putred“ a toamnei.

întinsul Bărăganului, „alaiul gorganelor“ în care doarne „sub chivăre de aur visul scîit“, chearurile Galaților, umbra hamalilor din porturile dunărene, cărînd acum un veac în monom, pe pasarele, frînti sub saci, recolta țării, înghițită de barcaturile turcești, drumul rachetei spre lună, nechezatul iepelor sîrpe, mulse la „strunga tăceii“ de unde s-a prelins pe cer „calea laptelui“. Tipice în acest sens sînt „peisajele bulgare“. Aici, Radu Boureanu învie odată cu realitatea lumii noi, socialiste, construită în republica frățească, toată atmosfera fabuloasă a vechilor cîntece și legende balcanice, împărăția cruntă a Țarului Krum, sîngele negru al feciorului Mavrut, incursiunile osmanlıilor prin satele îngrozite, fulgerale iataganelor, tropotul de copite al armăsarilor arabești :

„Învesmîntați în noapte și-n brîie cu
hangere.

Pistoale cu cocoase și tăietură-n frunzi

Între sprîncene, trepte de umbră și tăcere“.

venînd

„Caracacianii, păstorii muți din munți“.

Lunecarea din realitatea cotidiană în legendă și iarăși îndărăt la viața nouă, poetul o învestește cu o funcție mobilizatoare. Adesea tentația visării gratuite, romanțioase e prevenită. Trecutul devine ori sursă de îmbogățire cu sensuri adînci omenеști a actelor prezentului, ori prilej de antiteză, iarăși menită să valorifice transformările revoluționare. De aceea cînd telegrafii imaginației trag îndărăt, încearcă să o ia razna, poetul îi strîmbește cu un gest hotărît. Boureanu, cunoscîndu-și predispozițiile, își așează versurile sub semnul „morții morilor de vînt“, adică al sfîșitului bătăliei cu fantomele fanteziei, al lichidării visărilor fără rost. Un noiembrie livresc, cu „eternul peisaj autumnal“, cu „cerul violet în ceață, ca pielea de prună“, cu „gratuitățile de poze vechi vag sentimentale“, cu „tropolele cîntate de-asupra moartei firii“ și „pe aceeași strună“ îi vine în amintire, dar îl respinge, spunînd :

„Închid antologia c-un lapidar : „Ajunge“ !

Noiembrie din ziua lui „sapte“ a săpat.

Viu, basorelieful eroicului leat.

*Condeiu, ca o lauce, prin pergament stră-
punge*

*Călcind pe frunze moarte de vechi antologii
Poezii vin cu vîsul și cîntecul spre viață
Zvirlindu-și pelerina de umbră și de ceață
Scandînd pe ritmul vieții de azi poeme vii“
(Noiembrie viu)*

„Să nu tîmjești în umbră la îneczeală
grea“ se îndeamnă în altă parte. „Cu
veche-i recuzita poetică“ exclamă atunei
cînd se simte îndemnat să cînte fața nouă
a patriei, oamenii cu sufletul și gîndul
pornit „peste zenit / spre lună, spre Mar-
te“, plugarul a cărui inimă „sub dolman“,
„întinde uimitoare antene“, și căruia sput-
nicul „îi săgetează printre gene“, geologul
tăcut, „capabil să prefacă în „certitudină“,
în „mimuni de aur din pocale dace“, vi-
ziunile lui urmărite prin straturi, sondorul
cu voința înșurubată în inima pămîntului,
„ținînd cu dinții încheștați credința / Că
va fișni prin flautul sondei / Țițeiul ne-
gru ca un val / Sonor“, palatele „de pia-
tră, var și nestemate / De pîrghia minții
echilibrate, / zidite de armii de meșteri
Manole / Ce nu-și mai îngroapă iubirile-n
zid“ („Lauda patriei“). Nu o dată însă a-
ceastă poziție rămîne doar programatică.
În poezii ca „De zece ani“, „Ascult omi-
cul vremii“, „Tăcerea învinsă“, „Întîm-
pinare“, „Schele nevăzute“, „Chemare“,
etc., o retorică nu prea bogată în idei
reduce la un verbalism gol lucrurile.
Boureaanu aici are un mult gesticalectază, se
încurajează și descurajează singur, plu-
tește în abstracții și încercă fără suc-
ces să atingă o nouă atitudine lirică
nu atât prin afirmarea ei reală, cît prin
negarea formelor de sensibilitate cunoscută:
„Aezi! Truveri! Poezi! Fiți blestemați!

— serie el

*Ați stors închipuirea, versul, rima;
Lăsînd-o pe Clio, lăsînd pe Eutherpe
Ca două goale hîrce-n purnasurile sterpe.
Fiți blestemați, de-acum pînă la prima
Măsură încercată cu-nfiul vers din lume!“*

(De zece ani)

Fondul aperceptiv vag, lipsit de un con-
taet viu cu realitățile socialiste zămis-

lește în asemenea compuneri o ideistică poe-
tică săracă. Antiteza între ieri și azi rămîne
la o expresie primitivă, exterioară, de de-
cor, nu se concretizează într-o viziune ine-
dită, revelatoare, plină de semnificație.
Clișeele metaforice abundă. Reprezentările
nu reușesc să se adune într-o imagine uni-
tară, să facă parte cu alte cuvinte din-
tr-un univers poetic coerent, încheștat,
avînd o structură particulară definită. De
aici, personificările contradictorii, simbo-
lul comunismului e „noua stea polară“,
„această roză a vînturilor roșie“ („Ascult
omnicul vremii“). Dar noțiunile sînt com-
plet deoschbite. Poetul prezintă glasurile
vieții „năvălind și spărgînd liniștea obeză“
„ca-n secure“. Atributul acordat tăcerii
contrazice însă imaginea. Obezitatea e flas-
că, ea se poate cel mult desumfla, nu spar-
ge ca un butuc. Voința antirăzboinică e în
măsură să *gîtuie* țipetele trompetelor beli-
coase, dar a spune că un „pumn greu“
„*sfîrîmă* zavistia de goarne“, denotă ace-
eași lipsă de organicitate a reprezentări-
lor. Cînd poetul operează cu alegorii ief-
tine de tipul „dușmanul alăutei ce-nchide
vers de pace“ („Întîmpinare“), „grădinarii
în negru frac de moarte“, porniți să-nlîu-
dă pe lume „plantația de crime“, cînd îi
cere versului „ca o lunară spadă“ să re-
teze „capetele hidrei“ („Călătorește“), ase-
menea probleme nu se mai pun, pentru
că imagistica se transformă într-un amal-
gam eteroclit de metafore gratuite. Totul
devine prețios, afectat, grandilocvent ca în
astfel de versuri:

*„Ai țării munți, ca urșii, de s-or mișca din
vară,
Îi vor strivi noroiul sub talpa lor de p'a-
tră!
Să-l întîlnesc cu moartea în tot ce-a fost
grădiază,
Voi face gestul negru ce nu-l faci în lu-
mină
Și voi goni suspinul iubirii din lăută.
Să-nîmpîn ucigașul cu ură neîncăpută“.*
(Întîmpinare)

Accasta este pur și simplu poezie proastă
și e păcat că un artist atât de dotat ca
Radu Boureaanu o mai lasă în volum, ală-

rari de numeroase lucruri excelente. Iată de pildă cum în „Pastel de noiembrie“ imagistica însuflețită de o idee originală organizează antiteze trecut-prezent într-o viziune picturală plină de fantezie și totodată de pulsația eroică a timpului nostru. Desfrunzirea de aur arzînd a copacilor „în parcuri sau în fundul zărilor“, toamna, îi amintește poetului o „banerută vegetală“, „o catastrofă monetară“, care îmbogățește cu iluzorii daruri săracii, „în evul burghezic, demult, în țara lui“. Pe acest fundal se detașează integrat în armonia culorii, dar cu alte tonuri, nu melancolice, ci biruitoare, simbolul prezentului. Noul anotimp mălță „harnic clădiri“, / un val de roșu uriaș încerenit în cărămizi, / părăind o pavoazare în noiembrie / De purpură în tresării / Sub reflectorul soarelui ce scapă / Prin norii-n care discul se-nfige ca o sapă“. Iată și o reverie adusă cu discreție dar nu fără hotărîre din cîmpul fabulosului romantic neguros și sumbru în atmosfera stenică a eforturilor omenești constructive, încununate de succes. „Erau aseară norii — viscăză poetul — baloturi de bumbac / plutind pe cargoboturi de gînduri legănate“. Încercătura prețioasă i se pare însă pîndită de catastrofă. Sub „colacul alb“ al lunii, munții dau impresia a fi „măsele cuaternare / Ale unei guri grozave căscaute nesfîrșit“. Un gust pentru dramatismul dezastrului îi încarcă imaginația. Dar poezia energiei umane, care înfrînge stihiiile naturii, biruie pînă la sfîrșit. „Farul din luccafăr“ călăuzește spre țărături navele. Și — notează satisfăcut poetul — „n-a fost naufragiu în viziunea mea de-a-tunci :

*Și-au ancorat în portul tăcerii nestrucate :
Hamalii bucuriei jucînd albastre dungii
Au descărcat bumbacul din porturi asiatice“.*

(Erau aseară)

Aici e vibrația lirică autentică a lui Radu Boureanu. Poemele sale se risipesc în verbosități sau într-o frenezie coloristică fascinantă de purul pitoresc numai atunci cînd fantezia care le imprimă mișcare, abandonează reflecția și rătăcește fără busolă,

măcinînd cuvinte goale, sonorități, umbre și lumini în mod grătat, așa ca morile de vînt donchișotesce aerul. Elegia închinată lui Nicolae Labiș, de pildă, nu face decât să dilate o comparație plată (soarta tînarului poet și imaginea fagilor retezați). La fel, în ciclul intitulat „Din vremea Unirii“, poemele par adesea pretexte pentru o îngrămădire de detalii pitorești peisagistice, vestimentare sau pur și simplu lexicale. Toată această recuzită de epocă („oghialuri de grîu“, „tuturi de beglerbagi“, „oaițe turcești“, „giubele“, „junghele ale trădării“, „chervane cu osia neursă“, „papuci de sultană“, „iflaci“, „cheburi albe“, „tineri catiheți“, „ișlice“, etc.). nu poate umple vidul ideistic și nici suplini lipsa unui lirism profund. Ce deosebire izbitoare între asemenea tablouri pictate cam în serie și cu o notă pronunțată de manierism (stilizare convențională cromatică) și „peisagele bulgare“ ! În ultimele, Boureanu e poetul adevărat, nobil, cu o mare putere de sugestie a verbului, cu sensibilitate vibrantă. „Stîncă neagră“ e o splendidă evocare a eroismului partizanilor, proiectată pe un uriaș amfiteatru natural, și condusă cu simț dramatic către un final shakespeareian :

*„Și nu era o stîncă tarpeană,
Nu legi spartane osîndeau șilozii,
Șilozii osîndeau la moarte oameni,
Îi împingeau în gol, cu ura oarbă,
Pe cei acoperiți de răni, de slavă
Cum slava îi veghea sub cînt albastru
Cînd ceru-i oglindea pupila rece ;
Îi prăbuseau în gol, din stîncă neagră
Și trupuri explodau, în vale, roșu,
Că nici în moarte nu trădară steagul...“*

„Onfeu în Rodopi“ aduce în desenul sever, luminaț înșă de tulburătoare solipiri marmoreene înecate sub verdeață, un misterios ecou nervalian :

*„Îți amintești săgeata de abanos vegetal,
Săgeata înaltă a cipreșului din Bacikovo ?
Rodopii ondulînd uriașul lor val
La nesfîrșit, spinări de giganți
Pînă acolo, lingă pragul mitologic
Pe care, așezat, Orfeu mai cîntă
Și-l mai aud făpturile pădurii ?“*

La fel, „Tobele din Tîrnovo“, tobele pionierești, sparg cu bucuria vieții noi tăcerea cetății vechilor regi bulgari, înscriindu-se pe decorul „veacurilor vechi de fum“, sub tunul care privește spre Diantra, de-asupra copleșitoarei reconstituiri de umbre istorice, direct în legendă. Totul e purtat aici de un ton grandios, inspirat:

*„Bulgaria cu altă oaste
Sue la Tîrnovo pe coaste;
Rîtmul ce-ți sună în urechi
Alină răni, dureri străvechi;
De cîntec nou răsună podul
E viu și sue culmi norodul
Să spulbere dureri și scrum,
Taram, taram, tabun!*

Dacă Radu Boureanu s-ar fi decis să elimine din volum versurile care nu-l prezintă și constituie compuneri făcute în grabă cu sentimentul virtuozității, dar fără o asimilare fecundă a noului și fără o autentică valorificare a facultăților sale poetice, „Moartea morilor de vînt“ ar fi marcat, sînt sigur, punctul cel mai înalt atins de creația sa pînă acum.

★

Veronica Porumbacu pare să fi procedat cu mai multă circumspecție. Versurile strînse în recentul ei volum, „Diminețile simple“, nu prezintă sub raportul finetei poetice atîtea inegalități. Dacă nu se ridică la izbutiri deosebite peste posibilitățile cunoscute ale autoarei, nici nu cad sub un anumit nivel. Ciclurile, în care sînt grupate, („Case fără trecut“, „Ceașul încrederii“, „Pe dig“) constituie efectiv motive lirice legate de cîteva preocupări bine delimitate și ilustrînd o experiență artistică particulară. Excepție face doar cel intitulat vag „Escalae“ și unde par să se fi adunat poezii scrise ocazional în maniere variate, dar date acum ca filele unui album de călătorie. „Graiul“, „Neterminata“ și „Nou Icar“ contrazic însă criteriul de grupare și confirmă apteza unei simple completări a volumului cu poeme răslețe. Dealțul „Escalae“ alcătuieste și ciclul cel mai slab. Din materia lui cam amorfă se

detașează singure versurile pe care îl le-a inspirat poetei o vizită în Coreea („Relievă coreeană“, „Mărturie“, „Jurnal de front“, „În ramă“, „Aud“, „Nu știi“). Prin ele trece un suflu tragic de reală intensitate. Imaginea încercărilor cumplite, pe care le-a străbătut cu bărbăție viteazul popor coreean e înviată în schițe pitetice de o sfișietoare vibrație omenească. „Un caiet grosolan din coji de mesteacăn“, „legate cu fir telefonic“, stropite de sînge devine o mărturie zguduitoare a bătăliei date pînă la ultima grenadă, pînă la ultimul om, pînă la ultima țărșărire de viață pentru apărarea pămîntului patriei de asaltul cotropitorilor imperialiști. Episodul rezumativ al acestei îndîrjiri tăcute, teribile, supnaomenești e reconstituit cu un simț al măsurii remarcabil, cu o emoție copleșitoare, sugrumată de sfială în fața simplității eroismului anonim:

*„Filele cu foșnet de lemn, filele din coji
de mesteacăn
se umplură cu scrisul mărunt, gîfîit,
pe o parte, pe alta
După cerneala albastră, cerneala roșie,
după cerneala roșie,
sîngele scrise priatru rînduri al doilea
jurnal.*

*Cei rămași și-au trecut în caietul pădurii
numele proprii de-acasă și-un nume
comun: unitatea, noile cote pe munte,
un cîntec de adio iubitei, un student
chemat telefonic să plece la studii,
stocul scăzut al grenadelor, pe cei
morți, pe cei vii, patru, trei, doi —
un nume întrerupt de o pată de
sînge“...*

(Jurnal de front)

Un „mai“ de bătut rufe cheamă iarăși amintirea gesturilor neobosite, modeste cu care o femeie neștiută, fără să tremure de reflexul incendiilor în apele însingurate, a spălat cămașile soldaților „luni și luni și ani și ani de război“, sus, „în munții de diamant“. Aceași peniță sfioasă, dar înfiorată de măreția simplității desenează cu multă finețe scena:

„Apa lua cu sine sudoarea și uneori
 single
 încheșat de trei săptămîni;
 apa lua cu sine incendiul răsfrînte, și altele
 le luau locul
 în luciul înspăimîntat;
 apa lua cu sine din lemnul maiului,
 apa subția maiul de lemn cu care femeia
 bătea cămășile
 și umfla palmele ei îngroșate ca lemnul...”
 (Relievă coreeană)

Sentimentul acut al tragicului proiectat pe viziunea istorică a faptelor, ridică imaginile la valori simbolice încărcate de adînci semnificații. Pămîntul cotropit încă al Coreei de sud îi apare poetei ca o desfășurare de „frumuseți în ramă de sîrmă ghimpată”; copilul născut sub bombardamente ca o acuzație vie adusă războiului, cele două țări ca o singură ființă, jumătate trăindu-și destinul omenesc, jumătate zbătîndu-se torturată. Veronica Porumbacu „aude” dialogul dramatic al vocilor care sintetizează această condiție durceroasă:

„Ai avut două brațe” — foșnea vîntul
 veri-n orez.

„Și am două brațe — răspundea pămîntul —
 cu unul zidesc, cu altul înalț...”

„Ai avut doi ochi” — foșnea vîntul veri-n
 orez.

„Și am doi ochi — răspundea ecoul
 pămîntului —

cu unul rîd, cu celălalt plîng,

amîndoi sînt ai mei,

amîndoi sînt ai mei”

„Am o singură inimă” — cînta pămîntul
 din Nord.

„O singură inimă” — răspundea în tremur
 pămîntul d'n Sud”.

(Audi...)

În această participare generoasă la lupta pe care o duc pentru libertate sub meridian îndepărtate popoarele o regăsesc, maturizată, ajunsă la o denudare patetică a expresiei, pe cîntăreața lui An-Son-Hi. Convențională și rece îmi apare în celelalte „oseale”. Aici, emoția sau nu există deloc și autoarea se chinuie să o suplîneasă prin arabescuri imagistice („alb

orbitor al ideii, / grație albă dictată de zeii Olimpului, / albe granituri, alb aerian, / alb selenar cernut pe ruine, / albul ecran / cu reflexul timpului — / însoțit de orchestre masive” (Alb) sau e sugrumată printr-un soi de intelectualizare forțată, greoaie care se încurcă în prea multe nuanțe, aluzii, sublinieri și subînțelesuri (Greu e năvodul; Filă de jurnal; Colt în Praga).

De păcatul acesta ultim suferă și ciclul intitulat „Pe dig”. Veronica Porumbacu urmărește de-a lungul poemelor din acest grupaj o meditație despre timp, în fața mării, a veșnicei ei devenirii. Ideia e de a încreca o comunicare a experienței la care vîrsta matură a ajuns depășind etapa copilăriei neștiutoare și fericite. Versurile nu sînt lipsite pe alocuri de frumuseți. Melancolia ireversibilității timpului, poeta încearcă să o biruie prin sentimentul transformării, al creșterii. Se schițează simboluri ale îmbogățirii sufletești pe care o implică existența în însăși desfășurarea ei. Tot ce a fost trăit cu adevărat, intens, omenește, nu se pierde, ci se adună în noi. Dar lucrurile rămîn cețoase. Gîndurile nu sînt și trăite. Între sentimente și considerațiile filozofice se cascadează gol. Mișcarea sufletească nu urmează dialectica raționamentelor. De aci tonul cam lînced, depresiv, care în ciuda concluziilor stonice stăpînește versurile. Există apoi și o implicare artificială, neorganică a temei sociale. Impresia care se naște e de „politizare” convențională a problemelor. De fapt meditația nu prea are profunzime; poeta trăiește mai mult niște impresii și-și dă iluzia că gîndește asupra timpului. De aceea e înclinată să abstracțizeze imaginile, și să le reia cu diverse nuanțări, care sã dea senzația complexității, acolo unde, de fapt, raționamentul plutește doar în imprecizie.

„Dar singură dragostea — scrie Veronica
 Porumbacu — n-ar fi de ajuns,
 singură dragostea nu dă răspuns
 la toate întrebările.

Dacă-ș putea într-un singur cuvînt
 să-ți spun partea mea de pămînt:
 puterea să năruie și să zidesc

*o lume, cu sarea pământului ;
și ei să mă dărui mereu și firesc
ca sute de-oglinzi ce totul privesc,
dar nu pot reține
nimic pentru s'ne,
nimic pentru sine...*

(Carusel)

Incomparabil mai substanțial e „Ceasul încrederii“. Aici, din scurte motive lirice relativ independente se încheagă un adevărat poem al despărțirii iubiiilor. Cu mult curaj autoarea face anatomia sentimentului, care continuă să trăiască și după ce raptura s-a produs. Sînt transcrise chinul singurătății, revenirea obsesivă a gândurilor la cel plecat, nădejdea care nu vrea să moară. Reflecțiile au autenticitate și acuitate sentimentală. Versurile strivesc orgoliul și comunică simplu, omenește, fără false pudori, durerea : „Urлу în noapte — scrie poeta. *Urлу de dor Nimeni n-aude, aproape, departe. Flacăra ne-mpărțită mă arde...*“

Mișcătoare e îndirjirea cu care se apără în asemenea clipe de restriște ceea ce e pur, inalterabil în dragoste, dincolo de toate avatarurile ei. Sentimentul că și după despărțire substanța iubirii adevărate continuă să trăiască în sufletele partenerilor, să le lege destinele e afirmat cu tărie.

„*Undeva, în pămînt — spune Veronica*
Porumbacu

apa fîntinilor noastre curge-mpreună.

Undeva, în cer,

aceiași nori ne umbresc,

Numai zoi ne simțim atît de singuri

și în sărut !

iar în altă parte, adaugă cu aceeași fermitate consolatoare :

„*Se întîlnesc, se întîlnesc undeva*
apele subterane,

Eu mi-am ales în cer cîte-o stea,
tu, poate, fete morgane.

Și-aleargă, aleargă fiecare mereu,

Dar merg, căuțîndu-se pe sub minereu,
apele subterane“.

Aici e și sensul etic nou al modului în care a trăit eșecul sentimental. Experiența individuală ratată nu olatină încrederea umană în puterile iubirii. Interesant e că și tonul foarte intim al durerii personale, caută un fel de comuniune cu lumea. Poeta se confesează ei înșiși, discută imaginar cu cel care lipsește, dar cuvintele-i urmăresc o descărcare sufletească, o reconfortare în contactul cu oamenii. Dureea se resoarbe prin această solidarizare. Traducînd cu sinceritate sentimentele trăite, urmărindu-le vibrația lor adîncă de ordinul universalității, versurile Veronicăi Porumbacu din „Ceasul încrederii“ nu cad în intimism, cu tot caracterul foarte personal al temei pe care o tratează. Ideea comuniunii omenești, susținută de o atitudine etică înaintată, le conferă valoarea unei mărturii pline de interes. De această reconstituire sufletească pe un plan superior e conștientă poeta însăși cînd scrie : „Au obosit culorile în păr / și-au coborît în lucruri ; mai aproape / se-apleacă spre pămîntul nins de mult / pădurea castanie ce o purtam pe umeri. / Coboară-n juru-mi străveziul virstei. / În mamă fără patimi, incoloră, / apar mai vii culorile reale, / și, în amărăciune, fără veste / fraterna filfiire-a unor mâini. / Au obosit culorile în păr : / fără tristețe-au coborît în lucruri, / și au trecut în oameni, mai aproape / de ei, de înțelegerea lor înșiși — și parcă mai aproape și de tine...“. „Ceasul încrederii“ e un exemplu de abordare îndrăzneată a momentelor dureroase, pe care le poate cunoaște viața chiar și în lumea noastră. Lucrurile — spre meritul autoarei — sînt tratate într-un spirit nou, fără nici o formă de optimism convențional, dar cu sentimentul valorilor morale înalte ale umanității socialiste.

Elementele cele mai interesante pe care le aduce în momentul de față lirica Veronicăi Porumbacu se găsesc însă în ciclul intitulat „Casa fără trecut“. Aici, realitatea vieții socialiste constituie nemijlocit și sub un aspect cu totul inedit obiectul poetic. Autoarea, identificîndu-se sufletește cu oamenii noi, încercă să retrăiască un șir de momente semnificative din

viața lor intimă, familială. „Casele fără trecut“ sînt blocurile ridicate de lumea socialistă și în care locatarii încăperilor mizere de ieri își încep o altă existență. Cu o rară pătrundere poeta relevă sensurile foarte simple, dar majore sub raport istoric ale acestei experiențe inedite umane. E cîntată sfiala în fața pereților goi, a albului lor imaculat. Sînt chemate obiectele mănuite, familiale să umple cu căldura lor odaile:

„Amîndoi ne uităm cu sfială în casa cea nouă.

*Parc-am ieșit din haosul primar
al pămîntului,*

dar nimic n-are încă un nume,

nimic n-are încă trecut.

Voi, lucruri mărunte, nimicuri bogate,

domesticii-mi pereții

albi ca o coală fără hieroglifele noastre,

*albi ca un ecran, fără filmul umbrelor
noastre.*

(Sfială)

E celebrată trezirea în cadrul luminos al căminului nou întemeiat cu regăsirea insiganelor intimității, „fotografia în culori de la nuntă“, ghiozdanul de lingă patul copilului, rama veche a oglinzii, și cu sentimentul de surpriză plăcută în fața elementelor unui decor, pe care privirile abia acum se obișnuiesc să-i dăruiască nuanțe apropiate de suflet. (Așa mă trezese...). E reținut gestul bărbatului învățat să se aplece cînd pășește peste prag, ca de mult, în căsuța scundă de lut, unde căsnicia a început, unde prietenii n-au încăput toți la nuntă, unde mireasa a ieșit să-i conducă la plecare și minsoarea de afară i s-a amestecat în păr cu floarea de lămîiță. (Amintire). Sînt cîntate visurile perechii, care n-are deocamdată în odaie decît planșeta studentului de curînd însurat (Nocturnă), așteptările soției geologului mereu plecat în prospecțiuni îndepărtate (Nevasta geologului), antenele de pe acoperișuri, „grădiniile suspendate, arborii aerieni cu ramuri metalice“, popasuri pentru păsările migratoare, care „în toate graiurile, cu toate sunetele noi“ aduc

„antipozii lingă vaza cu flori / și dilată pereții odăii în cosmos“ („Antene“), bombanelile bunicii centenare la adresa caloriferului (și nostalgia ei după plita-i bătrînă (Bunica).

Totul e intuit cu o rară prospețime și cu un simț admirabil al detaliului cotidian de viață. Amănuntul nu încarcă însă nicăieri această luminoasă caligrafie lirică. Veronica Porumbacu descoperă o zonă de poezie de o foarte vie noutate. Sufletul constructorilor socialismului vibrează în aceste versuri limpezi, de o liniaritate gravă, care se ridică din cînd în cînd la accentele înduioșătoare din „Vorbește un fiu de zidar“, tandre din „Cîntec mut“ sau punctate de avîntul viguros al revoluției din „Vom lua cu noi“. O anumită uscăciune prezintă uneori în linica Veronicăi Porumbacu și rezultată dintr-o ușoară înclinație către pedanteria intelectuală nu se mai întîlnește aici decît în cîteva piese ca „Pe chei“, „Seară de August“ sau „Privirile noastre“ („privirile noastre știu să brodeze fluturi pe pînza obișnuită a zilelor, / așa cum lumina poate înmulți cu o sută și diviza printr-o mic — bucuria mare, unică, a vieții“). Dimpotrivă, reflexivitatea hrănită cu materialul foarte proaspăt al observației inedite, dă o turnură aforistică brechtiană lapidarelor versuri intitulată „Frontispiciu“:

*„Un pămînt fără margini cu sînge anonim
un rege-al mulțimii pe tronul de jar,
un șef de oaste cu fluiere frînte pe roată,
un meșter cu doamna zidită de vie-ntre
pietre,
un luptător îngropat la cutremurul temniței,
un vlăstar înclăștat pe s'renă ca pe o
goarnă —
ce nobil arbore genealogic!“*

Ciclul „Casa fără trecut“ conține în germene o formulă poetică foarte nouă și interesantă, care dezvoltată poate deveni un moment surprinzător de înflorire a litericii Veronicăi Porumbacu.

PROBLEME ALE PROZEI ȘI ALE CRITICII LITERARE

HORIA BRATU

1. CRITICA ȘI ACTUALITATEA

Critica are merite de netăgăduit în dezvoltarea literaturii noastre realist-socialiste. Împreună cu literatura, ea a străbătut un drum ascendent, marcat de căutări creatoare și de clarificări succesive. Unul din sectoarele principale în care critica și-a adus o contribuție este literatura epică. În perioada care s-a scurs între primul Congres al scriitorilor, din vara anului 1956, și Conferința pe țară a scriitorilor, critica a desfășurat o activitate multilaterală, discutând mai operativ, cu mai multă promptitudine evenimentele din câmpul prozei, demarcând cu mai multă precizie creșterea generală a nivelului literar, semnalând și combătând cu mai multă ascutime deficiențele. Fenomenele de nivelare artificială a valorilor, de uniformizare a peisajului literar, frecvente mai anii trecuți în judecățile criticii, au cedat locul, în general, unei atitudini mai atente, unei analize mai profunde. Revirimentul sensibil produs în critică în ultimii cinci-șase ani se datorește în primul rând faptului că proza, ca și celelalte genuri literare de altfel, a înregistrat un sensibil progres. De aceea, orice analiză a criticii literare și a intervențiilor ei nu poate fi despărțită de problemele principale pe care le pune, în dezvoltarea sa, proza noastră contemporană. O imagine sintetică a realizărilor și deficiențelor criticii nu poate fi obținută prin „analizarea” în sine a diferitelor aspecte ale criticii literare. Tocmai acesta este — după părerea noastră — defectul principal al articolului „Critica literară și actualitatea”, apărut în „Gazeta literară” (12 Dec. 1961). Critica literară nu este numai un dialog între critici, așa cum reiese din articolul menționat; activitatea ei nu poate fi exprimată prin-

tr-un bilanț care se mulțumește a-i trasa profilul, a-i semnală realizările, a lua act de diversitatea și modalitățile de analiză etc. Dezbaterile criticii sînt în fond dezbaterile genului pe care ea îl analizează.

După părerea noastră, principalele caracteristici ale prozei, în perioada care s-a scurs de la primul Congres al scriitorilor, sînt următoarele (nu avem intenția de a face un bilanț, ci numai de a semnală cîteva tendințe): 1. Creșterea considerabilă a greutății specifice a prozei inspirate din lupta revoluționară a Partidului; 2. Un avînt al literaturii scrise de tineri, unde s-au remarcat talente puțin obișnuite, noi și variate modalități de creație; 3. O anumită înflorire a schiței, în general a așa zisului gen scurt, unde a început să se dezbată o problemă mai profundă. Nu se mai poate vorbi de o rămînere în urmă a genului scurt, față de celelalte specii ale prozei. 4. Principala deficiență — lacună fundamentală — continuă să fie rămînerea în urmă a epicei menite să oglindească aspectele centrale ale construirii socialismului și, în primul rînd, chipul muncitorului din industrie; absența unor tipuri reprezentative de eroi pozitivi, care să reflecte creșterea conștiinței socialiste, relațiile noi de la orașe și sat.

În determinarea acestor aspecte fundamentale ale prozei, critica a avut o contribuție meritorie, fără a se putea spune însă că și-a îndeplinit în întregime sarcinile. Mai ales în urma apariției articolului din „Scinteia”, consacrat combaterii spiritului apologetic, operele inspirate din lupta revoluționară din perioada ilegalității, a mișcării muncitorești, au fost analizate cu răspundere și conștiinciozitate, în spirit critic. (Ceea ce nu în-

seamnă că adulara neprincipială a unor creații a încetat cu totul de a se manifesta, într-o formă sau alta). Articolele de critică au jucat un rol însemnat în afirmarea noutății și originalității prozei tinerilor. În această direcție s-au scris articolele cele mai pasionate, cele mai concrete, aici dezbaterea a avut caracterul cel mai înflăcărat. Însă criticii care au descoperit originalitatea unui anumit tip de literatură sau a unui anumit stil, a unui anumit prozator, au procedat în general în chip exclusivist, nedemarcând cadrul real al fenomenului cercetat și, implicit, limitele în care se desfășurau aceste progrese ale literaturii. Ei nu s-au orientat către dezbaterea pasionată, entuziastă, „publicistică” a problemelor principale pe care le pune tematica fundamentală a literaturii realist-socialiste, problema eroului pozitiv nu a format obiectul unei preocupări centrale, constante.

O atenție considerabilă s-a acordat speciilor scurte ale prozei — astăzi, cum spuneam, în plină dezvoltare: schița, reportajul. Însă și aici discuția nu a avut un caracter de ansamblu, nu a totalizat cu exactitate progresele, nu a semnalat lacunele în raport cu orientarea de conținut a literaturii.

În sfârșit, critica are o răspundere însemnată în ceea ce privește rămânerea în urmă a prozei consacrate figurii muncitorului contemporan, neinițiind o dezbatere care să analizeze multilateral și cu atenție lucrările apărute pe această temă. Critica nu a explicat cauzele rămânerii în urmă, nu a militat destul de activ și de convingător pentru orientarea principalelor forțe scriitoricești în această direcție. Tocmai aici, în legătură cu lucrările inspirate din viața clasei muncitoare, s-a vădit nivelul nesatisfăcător, puțin combativ al criticii la obiect, insuficiența aplicare a criteriului confruntării cu viața, efortul debil în explorarea și analizarea posibilităților estetice inepuizabile ale tematicii contemporane, caracterul îngust, limitat al majorității articolelor de critică.

Există în vremea noastră o bogăție nesecată de forme prin care se exprimă esența, filozofia epocii, există o evidentă varietate de tipuri și de manifestări necunoscute capodoperelor trecutului, o nesfârșită diversitate care exprimă noul. Însuși specificul epocii contemporane.

Eroul pozitiv nu reprezintă propriu zis un singur erou ci o multitudine

de personalități. Din acest punct de vedere, nu va exista niciodată un „prototip”, un model care să epuizeze întreaga problematică, să exprime exhaustiv noile relații între oameni, noile imbolduri și aspirații care animă pe milioanele de constructori ai socialismului. Din păcate, prozatorii noștri contemporani ne propun încă puține din ipostazele acestor personalități, iar critica noastră le analizează încă și mai puțin. Nu s-ar putea spune că în judecata de valoare asupra unor opere contemporane se simte prezența continuă a acelei „sensibilități sociale” de care vorbea Lunacearski. Tocmai o asemenea „sensibilitate socială” i-ar permite criticului să stabilească — cercetînd opera literară — în ce măsură dialogul scriitorului cu viața se realizează veridic, autentic, profund. Critica nu se poate limita numai la lamentații infinite pe tema numărului redus al ipostazelor eroului pozitiv. Ea este obligată să militeze pentru înmulțirea acestor ipostaze, să exploreze posibilitățile obiective ale largirii tematicii, ale diversificării tipologiei. Ce debateri temeinice se pot oare cita în această direcție, ce contribuții de seamă s-au remarcat în critica literară?

Analizînd o carte inspirată din actualitate, critica nu are numai obligația de a evalua calitățile ei literare; ea ar trebui să fie și o chemare spre o dezbatere literară cît mai calificată și mai curajoasă a temelor majore contemporane, dezbateri care să orienteze forțele scriitoricești către direcțiile principale. Este un fapt că lucrările cu teme izvorîte din viața muncitorilor se situează sub ceea ce am putea numi „media valorică” a momentului actual al literaturii, adică sînt comparativ mai slabe decît operele inspirate din alte domenii. Acesta este cazul unor romane ca „Ora 6” de N. Țic sau „Oțelul” de C. Chiriță. Însă dincolo de valoarea lor efectivă, ele merită o analiză mai atentă, fie și numai din pricină că abordează în condiții noi, o problematică nouă, un conflict nou. (Romanele mai vechi, „La cea mai înaltă tensiune” de Nagy István, sau „Oțel și pîine” de I. Călugăru, sînt inspirate și ele din viața muncitorimii dar conflictul este legat de problemele specifice perioadei istorice respective, de cucerirea puterii, de actul naționalizării, de lupta împotriva sabotajului.) Nu propunem criticii „concesii” în legătură cu „Întilnirea” sau „Anii tineri”, însă o discu-

ție multilaterală ar folosi și altor scriitori. Căci romanele lui C. Chiriță reprezintă, totuși, ciclul cel mai înțins care s-a scris la noi din viața muncitorilor din industrie, în timp ce „Anii tineri” — cu toate deficiențele ei izbitoare — rămâne cea mai izbită dintre lucrările consacrate în ultimii ani, vieții muncitorilor din industria petroliferă. Unde este însă dezbateră largă, publicistică, exigentă, care să analizeze, prin intermediul acestor volume, problematica complexă a „temei industriale”, sau să formuleze considerații valabile, să orienteze forțe scriitoricești însemnate către cunoașterea și oglindirea acestei problematice? În „Oțelul”, evidenta neîndemănare stilistică a autorului ridică însemnate piedici, și e departe de noi intenția de a-l absolvi. E semnificativ însă că nu conflictul reprezintă latura slabă a cărții. Și acest fapt merită a fi semnalat, atunci când în multe lucrări mai realizate din punct de vedere artistic, dăm peste subiecte și conflicte cunoscute din cărți mai vechi, sau consacrate zugrăvirii unei etape anterioare. În fond, autorul încearcă aici să defrișeze un teren nou. Însă încercarea reușește doar parțial, căci, după părerea noastră, autorul nu se afirmă ca un inovator într-o temă care pretinde prin excelență inovația. Autorul reduce pînă la urmă semnificația implicațiilor pe care tot el le descoperise, mizînd din ce în ce mai mult pe aspectul senzațional, melodramatic, pe un decal anacronic, în raport cu care încearcă individualizarea personajelor. Dar inventarierea elementelor schematice, melodramatice, senzaționale și pitorești din romanele lui Chiriță — inventariere pe care, sub diferite forme, o regăsim în cronicile din „Gazeta literară” (Paul Georgeșcu), „Contemporanul” (Eugen Luca) sau în articolul lui D. Micu — este infinit mai ușoară decît dezbateră temeinică, imperios necesară, a problemelor de conținut.

Care este concluzia care se poate desprinde din experiența lui Chiriță? Necesitatea de a trage pe plan caracterologic toate consecințele impuse de ascuțimea conflictului, necesitatea de a califica *etic*, conservatorismul și rutina, cărora — în diferite ipostaze — li se găsește în „Oțelul” justificări. Șochează un anumit „rabat”, anumite circumstanțe atenuante pe care autorul în mod constant le acordă mentalității simpliste, rigidității dogmatice

unilaterale în relațiile cu oamenii; în absolutizarea unui anumit mod învechit de organizare a producției. După ce a intuit că dezvoltarea producției în uzină e determinată de rezultatele luptei pentru introducerea tehnicii celei mai avansate, după ce a sesizat un lucru esențial, anume că această luptă nu-i deloc ușoară, că ea presupune învingerea a numeroase prejudecăți adînc înrădăcinate în multe conștiințe, Chiriță estompează în cele din urmă conflictul, complică problemele sufletești, identificînd mentalitatea învechită, rămînerea în urmă cu „dragostea greșit înțeleasă” față de „Oțel”. Dar dacă sub comoditatea de gîndire nu se ascunde o ipocrizie, o anumită fătărnicie și nu numai autoiluzionare (ca la Voicu) — iată o problemă fundamentală pe care critica nu a discutat-o și care are o mare importanță în lupta împotriva vechiului, împotriva mentalității înapoiate.

Lucruri asemănătoare despre caracterul limitat al analizei se pot spune și despre cronicile consacrate romanului „Anii tineri” de Nicolae Țic, lucrare mai reușită decît „Oțelul”. Nu vrem să reedităm o discuție care s-a pierdut în amănunte, dar este de remarcat că analiza romanului ar fi putut suscita observații de ordin mai general, o discuție care să fi folosit tuturor prozatorilor. Sîntem de părere că într-un roman, care tratează o temă importantă: aspectele pozitive — atîtea cîte sînt — merită a fi semnalate și cercetate mai amănunțit. E greu de a adera la acele păreri care susțin că „Anii tineri” „lasă sentimentul unei construcții arbitrar” (Ov. S. Crohmălniceanu), sau că principalul conflict are un caracter *neconcludent* (aici nuanțele au însemnătate deosebită). Părerea noastră este că tendința laudabilă a criticii de a feri dezbateră romanelor cu teme fundamentale de concesi neprincipiale, tendința de a nu inventa valori acolo unde nu sînt, de a pretinde motivări substanțiale și explicații convingătoare, a dus la unii critici, în cazul acestui roman, la o atitudine excesiv de „raționalistă”, de rigidă. La alți critici, tendința către o speculație excesivă (adeseori apologetică) a dus la justificarea tuturor contradicțiilor cărții — inclusiv a celor născocite — prin argumentul că ele reflectă contradicțiile vieții.

De fapt, „Anii tineri” reprezintă un caz tipic pentru acele cărți care pro-

duc mare bătaie de cap criticilor, dat fiindcă logica personajelor este complicată și contradictorie. Logica artistică trebuie să reflecte în acest caz logica dezvoltării contradictorii a proceselor vieții. Unele din contradicțiile personajelor din „Anii tineri“ nu se motivează pe deplin, lasă să se vadă că autorul le-a modificat superficial pe parcurs, altele izvorăsc dintr-un principiu artificial al compensației (un minus „anulat“ de un plus). Dar multe din contradicțiile personajelor sînt reale, ele reflectă dialectica vieții. Tocmai aici trebuia să intervină critica literară, care era chemată să vadă în ce măsură personajele oglindesc o realitate, să stabilească exact ce anume reprezintă ele, să le urmărească traiectoria reală și, în această lumină, să analizeze unitatea lor caracterologică, depistînd pseudo-contradicțiile.

„Salturile“ în psihologia oscilantă a lui Oniga, inegalitățile lui de comportare, care îl determină pe un critic să vorbească de „doi oameni într-un om“, ar fi trebuit analizate mai profund, în lumina categoriei pe care o reprezintă personajul, într-o confruntare mai directă și, în același timp, mai stringentă cu viața. E vorba de categoria tinerilor de la țară, cărora revoluția le-a oferit prilejul să se afirme cu rapiditate, care vin în uzină cu un anumit bagaj de deprinderi și nu reușesc să se descurce prea strălucit în relațiile noi din mediul muncitoresc. Părerea noastră este că aici rezidă explicația de bază a fluctuațiilor și frământărilor lui Oniga. Remarcăm în același timp că autorul forțează uneori lucrurile, se complăce în tendința de a acumula cu orice preț „contradicții“. Și în privința lui Dima, simpatia lui Țic pentru „contradicțiile neexplicate“ îi joacă un renghiu, de data aceasta mai grav decît la Oniga, dar și aici tendința criticilor de a confrunta între ele, diferite detalii ale cărții nu ne poate oferi explicația adevărată. Problema este dacă o anumită tendință a directorului de a trata „global“ și indiferent oamenii, se explică — așa cum dorește să demonstreze autorul — prin rutina unei activități încordate; sau dacă nu dezvăluie ceva mai mult, și anume existența unor trăsături de individualism mic-burghez, o alunecare către o mentalitate și către practici necompatibile cu funcția și rolul său în schelă. (În cazul cînd ultima ipostază ar fi fost

respectată, și conflictul cărții ar fi căpătat o rezolvare mai veridică).

O asemenea problemă, care interesează într-adevăr etica și caracterologia, nu ar fi putut fi punctul de plecare al unei discuții mai aprofundate și mai fertile asupra virtuților și servituților unui director de instituție, asupra calităților care se cer unui conducător de întreprindere și asupra tipului de director ca atare?

Romanul lui Țic pune însă și o altă problemă de interes general, care ar trebui să atragă atenția criticii, ea fiind deosebit de însemnată pentru înțelegerea eroului pozitiv. „Anii tineri“ dezvăluie cu ascuțime — poate tocmai fiindcă nu este un roman nereușit — lipsa unui erou înaintat *atractiv*, în stare într-adevăr să trezească simpatia și entuziasmul cititorului, un erou a cărui pildă să fie ispitit a o urma. Oniga, Dima, personaje centrale, sînt interesante, dar — la drept vorbind — nu trezesc un deosebit sentiment de simpatie, nu încintă, nu cuceresc. Există o anumită „uscăciune“, un anumit caracter „moroșănos“ la personajele lui Țic, pe care „înseninarea“ de care vorbesc cronicarii nu reușește să le alunge. Fenomenul are de fapt o mai mare răspîndire, este frecvent mai ales în lucrările scriitorilor tineri. El poate fi explicat, în parte, prin oroarea de calofilie, dar ne este teamă că, lăsat să se dezvolte, poate duce la un schematism cu semn contrar. Desigur, mulți din oamenii care se apropie acum pentru întîia oară de cultură, pe care revoluția i-a trezit și i-a ridicat la o viață mai bună și care în trecut fuseseră striviți de relațiile de exploatare, nu au avut timp să-și cizeleze comportarea, nu cunosc „arta de a trăi bine“, și — cu fața brăzdată de amărăciunea trecutului — învață „arta de a rîde“ (pentru a folosi expresia lui S. Damian). Oamenii aceștia reprezintă un univers plin de resurse, un „fond de aur“, și-n același timp o lume care abia a ieșit din „subteran“; și faptul că scriitorii noștri le dezvăluie orizontul sufletesc, originalitatea psihologică, este un lucru care merită a fi subliniat. În literatura noastră apar mulți oameni care învață să trăiască. Dar virtutea se transformă în contrariul ei cînd „uscăciunea“ devine o manieră și caracterul ursuz se conjugă cu monotonia. Privită în ansamblul prozei, abundența caracterelor obscure, a firilor închise, denotă, prin lacunele pe care

le presupune, o sărăcie tipologică, un anumit deficit în cunoașterea unor sectoare ale vieții. Nu pledăm pentru jovialitatea exterioară, puțin cam factice, pe care o etalează unii eroi ai lui Chiriță, nici pentru sensualitatea ostentativă cu care Radu Tudoran își „pozitivează” personajele („Dunărea revărsată” excelează printr-o falsă atractivitate, personajele „pozitive” sînt mai de grabă excitante decît atractive. Noi însă milităm aici pentru un farmec care vine din iradierea calităților morale și nu exclusiv din însușirile fizice). Însă ne amintim că, de pildă, nici personajele lui Sadoveanu nu vorbesc mult, sînt firi răsucite în sine, și, totuși, le-ai căuta prezența, ai vrea să-i ai tovarăși de drum. Și nu e vorba numai de asta. În romanul lui Țic se pune și problema însușirilor caracteristice unor conducători de colective. Or, e limpede că aici e nevoie de acele însușiri morale proprii a influența colectivul, a-l însufleți.

Muncitorii sînt oameni plini de viață, optimiști, prezența în mijlocul lor este reconfortantă. În romanul lui Țic (ca și în „Oțelul”) există o încredare nefirească, un cult al culorilor întunecate, pe care critica le-a transformat în virtute, omologîndu-le în chip invariabil ca descoperiri. Relațiile cu cei din jur sînt complicate, aproape tenebroase, denotă necontenite ciocniri (și nu din acelea care suportă greutatea unui conflict). Există în literatură o modă a atitudinilor sumbre, a unor frămîntări obscure, a „icnirilor” morale. Unde este atmosfera stenică, stimulatorie, proprie marilor colective, unde sînt oamenii a căror prezență să facă munca mai plăcută, dificultățile mai ușoare? Unde sînt eroii și operele care să-i reprezinte?

Am dat cîteva exemple de probleme nediscutate în legătură cu cîteva romane inspirate din sectoarele de viață unde ar trebui să se facă în special simțite preocupările criticii literare. Și totuși, asemenea romane rămîn încă obiectul unor analize limitate, al unor aprecieri care nu țin seama întotdeauna de condițiile în care se făuresc aceste lucrări. Fiindcă altfel, nu ne putem, totuși, explica

¹⁾ Astfel de eroi, nu lipsesc, desigur, cu totul: să ne gîndim numai la „Bărăgan”. Nu e vorba însă de a-l imita pe Galan. E semnificativ, de asemenea, că Moromete sau Anton Mojan sînt în fond oameni plini de viață, eroi „atractivi”.

de ce în „Contemporanul”, romanul lui Tudor Teodorescu-Branîște, „Primăvara apele vin mari” este mai bine primit decît „Oțelul” lui C. Chiriță, de ce în cronică din „Viața romînească”, care manifestă deobicei exigență în păstrarea unui criteriu constant în judecata de valoare, „Dunărea revărsată” de Radu Tudoran a înrunit mai multe sufragii decît „Anii tineri” de Nicolae Țic, de ce în „Luceafărul”, „Oțelul” s-a bucurat de comentarii pozitive, în timp ce cartea lui Țic a fost, practic, desființată; de ce în „Gazeta literară”, cîrțile care ar putea forma obiectul unor dezbateri pozitive, ca „Dintre sute de catarge” de Haralamb Zincă și „Comoara cea mare” de Remus Luca, au fost aproape trecute cu vederea, în timp ce nuvelele Luciei Demetrius, bunăoară, au înrunit comentarii grațioase, amabile? (Construirea artificioasă a eroilor pozitivi și înclinația idilică, evidente în acest volum, n-au primit riposta cuvenită. Critica ar fi trebuit să se pronunțe asupra ascetismului, împins pînă la schivnicie al comuniștilor din „Moartea fericitului”, ca și asupra eroinei, comunistă, de asemenea, din „Cînd au crescut apele”, care vedește un fel de altruism de nuanță religioasă).

Se simte încă necesitatea unor intervenții substanțiale, în spirit combativ, prin care criticii să abordeze problemele de conținut social-politic al orientării literaturii noastre pe drumul realismului socialist. Analiza literară este astăzi, desigur, mai la obiect, mai nuanțată, articolele sînt scrise uneori mai publicistic, însă critica continuă să meargă pe „urmele” sau „în urma literaturii”, respectînd traseul literar și ferindu-se de misiunile de recunoaștere în explorarea actualității.

În ultimii ani, în legătură cu problemele prozei, au apărut cîteva volume de critică, în care se generalizează experiența literaturii noastre contemporane. În ceea ce privește „Romanul romînesc contemporan” și „Prozatori romîni contemporani”, aceste cărți reflectă în chip diferit progresele și deficiențele tipice ale criticii literare. Bogăția și exactitatea informației, acuitatea observațiilor, obiectivitatea judecății de valoare în „Romanul romînesc contemporan” nu ne pot face, totuși, să trecem cu vederea lipsa spiritului sintetic, efortul insuficient de „totalizare”, absența raportării cîrților analizate la viața actuală, la construcția socialistă. În

cartea lui Vitner se încearcă în mod direct umplerea unor asemenea lacune. Criticul discută personajele cu ample referiri la realitatea care le-a generat, continuă buna tradiție a criticii științifice. Volumul rămâne, totuși, o înșirare de monografii cu privire la opera diferiților prozatori, nu „prinde” fenomenul literar în ansamblul lui, nu atacă decât fragmentar problemele fundamentale ale dezvoltării prozei. Cartea lui Mihai Novicov se concentrează pe o problemă capitală a prozei: chipul eroului pozitiv. Trebuie recunoscut că, deși și aici ne găsim într-o anumită măsură în fața unor analize puse cap la cap, criticul experimentează, emite ipoteze, efectuează câteva tentative viguroase de detectare a fenomenului literar în devenire. Însă, așa cum s-a remarcat, cercetarea nu este întotdeauna riguroasă. Lipsește unitatea strîngentă a caracterului științific și publicistic, aspectul artistic fiind adesea neglijat. Există astăzi în proză un material considerabil, care poate fi cu succes generalizat, există un nivel al realizărilor, există o „medie literară” care reprezintă o platformă solidă pentru o analiză multilaterală, publicistică, sociologică și agitatorică de tipul celei practicate de Belinski, acum o sută de ani. Există astăzi o serie de opere care ușurează formularea unor severe exigențe ideologice și estetice. Dar există în același timp goluri serioase, care obligă critica nu numai la o muncă de inventariere, ci și la una de laborator, de experimentare, care implică o permanentă alegere și confruntare, operații aproape inexistente în critica noastră literară.

2. CRITICA ȘI TEMATICA LUPTEI REVOLUȚIONARE

Literatura care oglindește lupta partidului în ilegalitate, insurecția armată, lupta maselor populare împotriva războiului antisovietic a devenit un capitol fundamental de istorie literară. Operele care au apărut în cursul ultimilor cinci ani constituie progresul cel mai sensibil în ansamblul prozei noastre. Trei generații de scriitori s-au înfălițat în jurul acestei teme cruciale, iar operele apărute — „Rădăcinile sînt amare”, „Pe mucle de cuțit”, „Șoseaua Nordului”, „Bariera”, „În portul de pescari”, „Iesirea din apocalips”, „Poveste de dragoste” — reprezintă, în ciuda deficiențelor,

jaloane însemnate care marchează, am putea spune, „dialectica” acestei tematici, în sensul că ele vădesc creșterea conștiinței ideologice, progrese în conturarea figurii unui erou reprezentativ, a unui personaj pozitiv. Desigur, proza cu o tematică închinată luptei împotriva fascismului și războiului antisovietic relevă, în proporții diferite, câteva deficiențe însemnate, dintre care prima și cea mai gravă ni se pare a fi aceea de a nu reflecta rolul preponderent, greutatea specifică pe care au avut-o în lupta partidului, în activitatea sa, puternicele colective de comuniști deținuți politici în închisorile burghezo-moșierești — și care în condițiile grele ale ilegalității au asigurat, împotriva atîtor primejdii, cu atîtea jertfe, linia partidului. Nu se poate trece cu vederea de asemenea absența unor opere consacrate luptelor de la Grivița, — cele mai mari lupte de clasă ale proletariatului din țara noastră, — precum și a atîtor altor subiecte minunate cîte prezintă istoria de lupte și de biruințe a Partidului nostru. Cu toate aceste lacune, cărțile menționate subliniază, într-o măsură mai mare sau mai mică, un aspect fundamental al luptei împotriva aparatului de stat burghezo-moșieresc, împotriva fascismului și războiului, și anume devotamentul și abnegația comuniștilor angajați în bătălie. Critica literară a analizat în spirit critic această literatură și a reușit să contureze fizionomia reală și valoarea fiecărei lucrări, mai ales datorită revirimentului pe care l-a adus articolul consacrat combaterii spiritului apologetic în critica literară, apărut în „Știința”, în vara anului 1959.

Înainte de apariția articolului din „Știința”, care a coincis în timp cu editarea masivă a literaturii pe această temă (prilejuită de împlinirea, în 1959, a 15 ani de la eliberarea României de sub jugul fascist), se publicaseră în presă câteva articole necritice, superficiale (în „Tribuna”, în „Contemporanul”, în „Gazeta literară”) care treceau cu vederea problemele specifice acestei tematici, lansîndu-se într-o elogiare fără rezerve a unor cărți cum sînt: „Rădăcinile sînt amare” de Zaharia Stancu, „Pe mucle de cuțit” de Mihai Beniuc, „Șoseaua Nordului” de Eugen Barbu. Originea acestui spirit apologetic constă în primul rînd în absolutizarea *criteriului tematic*. Critica nu era interesată atît în explorarea, în întindere și adîncime, a realității noi care apărea în operele lite-

rare, nu analiza în ce măsură universul moral al eroilor acestor cărți era al unor oameni de o structură deosebită, ci era mai ales atrasă în aprecierile ei de filmul acțiunilor („Soseaua Nordului“), de vastitatea tablourilor („Rădăcinile sînt amare“)¹, de caracterul autentic al ambianței („Pe muche de cuțit“). Evident, acestea sînt însușiri reale ale volumelor menționate și eforturile merituose ale scriitorilor care abordau o temă atît de dificilă au fost apreciate la modul cuvenit. Atît în creația lui Mihai Beniuc, cît și în a lui Zaharia Stancu sau Eugen Barbu, volumele apărute reprezentau un element nou: Mihai Beniuc intrînd pentru întîia oară în proza de mare întindere, reinterpretînd un material de viață pe care l-a trăit direct; Zaharia Stancu urmărind o vastă sistematizare a unor evenimente, al căror martor ocular a fost între cele două războaie; iar Eugen Barbu înaintînd considerabil într-o zonă fundamentală de viață, a clasei muncitoare, după ce, în „Groapa“, se făcuse cîntărețul lumpenproletariatului iar în „Oaie și ai săi“ dovedise a cunoaște bine lumea muncitoare de astăzi. Aspecte care vădesc spiritul de solidaritate, tenacitatea, forța clasei muncitoare sînt într-o anumită măsură prezente în aceste cărți, nu însă și tipurile specifice de luptători revoluționari, chipurile reprezentative ale mediului muncitoresc. Articolul din „Șcînteia“ a ajutat criticilor să se îndrepte în special către analizarea modului în care se oglindește în aceste romane chipul comunistului, probleme de bază ale luptei ilegale. Astfel, cronicile literare cu privire la „Soseaua Nordului“ semnate de Ov. S. Crohmălniceanu și Paul Georgescu au semnalat faptul că, în ansamblul său, romanul lui Eugen Barbu nu reflectă exact gîndirea, ideologia și etica revoluționară, orizontul politic al luptătorilor antifasciști, nu oglindește clar și complet evenimentele politice grave pe fundalul cărora se desfășoară acțiunea — deși unele aprecieri care s-au făcut mai tîrziu cu privire la „psihologia sumară“ sau cu privire la așa zisul „univers închis“ al cărții (Ion Vitner) sînt exagerate. Nici în „Pe muche de cuțit“ nu se poate vorbi de un „univers închis“. În schimb, cronicile literare din

¹) E vorba printre altele, și de aprecierile cuprinse într-un articol de bilanț al anului 1959 în proză, scris de H. Bratu.

„Șcînteia“ și „Gazeta literară“ semnalau faptul că volumul lui Beniuc nu reflectă exact condițiile muncii de partid, ale luptei ilegale.

Această observație își sporește astăzi și mai mult semnificația, în lumina Dărij de seamă a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej de la Plenara din Decembrie 1961 a P.M.R. Mai puțin concret a rămas efortul critic în legătură cu romanul lui Zaharia Stancu „Rădăcinile sînt amare“. Chiar după articolul citat din „Șcînteia“, romanul nu s-a bucurat de o analiză temeinică, de pildă în articolele apărute, în paginile „Tribunei“ sau ale „Vieții romînești“. Licu Oros, eroul principal din „Rădăcinile sînt amare“ posedă, e drept, cîteva din trăsăturile eroului comunist înaintat. Însă modalitatea de creație pe care o utilizează autorul — pamfletul amar, invectiva violentă, însăilarea memorialistică impregnată de lirism — modalitate care se dovedește adecuată în evocarea tinereții lui Darie, în demascarea oligarhiei burgheze, etc. — nu capătă densitatea corespunzătoare, densitatea faptelor, atunci cînd este vorba de construirea unui erou comunist cu un bogat univers lăuntric, densitatea pe care o poate da aici numai cunoașterea profundă a condițiilor concrete ale luptei ilegale, unită cu un efort de obiectivare și de finisare artistică (chiar în cadrul lirismului). Cronică literară din „Viața romînească“, scrisă de Ov. S. Crohmălniceanu, a revizuit aprecierile apologetice, deplasînd discuția de pe terenul compoziției pe terenul viziunii artistice, în timp ce alte articole continuau să repropozeze autorului anumite elemente formulate, „discontinuitatea epică a planurilor cărții“, „structura unei eterogene“ (N. Tertulian), cu alte cuvinte, repropunînd în general romanul elemente care nu sînt în mod necesar carențe ci — în anumite condiții — chiar o calitate. În general, se poate spune însă că dezbateră în jurul acestor trei opere consacrate luptei partidului în ilegalitate a dus la un reviriment al spiritului critic, la o deplasare a analizei către o problemă de conținut (universul moral al eroului pozitiv), fără însă să depășească un anumit caracter descriptiv, fără să atace din plin problema eroului pozitiv în literatura inspirată din această tematică.

Un pas înainte în analiza problemelor legate de chipul comunistului în ilegalitate l-a constituit dezbateră

asupra romanului „Bariera”, cu toate că aici luările de atitudine nu au fost întotdeauna concludente. Prin nea Vițu, Teodor Mazilu a propus un nou tip de erou, care descinde direct din lumea caracteristică operelor lui Marin Preda, avînd însă unele trăsături originale de neîgăduit. Ceea ce a impresionat pe o parte din critica care au luat cu aîta tărie apărarea pasionată a romanului (printre care și subsemnatul), a fost, de fapt, puterea de atracție pe care o are modul specific în care se exprimă „intelectualitatea” acestui muncitor. Tocmai de aceea critica a vorbit în legătură cu Vițu de „reflexivitate”, „autoironie” („Viața Romînească”), „spirit cugetător” („Gazeta Literară”, etc.) Subliniind cîteva aspecte inedite, originale ale acestui personaj, criticii au inițiat de fapt o polemică împotriva retorismului și a calofiliei. În ciocnirile pe care nea Vițu le are cu o filozofie îngustă de tip mahalagesc, în puritatea nealterată a personajului lui Mazilu, în seninătatea păstrată în ciuda vicisitudinilor, unii critici au văzut o garanție a autenticului, imaginea unei modalități și cugetări intransigente și neostentative. Nu vrem să insistăm asupra lungilor analize care s-au făcut în jurul acestui personaj. Recunoscînd originalitatea indiscutabilă a tipului de literatură promovat de Teodor Mazilu, ni se pare exclusivist modul în care s-a făcut dezbateră în jurul „Barierii” (articolele entuziaste provocînd — de regulă — apariția unor articole de răspuns, care în focul polemicii recunoșteau doar formal anumite calități romanului). Entuziasmul ducea astfel — prin ricoșeu — la o negare a noutății pe care o reprezenta tipul de literatură preconizat de Mazilu. E adevărat că o asemenea literatură a produs nu puține lucrări vulnerabile, datorite, unele, aceluiași autor. (Vezi „Sedintă de analiză”, comentată de Al. Oprea în paginile „Vieții Romînești”). În legătură cu proza lui Mazilu s-a manifestat un fenomen tipic, frecvent în discuțiile din critica noastră literară. Criticul, fericit că a descoperit maniera specifică de creație a unui scriitor, alunecă în justificarea acestei maniere dincolo și alături de opera literară propriu zisă, provocînd inevitabil o reacție disproporționată. O anumită „intransigență teoretică”, specifică personajelor lui Mazilu, condamnarea rigidă, aspră și definitivă a unor comportări și atitudini care vădesc încă o speranță de îndreptare,

a fost luată de o parte a criticii ca un model de atitudine morală, ca un model superior de reliefare a personajului pozitiv, cînd, de fapt, o asemenea intransigență merge uneori împotriva dialecticii reale a sentimentelor. „Sedintă de analiză” este o schiță care reprezintă în fond apologia unei asemenea false intransigențe, în care un bărbat este condamnat fără drept de apel, pe baza unei revelații instantanee, și în care autorul, fără să vrea, alunecă dintr-un schematism polemic, propriu concepției sale de creație, într-un schematism artistic, într-un schematism al sentimentelor. Personajele sale adoptă o rigiditate nefirească în atitudinea morală cotidiană, în relațiile cu cei apropiați. Folosind acest element vulnerabil în creația lui Mazilu, criticii care îi neagă originalitatea lasă impresia că și ceea ce este realizat în opera acestui talentat prozator poartă pecetea unilateralității. Un anumit patos pe care îl respiră personajele din „Bariera”, o aspirație nestăvilită către frumusețe și puritate morală, care apare uneori chiar în schițele satirice ale lui Mazilu, unde el devine un pamfletar amar și sarcastic, se izbesc de opacitatea unor critici care refuză pur și simplu să vadă dincolo de litera cărții și se încăpăținează cu înverșunare să nu desprindă această idee artistică — fundamentală pentru creația lui Mazilu — organică întregii sale opere literare. Tocmai de aceea discuția în jurul „Barierii” a deviat către o dispută neconcludentă în legătură cu „modalitățile de creație” (adică eroii pot fi sau nu schematici etc.), dispută în cursul căreia se contesta reciproc valabilitatea diferitelor modalități. (De acest spirit este impregnată polemica Damian-Oprea). Discuția despre „Bariera” comportă însă de fapt două aspecte care nu trebuie amestecate.

Primul aspect se referă la modalitatea de creație a lui Teodor Mazilu (și la originalitatea tipologică a lui nea Vițu). În această privință avem impresia că s-a cheltuit și se cheltuiește inutil energie, căci această modalitate de creație s-a impus, fie că e văzută (așa cum face Ion Vițner) ca o expresie a unei „școli aparte Marin Preda”, fie că reprezintă manifestarea unui talent original, fie că o acceptăm printr-o mereu reînviată polemică a cărei violență negatoare îi confirmă în fond valabilitatea.

Al doilea aspect al dezbaterii privește însă o problemă de interes ge-

neral: în ce măsură nea Vițu este reprezentativ pentru tipul comunistului în ilegalitate, în ce măsură apare el ca un personaj central, caracteristic în seria de tipuri posibile pe care le oferă realitatea istorică? Cu alte cuvinte, dacă maniera „Vițu” reflectă condițiile concrete ale luptei ilegale, dacă „punctul de vedere moralist” reflectă întru totul ambianța reală, spiritul în care se abordau în acei ani problemele? Altfel spus, al doilea aspect al dezbaterii implică întrebarea dacă nea Vițu este un personaj pe de-a întregul tipic pentru tematica luptei revoluționare a Partidului?

Ni se pare că, în această privință, partizanii exclusiviști ai romanului „Bariera” nu au câștig de cauză și apărarea modalității de creație preconizată de Mazilu printr-un argument de această natură, nu poate duce decît la grave confuzii. De ce spunem că nea Vițu nu este „reprezentativ” pentru chipul eroului comunist din ilegalitate?

Pomim de la ideea că diversele personaje din „Bariera” reprezintă imaginea multiplicată a unuia și aceluiași tip etic, și că ni se propune un mic manual de morală practică, o mică monografie despre „arta de a trăi” și de a respinge prejudecățile și convențiunile lumii burgheze, un comentariu asupra filistinismului și fățărniciei, o satiră, în fine, a moravurilor mic burgheze, cu o viziune originală despre cîinste și minciună, despre demnitatea omului simplu și slugărnicia artistului estet. Însă un mic roman polemic, în stil voltaireian, cu personaje imaginare sau posibile, nu este tot una cu un tablou al luptei ilegale. Recunoscînd meritul lui Mazilu în realizarea tabloului mahalalei muncitorești, se pune întrebarea dacă acest portret colectiv reprezintă de fapt clasa muncitoare? În polemica sa cu imaginea clasică a mahalalei, cu teza că sărăcia îi înrăește pe toți, Mazilu e preocupat în primul rînd de o problemă esențială pentru literatura sa, însă cu limite distincte: anume că periferia muncitorească a fost întotdeauna populată de oameni care-și apărau cîinstea în condițiile cele mai dificile, cu toate că abia aveau din ce trăi, cu toate că era război și trebuiau să lupte împotriva mizeriei și foamei. La un moment dat însă, se crează la lectura „Barierii”, impresia că latura materială a vieții este opusă laturii spirituale și că forța acestor oameni constă în faptul că reușesc să-și depășească constant preocupările materiale și să

trăiască o euforie a ideilor. Acesta este „secretul” modalității preconizate de Mazilu; de aici candoarea, reflexivitatea, spiritualitatea eroilor săi, de aici însă și limitele ei incontestabile. Avem aici antipodul concepției care a stat ani de-a rîndul la baza unor lucrări cu teme inspirate din viața muncitorilor dintre cele două războaie mondiale, concepție care consta în tendința de a reduce aspirațiile și idealurile luptei proletariatului la revendicări pur economice, imediate. Dar o reacție împotriva economismului, împotriva ideologiei „pîntecului plin” care vulgarizează aspirațiile muncitorești, nu poate umple lacunele reale din seria tipurilor de muncitori prezentați în literatură.

Această problemă fundamentală a fost omisă de fapt în dezbaterile pe marginea romanului. Ni se pare că discuția în jurul personajului pozitiv al literaturii inspirate de lupta revoluționară poate fi ridicată la o nouă treaptă, prin includerea celui mai nou venit din eroii literaturii noastre, anume Vidrăsan din „Poveste de dragoste” de Remus Luca, care oferă, incontestabil, sugestii în privința unei concluzii cu privire la „Bariera”. Fără a anticipa asupra unei discuții mai largi, care va avea loc, fără îndoială, în jurul acestui roman, avem impresia că eroul lui Remus Luca umple cu succes multe din lacunele pe care le menționam mai sus. Aici se văd de fapt avantajele, învățămintele pe care un scriitor le poate trage dintr-o îndelungată dezbateră, fiindcă, iarăși fără îndoială, modul în care Remus Luca și-a alcătuit eroul nu poate fi considerat străin de reflexiile făcute de autor pe marginea discuțiilor iscate de „Șoseaua Nordului” și de „Bariera”. În acest sens, Vidrăsan, personaj cu adevărat reprezentativ, poate cel mai reprezentativ al literaturii inspirate din lupta ilegală a partidului, este și o replică la nea Vițu. Ceea ce nemulțumește în „Bariera” (un lucru peste care au trecut cu ușurință S. Damian și Paul Georgescu în articolele din „Gazeta literară”) este tocmai contradicția între popularitatea ostentativă pe care o are nea Vițu în mahalaua muncitorească și condițiile grele, aspre ale muncii ilegale, care cer devoțiune, conspirativitate, discreție absolută, mergînd pînă la un soi de „moarte civilă”, tot aștea cerințe pe care reflexivitatea puțin cam locvace a personajelor din „Bariera” nu le îndeplinesc. „Poveste de dragoste” este în fond istoria și biografia

a ceea ce a constituit viața a zeci și zeci de comuniști organizatori de greve și inițiatori de acțiuni ilegale, luptători care se afundau aparent într-o „lume a tăcerii“, de unde conduceau lupta clasei muncitoare împotriva exploatării, împotriva orinduirii burghezo-moșierești. Vidrăsan este unul din acei arhitecți ai puzderiei de acțiuni locale constituind, luate laolaltă, o plasă — uriașă plasă — în care s-au încurcat definitiv măsurile represive ale aparatului de stat burghezo-moșieresc, planurile de menținere și întetiere a exploatării. În persoana lui Vidrăsan regăsim pe unul din acei activiști care și-au sacrificat viața de familie în slujba partidului, în slujba clasei muncitoare. Din acest punct de vedere, aparenta „asceză“ a lui Vidrăsan este mai puțin reflexivă, mai puțin intelectualizantă, însă conformă adevărului istoric, impusă de împrejurări; o simțim ca o realitate palpabilă care a guvernat destinele a zeci de revoluționari de profesie. Destinul lui Vidrăsan reprezintă de fapt condiția de viață a militantului comunist în condițiile concrete de ilegalitate. Din acest punct de vedere, fundamental în problema care ne interesează, confruntarea cu nea Vițu este în mod hotărît în favoarea lui Vidrăsan. În timp ce locuința lui nea Vițu reprezintă un centru de atracție pentru muncitorii din mahala, Vidrăsan este aproape un anonim, conducând greve și fiind răspunzător de soarta a sute de oameni, cărora le era aproape complet necunoscut. Acest spirit de sacrificiu este strălucit exprimat în „Poveste de dragoste“, carte cu titlu paradoxal, căci e vorba de o dragoste căreia i-au fost dăruite puține ceasuri de liniște dar care e continuată într-o altă dragoste, dragostea față de popor, față de partid. Ceva din cartea lui Remus Luca amintește de „Soarta unui om“ a lui Șolohov: aceeași discretă nostalgie, aceeași ușoară undă de regret față de un destin aspru, dar care „nu putea fi altfel“. Nici Vidrăsan, nici nea Vițu nu trăiesc într-un univers închis, cum apare Mareș de pildă, în „Șoseaua Nordului“. În ciuda aparențelor, Vidrăsan nu este un izolat — după cum izolat nu este nici nea Vițu — însă evenimentele concrete de care este legat prin mii de fire eroul lui Remus Luca sînt mult mai semnificative decît în cartea lui Mazilu. Remus Luca reușește să scoată la iveală și alte aspecte fundamentale ale activi-

tății ilegale, cărora modalitatea specifică a lui Mazilu — cu o narațiune centrată pe un personaj multiplicat într-un portret colectiv — nu le permite să se desfășoare cu toată amploarea.

„Poveste de dragoste“ învătă în același timp și din discuția care a avut loc în jurul „Șoselei Nordului“, urmărind eroii în munca zilnică printre oamenii fabricii, depășind zona strictă a acțiunii prin continua prezentă a evenimentelor politice grave, pe fundalul cărora ea se desfășoară. Autenticitatea gândirii și sensibilității revoluționare, sublinierea orizontului politic completează descripția stărilor de tensiune sufletească. „Poveste de dragoste“ pune punct de fapt unei polemici pe care o restabilește în proporțiile ei firești¹⁾, Remus Luca încorporîndu-și părerile exprimate în mai multe rînduri, în personaje artistice viabile.

Cum rămîne însă cu judecata de valoare asupra cărții lui Mazilu? „Bariera“ rămîne un bun model al literaturii care are oroare de sentimentalism, iar Vițu este un erou specific care se desparte rîzînd de convențiile împovărătoare burgheze (originalitatea sa rămîne nealterată pe această linie); dar el nu apare ca exponentul caracteristic al clasei muncitoare, așa cum s-a afirmat direct într-o serie de articole. Romanul lui Mazilu rămîne un tablou interesant și pitoresc al mahalalei, nu însă al luptei revoluționare ilegale, care constituie de fapt un aspect secundar în alcătuirea cărții²⁾.

1) *Din punctul de vedere al construcției, romanul lui Remus Luca conține, pe lângă cîteva soluții ingenioase, (încercările monologului lui Vidrăsan cu comentariul autorului care, de fapt, nu reprezintă o intervenție lirică, ci un tip de narațiune obiectivă etc.), și o violentă răsucire în final, o expediție în viteză a episoadelor care încheie povestirea. E de observat de asemenea că plasiind acțiunea în anii de criză 1929—1930, Remus Luca nu a acordat suficientă atenție luptelor fracționiste care — așa cum a reieșit din documentele Plenarei din Decembrie 1961, a C.C. al P.M.R. — în această perioadă ating punctul culminant. Ceea ce discutăm însă în paginile de față este concepția asupra eroului pozitiv și nu aspecte particulare ale luerării.

2) În ceea ce privește cele cîteva acțiuni concrete ale luptei ilegale revoluționare, care au loc în cartea lui Mazilu, ele sînt reprezentate într-o factură destul de ieftină, în stilul romanelor de aventuri cu desfășurări artificial-spectaculoase (urmărirea de automobile care trece vijelios pe lângă cordoane militare, explozii senzaționale bazate pe „suspense“) autorul simplificînd peste măsură dificultățile, ignorînd regulile luptei ilegale, zugrăvind de asemenea în culori hieratice, de o falsă solemnitate ultima noapte a unui condamnat la moarte.

În relul acesta căpătăm o privire de ansamblu asupra a ceea ce am numit la început dialectica dezvoltării unei teme, singura „cheie potrivită” care rezolvă una din dezbaterile principale ale criticii noastre. Pe fundalul unei asemenea dialectici, apare chipul luptătorului comunist din ilegalitate, înruchipat într-o diversitate de tipuri mai mult sau mai puțin izbutite și reprezentative.

Lucrările Plenarei C.C. al P.M.R. din decembrie 1961, oferă perspective largi pentru îmbogățirea tematicii inspirată din lupta revoluționară a clasei muncitoare. Plenara a arătat în ce luptă acerbă, de pe poziții principiale, s-a format nucleul de bază al partidului, linia lui politică justă, cadrele de partid. Rezultatele acestei lupte le poate constata orice om al muncii. Întreaga istorie a partidului se caracterizează prin lupta permanentă, politico-ideologică, împotriva deviatorilor de dreapta și a sectaristilor de stînga. Combaterea elementelor fracționiste, sectare, este o parte a luptei pentru călirea marxist-leninistă a partidului care, curățindu-și rîndurile de elementele oportuniste, trădătoare, a devenit apt să organizeze și să conducă lupta clasei muncitoare și a maselor populare, să se situeze permanent în avangarda oamenilor muncii. Datorită luptei ferme pe care a dus-o în decursul întregii sale istorii împotriva oricărui încercări de subminare a unității sale, partidul s-a întărit necontenit, a reușit să organizeze marile lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din 1933, acțiunile de masă pentru crearea unui larg front antifascist, să înfăptuiască insurrecția armată de la 23 August și să asigure victoria clasei muncitoare în revoluția socialistă din țara noastră, construirea cu succes a socialismului.

În Darea de seamă, tov. Gheorghiu-Dej a citat o serie de fapte elocvente care dezvăluie dramatismul ascuțit al luptei revoluționare ilegale, complexitatea ei. În mijlocul celor mai grele așteptări, în focul luptei împotriva aparatului polițienesc burghezo-mosieresc s-au călît cadrele revoluționare. Numeroase fapte citate la Plenară au dezvăluit dimensiunea psihologică a comunistului, capacitatea sa de a lupta pe mai multe fronturi cu abnegație și eroism, fără a se lăsa turburat de la urmărirea scopului principal. Așa cum au arătat numeroși vorbitori, luptele fracționiste au reprezentat la un moment dat o frînă în dezvoltarea luptei ilegale, însă în același timp ele

au reprezentat încă o probă de foc, încă un prilej de afirmare a nucleului sănătos al clasei muncitoare. Literatura noastră este încă datorare poporului cu acele opere inspirate de lupta revoluționară, care să reliefeze și mai puternic contribuția însemnată a celor mai bunți fii ai clasei muncitoare în lupta împotriva aparatului burghezo-mosieresc; proza noastră trebuie să creeze figurile acelor comuniști în care se manifestă cel mai pregnant trăsăturile revoluționare ale acelor conducători în care se îmbină intransigența revoluționară cu perspicacitatea și luciditatea partinică.

3. — EROUL POZITIV ÎN PROZA TINERILOR

Una din sarcinile de bază ale criticii este aceea de a lupta pentru demonstrarea valorii estetice a tematicii contemporane. Cum aplică criticul criteriul raportării operei la sarcinile ideologice generale? Ce înțelegem printr-o dezbateri cît mai calificată și cît mai curajoasă a temelor majore contemporane?

Este un merit și al criticii în faptul că asistăm astăzi la un proces de limpezire ideologică și progres artistic al literaturii, la o diversificare a stilurilor și tendințelor literare, la o mai mare comprehensiune față de fenomenul înnoirii literaturii, față de noii proza-tori.

Însă această receptivitate a noului, această comprehensiune și sensibilitate nu se traduc întotdeauna în termeni critici coerenți, care să sublinieze cu un pregnant relief ideologic substanța a ceea ce e nou. Aplecîndu-se asupra fenomenului nou care apare în literatură, criticii nu manifestă suficientă grijă pentru integrarea lui într-o viziune amplă, concret-istorică. O dezbateri mai largă pe marginea ultimelor lucrări apărute, în care să se delimiteze zonele tematice preferate de scriitor, să se definească unghiul său particular de observație, ar fi scutit critica literară de multe din pseudo-problemele care au alterat sau frînat multe discutii. „Scrinul negru”, „Bariera”, „Siciliana”, sau proza lui Nicolae Velea, evoluția prozei lui Eugen Barbu sau originalitatea prozei lui Galan, valoarea reală a unor volume de proză ca „Sîngele și apa” sau „Anii tineri”, iată cîteva din dosarele pe care critica nu le-a putut definitiva și unde judecata de valoare, în loc să mărețeze o mai mare stabilitate, manifestă,

dimpotrivă, o oscilație din ce în ce mai pronunțată.

Criticii tineri s-au arătat cei mai dispuși să participe la dezbaterile cu privire la oglindirea actualității în proză — atâtea câte au existat — și ei sînt cei care au provocat disputele iscate în jurul unor scriitori ca Nicolae Velea, Al. I. Ghilia, V. Rebreanu. Și aici au apărut din plin calitățile și lipsurile proprii criticilor noștri tineri: receptivitatea față de literatura colegilor de generație, un sentiment de angajare și responsabilitate față de ea, o fervoare a dezbaterii problemelor morale, strădania de a înfățișa cu ajutorul criticii stări de conștiință, de a pătrunde în universul moral al scriitorilor discutați. Un asemenea mod de a promova literatura unor scriitori tineri a avut darul să producă mai totdeauna reacții de protest, fiindcă, de obicei, acest soi de pledoarii cu fervoarea lor exclusivistă, dădea senzația — justificată — a depășirii cadrului real și a neglijării pluralității de stiluri și tendințe proprii literaturii noastre. O astfel de soartă a avut-o în cele din urmă dezbaterii povestirilor lui Velea. Criticii care au zămisit noutatea indiscutabilă și implicațiile însemnate ale acestui tip de literatură, au prezentat în chip cam exclusivist această noutate și — ceea ce este mai important — au contribuit la crearea unor șabloane, multiplicind la nesfîrșit modelele, chiar în operele unor scriitori talentați și cu o dezvoltare pînă la un punct originală. Pornind de la tehnica „bucuriei înfiorate”, folosind clișeele unei „seninătăți adolescentine”, Vasile Rebreanu, de pildă, folosește, în ultimele sale schițe, anumite decalcuri care nu corespund liniei psihologice a personajelor sale, ci sînt vizibil împrumutate din proza lui N. Velea, D. R. Popescu sau Mazilu. (Contaminarea merge uneori pînă la modificarea stereotipă a numelui patronimic: „Treispemii” din „Bariera” lui Mazilu devine, într-o schiță recentă a lui Rebreanu „Doi la sută”). Critica a exaltat la nesfîrșit această „senzație a eliberării”, care constituie un specific al personajelor lui N. Velea, a analizat pe diferite căi așa zisa „învățare” a bucuriei în proza lui Mazilu, încet impresia care se crează este nu aceea a unei noutăți incontestabile, ci dimpotrivă, a unei uniformități. De un asemenea viciu suferă articolul „Probleme ale prozei tinerilor” de S. Damian, unde, de fapt, problematica se

învîrtește în jurul citorva noțiuni care prezintă în fond tot atîtea variații pe tema bucuriei. Deși considerațiile lui S. Damian nu diformează datele reale ci încearcă să le accentueze esența, articolul dă pînă la urmă senzația sărăciei, falsifică imaginea de ansamblu a prozei tinerilor, excluzind prea multe nume care depășesc cadrul teoriei sale. Aici nu e vorba numai de „exacitatea” unui bilanț. Adevărul este că problematica construirii socialismului și, în speță, a transformării socialiste a satului, conține un diapazon mult mai variat, relații mai complexe, pe care, de altfel, epica noastră încearcă să le oglindească. Din articolele publicate ca bilanț al prozei în „Gazeta literară” nu apar cu claritate problemele pe care le presupune oglindirea conflictelor și o tipologie mult mai complexă. Chiar temele semnificate în acest articol — condiția recîstigării demnității — temă fundamentală, prezentată în literatura noastră încă de la realizarea reformei agrare, — se oglindește mult mai divers în literatură și se integrează unor tipuri diferite mult mai variate decît în articolul citat. Posedăm astăzi o întreagă literatură a descătușării morale, a înfîrșării sentimentului demnității umane, a dobîndirii personalității. Ursuzul bărbat al „Anei Nucului”, din nuvela lui Remus Luca, eliberîndu-se treptat de temeri, de prostescul său orgoliu masculin; țărănul din povestirea „În rînd cu lumea” de Al. Ivan Ghilia, care nu mai este nevoit să se ascundă de ochii oamenilor, de rușinea sărăciei; vagabonzii lui Nicuță Tănase; Lenta din nuvela cu același nume a lui Francisc Munteanu, care cutează să-și înfrunte părintii și soțul ca să-și redobîndească dragostea; Oaie, eroul nuvelei lui Eugen Barbu, bietul Oaie care a acceptat o viață întreagă umilînță, batjocura și nedreptatea și care, tîrziu de tot, după lungi crize de scepticism, se redescoperă și-l pîlmuieste pe fostul majur; timidul grăjdar Mitru Cirstei din „Bărăgan” — reprezintă tot atîtea ipostaze ale temei de care vorbea S. Damian. Pe de altă parte, nu sîntem de acord cu articolul lui Remus Luca („Viața Romînească” nr. 2/961) care nu salută cu căldura cuvenită apariția unui talent autentic, exagerînd unele deficiențe din schițele lui N. Velea. (Deficiențe reale, de altfel, care-l pot împinge — lucrul s-a și întîmplat în parte — să alunece spre

șablon). Faptul că eroii promovați de un asemenea tip de literatură nu sînt întotdeauna caractere puternice — obiectiv capitală în articolul lui Remus Luca, — faptul că senzația aceasta a eliberării de sub imperiul unei apăsătoare singurătăți are loc (la autorii citați: N. Velea, N. Tic) în conștiința unor oameni umiliți și striviți de vechea orînduire, sau că „este concentrată într-un singur act decisiv”, nu amendează tema predilectă pînă într-atît încît s-o facă irelevantă. Faptele din care N. Velea își „construiește literatura” sînt aparent neînsemnate, însă concludente pentru un întreg proces istoric. „Legea proporțiilor”, pe care o invocă Remus Luca, nu se modelează după procedeul oglinzilor („O oglindă mică nu poate oglindi decît numai tot un obiect mic”, spune Remus Luca). Acesta este de fapt un procedeu cantitativ, mecanic, inaplicabil literaturii, unde oglindirea trebuie înțelesă după metoda focarelor și a interferențelor care multiplică imaginea și o proiectează pe un fundal urias. (Cehov este primul exemplu la îndemînă și, de altfel, suficient).

Unde însă Remus Luca are dreptate, este reproșul pe care-l adresează criticii literare, atunci cînd se referă la cerințele pe care le pune un tablou complex al satului contemporan și cînd se pronunță pentru o reprezentare directă, concretă a noilor relații socialiste care se statornicesc în lumea țărănimii colectivizate. Căci ceea ce se cere criticii literare este de a milita pentru o imagine multilaterală, complexă a satului contemporan, sat care încetează de a fi un sat în vechea accepție a cuvîntului. Țăranul muncitor devine un cetățean complex, cu aspirații mari, cu o nouă știință de a trăi. De pe acum trebuie spus că în literatura noastră încep să apară scrieri care oglindesc elemente noi din viața țărănimii, din practica ei cotidiană nouă.

O modalitate originală, cu reprezentări inedite, proaspete, interesante, găsim în cartea lui Paul Anghel: „Șapte inși într-o căruță”. Aici, sub forma unei foarte amuzante și pline de filcuri muvele picarești, istorisind peripețiile „dintr-o toamnă bogată” a șapte țărani colectivști, care pornesc într-o căruță mult prea mică și hodorogită să achiziționeze un camion, autorul sugerează relațiile noi și complexe din viața satului socialist. Cei șapte țărani ai lui Paul Anghel, care, dincolo de unele date temperamentale

proprii, alcătuiesc, de fapt, un singur personaj, posedă nu numai spiritul practic propriu țăranului de totdeauna, dar relevă trăsături noi, proprii unei clase noi, conștiente de rolul ei în societatea socialistă, unei clase deschise civilizației cu tot sufletul. Experiința de scenarist i-a folosit din plin prozatorului, povestirea cuprinzînd de fapt o serie de secvențe cu indicații regizorale valoroase. Este și acesta un tip original de literatură, care contribuie la diversificarea tipologică a țăranului-erou literar, un tip de literatură care descinde din Creangă — mai ales — și Sadoveanu, o proză cu filcuri, un prim filc al cărții fiind însuși cel al căruței, — mai exact, al drumului de la căruța hodorogită la puternicul și elegantul camion, de la o întocmire arhaică, la civilizația contemporană. Desigur, „Șapte inși într-o căruță” nu umple lacuna pe care am semnalat-o în proza inspirată din transformările satului, nu reflectă propriu zis aceste transformări în desfășurarea lor concretă, în liniile lor esențiale. Dar dacă vorbim de modalități „originale”, de inovații în proză, de o diversitate de stiluri, fără îndoielă că volumul lui Paul Anghel este un exemplu tot atît de pregnant, poate chiar mai pregnant decît al altor modalități ventilate atît de des în dezbaterile literare. Paul Georgescu are meritul de a fi semnalat primul, în „Gazeta Literară” însușirea cărții; în „Tribuna”, Ion Lungu o primește călduros, numind filcurile — simboluri. Și totuși, în nici o dezbateri importantă cu privire la proză, (inclusiv articolele de bilanț din „Gazeta Literară”) nu găsim analizată și nici măcar citată această carte, pe care o descoperim în schimb amintită în „Luceafărul”, într-o înșirare de reportaje. Căci dezbaterile în critică, concentrîndu-se asupra a doi sau trei autori, pierde din vedere ansamblul literaturii și se înfundă într-un exces de analize și clasificare. Chiar în discuția din paginile „Vieții Românești”, unii dintre criticii participanți s-au mărginit în mare măsură, la reeditarea unor vechi distincții, ceea ce nu se poate spune despre scriitorii participanți interesați în special în probleme de conținut. Asemenea distincții — pe generații sau pe scoli, după construcție sau după *dichotomie* de genul: creație-analiză, roman cu erou principal-frescă — nu pot indica pînă în cele din urmă nivelul realizării, care rămîne în suspensie chiar după ce

operația clasificării este înfăptuită. Căci ce poate spune despre valoarea unei opere literare faptul că „Descult“ este un „roman frescă“ iar „Primăvara pe Tîrnave“ — „o construcție amplă, avînd în centru un erou principal“? Sau faptul că „Front fără tranșee“ „urmărește un erou de-alungul unei alte perioade determinate“? Cu ce rezolvă ascuțita polemică în jurul diverselor volume de proză ale tinerilor, faptul că sînt încadrate respectiv în cadrul prozei de analiză, sau în categoria prozei de acțiune, așa cum se face atît de frecvent și cu atîtă volubilitate la masa rotundă a „Vieții Romînești“, în articolul lui S. Damian „Probleme ale prozei tinerilor“ sau în alte studii, recenzii și articole din presa literară?

Este timpul ca problema „varietății“ în proza noastră actuală să fie legată în primul rînd de o orientare către temele esențiale ale realității socialiste, de o cunoaștere cît mai profundă a vieții, cheia, de fapt, a diversității tipologice prin care se exprimă tematica fundamentală a literaturii noastre¹⁾. În literatura tuturor timpurilor (și cu atît mai mult în literatura realist-socialistă), bogăția și varietatea artistică au stat într-un raport direct cu includerea în sfera literaturii a fenomenelor multiple, diverse prin care

se exprimă esența epocii respective. Confruntarea multilaterală cu viața trebuie să devină și în critica noastră condiția fundamentală a receptivității noutății artistice, condiția recunoașterii valabilității diverselor modalități artistice. Cunoașterea vieții implică familiarizarea cu modul de viață al clasei muncitoare și al țărănimii colective, cu preocupările ei, cu registrul sufletesc inedit, caracteristic maselor care s-au ridicat la creația istorică conștientă. Nimeni, în principiu, nu pune la îndoială obligația criticului de a cunoaște viața. Cu toate acestea, există unii care cred că un critic nu trebuie să cunoască direct faptele de viață, întrucît se poate informa exclusiv prin intermediul operelor literare. Face parte integrantă din profesiunea criticului preocuparea permanentă pentru îmbogățirea experienței sale de viață. Criticul trebuie să aibă un auz sensibil la glasul vieții. Ruperea criticului de viață este totodată și o rupere de cititor, de nevoile și gusturile lui. Într-o asemenea situație activitatea criticului va purta inevitabil pecetea celui „caracter abstract, rezultat din insuficiența cunoașterii a realităților“ asupra cămăii a atras atenția tov. Gh. Gheorghiu-Dej în Raportul său la cel de al III-lea Congres al Partidului.

1) Formula însă nu trebuie utilizată drept justificare pentru reluarea, în forme noi, a diverselor scheme cu ajutorul cărora sînt înalțate modalități artistice. Critica s-a dovedit receptivă la noi modalități de creație, la fenomenul rennoirii speciilor prozei. Există însă și recidive de sens contrar. O carte ca „Jesirea din Apocalips“ — un bun poem de atmosferă, în care atenția scriitorului e concentrată într-o singură direcție: evocarea amplului fundal pe care s-au desfășurat evenimentele din zilele premergătoare Eliberării, acra „atmosferă de apocalips“ — a fost, totuși condamnată în unele

cronici, sub pretextul modalității artistice folosite de autor. A-l face răspunzător pe Ghilia pentru tot ceea ce e implicat în general în noțiunea de roman-frescă, așa cum se face în cronica lui Al. Caprariu, din „Tribuna“, a-l acuză pentru tot ce nu se află în cartea analizată, înseamnă a judeca volumul după un tipar preconcept și a-i reproșa nesupunerea la schema apriorică a criticului, după care tot ceea ce intră în sfera literaturii consacrate Eliberării trebuie să aibă neapărat un caracter de frescă.

RECEPTAREA CRITICĂ A OPEREI LUI TUDOR ARGHEZI

EUGEN SIMION

Ca orice mare artist care sparge tiparele literare obișnuite, provocând derută în rândurile criticilor și profesorilor de prozodie impenetrabili la noutate, Tudor Arghezi a fost întâmpinat de critica oficială burgheză cu o rezervă împinsă până la contestare. Respins cu virulență, adorat, mai apoi, cu frenezie de cercuri largi de cititori, destinul său literar domină poezia primei jumătăți a veacului, așa după cum Eminescu dominase epoca precedentă. Apropierea de creatorul *Lucaferului* se face și în alt chip. Când Arghezi și-a dat măsura valorii sale artistice, direcții literare, opuse și ca viziune și ca modalitate de creație, au încercat să-l asimileze, căutând un partizan ilustru.

Nu alta a fost soarta lui Eminescu. Postum, el a fost revendicat și de tradiționaliști, care speculau unele accente xenofobe din publicistica poetului, și de simbolisti, și de reprezentanții artei pure, care, iarăși descifrau în creația eminesciană puncte comune cu propria lor doctrină. Sub aceeași zodie, Arghezi a fost obiectul unor dezbateri prelungite. Critica devotată unor astfel de preocupări mistificatoare a deformat imaginea globală, acreditând idei care au persistat.

A existat în epocă și o critică obiectivă, străină de astfel de tendințe. Deși despre opera lui Arghezi critica de dinainte de 23 August a spus multe adevăruri, legile care guvernează fenomenul, cu mișcarea lui aparent haotică de aștri scăpați din lanțurile gravitației, n-au putut fi însă urmărite până la punctul lor de

geneză. Insuficiențele acestei critici țin de ordinul metodei. Preluând eforturile de cercetare a operei argheziene — greu de redus la o formulă și la o imagine definitivă — critica marxistă s-a orientat în direcția definirii genezei creației, a originii social-istorice și a spiritului care i-a imprimat atita varietate.

În ultima vreme, cercetarea operei lui Arghezi a progresat. Sărbătorirea celor 80 de ani ai poetului a prilejuit apariția de articole și studii ample, prețioase prin efortul de a surprinde, pe unități tematice, notele esențiale ale unui fenomen liric complex și contradictoriu.

Pe linia acestor preocupări trebuie înscrise și volumele lui Ov. S. Crohmălniceanu și M. Petroveanu, destinate studierii, în ansamblu, a operei argheziene. Primul dintre volumele amintite include în analiză și proza, ca un fenomen de creație unic, interdependent; cel de al doilea are în vedere numai poezia.

★

Premiza fundamentală de la care pleacă Ov. S. Crohmălniceanu în analiza creației lui Arghezi este considerarea fenomenului epica propriu-zisă, pamfletul și lirica nu formează, cu tot caracterul lor particular, unități detașabile, ci aparțin unui proces comun de creație, interdependent, și ori ce investigație critică ce intenționează să definească specificul arghezian trebuie să privească fenomenul în ansamblu. Un ase-

menea punct de plecare dă posibilitate criticului de a îmbrățișa o varietate de aspecte și de a găsi resorturile sociale care declanșează acest uimitor de prodigios și de profund proces de creație. Mai mult, cînd în transfigurarea lirică o anumită idee, o stare de spirit apar obnubilate, notațiile unui articol pot oferi un spor de luminozitate, mareînd, deschis, o atitudine și, mai adînc, geneza social-istorică a poemului.

Critica veche a pus, în interpretarea liricii lui Arghezi, accentul pe temperamentul artistului, pe latura focoasă a caracterului său. O analiză mai profundă nu poate fi însă satisfăcută de această explicație comodă, susceptibilă, în ori ce caz, de interpretări subiectiviste, derutante.

Individualismul, scepticismul sau mizantropia sînt ele însele condiționate de ceva, exprimă starea de spirit a unui anumit moment istoric și a unei anumite etape din evoluția unei clase sociale. În această problemă, mult speculată de estetica veche, critica marxistă are vederi structural deosebite.

Revenind la interpretarea fenomenului arghezian, trebuie reținut faptul că Ov. S. Crohmălniceanu își concentrează eforturile tocmai în sensul stabilirii raporturilor care au existat între creație și epoca care a condiționat-o. „Dificultatea — remarcă criticul în „Preliminariile“ analizei — nu e de a observa astfel de corespondențe, ci de a găsi logica interioară a drumului străbătut de Arghezi prin hățișul unor influențe contradictorii“ (pg. 29).

Rațiunea unui atare mod de interpretare vine și de acolo că în exegeza de pînă în 1944 abordarea fragmentară a operei a permis o seamă de confuzii a căror acoperire se făcea printr-o citare tendențioasă.

Structura volumului lui Ov. S. Crohmălniceanu urmează, firesc, drumul de la discutarea, în *Preliminarii*, a dificultăților ridicate de exegeza unui fenomen atît de contradictoriu, la disocieri pe teme și linii esențiale ale lirismului (*poetul „agatelor negre“*, *poetul „piscurilor mari de piatră“*, *poetul „plugului“*, etc.), pentru ca, în *Concluzii*, să încerce, pe baza observațiilor

anterioare, să indice trăsăturile distinctive ale personalității proteice a lui Arghezi.

În acest capitol final, autorul anexează și scurte analize privind plasticitatea stilului, funcția verbului în construcția argheziană, componența limbajului liric, într-un cuvînt, arta poetică a creatorului *Cuvîntelor potrivite*. Observațiile de această natură, deși pătrunzătoare, nu reușesc să cuprindă un domeniu ce ar necesita el singur, volume întregi. Aceste pagini n-au greutate în ansamblul volumului.

Schița evoluției concepțiilor politico-sociale și estetice ale lui Arghezi este fixată în primul capitol, în *Preliminarii*, unde autorul urmărește, între altele, și modul cum s-a împlinit personalitatea argheziană, factorii care au jucat un rol important în formarea ei. Aci criticul clarifică, fără îndoială, multe lucruri nebulose. În general însă el nu urmează calea cercetării, să-i spunem: istorico-biografice, adică, simultan, a operei și a vieții. El determină, în linii generale, fiecare etapă de creație, orientîndu-se apoi spre filioanele centrale ale lirismului arghezian.

O primă parte a volumului urmărește debutul lui Arghezi la *Liga ortodoxă* și, mai apoi, la *Linia dreaptă*; criticul face largi și instructive referiri la ambianța literară a epocii, trăgînd concluzii judicioase privitoare la inițierea simbolistă a tînrului Ion Theo în cerul lui Macedonski și la polemica din *Vers și poezie* pe tema originalității și a noutății în artă, discuție în care, după cum arată și Ov. S. Crohmălniceanu, Arghezi se dovedește a fi surprinzător de matur. Prezentarea pe scurt a peregrinării în străinătate a scriitorului, colaborarea la *Viața socială*, *Viața românească*, *Seara*, *Cronica*, *Facla*, *Cugetul românesc*, etc., ecourile în critica vremii, depistarea direcțiilor principale ale operei, fixarea raporturilor care au existat între poet și pamfletar și diverse orientări politice, apropierea lui de cercurile socialiste, de pildă, sînt bine înfățișate de critic, în fraze puține și dense. Este de reținut aici modul cum Ov. S. Crohmălniceanu nuanțează ideologic concepția lui Arghezi despre socialism. Vederile fostului ierodiacon, ar-

gumentează criticul — înclină către latura morală a socialismului, observațiile sale privesc, înainte de ori ce, posibilitatea unor schimbări în viață printr-o regenerare de ordin etic. În gândirea sa socialismul devine purtătorul acestei etici pe care nu o vede separată de învățăturile morale ale creștinismului primitiv. Este evidentă, în acest caz, orientarea către o „eticizare a socialismului, către transformarea lui într-un gen de apostolat civic“ (pag. 32). Găsim foarte prețioasă această observație. Pornind de aici, Ov. S. Crohmălniceanu explică de ce în mai multe poeme, ca și în scrierile cu caracter publicistic, idei avinate, revoluționare, se împletesc cu aspirații religioase, de ce spiritualismul se infiltrează adesea în gândirea laică, critică, neconformistă, a adversarului orânduirii burgheze.

Alte faze prin care a trecut conștiința zbuciumată a poetului sînt indicate de critic, atent la coloratura ideologică a acestei traiectorii spirituale neliniare. Precizările sînt, firește, generale. Completări se pot aduce, dar criticul nu și-a propus să urmărească în amănunt, după cîte ne dăm seama, doctrina politică atît de puțin unitară a lui Arghezi. El caută firul logice al avaturilor, mobilul acestor avînturi critice protestatatoare, ce alternează cu retrageri în luptă, ca o consecință a împăcării cu răul existent, a dezarmării în fața lui. Cauzele sînt multiple, privesc și epoca și, în legătură cu ea, biografia scriitorului.

Am vrea să aducem în această direcție o completare care ni se pare a avea rostul ei. Ne referim la perioada de după 1930, cea mai frămîntată din biografia spirituală a lui Arghezi.

Comentatorii scriitorului, inclusiv Ov. S. Crohmălniceanu și M. Petroveanu, definesc epoca de după 1930, pornind, bine înțeles, de la tonalitatea lirică din *Cartea cu jucării*, *Cărticica de seară*, *Ce-ai cu mine vîntule*, ca o epocă de împăcare a sufletului arghezian, prin retragere în spațiul armonios al familiei, în lumea mirifică a copilului, a boabei și a fărîmei. Observația, fără îndoială, se verifică. Dar de ce tocmai în acest răstimp apar o serie de

articole și pamflete uneori atît de îndepărtate încît intenția de a găsi logica interioară a acestor atitudini rămîne fără rezultate? Unele referințe la particularitățile temperamentului și la spiritul individualist care stăpînește gândirea scriitorului, nu ni se par îndeajuns de concludente. Epoca pe care o străbate Arghezi este ea însăși contradictorie. Deceniul al patrulea a intrat în istoria luptelor politice și ideologice ca un deceniu erincen, cu o pronunțată tendință în cîmpul intelectualității de delimitare a pozițiilor, de renunțare la o neutralitate intelectuală care devine primejdioasă. Paralel cu creșterea mișcării revoluționare a proletariatului, împotrivirea claselor dominante, sub multiplele ei forme, devine acerbă. Falimentul orînduirii capitaliste se traduce și printr-o criză a culturii oficiale și a întregii ei suprastructuri. În solul acestei orînduirii sociale agonice încolțese doctrinele cele mai reacționare. În aceste împrejurări, un scriitor neaderent la un partid politic și fără o doctrină ideologică riguros conturată (cazul lui Arghezi), primește influențe din două direcții: din partea ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, precum și din direcția curentelor reacționare.

Spiritul negativist, neconformist, antifilistin, se dovedește a fi, în această situație, insuficient de ferm și de clar-văzător pentru a discerne, pentru a para ori ce idei care împiedică progresul social și dezvoltarea gândirii artistice. Spiritul arghezian a cunoscut asemenea fluctuații.

Momentul revoluționar din anii 1932—1933 îl găsește nepregătit. El nu poate distinge, în iureșul evenimentelor, glasurile și acțiunile energice ale proletariatului împotriva angrenajelor unei orînduirii ce caută ultima ei salvare prin reînvierea dogmelor medievale și a spiritului inchizițional. Lipsa de perspicacitate politică impune o atitudine mai puțin receptivă față de ideile autentice revoluționare, fapt verificat și în cazul lui Arghezi.

Un articol din 1934 ni-l înfățișează pe scriitor sub altă ipostază. El vede mai clar configurația socială și pionii adevăratei revoluții sociale. Articolul, nesem-

nalat pînă acum de critică, intitulat: *Soviet și intelect*¹⁾ apare în momentul cînd scriitorul, în împrejurările politice de atunci, descoperă un continent necunoscut: Uniunea Sovietică. Descoperirea unui univers uman inedit („vast univers de miracole nebănuite“, va spune el mult mai târziu, cînd va cunoaște direct realitățile sovietice) îl pune pe scriitor în postura de a polemiza cu falsurile pe care cercurile oficiale le acreditaseră despre prima țară a socialismului.

... „Subt raportul de cultură — scrie Arghezi — de la sută-n sută aproape de analfabeți, Rușii au trecut la suta știutorilor de carte. Cum s-a putut petrece acest miracol numai în 16 ani de eforturi fără precedent și istovitoare în toate domeniile politice și sociale paralel cu învățatul literii, al expresiei și al cărții?“

Și, mai departe: „În același spațiu de timp alte state au degenerat și alte popoare au căzut în ineluctabila mediocritate“.

Un alt fapt pe care scriitorul îl relevă privește raporturile dintre intelectualitate și statul sovietic.

„A fost o epocă în istoria încă tinăra a Sovietelor — recunoaște Arghezi — cînd s-a vorbit în Europa de mizeria intenționat administrată intelectualilor în scopul de a fi desființați ca niște buruieni otrăvite, cu toate că Lenin a fost un mare intelectual“...

Dar „cine a scos atîtea cărți“ — întreabă cu luciditate scriitorul — „și cine a răspîndit atîta știință de carte, dacă intelectualitatea a fost sistematic suprimată? Nu seamănă informația pretins obiectivă cu o tendință de basm?“

Adevărul e altul, conchide el. Scriitorul a găsit în cadrul socialismului un câmp vast de acțiune, el este angrenat, „cu o putere recunoscută utilă în mecanismul general“, lucrează „armonic“, „intercalat în logica muncii“... „statul nu exclude din activitatea ritmată pe o idee și un vis nici un condei și nici un temperament, deopotrivă de bune pentru dezrobirea omului,

sufletească și materială, de încheștarea pămîntului brut și a vanităților financiare“. Este exprimată aici, apăsător, o idee mai veche a lui Arghezi, despre rolul social al artei ca factor activ în procesul de eliberare materială și spirituală a omului de sub tirania legilor înrobitoare ale sistemului social oligarhic. O remarcă finală vizează realități de la noi și anume condiția deplorabilă a artistului în societate...

„Patriile noastre, nesocialiste — notează Arghezi — se dispensează cu atîta ușurință de organizarea și folosirea sistematică a scriitorilor, reduși la o robie fără stăpîn și constrinși la o abdicare fără autoritate“...

Față de unele articole din anii precedenți, acest articol (1934) marchează în atitudine și concepție, un regres. Sînt grefate aici, pe fondul unui proces contradictoriu, fluctuant, două atitudini radical deosebite, ca o consecință a influențelor ce acționează asupra unei concepții politice incerte. În 1934, cînd a scris articolul discutat mai sus, în ambianța momentului imediat următor manifestărilor revoluționare din 1932—1933 (cărora, atunci, el nu le-a înțeles menirea), Arghezi s-a aflat într-un punct de pe traiectoria evoluției sale foarte apropiat de concepția cea mai avansată a epocii, concepția pe care o reprezenta avangarda clasei muncitoare. În evoluția ulterioară, scriitorul nu a fost scutit de alte avataruri.

Ov. S. Crohmălniceanu, în paginile destinate acestor probleme, delimitează, cu perspicacitatea critică care îi este caracteristică, conturul și substanța fiecărei faze pe care o traversează scriitorul. Unele concluzii privind poziția estetică a poetului în anii dictaturii antonesciene, cînd a scris poemele de rezistență din ciclul *Letopiseși* necesită o mențiune aparte. Dar tot aici câteva ipoteze despre alunecările tradiționaliste ale lui Arghezi nu sînt, după părerea noastră, suficient de întemeiate.

Prin *Disocieri* (opt capitole analitice), criticul caută (și află) căi de pătrundere în universul artistic arghezian. El delimitează, într-un fenomen ce exclude, din principiu, reducția și împărțirea didactică, zone

¹⁾ „Adevărul literar și artistic“, An XIII, nr. 706, 17 iunie 1934

tematice și atitudini estetice fundamentale, făcînd efortul de a le integra varietății de aspecte ale unei creații eșalonate, istorice, pe parcursul a mai mult de șase decenii. Este de la sine înțeles că orice încercare de sistematizare, în scop metodologic, indiferent de criteriile de la care se pornește, ignorază, din organismul riguros al creației, destule tesuturi. Tendința, contrară, de a forța fixarea într-un capitol a unui poem ce cumulează o diversitate de sensuri este, iarăși, inevitabilă. Ov. S. Crohmălniceanu face, după noi, efortul maxim de a evita erorile și din prima categorie și din cea de a doua.

Prin *poetul „agatelor negre“*, criticul numește pe Argezi cel „ascuns, nedefinit, presimțit mai mult în fulgerări de rocă întunecată, bogată, poate, în pietre scumpe“, pe poetul tributar încă influențelor străine, simboliste indeosebi, pe liricul „captiv încă în magma cenaclului macedon-skian“. Analiza estetică are, în descrierea acestei fețe a personalității lui Argezi, avantajul unei raportări la o sferă istorică și socială riguros conturată. Sint cunoscute împrejurările în care a compus poetul *Agatele* sale. Poemele ulterioare păstrează în privința datării un mare procent de dubiu. Acad. Tudor Vianu atrăgea atenția odată — dacă nu ne înșelăm, într-o conferință publică — că o problemă esențială în exegeza argheziană este datarea. Poeme scrise cu decenii în urmă, Argezi le publică târziu, fără o indicație exactă a datei cînd au fost compuse, făcînd în acest caz foarte dificilă integrarea creației într-un anumit context istoric. Se înțelege, că, în mare, perioadele pot fi determinate. Există o tonalitate sufletească consemnată într-un anumit ciclu. *Psalmii* se leagă, de pildă, de experiența ecleziastică a poetului, *Florile de mușgai* au fost scrise, cu unghia, pe zidurile mohorîte ale penitenciarului, dar toate aceste preocupări coexistă, la un moment dat, sufletul arghezian întrunind tendințe și aspirații contradictorii.

După părerea noastră, această situație este comună poemelor luate primelor două volume: *Cuvinte potrivite* și *Flori*

de mușgai, care transfigurează o experiență de viață de mai mult de trei decenii (în deosebi versurile din primul volum, cele din volumul al doilea putînd fi raportate la o perioadă mai exactă și anume la primii ani de după întiul război mondial). Poemele de după 1930, întrunite în volumele cunoscute, se referă la o ambițioasă socială și morală ce poate fi determinată cu exactitate.

Agate, definește, așa dar, o atitudine estetică a lui Argezi pe care o putem fixa, în timp, în primii ani ai secolului. Integrarea acestor poeme în geografia literară a epocii este riguros făcută de către critic, iar analiza dovedește nu numai o finețe intelectuală ci și una de stil, de o vigoare ce nu poate scăpa cititorului.

Prin *poetul „piscurilor mari de piatră“*, Ov. S. Crohmălniceanu înțelege altă fizionomie a lui Argezi, aceea a răzvrătitudii solitar, dominat de orgoliul pe care i-l dă puritatea idolului în care crede — „răzvrătutul neînțeles, inspiratul stăpînit de viziunea absolutului, profetul neascultat de mulțime și drapat ca într-o mantie în mîndria singurătății lui“ (pag. 104). Este poetul din *Ruga de seară*, *Binecuvîntare*, *Caligula*, *Printul*, unde se afirmă un prometeism de o certă sorginte romantică, în postura lui satanică. Într-o continuare ciocnire cu alunecările spiritualiste din concepția poetului. Acest titanism comparabil într-un anumit sens cu lirismul din poemele tînărului Eminescu, autorul dioramelor, Argezi nu îl depășește și nu unifică, într-o substanță calitativ nouă, laturile lui antinomice decît după 1944, în *Cîntare Omului*. Comună este prometeismului arghezian, precizează criticul, și setea de absolut, sila față de filistinism și față de ordinea vieții patibulare, precum și conceperea dragostei ca o „chemare veșnică, un impuls neîncetat“.

„Dar această grandioasă opoziție — adăugă el — conține și premisele abstracți-zării pe care o suferă revolta argheziană. Fondul ei social se estompează și poetul tinde să opună în genere lumii comune, cufundată în materialitatea existenței, ca-

tegoria restrînsă a visătorilor îndrăgostiți de un ideal" (pag. 108).

Ca și M. Ralea, Ov. S. Crohmăniceanu acceptă în interpretarea fenomenului argheziar ideea unui anarhism organic. Ideea nu se verifică însă.

În articolul din *Viața rominească* (1928), M. Ralea observă că spiritul revoltei lui T. Arghezi nu are o direcție precisă. Nu vizează nici un anumit domeniu moral, nici o sferă socială bine delimitată. Spiritul insurecțional ține, după critic, de firea recalcitrantă, focoasă a creatorului, el nu urmărește un obiectiv moral sau social. „Revolta sa — spunea criticul — ...n-are obiect. După momente el se indignază pentru lucruri care i-au plăcut ieri. Totul depinde de moment. Revolta sa nu stă în calitatea sau defectul obiectului, nu e canalizată, captată regulat, cu predilecții și preferințe. Ea stă în firea, în mecanismul sufletesc al d-lui Arghezi, e funcțională... D. Arghezi e un anarhist...”

Acceptînd, pentru moment, această definiție a concepției anarhiste (mai mult temperamentală), să vedem dacă ea se verifică în cazul lui Arghezi. Este adevărat, așa dar, că în operă (lirică sau epică) nu sînt precizate direcțiile simpatiei și ale urii scriitorului, și este adevărat că nu este delimitat obiectivul social și moral împotriva căruia se „înverșunează” pamfletarul, adunînd tunete și fulgere pentru a nimici pe adversar? Adevărul pare să fie cu totul altul.

La Arghezi — trebuie s-o spunem răspicat — există o direcție a simpatiei și convingeri pe care el nu le-a trădat niciodată. Simpatia poetului *Caligulei*, *Belșugului*, a gravurei *Ion Ion*, este pentru „cei căzîniți, urîți și goi”, pentru „oamenii de răstîgnire”, pentru Ion „ciobanul de la oi, cel prost”, pentru „oamenii-n cămeșe albe [care] au dreptul la dreptate și la jalbă”, în fine, cum am precizat și în alt loc, pentru *oamenii* și nu pentru *stăpîni*, două categorii, impenetrabile: „Căci între oameni și stăpîni/Era un gol zidit, ca la fîntîni” (*Flautul descîntat*).

În țaran, Arghezi, ca și Caragiale, a văzut eroul unei tragedii milenare, de

aceea în pamfletele sale satirice, în vastul său *bestiarum*, nu a făcut niciodată loc unui atare personaj. În sfera simpatiei sale statornice intră nu numai țaranul, ci și toți acei care, așa cum sugerează în *Caligula*, pregătesc, prin trudă, *liturgia bogăției*, și scriu, în deplină privațiune materială, *imaul ăsta de izbîndi, de iubire și durere*. Comunitatea sufletească cu *ramura obscură* ține, la Arghezi, de o concepție mai largă de viață, pe care am numi-o: *a recuperării*, vizînd un spațiu ce depășește perimetrul uman. Este înfrățirea poetului cu „micșorata subțiată și nepăpăita viață” ce zace în boabele și fărîmele obscure, în viețuitoarele minore și umile, a căror ordine o studiază, uimit de raza lor de lumină, de rostul lor ascuns:

„Cîte puțin sînt dator
Fără să-mi fi dat nimic, tuturor
Și lemnului uscat și bălții stătute
Și florilor, și pietrelor și vitelor bătute
Și oamenilor din răstîgnire
Cu ce plătesc nefire și fire?”

Există de asemenea o foarte precisă direcție a disprețului, a revoltei argheziene, față de cei care „veseli și slăviți” viețuiesc „întru noroi”. Este lumea de sus, a claselor spoliatoare, coborîta moral și spiritual în zonele trivialității, imbecilității, zoologicului.

Aceste constante ale scrisului argheziar ne fac a vedea dincolo de accentele individualiste — sensul criticismului și obiectivul social al protestului său. Deruta și criza individualismului nu s-au fixat, după părerea noastră, într-o concepție anarhistă în cazul lui Arghezi.

Există însă și o altă viziune, tot de ordinul anarhismului, descoperită în creația lui Arghezi și pe care, se pare, o acceptă și Ov. S. Crohmăniceanu. Este vorba, aici, nu de un anarhism temperamental, funcțional, ci de vederi sociale — fondate pe o concepție anarhistă, în maniera lui Kropotkin.

Am vrea să facem, de la început, o disociere. Dacă într-o anumită perioadă, de început, în publicistica lui Arghezi unele accentuări nihiliste nu au o ținută so-

cială riguros fixată, făcând posibilă în acest caz detectarea unor influențe străine spiritului autentic revoluționar — acestea nu trebuie absolutizate și nici (cum s-a făcut) transpuse în creația lirică, cu scopul de a le găsi echivalente.

Opera beletristică propriu-zisă ni se pare mai rezistentă în fața unor atari influențe.

În al doilea rînd, aceste gratuități nihiliste nu au devenit organice la Arghezi. Un cunoscător al creației lui Arghezi, ca Șerban Cioculescu, observă într-un studiu (*Caracterul inovator al prozei argheziene*¹⁾) că —, în contact cu realitatea românească care mai păstra vie amintirea urmelor de sînge ale răscoalelor din 1907, și în ambianța morală a cercului socialist, din jurul *Faciei* — autorul *Rugii de seară* a găsit suficiente resurse pentru a fortifica spiritul său de revoltă, pentru a da o direcție miniei sale teribile.

„Neconformismul lui Arghezi — zice Ș. C. — lucrase în adîncime. Era un fapt de bună seamă de formație socială, adîncit în însăși structura psihică. Prin alte cuvinte, nu era un corolar al anarhismului care aleargă pe uliță fără a mai stîrni luarea aminte a nimănui, ci manifestarea profundă a unei alcătuirii sufletești...”

Însuși M. Ralea a revenit asupra opiniilor sale, formulate în 1928. Într-un articol publicat cu ocazia sărbătoririi scriitorului²⁾, criticul observă avînd în vedere întreaga creație argheziană, că structura intimă a poetului este aceea a unui revoltat: „Revolta poetului, plecată dintr-o paciență lung apărută, se precizează încetul cu încetul, se canalizează...” „Revoltatul Arghezi a fost un dărîmător de idoli” — dar, adaugă criticul — și „un propunător de noi valori”. „Pe cele vechi și uzate la sfarmă, le batjocorește, le calcă în picioare. Revoltatul devine apostol și profet”.

1) Șerban Cioculescu: *Caracterul inovator al prozei argheziene* în rev. *V. Românească*, nr. 5/1960.

2) M. Ralea: *Tudor Arghezi*, în rev. *Viața românească*, nr. 5/1960.

„Credeam altă dată că Arghezi era și puțin anarhist. Evoluția sa ulterioară a dovedit însă că e un luptător lucid pentru o lume nouă. Vechea ordine socială îi repugna...”

În legătură cu *poetul „Piscurilor mari de piatră”* mai trebuie observat că definiția dată acestei ipostaze a lirismului nu acoperă în întregime sensurile poemului *Caligula*. Afișarea unei superiorități morale nu ia, aici, calea orgoliului solitudinii și a abstragerii. Finalul poemului nu mai lasă nici un dubiu în această privință. Este exprimată, destul de clar, opunerea față de *cei slăviți întru noroi*, dar dintr-un unghi la baza căruia stă ideea solidarității colective, înfrățirea cu cei care dețin secretul cîntecului, luminei, tainei, *întinsurilor albastre și temeliiilor veciei*, cu toți „cei căzniți, urțiți și goi”.

Corectivele aduse de noi (discutabile la rîndul lor, se înțelege) privesc amănunte, ele nu contestă valabilitatea delimitării estetice, care este reală și fundamentală în lirismul arghezian. Valabilitatea unui studiu se verifică și prin capacitatea exegetului de a exprima, tranșant, un punct de vedere asupra unor probleme complexe, făcînd în acest fel posibilă opinia contrară. În această privință, cartea lui Ov. S. Crohmălniceanu oferă numeroase prilejuri.

Arghezi din *Psalmi*, căutătorul certitudinii, protagonistul unei drame spirituale de o intensitate nebănuită, formează conținutul substanțialei analize asupra *poetului „credinței și tăgădei”*. Ov. S. Crohmălniceanu pune un accent deosebit, în interpretarea acestui proces, pe aspirațiile religioase ale poetului.

„Căzut în atitudini extatice, chinuit de îndoielei sau cutezînd gesturi de apostazie violentă, Arghezi trăiește alternativa credinței sau necredinței cu o acuitate dramatică extraordinară” (pag. 120). Criticul stabilește o demarcație netă între năzuințele religioase din poezia argheziană și viziunea ortodoxistă din poemele tradiționaliștilor. Dar deosebirea nu se rezumă numai la trăinicia sentimentului religios,

ci și la natura lui intimă. Pentru Argezi, observă criticul, ideea de divinitate se confundă cu „un ideal de înțelepciune, dreptate, bunătațe, forță și frumusețe“, din ea nu dispar factori, ca: „socialul, filozoficul, eticul, esteticul“, dumnezeirea fiind într-o asemenea proiecție — expresia „unor năzuinți supreme omenesti“. Deși criticul recunoaște latura de cunoaștere a dramei argheziene, el nu o separă, în general, de atributele religiei. El vede gândirea religioasă a lui Argezi dominată de nostalgia după timpurile biblice. „Regresiunea argheziană tinde către sursele primitive ale creștinismului, tocmai dintre-o nevoie de a nu evita injustiția socială, de a nu lăsa spiritualismul, pe care-l profesază, să se golească de orice conținut concret omenesc“ (p. 143), deosebindu-se și în acest sens de gândiriști care își îndreptau preferințele spre eul mediu.

Fără îndoială că aceste nuanțări prezintă interes și o explicație a impulsurilor religioase ale lui Argezi nu poate fi dată în afara celor arătate de critic. O precizare însă se impune. Drama argheziană din *Psalmi* nu poate fi asimilată, în substanța ei intimă, incertitudinilor de ordin religios. Ov. S. Crohmălniceanu nu are în această chestiune o poziție categorică, dar el lasă să cadă accentul, în interpretarea dată fenomenului, pe latura religioasă a căutării. Impulsul original i se pare a fi de ordin mistic (spiritualist). Trebuie cu toate acestea subliniat că Argezi nu intră în galeria poezilor religioși. De tradiționaliști, ș-a văzut, (criticul aduce argumente hotărâtoare în această delimitare!) pe zbuicmatul poet al *Psalmilor*, îl desparte nu numai o metodă realistă în creație, ci și o viziune asupra universului; el nu poate fi apropiat nici de un poet catolic ca François Jammes, autorul *Georgicilor creștine*, deși laturi contingente există (ca poet al ogrăzii, al cadrului gospodăresc, al universului animalier, Argezi poate fi comparat cu poetul de la Orthez!).

De Rilke, de asemenea, îl desparte, în ceea ce privește poezia neliniștii, a setei

de certitudine, vederi fundamentale. Dintre poezii moderni, autorul *Elegiilor divine* este acela la care se afirmă într-un mod mai puternic, sentimentul nesigurăței în fața ordinii cosmice, precum și tragica năzuință de a afla o certitudine. Aceste aspirații sînt însă în exclusivitate puse sub semnul misticismului. Ca și criticul medieval Meister Eckart, Rilke găsește calea spre divinitate printr-o întoarcere spre sine, spre zonele cele mai adînci, mai tainice, ale propriului suflet.

Moartea însăși este o potențare a viciei, o prelungire pe plan superior.

Cu o structură aparte, lirismul arghezian, în năzuința sa spre cunoașterea adevărului, se înscrie la polul opus. Impulsurile sale religioase păstrează — judecînd poemele în ansamblu — un conținut laic, iar refuzul revelației este denunțat cu o virulență puțin comună unui spirit supus celor sacre. Lupta interioară pe care o trădează căutarea din poezia lui Argezi este scoasă, după noi, din perimetrul căutărilor exclusiv religioase. Incertitudinile sale nu marchează clipele de îndoială ale unui suflet religios, exaltat, măcinat de dorința oarbă de a primi revelația, ci în primul rînd momente de ateism înverșunat, împins pînă la denunțarea violentă, nu numai a fariseismului slujitorilor bisericii, ci a divinității însăși, a tainei, a misterului care se ascunde în univers.

Zbuciumul unui poet autentic religios, ca Rilke (nescutit nici el de vederi eretice, dar, în fine, un poet religios!) vine de acolo că o dată părăsită calea arătată de cultul mistificator al bisericii, poetul caută o comunicare originală, sigură, cu divinitatea. El distinge acordurile divine în cîntecul pomilor și ierburilor din grădină, în miracolul terestru vede pogorirea harului Celui de sus, iar drumul spre descoperirea divinității i se revelează a fi, în cele din urmă, defrișarea propriilor adîncuri ale sufletului, drumul spre cunoașterea de sinc. Frămîntarea este în acest mod între o ipostază sau alta a credinciosului. La Argezi, lupta este între o concepție laică, stenică, și impulsurile religioase. Nu este vorba aici de a de-

limita cu exactitate cît este sau nu creatorul *Psalmilor* un poet religios. Am vrut să subliniem, înainte de orice, că structural, el nu face parte din rîndurile poezilor mistici, că, în poezie, căutarea implică multe alte sensuri, hotărîtoare în cele din urmă, pentru a defini natura unor asemenea frămîntări.

Revenind la volumul lui Ov. S. Crohmălniceanu, în care toate aceste ipostaze sînt amplu înfățișate, credem că în interpretarea dată de critic este vorba de o mutație de accent. Accentul l-am vedea deplasat spre conținutul laic al „dramei” argheziene.

Ca poet al plugului, Ov. S. Crohmălniceanu definește pe Arghezi descendent al ramurei obscure, poetul „aspru, cioturos, teluric, și deprins să vorbească limba oierilor”, din *Plugul, Belșug, Flautul descîntat, Letopiseșii*. Deși conținutul poemului *De-a v-ați ascuns* este filozofic, putînd fi atașat capitolului precedent, criticul îl integrează universului rural pentru că și meditația și cadrul concordă în acest sens. În dezbaterea despre matura incertitudinilor din creația argheziană, poemul nu trebuie însă ocolit pentru că viziunea populară de aici indică un bun punct de reper.

În poemul „*florilor de mucegai*”, al „*boabei și fărîmei*”, al „*horelor*” și al „*zmîrcului*” sînt analizate alte ipostaze ale fenomenului arghezian. Observația pătrunzătoare a criticului găsește și aici un cîmp larg de investigare. Cele mai solide capitole ale volumului ni se par a fi (în ceea ce privește disocierile) cele destinate *Florilor de mucegai* și pamfletului arghezian („*poetul zmîrcului*”). Se manifestă din plin în aceste pagini siguranța cu care autorul mînuie instrumentele criticii, stilul său exact (ingineresc, dacă vreți, în sensul cel mai bun al cuvîntului), și un limbaj critic evoluat, acoperînd perfect ideea. Crohmălniceanu are repulsie față de stilul impleticit, neguros, de metaforele aiuritoare, preîntînd înainte de orice exactitatea, preciziunea sensului noțiunii. Sobrietatea nu se traduce la el prin uscăciune. Impresia de elevație, de încordare

intelectuală, vine de la logica strînsă a frazei, de la acuitatea observațiilor, traduse direct, cît mai precis.

Un ultim capitol al volumului lui Ov. S. Crohmălniceanu sistematizează observațiile asupra fenomenului studiat, căutînd să fixeze trăsăturile distinctve ale personalității lui Arghezi. Obsesia *haosului* și *pulverizării* lumii capitaliste constituie, după critic, geneza individualismului, dar și a aspirației spre certitudine. Sufletul poetului unește două impulsuri contrarii: sentimentul de solidaritate cu stigmatizații orînduirii capitaliste și cu toate categoriile, de diverse ordini, desconsiderate, iar pe de altă parte năzuința de însingurare, de retragere în spațiile solitudinii, urmărit de credința superiorității sale morale. Ceea ce se exprimă consecvent în literatura argheziană este, spune criticul, „o aspirație dirză spre totalitate”... „străduința de a recompune realitatea”, aspirație care nu se îndeplinește decît în scrierile de după eliberare, după ce poetul însuși și-a asimilat o filozofie unitară asupra vieții.

Creația contemporană a lui Arghezi nu este analizată într-un capitol aparte, ci integrată direcțiilor fundamentale ale lirismului său, marcînd punctul de sus al evoluției și posibilitatea de rezolvare, dialectică, a unor vechi antinomii. Considerațiile despre arta poetică a lui Arghezi sînt, după cum am mai spus, judicioase, dar sumare, criticul voind mai mult să dovedească ceea ce el numește „continua și extraordinara acțiune de luare în stăpînire a realului” (pag. 298).

Ne găsim, fără îndoială, în fața celei mai ample cercetări a creației argheziene, din cîte au apărut pînă acum în critica noastră. Ov. S. Crohmălniceanu aduce în interpretarea operei puncte de vedere pe care, cel mult, le poți contesta în unele privințe, în nici un caz nu le poți însă ignora. Viitoarele exegeze vor porni, sigur, de la cartea sa. Combătînd erorile pe care critica mai veche le acreditase, conținînd ceea ce sîncele intuiții ale lui G. Călinescu, M. Ralea, Tudor Vianu, Ș. Cioculescu și o seamă de alți critici

înregistraseră mai de mult, aducînd o optică nouă, marxistă, în descifrarea esenței fenomenului, autorul volumului pe marginea căruia am notat observațiile de mai sus a reușit să dea o imagine veridică a acestei uimitoare personalități proteice. Impresia de insatisfacție, care totuși se strecoară, vine de la faptul că în analiza poeziei, instrumentele criticului coboară de prea puține ori în zonele unde ideile, printr-o extraordinară metamorfozare poetică, capătă sugestii și sensibilități noi, mai exact, criticul nu relevă totdeauna, în exegeză, echivalentele plastice, lirice ale ideilor. Delimitînd faze și nuanțe ideologice, el utilizează simbolurile liricii în accepțiunea lor abstractă și pătrunde de mai puține ori în universul lor plastic, adică cel real liric. Vizibilă este și inconsecvența în folosirea criteriilor în exegeza creației, în deosebi în *Disocieri* unde apropierea, tematică, a unor poeme scrise la mari distanțe de timp, ar fi necesitat o raportare minuțioasă (așa cum a făcut criticul în *Preliminarii*) la contextul istoric și social din solul căruia aceste creații și-au tras sevele. Dincolo de aceste și alte posibile inconsecvențe critice și deformări de optică, dincolo de fireștile oscilări în interpretare, rămîne cert faptul că prima mare încercare de a supune rigorii critice un material enorm, o creație lirică de o adevărată amplitudine, a fost făcută. Glosările și precizunile vor veni de la sine.

Reluînd o delimitare critică mai veche, dar într-o accepțiune cu totul nouă, privitoare la natura *dualității* sufletului arghezian, M. Petroveanu consideră că «drama» argheziană este determinată de existența a două tendințe rivale: *tendințele faustice* („setea de cunoaștere, de înfrîngere a timpului prin opera muncii, a artei și a dragostei, prin permanența ambiției către mai bine“) și impulsurile *mistice*. Antinomiile, adaugă criticul, nu se limitează în poezia lui Argezi la o transcripție de pure abstracțiuni, ci prin transfigurare artistică apar trăite „cu fiorul con-

cretului ca realități crude și palpabile de viață“. Ele sînt concepute unitar în corelație, ca o *unitate a contrariilor*. Dar la baza lor nu stă o viziune irațională, *mitică*, ci o luptă înverșunată între răzvrătutul împotriva ordinii divine, irelevabile, și adoratorul supus al tainelor impenetrabile și, de aici, între aspirația laică și optimistă și retragerile mistice și pesimiste, între cutezanța împinsă pînă la apostrofare și negare virulentă, cu un firesc sentiment stenic, și revenirile la starea de derută, la teama de necunoscut, de dezintegrare. Pe plan artistic această ciocnire de forțe se traduce într-o continuă confruntare între realism, care rămîne fundamental, și alunecările mistice, ce se concretizează artistic în diverse moduri. Criticul spune: un conflict între *realism* și *misticism* (pag. 15), dînd termenului prim o accepțiune largă, filozofică, de concepție pozitivă asupra lumii, și nu sensul de metodă, cum s-ar părea la o primă vedere.

În preliminariile exegezei sale (*Contradițiile operei argheziene și diferitele lor interpretări*), M. Petroveanu înfățișează sub toate aspectele acest conflict polarizator al lirismului, împingînd delimitarea pînă la consecințele ei în planul gîndirii materializate artistic. Ca și Ov. S. Crohmăniceanu, descifrează la Argezi o aspirație statornică de a percepe realul în aspectele lui cele mai diverse, tendința de a sparge clișeele și convențiile paralizante în însușirea concret-artistică a realității, poetul făcînd în acest chip o vastă operă de demistificare, dar și impulsul contrar, de a ceda infiltrațiilor tradiționaliste și altor curente cu care s-a înfîlăuit în epoca întinsă pe care a traversat-o. Este clară intenția criticului de a pune întreaga lirică argheziană sub semnul acestor cecnici declanșatoare de viziuni. El descoperă încă din acordurile simboliste ale *Agatelor negre* o primă conturare a acestei dispute interioare, între sentimentul de participare și bucurie în fața miracolului terestru și spaima de neștiut, de nepătruns: între „o vitalitate robustă și tirania neantului“. În ciclurile și volumele următoare, feno-

menul pe care îl semnaleză criticul îmbracă forme și rezolvări multiple, graficul acestor căutări înregistrând momente de oscilație, de regresii după faze de ascensiune bruscă. Cu acest destin, poetul este urmărit în mersul lui trudnic, dureros, spre lumină și certitudine, de la obsesia solitudinii din *Agate* pînă la împlinirea și bucuria certitudinii și a regăsirii ordinei universale din *Cîntare Omului*.

Procesul este urmărit pe etape, adică pe volume ce includ, după părerea criticului, atitudini fundamentale și încercări de soluționare a conflictului. Poemele din *Cuvinte potrivite* sînt fixate sub semnul „luptei pentru cunoaștere“ printr-un «tournoi» spiritual între „impulsul laic și optimist“ și „impulsul sceptic și mistic“. O altă perioadă este marcată de volumul *Flori de mușegai*, cu un ideal de libertate de tip anarhic și „a unei vieți instinctuale, ca mai apropiată de natura autentică a omului și în care se prelungesc însă, sensibile, ecourile revoltei sociale, ale solidarității cu cei asupriți“. *Cîntăciua de seară* indică soluția armoniei în perimetrul vieții familiare, în universul miraculos al copilului și al elementelor infime. Meditația din *Hore* este asimilată concepției: *viața ca joc*, cu vizibile accente împotriva nulității, grotescului, filistinismului.

Flautul descîntat și *Letopiseșii* formează împreună o unitate estetică caracterizată printr-o mai exactă orientare a atitudinii: critice și prin erupția, năvalnică, a sentimentului patriotic. M. Petroveanu nu găsește un simbol sugestiv pentru această epocă a lirismului arghezian, definind-o doar ca o epocă de tranziție spre o viziune calitativ nouă, unde dispar condițiile, interioare și exterioare, care au generat *duălitatea*, făcînd posibilă împlinirea idealului, împăcarea sufletului devorat de impulsuri dureroase.

M. Petroveanu adoptă în studiul său, în scopuri metodologice, o reducere a obiectului la o unică trăsătură pe care o consideră definitorie, polarizantă. Fiind vorba de Arghezi, adică de un fenomen liric cu o mare diversitate de planuri, cu un joc foarte complicat de umbre și lu-

mini, reclusiunea într-o singură formulă trecește destule obiceiuri. Că și în cazul *Disocierilor* lui Ov. S. Crohmălniceanu, tratarea monografică a sentimentului silește pe critic a face o uriașă muncă de eliminare a sensurilor adiacente, pe care la tot pasul poemele i le furnizează. Procedul devine riscant cînd nu numai sensuri, ci poeme și categorii de motive lirice sînt ignorate.

Procesul pe care îl urmărește M. Petroveanu este, într-adevăr, esențial pentru Arghezi, constituind motorul întregii sale creații. În acest caz limitarea pare justificată. Totuși riscurile nu dispar.

Dacă *Cuvinte potrivite*, *Cîntăciua de seară*, *Cîntare omului*, se înscriu pe traiectoria unei poezii «de cunoaștere», *Florile de mușegai*, ciclul *Letopiseșii* și fresca *1907* nu se raliază decît indirect acestei tendințe. Aduse la aceeași unitate ele își pierd întrucîtva din semnificația proprie, în orice caz, pentru a îmbrățișa întregul lor conținut, exegetul trebuie să lupte și să depășească cadrele criteriilor sale. O asemenea presiune este evidentă și în studiul lui M. Petroveanu, în capitolele rezervate analizei volumelor *Flori de mușegai*, *1907*, ciclului *Letopiseșii* sau poemului *Flautul descîntat*.

Prezentînd inconsistențele metodei, noi am exagerat cu bună știință. În realitate, M. Petroveanu depășește încă de la primele pagini cercul preocupărilor pe care le anunță. În problema naturii pe care o au incertitudinile și aspirațiile exprimate în *Psalmii* arghezieni, criticul observă, după o prealabilă analiză a conceptului de divinitate, că nu se poate vorbi, la Arghezi, „de o conștiință religioasă propriu zisă, ci de o aspirație în acest sens, ea fiind contrazisă statornic de o aspirație de tip umanist“ (pag. 28).

În efortul pentru aflarea certitudinii absolute, eroul arghezian — spune M. Petroveanu — nu păstrează nimic din imaginea tradițională a ascetului, ci apare ca „un atlet al spiritului și trupului“, este văzut „uriaș și mitologic“, cu un portret *fabulos*. În sprijinul punctului de vedere pe care l-a formulat, criticul aduce

și argumente referitoare la alte ipostaze ale eroului liric, cum ar fi concepția despre dragoste, despre artă văzută ca o încoronare, nu a harului, ci a unei munci ostentivă, sentimentul față de timp, deci față de eternitate (noțiune esențială, intangibilă, pentru un veritabil mistic, dar nu pentru Arghezi care vede totul într-o uriașă germinație și dezintegrare), viziunea asupra universului macrocosmic și a universului microscopic. Răsturnarea preceptelor divine în atitudinea față de dragoste („refuzul de a privi dragostea ca păcat“), exaltarea vitalității, tentația de a răpi tot ceea ce constituie, pentru religie, un *fruct oprit*, sprijină ideea unei viziuni pronunțat laice, anti-religioase a creatorului *Cuvintelor potrivite* asupra sentimentelor fundamentale ale vieții.

Toate acestea sînt bine definite de critic, cu o fină preocupare pentru nuanța cea mai delicată a ideii.

Dar și aici se înregistrează o exagerare, o mutare de accent în sensul opus viziunii lui Ov. S. Crohmăniceanu asupra aceluiași fenomen. Demonstrînd cu elocvență ceea ce criticul și-a propus să ne convingă, el o face escamotînd uncori aspectele opuse. Sînt trecute cu vederea, după părerea noastră, unele note importante ale aspirațiilor religioase din poezia lui Arghezi, lăsînd în acest chip impresia că ceea ce este contestabil, e lăsat în subsidiarul analizei. Sînt, indiscutabil, în drama argheziană, momente de religiozitate, vizibile și în lirică și în alte scrieri. Discuțînd această chestiune, Ov. S. Crohmăniceanu a adus suficiente probe pentru a ne convinge că ele nu sînt periferice în spațiul creației argheziene.

În general însă — trebuie subliniat acest lucru — ideile formulate de M. Petroveanu despre natura luptei pentru certitudine din poezia lui Arghezi corespund adevărului, ele indică, după părerea noastră, termenii generali ai acestor frământări. Sînt de reținut cristalizări în limbajul critic de o maximă sugestivitate, ce vor intra în vocabularul exegezei argheziene (sugestia unui efort sisific în încercarea de a supune îndoiala, „critica“

pasiunii în concepția erotică, Faust-ul arghezian, deposedat de atribute magice și... mitologice, umanizat, văzut „ca un om de sînge“...).

Cu *Flori de mucegai*, spune criticul, Arghezi încearcă o altă tentativă, și anume aceea de a „desacraliza“ universul, coborînd inspirația în lumea terifiantă a penitencierelor. Considerînd ca real „suflul critic și umanist“ al poemelor din acest volum, rămîne totuși de discutat dacă substratul filozofic de aici poate fi integrat unei concepții de tip anarhic asupra libertății.

Părerea noastră este (poate ne înșelăm), că sublimarea elementului vitalist, care este real în poeme, și a exaltării fruste, instinctive, nefalsificate de convenții — într-o concepție de libertate de tip anarhic, se bazează pe o exagerare. Am arătat mai înainte de ce însuși ideea anarhismului o considerăm nepotrivită pentru a exprima tendințele individuale, neconformiste ale lui Arghezi, cel dinainte de Eliberare. O statomică direcție a simpatiei și alta a criticismului (vizînd categorii sociale largi), la care se adaugă preocuparea scriitorului de a-și structura o concepție asupra vieții, în genere pozitivă, bazată pe recunoașterea valabilității existenței (ceea ce nu preocupă pe un anarhic, de un nihilism organic «rod al disperării», cum îl definește Lenin¹, cu o unică perspectivă asupra universului: perspectiva dezagregării fulgerătoare, prin cataclisme și acte teroriste), infirmă o interpretare în sensul anarhismului a tot ceea ce este instinctiv în natura argheziană.

M. Petroveanu consideră că insuccesul pe terenul cunoașterii, înregistrat în *Cuvinte potrivite* orientează pe poet, urmărit de aceeași sete de realizare a unei certitudini, spre „tărîmurile existenței și moralei“ în *Flori de mucegai*. Tentativa de soluționare se cristalizează de data aceasta — observă criticul — într-un ideal de libertate de tip anarhic. Adevărul este că în *Flori de mucegai* ceea ce primează nu

¹) Lenin: *Anarhism și Socialism*, Opere, vol. 5, pag. 314—317, E.P.L., Ed. 1957.

este preocuparea de a soluționa o aspirație devorantă, de ordin spiritual sau moral, ci observația socială, portretul — grotesc sau serafic, elogiul vieții primare descoperite în lumea stigmatizaților orînduirii burgheze, pe care o opune eticii deformante a păturilor de sus.

Exaltarea vitalității, a pasiunilor nemistificate, se înscrie prea puțin pe linia rezolvării unor conflicte cu caracter filozofic, în ori ce caz, nu se ridică la o concepție riguros determinată de atributul anarhismului.

În analiza versurilor din *Cărticica de seară* și *Hore* (care ar putea fuziona, la nevoie, într-un capitol unic, dat fiind natura comună a preocupărilor, apropierea idealurilor și, implicit, a universurilor lirice), M. Petroveanu — care se alătură, în ordinea unei tipologii critice, tipului de critic încrustător în email, ceea ce presupune o mare finețe, în abordarea universurilor infinitezimale în descifrarea și sugerarea liniilor celor mai delicate ale fenomenului liric — obține cele mai valoroase rezultate. El ne face accesibil (reconstituind și emoția originară, printr-un limbaj metaforic sugestiv) ceea ce este suav în poezia lui Arghezi, mirificul și armonia, sentimentul de fraternizare cu lumea miraculoasă a buruienilor și viețuitoarelor ignorate. Pune, apoi, în lumină viziunea folclorică a lui Arghezi și vibrarea eminesciană a unor motive lirice. Tot aici, în legătură cu idealul armoniei familiale, este înfățișată cealaltă latură a eroticii argheziene, latura ei domestică, sub semnul *căsătoriei* și al bucuriilor permițării.

Ultima parte a studiului este consacrată creației lui Arghezi de după contactul cu filosofia materialismului marxist. Pe firul preocupărilor de pînă acum, criticul arată ce rezolvare finală capătă drama cunoașterii în poezia lui Arghezi, cum se împlinește dorința lui de unitate și totalitate, certitudinea și viziunea unitară asupra lumii luînd locul obsesiei însingurării și a haosului.

Privit în ansamblu, studiul lui M. Petroveanu este prețios, prin contribuțiile pe care le aduce în elucidarea problemelor pe care le ridică poezia lui Arghezi. Privind lirismul, dinăuntru, din perspectiva mecanismului interior, criticul talmăcește cu subtilitate aspirațiile care însuflețesc creația lui Arghezi, preocupat fiind de a marea, în fiecare dintre etapele ei, modul cum se rezolvă lupta dintre cele două principii contrarii. Cele mai consistente pagini sînt, după socotința noastră, acelea destinate universului mic din poezia lui Arghezi. Receptivitatea criticului găsește în acest cadru posibilitatea de a-și dovedi finețea într-o măsură maximă. Considerațiile pe care le face despre natura laică a luptei pentru adevăr în poezia argheziană sînt, de asemenea, importante, relevabile pentru capacitatea analitică a interpretului. Calitățile exegezei sînt multiple; sînt însă și cîteva aspecte discutabile asupra cărora am vrea să ne oprim. Cel mai important dintre ele ține de ordinul metodei. Faptul că, în interpretarea unei poezii contradictorii, criticul adoptă o poziție interioară, integrîndu-se universului respectiv, duce la rezultate importante pe care le-am semnalat. Aceași metodă lasă însă să pătrundă mai greu criteriile sociologice în analiză. Fenomenul nu ne mai pare în acest caz în conexiunea lui social-istorică, înțelegerea unor aspecte fiind astfel îngreuiată. Credem că această utilizare neîndestulătoare a factorilor social-istorici în cercetare, constituie explicația unor inadvertențe și exagerări ce apar pe parcursul studiului.

Dacă Ov. S. Crohmăluțeanu nu a coborît totdeauna analiza la nivelul imaginii lirice, M. Petroveanu cade, după noi, în eroarea contrară: nu a ridicat totdeauna interpretarea poemelor la punctul lor de geneză, nu a apelat, cu alte cuvinte, la criteriile social-istorice cu mai multă hotărîre.

Ambele studii, cu diferențe și de volum, și de preocupări, și de stil, constituie prețioase contribuții la înțelegerea operii lui Tudor Arghezi.

SIMPOZION DE IARNĂ

TUDOR MĂINESCU

*Zic unii, că e poezie atunci cînd rozele-nfloresc,
 Cînd norii pun dantelă fină pe-albastrul așternut ceresc,
 Cînd filomela, reîntoarsă din lunga ei vilegiatură
 Dă cel dintîi concert de noapte, cu arii de coloratură.
 Atunci apar acele strofe visînd eternele iubiri,
 Cu răsărit de lună plină, privighetori și trandafiri.
 E-o feerie minunată, aceeași și reînnoită,
 Îi știu lumina și decorul, cunosc întreaga recuzită,
 Dur mie-avîntul asta liric, purtat pe-aripa lui april,
 Îmi pare prea calendaristic și, drept să spun, cam prea facil.
 De ce s-aștepți să vie vara, ca-n versul tău să pui căldură?
 Temperamentul tău poetic, depinde de temperatură?
 Eu nu găsesc că poezia e un articol de sezon;
 Nu e-o tiradă în ghirlande și cu-o Roxană la balcon,
 Nu e romantica romanță a trubadurului de vară,
 Cu pelerină peste umăr și zdrăngăneală de gitară.
 Căci toi atîta poezie e-n cartea albelor zăpezi,
 Și despre-aceasta să-mi dați voie, așa-zicînd, s-aduc dovezi.
 Iar pentru că așa e uzul, cînd ești finut să ai dreptate,
 Prudent, cum sînt toți cronicarii, am să m-acopăr cu citate.
 (Deși aș spune-n paranteză, firește dacă-aș fi ntrebat,
 Că eu prefer să fiu, de alții, mai mult citit, decît citat).
 Acum, avînd la îndemînă răgazul necesar (și spațiu)
 Voi încerca să-ncep cu oda prea-răsfățatului Horațiu:
 „Privește ce curată-i neaua pe culmea-naltului Soract!”
 (Așa ar fi pe romînește, mai mult sau mai puțin exact).
 Amicul bun al lui Mecena, în vila lui de la Tibur,
 Își petrecea cuminte iarna cîînd la foc pe Epicur.
 François Villon, tilhar de geniu, poet cu inimă-ntristată,
 Scria balada amintirii, cîntînd nămeșii de-altădată;
 Și mai cunosc un bard al iernei, cu care-avem a ne mîndri,
 E strănepotul lui Horațiu, al nostru V. Alecsandri,
 Pe-un fir de-argint, cu în poveste, strîngîndu-și rimele în salbă
 Și în frumosele-i pasteluri punînd ușor culoare albă.
 Eu mi-l închipui stînd sub lampă cînd cade seara la Mircești,
 În liniștea patriarhală a zidurilor bătrînești.
 Îi bate iarna la fereastră... Afară ninge-n noapte... Ningă!
 Zadarnic flacăra vieții încearcă vîntul rău s-o stingă,*

Poetul vede pe cîmpie, în soare, iarba răsărind
 Și-un strat de albe lăcrămioare în umbra luncii înflorind.
 El, muza lui surîzătoare nu și-o-mbrăca în strai de jale.
 Și nu cînta pe-aceeași coardă cu pesimiștii vremii sale.
 Nici pe hilitul Macedonski nu-l știu, în întregime, trist,
 (Deși îl bănuiau vecinii c-ar fi pușin cam simbolist)
 Și dacă-n noaptea de decembre, în funtezia-i visătoare
 Pornise-alături cu emirul peste deșertul ars de soare,
 Și la văzut murind de sete sub cerul greu, de plumb topit,
 Cu să ajungă-n Mecu slutul ce s-a tîrit pe drum cotit,
 El s-a-nșeles pe sine însuși, drumetș în jarul din pustie,
 Spre luminoasa lui cetate de frumuseți și poezie.
 Și-acum, te rog să-ți pui șoșonii, și hai cu mine să te duc
 Pe ulițele troienite din satul bunului Coșbuc.
 Trăiau acolo altădată cei mai isteși săraci din lume;
 N-aveau ades cărbuni în vatră, și tot le mai ardea de glume.
 Privește fîncul, cît o șchioapă, trimis de maică-sa în sat,
 Ce mîndru-și poartă el solia, că vezi, de-aceea e bărbat!
 Cu hainu măturînd pămîntul, se războiește cu nămeții
 Mătănii face fără voie... Dar la-u văzut venind, băieții:
 — Ia uite mă, căciula, frate! e mare cît o zi de post,
 Că ar putea sub ea să aibă, vreo șapte sate, adăpost!
 Și vine-o babă, în cojocul ei rupt și-ncins cu sfori de tei,
 Să-i sară-n ajutor... Și hora s-a-ncins acum în jurul ei,
 Iar baba, cu toiagu-n mînă, se apără ca de tătari...
 — Dar ce-i pe drum atîta zarvă? Ei, sînt copii... vedea-i-aș mari...
 Zăpezi mereu din zarea lumii pe satul lui Coșbuc căzură,
 Cu anii ce ne-au nins pe umeri și pruncii de demult crescură,
 Dar nu mai sînt acum, pe uliți, copii sărmani, de spate-aduși,
 Și nu mai vin, scîncînd de foame, să bată iarna pe la uși,
 Ier strănepotul după tată al fîncului de-odinioară,
 Nu mai înoată prin troiene: e campion de ski, pe țară!
 E alta poezia iernei în vremea care s-a-implinit,
 Poeții nu mai scriu balada nămeților ce s-au topit,
 Ei nu cer sorții, ca Horațiu, numai plăceri și desfătare
 Și nu privesc ca el spre mîine cu-n fel de dulce nepăsare,
 Nu voluptăților de-o clipă închină ei simfîirea lor,
 Căci poezia lui decembre e primăvara-n viitor!
 E stăruința ce prin vișor își taie cale dreaptă-n viață,
 E drumul către noi tărîmuri a spărgătorului de ghiată,
 E gîndul care sfarmă stîncă, e vrerea lui fără istov,
 E fapta mare-a lui Gagărin, e biruința lui Titov,
 Sînt spațiile glaciiale și bezna rece dintre astre,
 În care ei, cosmonauții, au dus lumina lumii noastre.
 Sînt îndrăznețele speranțe și înflorirea-n care crezi,
 E rodul verilor de mîine, care-ncolțește sub zăpezi...

Și totuși n-aș voi să credeți că-am declarat război plăcerii
 Și sînt, ca omul de zăpadă, un adversar al primăverii:
 Aștept, dar fără-a șterge-o iotă din toate cîte le-nșirai,
 Să scriu o cronică rimată pentru frumoasa lună mai.

CIRCUL DE STAT ȘI RECONSTRUCȚIA CARTIERULUI ÎNCONJURĂTOR

Arh. JEAN MONDA

Pentru cei interesați îndeosebi de aspectul edificiilor, de latura lor expresivă, poetică, noul Circ din București apare modelat ca un monument. Tema însăși, care se pretează la efecte festive ca și amplasarea degajată ofereau de la început posibilități de plastică arhitecturală ieșite din comun. Ele au fost valorificate prin transformarea radicală și înfrumusețarea vecinătății. Sub raportul formei, compoziția nu prezintă nimic artificial. Corespunzătoare nevoilor specifice unui circ, ea derivă din particularitățile planului și din varietatea pe care știința construcțiilor o permite azi în felul de închidere a spațiilor interioare.

Dominând contrastant ansamblul, rotonda e ca un pol de atracție a privirilor: de la distanță se remarcă forța sa constructivă, sagacitatea tehnică, concizia trăsăturilor lipsite de severitate. Două aripi anexe, lungi și scunde cuprind încăperile artiștilor și menajeria. Ele alcătuiesc un colțar articulat prin sala hexagonală de repetiții cu circul propriu-zis. Sub cupola sinuoasă a acestuia, tamburul transparent asigură continuitatea spațială — tipică arhitecturii contemporane — între exterior și foaierea ce încercuiește ca o galerie, sala de spectacole.

Fericită a fost mai întâi de toate alegerea terenului. Foarte întins, el era ocupat cu vreo jumătate veac în urmă de Căramidăria *Tonola*. Frontul spre oraș se deschide către Șos. Ștefan cel Mare iar limita dinapoi o formează Bul. Lacul Tei; lateral, de o parte se află clădirile unei mori și o fabrică de piine, de cealaltă, complexul spitalicesc *Colentina*. Două căi de acces duc spre Circ. Intrarea din față a luat configurația unei explanade mărginite de noi blocuri de locuit. Cea secundară, pornind din str. Barbu Văcărescu, în unghi aproape drept cu prima și deosebindu-se de ea prin caracterul mai mult peisagistic decât arhitectonic, se înfățișează ca o vastă alee. Corpul principal al Circului constituie cap de perspectivă din ambele direcții, la încrucișarea lor, centru al întregii scheme urbanistice.

*

Sala de spectacole (autor arh. N. Porumbescu, în colaborare cu arh. C. Rulea și alții) a fost proiectată în maniera tradițională: amfiteatrul cu o capacitate de peste două mii de locuri are forma de farfurie adâncă, cu arena drept fund. Treptele sînt întrerupte de intrarea artiștilor, lăsată mult mai largă decât impun programele de circ. Aceasta, spre a se putea eventual in-

stala acolo o scenă pentru alt gen de reprezentații decît exercițiile ecvestre și acrobatiche. Aranjîndu-se un parter de fotolii în locul arenei, sala ar deveni un teatru circular, o idee care, aplicată de atîtea ori în cursul vremilor, nu a fost părăsită nici azi. În adevăr, în scopul unui contact mai direct între artiști și public și pentru stimularea imaginației spectatorilor, există preocupări de a se reforma teatrul de iluziuni cu scena limitată, închisă, avînd aceleași condiții de spațiu și efecte stereoscopice ca atunci cînd a fost introdusă, în perioada finală a Renașterii. Mărindu-se această scenă obișnuită și dotînd-o cu instalații perfecționate s-au inovat desigur modalitățile regizorale. Dar amfiteatrul oferă alte posibilități de a se deschide spațiul scenic, înlesnindu-i-se o flexibilitate favorabilă și lucrărilor dramatice moderne de factură specială și operelor clasicismului greco-roman.

Impunătoare pinză de beton armat suspendată, calota cu ondulații de dublă curbură, acoperă odată cu sala — complet lipsită de stîlpi interiori — și foaietul dimprejur. Amfiteatrul e limitat astfel în partea de sus nu de un zid rotund, solid, aci inutil, ci de o draperie dînd spre balconul inelar al foaietului. Din afară, înălțimea cupolei, redusă comparativ cu conturul, explică silueta generală, nu prea elansată. O așezare a Circului pe o ridicătură de pămînt i-ar fi avantajat vederea dinspre Soș. Ștefan cel Mare, cu atît mai mult cu cît de acolo el apare micșorat prin efectele de perspectivă ale esplanadei lungi de peste trei sute de metri.

Spațiul unei săli de spectacole are, pe lângă materialitatea sa, și o componentă umană, psihologică. Dacă forma și proporțiile interioare nu sînt armonizate, se încearcă un simțămînt de apăsare. Există o deosebire între dimensiunile reale și aparența lor, o sensibilitate a liniilor, a suprafețelor,

a volumelor. Cînd se percep mărimi și distanțe intervine iluzia optică, factor subtil care cere măiestrie în opera de proiectare. Importante în acest sens sînt tratarea decorativă și coloristică a sălii ca și felul și dozarea luminii. Cîteodată prin contraste între obscuritate, zone în penumbră și părțile luminoase, altele printr-o tranziție graduală a intensității, o fuziune a surșelor, se obține o atmosferă interioară favorabilă dispoziției spectatorilor. La noul circ, calitatea acestei atmosfere rezultă în primul rînd din geometria arhitecturii. Subțiate spre vîrf, sectoarele divizînd plafonul cupolei au o curbă avîntată; eleganța li se accentuează prin nervuri amintind de cele ale frunzelor. Găurile din materialul de absorbție sonoră care căpтуșește toată cupola, o fac să pară mai ușoară. Culoarea ei ca cerul e în armonie cu tonul galben-auriu, al tapițeriei fotoliilor și cu verdele fâșiilor de linoleum de pe treptele amfiteatrului. Reușit este și iluminatul. Pe suprafața de joc a arenei lumina cade de sus în jos, din proiectoarele-clopot atîrnate în șirag sub lanterna cupolei; pentru înălțimea unde se desfășoară acrobațiile aeriene, reflectoarele se găsesc lateral, orînduite în cercul larg al pasarelei tehnice, deasupra ultimului rînd de locuri.

Foaietul e de o eficacitate plastică inedită. El are tavanul oblic, viguros modulat prin elementele radiale ale structurii acoperișului. Pardoseala de mozaic venețian, împreună cu băncile de contur și treptele de acces în sală, alternate cu ample platforme, toate din marmoră de *Ruschiza* și *Moneasa*, dau foaietului somptuoșitate. Peretele exterior, compus din vitrine întrerupte doar de stîlpii de susținere perimetrală a cupolei, extinde vizual foaietul, îl deschide parcă spre panorama de verdeață dimprejur. Ca la o seră, luminozitatea e dublată de strălucire. Ziua, razele solare se restrîng pe vitrajul panourilor. Cînd se întu-

necă, aspectul e cu totul schimbat: foaierea, plin de lumini, nu ascunde nimic privirilor din afară. Impresia nocturnă e mirifică.

Ar fi de obiectat un singur lucru, de ordin practic, și anume că intrarea are loc direct din aer liber, dezavantaj ce se resimte pe timp de iarnă. Lacuna se poate ușor împlini, adăugându-se vestibuluri în fața fiecărei uși de acces. Ele ar trebui să fie executate tot din sticlă în cadre metalice; altminteri, opace, eterogene ar introduce discontinuitate în transparența totală a fațadei, ar contraveni ideii ei de fragilitate.

*

Parcul amenajat lângă Circ nu cunoaște rigurile geometriei; în simplitatea sa oarecum agrestă, el apropie pe vizitator de natură. Nu se văd alei drepte, peluze cu brazde de flori în figuri regulate și mici sculptura verde a pomilor tunși, decor uzual al grădinilor publice. Vegetația înaltă e rară: puține tufe și arbori risipiți ici și colo pe pajiștile în pantă lină, tăiate de poteci larg șerpuitoare. În adâncitura generală, terenul e vălurit în urma săpăturilor făcute odinioară spre a se scoate lutul necesar fabricației cărămizilor. Dintre gropi, cea mai mare ajunsese o băltoacă datorită unui izvor natural alimentat de pânze subterane de apă. Lărgită, drenată, cu malurile indiguite, ea s-a transformat acum într-un lac de un hectar, mărind pitorescul priveliștei odihnitoare.

Spre apus, parcul Circului urmează să fie unit cu suprafața verde a *Complexului sportiv Dinamo*, dărîmîndu-se în acest scop clădirile ce le separă. Proiectul urbanistic (autor, șef de colectiv arh. V. Agent) mai prevede pentru viitor și altă dezvoltare a zonei de verdeață, în adâncime, departe, pînă la lacurile de la marginea

Capitalei, prin dezafectarea cartierului Tei. Căsuțele de aici sînt joase și slab construite pe pămînt de umplutură, de-a lungul a șapte străzi, perpendiculare pe direcția bulevardului Lacul Tei. Punctînd latura nordică a acestuia, se va ridica în locul lor un șir de blocuri-turm înalte de aproape patruzeci de metri și mult distanțate. Între ele, suprafețe așternute cu iarbă vor lăsa liberă vederea către vegetația naturală dinapoi.

Spre deosebire de fundalul său peisajistic, noul Circ apare într-un cadru arhitectural cînd e privit din față, avîndu-se în prim-plan Șoseaua Ștefan cel Mare. Pe importanta arteră s-au construit două clădiri locative cu opt etaje și nesfîrșit de lungi (una de o sută de metri, cealaltă aproape de două ori atît). Între ele, din frontul străzii, întrerupt, pornește esplanada Circului. La începutul ei, pe dreapta, s-a creiat un spațiu liber, retras de circulația vehiculelor, colț plăcut, împodobit cu un grup de patru mici bazine de apă legate prin havuzuri în linie dreaptă. Urbanismul contemporan a renunțat la simetria absolută din trecut, la planimetriile academice, formale, dictate de scopuri decorative și monumentalism. În cazul de față însă, nu considerente de principiu ci situația locală (necesitatea păstrării unor construcții vechi) au dus la o soluție liberă cu lărgirea intrării într-o singură parte, în intenția de a se mări cîmpul vizual spre sala de spectacole de pe o porțiune cît mai lungă a Șos. Ștefan cel Mare.

În mod judicios, esplanada este mărginită de clădiri de locuit avînd numai patru etaje, spre a nu se dezavantaja Circul. Fronturile ei opuse nu se aseamănă. Latura din stînga, mascînd cîteva ateliere și depozite neestetice, se compune dintr-un rînd de blocuri cu conturul reliefat de o serie de intrînduri și proeminențe. Pe aceeași aliniere, la oarecare distanță, în-

cepe corpul cu cabinele artiștilor. Flancul drept are fațade mai liniștite. Ele se opresc la jumătatea parcursului; mai departe locul rămâne neconstruit, deschis către parc.

Pe ambele părți tratarea cromatică e aceeași ca și la exteriorul Circului. Paleta deși redusă la două culori — aib și bleu — înveselește ansamblul.

Aleile carosabile ale esplanadei au în mijloc o întinsă bandă de gazon, tivită cu straturi de flori. Aceasta, împreună cu patru șiruri de tei, plantați de-a lungul trotuarelor, fac mai plăcută geometria arhitecturii, alcătuind totodată o introducere în zona verde a Circului.

MAGDA ISANOS

S-au împlinit șaptesprezece toamne de când fremătătoarea inimă a acestei poete și luptătoare s-a despărțit de oameni. Ființa și cîntecul ei rămîn și azi vii și fierbinți, de parcă n-au pierit niciodată. Zugrăvind durerea sau bucuria ei, poeta cînta durerea și bucuria celor mulți. Magda Isanos avea, într-un grad deosebit, conștiința faptului că e un poet militant, vestitor al zilelor bune de mai tirziu, ceea ce a dat artei sale viguroasele accente antirăzboinice și antiimperialiste. Această conștiință a făcut să răsune pe coardele lirei sale, de o mare sensibilitate, tonul satirei atunci când biciuiește pe îmbogățitul de război, pe cel ce se-ngrașă din neguțătoria de sînge nevinovat.

Poetă dispunînd de un registru de simțire bogat și original, Magda Isanos a știut ca, mărturisindu-și propria-i obidă și jalea miilor de femei cu bărbații tirîți într-un război nedrept și criminal, să dea glas acuzației împotriva celor vinovați de marea crimă. Și să fie totodată îndemn mobilizator pentru cei ce-i citeau versurile, călîndu-se în substanța lor cetățenească, însuflețitoare.

Mi-a fost dată bucuria de a cunoaște pe autoarea acelor imnuri închinată lumii, pline de căldură umană, și a poeziilor de demascare a fascismului, poezii ce exprimau autenticitatea artei și imboldul bărbătesc la luptă. Făptura ce cîntase cea dintîi la noi, pe mama partizană, era ea însăși o natură combativă. Ochii negri, mari, îi erau plini de o fierbinte pasiune umană, aveau o străluminare de candoare și omenie și se umpleau de o călătura parcă departe văzătoare. Ea grăia și în viața cea de toate zilele ca o călătătoare a dreptății, aliată cu o luptătoare pentru binele mulțimii: „o torță a dreptății luci tinerețea mea, ca o spadă“. Stînd de vorbă cu fata oacheșă cu obrazul smead, descopereai latura umană, socială, a personalității poetei. Ea nu putea concepe ființa omenescă decît luînd cînstit poziție în lupta pentru eliberarea omului exploatat. Se apropia de oameni cu aceeași cînstită iubire, gingășie și feroare cu care-i zugrăvea-n vers; cu dorința intensă de a-i cunoaște-n chip adînc și a le proslăvi frumusețea inimii, de a le istorisi faptele. Se apropia de ei cu o vibrantă sensibilitate, încercînd a le cunoaște sufletul și a le urmări acțiunile, a le descoperi necazul și a-l sigila în vers. Iubirea patetică pentru oameni și rivna nestăvilită de a reda în lirica ei ce e mai curat și mai înălțător în ei, cît și poziția de cîntăreț cetățean, dau valoare de permanență poeziei aceleia, care își întîmpina astfel semenii: „Din dragoste de oameni neînvinșă / am scris aceste poeme“.

Magda Isanos a ars în vilvătăia de aur curat a poeziei, oglîndînd cu plasticitate umană și eficiență artistică, realitatea.

CAMIL BALTAZAR

EXPOZIȚIA RETROSPECTIVĂ I. ROSS

Iosif Ross a deschis în luna noembrie, la București, o mare expoziție retrospectivă, ilustrând cei peste patruzeci de ani ai creației sale grafice în presă. Și, cu toate că artistul este o figură populară a mișcării noastre plastice, ansamblul celor mai bine de 250 de lucrări ni-l înfățișează într-o lumină nouă. În pofida mării ei valori educative și a caracterului ei ascuțit de actualitate, activitatea desenatorului de presă se desfășoară oarecum sub semnul efemerului: desenul trăiește, atât cât trăiește numărul respectiv al ziarului sau al revistei. Puțini dintre noi și-ar mai fi amintit de „Urechilă“ — Ferdinand I zis și „Fridelache cel cu urechi de măgar“ creionat usturător de Ross în 1918 și publicat de „Chemarea“, ziar condus de N. D. Cocea, — sau de „Capul tiranului: Ion I. Brătianu“ („*Facla*“ 1925), „Conferința dezarmării“ („*Adevărul*“ 1932), „Kultur“ („*Adevărul*“ 1933) și cîte altele. Toate lucrările lui Ross, risipite de-a lungul anilor, aparent depășite istoricește, trăesc azi în expoziție o viață nouă, puternică, fără nimic desuet, nu numai datorită formei lor — uneori revăzută de artist — cît, mai ales, datorită concepției despre lume a desenatorului, evoluției lui ascendente, lipsită de fluctuații sau lașități politice.

Cele cîteva sute de desene politice sau portrete din expoziție — alese din multele mii create de-a lungul atîtor decenii — ni-l înfățișează pe cronicarul de fiecare zi, reporterul și pamfletarul plastic al „*Faclei*“, „*Adevărului*“, „*Rampei*“, „*Cuvîntului liber*“ sau al altor reviste și ziare din trecut, pe Ross, ascuțitul satiric antifascist din anii imediat premergători celui de al doilea război mondial, pe virulentul caricaturist antiimperialist din anii de după eliberarea țării noastre, pînă azi.

Figură aparținînd peisajului ziaristic și artistic al Bucureștilor, siluetă masivă, un chip de copil mare răspîndind bună voie și dinamism, plin de simpatie și interes față de oameni, cu ochi iscoditori în care scînteiază luminile humorului, Ross, omul plin de surprize, anunță parcă și largul diapazon al artistului.

Capacitatea de a sintetiza idei și sentimente variate și complexe, într-o imagine simplă, ușor citibilă, (fie că e vorba de compoziție, de o figură sau un simbol), puțința de a reda fizicul și psihicul omului în toate ascunzișurile lui, puterea de evocare a caligrafiei lui ascuțite și elegante, toate caracteristicile graficii lui Ross se văd, incipient, chiar din primii ani ai creației. Născut la Iași în 1899, el publică cele dintîi desene la vîrsta de 16 ani. Portretele șarjate ale lui Mihail Sadoveanu, G. Ibrăileanu sau Const. Nottara — publicate în 1915 de revista „*Versuri și proză*“ din Iași și „*Rampa*“ din București — desenele împotriva războiului și cele antimonarhice apărute prin 1917—18 în „*Deșteptarea*“ și „*Chemarea*“ din Iași (ziare conduse de N. D. Cocea), definesc fără echivoc poziția politică-artistică a tînărului desenator.

Continuator al tradițiilor graficii romînești de la începutul veacului, înfrîurit mai ales de Iser, Ross se angajează firesc pe făgașul artei protestatere: „*Eroul zilei*“ (exantematic), „*Patronul sîngeros*“ (Wilhelm II) sau „*Urechilă*“, datînd din 1917—18, o dovedesc din plin. Dar drumul lui Ross nu este cel al unui simplu epigon; în cronica expoziției deschisă de Ross, împreună cu pictorii Steurer și Maxy la Iași, în 1918, Tonitza scria: „...*Caricaturile D-lui Ross ne dau dovada unui talent care vrea să-și croiască un drum frumos, în afară de orice influență*“ („*Iașul*“ 13 mai 1918).

În 1919 artistul vine la București în căutarea unui cîmp mai larg de activitate. În 1921 este angajat la „*Adevărul*“, ziar pentru care a desenat zilnic, fără

întrerupere, pînă la interzicerea acestuia de către guvernul fascist Goga-Cuza, în 1937. Acolo, în înghesuita redacție de pe strada Sărindar (actuala C-tin Mille), într-o cămăruță în care cu greu mai încăpea și el alături de micuța masă de lucru, în fața altei cămăruțe, în care se înghesuiau Gheorghe Dinu și Brunea-Fox, a desenat neîntrerupt, șaisprezece ani, Ross. Paralel cu activitatea de la „Adevărul“, Ross a publicat și în „Facla“, „Rampa“ sau, mai ales „Cuvîntul liber“.

Procesul conturării și evoluția profilului artistic al lui Ross nu se pot despărți de istoria mediului ziaristilor, artiștilor, scriitorilor și, în general, al intelectualilor democrați ai vremii. Descoperit și încurajat încă din 1917, la Iași, de N. D. Cocea și Iser, artistul, ajuns în București, își câștigă relativ curînd locul bine meritat în arta și ziaristica progresistă, dobîndind prieteni numeroși, printre cei care au militat pe frontul antifascist, ca de pildă: Ștefan Roll (Gh. Dinu), Brunea-Fox, Alexandru Sahia, M. H. Maxy, Perahim, Scarlat Calimachi, Nicolae Cristea, Șașa Pană și mulți alții.

Caricatura politică a lui Iosif Ross, axată zilnic pe protestul împotriva lipsurilor de drepturi cetățenești din România burgheză-mosierească, împotriva creșterii mizeriei și a asupririi, capătă și mai multă putere la începutul celui de al patrulea deceniu al veacului. Cît de repede a răspuns Ross sarcinilor luptei antifasciste internaționale se vede din primele caricaturi antihitleriste din 1932, ca „Alarmă“ sau altele, în care artistul îl demasca pe Hitler, fără să-i poată încă prinde bine trăsăturile, chipul viitorului dictator fascist nefiind încă prea cunoscut la acea vreme. Marea serie a desenelor antihitleriste, din care în expoziție se află o mică parte — „Kultur“, „Porcii de la Berlin“, „Omul care vrea război“, „Omul din balamuc“, etc. — au avut înainte de cel de al doilea război mondial un larg răsunset. Această expresivă serie a fost continuată imediat după eliberarea țării noastre, prin desene ca „Armata germană în 1940—44“, „Soarta Volkssturmului“, „Porcii“, „Hiena lumii“, „Ultimul round“, „Ultimul colan“, și multe altele, în care elanul artistului fusese, ridicat la o înaltă temperatură de victoria armatei roșii.

Direcțiile tematice pe care s-a axat caricatura politică a lui Ross dintre cele două războaie mondiale au fost foarte diverse; desenele lui pline de expresivitate atacau mascarada alegerilor și a parlamentarismului — „Întrunirile“, „Alegeri parțiale“, „Exerciții în ajunul alegerilor“, „Turneu electoral“, „Parlamentul liberal“, etc. — venalitatea politicianilor — „Mărțișorul politicianului“, „Fecunditate liberală“, „Daruri pentru noul născut“, etc. — îngrădirea libertății presei — „Cenzorul“ — pregătirile războiului antisovietic — „În al treilea Reich“, „De paște“, „Umbrele d-lui Chamberlain“ — și așa mai departe.

Totuși, de abia după 23 August 1944 găsește Ross condițiile cele mai prielnice unei ample dezvoltări artistice, după ce mai bine de patru ani — sub teroarea antonesciană — nu s-a putut literalmente manifesta. După 23 August 1944 începe o nouă perioadă, calitativ superioară, a creației sale. Începînd cu desenele antihitleriste, mai înainte amintite, expoziția cuprinde o admirabilă serie de caricaturi antiimperialiste, selecționate din nenumăratele lucrări create de Ross în acești ani; așa sînt, de pildă, „Havana“, „Poziție consolidată“, „Ajutor“, „Porumbelul dolarului“, „Manevre în Taiwan“, „Grijile Wallstreetman-ului“, „Baze“, „Fiscalitate în S.U.A.“, „Nu ne lasă în pace cu rachetele lor“, „Africa se deșteaptă“ și multe altele. Evoluția artei lui Ross din această perioadă a fost hotărîtor înrîurită, mai întîi, de ajutorul ideologic al Partidului, de orientarea nouă, realist-socialistă a întregii noastre plastici; apoi, de faptul că desenul satiric a căpătat în România democrat-populară drepturi egale cu toate celelalte ramuri ale plasticii, că a devenit un gen larg popularizat, atît prin tipar, cît și prin expoziții.

Depășirea calitativă s-a produs în creația lui Ross firesc, fără nevoia vreunui divorț față de concepția sa din trecut. Drumul lui artistic s-a caracterizat de la început printr-o expresie plastică ușor citibilă, realistă, limpede, concisă, inspirată din actualitatea politică-socială a vremii. Caricaturile lui Ross nu cad niciodată în vulgaritate, chiar acolo unde sentimentul dominant este ura. Așa, de pildă, el a fixat pe hîrtie cu o ură rece, de ghiată, dar cu o mare economie de mijloace plastice, măștile găunoase, groțești, ale bonzilor fasciști. În „Omul care vrea război“ sau în „Omul din balamuc“, chipul bestial al lui Hitler este redat cu simplitate și claritatea unei necruțătoare lucidități.

În general, desenele lui Ross nu necesită nici etichete scrise pe gîturile personajelor, nici alte atribute care încarcă imaginea. Ideea este sugerată firesc, pentrucă la Ross ca și la Iser sau Tonitza, ea este concepută esențialmente plastic. Toată creația lui Ross și, cu deosebire, cea din ultimii 10—15 ani, este o lecție împotriva literaturizării și a retorismului inutil. Desenele lui exprimă direct, plastic, o idee, nu ilustrează un text dat, sau găsit independent de imaginea grafică. De aceea desenul lui Ross prinde și sugerează, din prima clipă, ca un afiș izbutit.

O pondere deosebit de însemnată în activitatea artistului o are și portretul șarjat. Ca și Iser, Ross ne-a dat o mare galerie de tipuri, reprezentative pentru direcțiile progresiste ale lumii cultural-artistice, românești sau internaționale. De la portretele din 1915—18 — Sadoveanu, Ibrăileanu, Hogăș, etc. — continuînd cu cele ale lui George Georgescu, poetului B. Fundoianu, pianistului Emil Sauer, dirijorilor Bruno Walter și Felix Weingartner, compozitorului Serghei Prokofief sau scriitorilor Rabindranath Tagore, Henri Barbusse și foarte mulți alții, I. Ross a creat o adevărată frescă culturală a epocii. Veșnic cu blocul de desen în buzunar, pe stradă, în tramvai, la ședințe sau la spectacol, Ross caută și studiază oamenii. Privind seria de portrete din expoziție — pătatică din marea galerie desenată de artist — se perindă în fața noastră artiști străluciți, intelectuali progresiști, poeți, scriitori sau actori, redați cu dragoste și humor cald, prietenesc, desenați cu mare vervă și deosebit de bine caracterizați.

Locul pe care Iosif Ross îl ocupă în istoria și actualitatea graficii românești, dragostea de care se bucură printre membrii multor generații și, mai ales, larga popularitate de care a beneficiat arta lui în anii de după eliberarea țării noastre, s-au oglindit și în neobișnuita afluență de la vernisajul expoziției, precum și în marele număr de vizitatori care au frecventat-o în continuare.

Socotim că acest succes de ansamblu al artei lui Ross este o cheazășie și pentru viitoarea lui activitate, pe care i-o urăm cît mai rodnică și îndelungată.

PAUL CONSTANTIN

VARIETĂȚI FILOLOGICE

Mihail Sadoveanu, creator de limbă

Inaugurăm o cronică permanentă, al cărei titlu ar vrea să sugereze caracterul ei nesistematic. Ne propunem pur și simplu să stimulam interesul pentru problemele de limbă (literară și vorbită), fără nici o intenție normativă. Sîntem noi românii un popor mult talentat în toate direcțiile și ne însușim cu ușurință

limbile străine, adeseori chiar fără „accent“. Cu toate astea, nu ne cunoaştem îndeajuns propria noastră limbă, atât de frumoasă şi mai ales atât de plastică, în ambele înţelesuri ale cuvântului: colorată şi modelabilă. Un romanist elveţian, Alwin Kuhn, mai acum zece ani, a relevat facultatea excepţională de îmbogăţire a limbii noastre, fie prin adaosuri, ca sufixele şi prefixele, fie prin încorporarea directă a cuvintelor tehnice străine.

Mihail Sadoveanu, marele dispărut, a fost ceea ce se numeşte o „natură“, sau printr-o expresie mai explicită, o forţă a naturii, adică un scriitor cu o putere de producţie atât de uriaşă încât lua aparenţa unei creaţii fireşti. La vârsta de 24 de ani, când alţi prozatori abia debutează şi dibuiesc în căutarea unei formule personale, Sadoveanu îşi putea selecţiona din producţia „cea veche“ un material de patru volume, în care-şi fixa fizionomia artistică, parcă invariabilă. Era în 1904, iar N. Iorga, la bilanţul literar al anului a putut vorbi pe drept cuvânt de „anul lui Sadoveanu“. Cel ce trecea drept o forţă a naturii, prin alte cuvinte o fire spontană, elementară, directă, tumultuoasă ca stihiiile în dezlănţuire, era în realitate un mare ostenitor al literelor, un spirit ordonat, înzestrat cu o vie curiozitate literară, orientat în epica marilor literaturi europene, prevăzut cu un ascuţit spirit critic şi autocritic şi cu o înţelegere intimă a valorilor cuvântului. Era prin alte cuvinte şi un filolog. Cîte unul din dascălii săi de la Liceul Naţional din Iaşi, ca Vasile Burlă, îi deschisese zărilor magice ale naşterii şi dezvoltării cuvintelor. Dacă marele scriitor, ca şi Arghezi, stăruia să scrie *viteasă*, iar nu *viteză*, cum s-a adaptat cuvântul cerinţelor limbii noastre, faptul se datora „digresiilor“ filologice ale neuitatului dascăl, atât de simpatice creionat în *Anii de ucenicie*. Cartea este capitală pentru cunoaşterea marelui scriitor, care ne-a dat într-însa un model de autobiografie spirituală, o adevărată replică a lui Wilhelm Meister. Înaintea lui Burlă, altcineva mai apropiat îi dăruise revelaţia frumuseţilor limbii noastre. Era mama lui, umila ţărăncă din Verşeni, Profira Ursache, dispărută pretimpuriu, la vârsta de 34 de ani, dar lăsându-i în har orizontul mai cuprinzător al datinei, căreia i se subsumează şi limba strămoşească. Profira păstra în bogata ei zestre sufletească o comoară de cuvinte proprii, dintre care unul, reluat de Mihail Sadoveanu, era acela nemaiîntîlnit de „ştronţi“, spre a desemna, ca şi cuvântul „jidovi“ pe întîii camarazi de joc ai puilui maturii, ei înşişi puiendri irepresibili, nestăpîniţi de familiile lor. Profira era înzestrată şi cu un gen special de umor, pe care întîiul născut, „primogenitul“ ei, cum spune memorialistul, l-a gustat mai tîrziu, în cadrul luminos al amintirii. Şi în această privinţă avea s-o moştenească marele scriitor, prevăzut cu o variată gamă de umor, încă nestudiată.

Dacă, așa dar, o norocoasă condiţie subsidiară pentru cunoaşterea limbii materne, ar fi întîia ei învăţătură, din însăşi gura vrăjită a mămătoarei, Sadoveanu a avut şi acest noroc. Şcoala n-a constituit decît a doua etapă. Odată cu ceea ce se numeşte însă şcoala vieţii, — întrucît autorul lui *Nicoară Potcoavă* şi-a croit singur drum în viaţă, — a urmat interesul special pentru limbă. Sadoveanu trece drept scriitorul nostru cel mai specific, nu numai ca *Weltanschauung*, dar şi ca făuritor de limbă. Cine i-ar urmări multe din cuvintele lui rare la *Dicţionarul limbii române moderne* (DLRM), le-ar găsi rubricate fie ca regionalisme, fie ca arhaisme sau „învechite“. Într-un loc, meşterul mărturiseşte că în tinereţe izgonea neologismele din scrisul său. Mai tîrziu, le-a făcut loc din ce în ce mai larg, fără să-şi renege preferinţele pentru celălalt sector al limbii. Va veni în curînd ziua cînd se va găsi un cercetător sau un colectiv, care să alcătuiască „dicţionarul limbii lui Sadoveanu“. Atunci se va vedea că cel mai naţional dintre scriitorii noştri era departe de a fi rămas pînă la urmă un „neoaşist“.

Lui Sadoveanu îi plăcea să creeze cuvinte noi. În vizită în U.R.S.S., la colhozul de la Tarașovka, i-a fost călăuză tehnică o „agronomiță“, — ghilemelele fiind ale maestrului însuși, precaut în inovație. Sufixul foarte acceptabil este același ca la doctoriță, pictoriță, etc. Alt feminin, din inițiativa lexicală sado-veniană, recurge la sufixul — *oaică*, în *bălăuroaică* (*Opere*, 16 pag. 354). Turcescul — *agiu* e folosit pentru denumirea eroului din vestita anecdotă a lui Creangă, cu *sfiriacul*: meșterul cel mare lăcătuș Dimache „*Mangalagiul*“ (ibid. pag. 511). De fapt, numele propriu este acela al profesiunii, sau al unui factor profesional: mangelul cu care lucra lăcătușul, mai în genere fierar.

Ca să rămănim la sectorul larg al sufixelor, relevăm alte două creații verbale ale marelui maestru al limbii noastre. Dicționarul citat consemnează cuvântul „Pruteț, *prutețe*, s.n. (Reg.) Braț părăsit al Prutului, care rămăine ca baltă. — Din *Prut* + suf. — et“.

Sadoveanu creează *dunăriță* și *sirețel*, cu același înțeles: „(...) pe tovarășii vânători din munte îi sfătuiesc să încerce farmecul unei zile cu luntrea în singurătățile prutețurilor ori *dunărițelor*.“

și :

„Prima rață am împușcat în acest sezon, la 27 martie, pe un braț vechi al Siretului — adică pe un *sirețel* — la adânc“. Ambele citate sînt din *Istorișiri de vînătoare*, întiul capitol, *Despre această țară și despre înot și pescuit*.

Un alt mod de inovație verbală constă în procedeul invers, al suprimării terminației și al reducerii cuvîntului la radical, ca în cuvîntul *schivn*, cu înțelesul schivnic, schimnic, pustnic. „Intră și d-ta subt arcu trecutului, spre strămoși, privind imaginile sfinților *schivni* (...)“. Exemplul este luat din aceeași carte (*Excursie la mănăstiri*).

Tot aici aflăm înțelesul cuvîntului *durău*, cu prilejul vizitei la schitul cu acest nume. „*Durău* înseamnă cascadă“. Dacă este așa, lingviștii ar spune că este un substantiv postverbal, de la verbul a *durăi* (ca și a *duru*), care are două sensuri, la DLRM: „1. a hurui și 2. a (se) da peste cap, de-a dura, a (se) rostogoli“. Cascada corespunde ambelor înțelesuri ale cuvîntului.

M. Sadoveanu nu disprețuiește argoul, cum este cuvîntul *fraier*, din extraordinara poveste cu gaițele vorbitoare, ale lui Ioniță Rovei, din *Anii de ucenicie*. Vorba este pusă în gura unui hoț, care-l acuză pe povestitor, crezînd că-și călcase cuvîntul :

— Ești un *fraier* fără onoare !

Din limbajul culturilor străine, Mihail Sadoveanu folosește în *Istorișiri de vînătoare*, cuvîntul *cristalizație* în sensul stendhalian, cu tălmăcirea foarte justă „adică înflorirea în imaginație a obiectului pasiunii“. Stendhal atrăsese atenția asupra fenomenului, observat la minele de sare din Salzburg. Cel ce lăsa să cadă în fund o ramură desfrunzită, o regăsea peste cîteva luni presărată cu o podoabă diamantină de cristale — așa precum cel care iubește împrumută persoanei iubite, strălucirile tuturor calităților.

Amatorul de neologisme rare, descriind în *Anii de ucenicie*, duelul tragic dintre doi publiciști ieșeni, amintește alte dueluri mai vechi, „din care combatanții scăpaseră *indemni* ori cu puține zgîrieturi“. *Indemn* vrea să zică nu... nedemn, ci teafăr, neatins, ca în limba franceză : *indemne* (din lat. *in* + *damnum*, pagubă).

Un alt neologism, cultivat pentru sonoritatea lui, este *ventripotent*, parcă mai expresiv decît neoașul *pîntecos*. Cuvîntul l-am întîlnit și în recenta carte a acad. Tudor Vianu, *Jurnal*.

Din sectorul cuvintelor învechite, am surprins o expresie la autor, atribuită copilului vânător precoce, care protesta că nu va trage cu arma ca să îngrozească oamenii și ei să-l „alunge ca pe un *buntușnic*“. Radicalul este *bunt*, răzvătăire, complot, (din germ. *Bund*) cuvânt în uz la noi pe timpul Regulamentului organic și luat de la ruși. DLRM gratifică cuvântul *butușnic* cu cumulusul: „(Inv., arh. și reg.)“ — învechit, arhaic și regional.

E drept că „radicalul“ s-a pierdut și învățatul arhivist Gh. Ungureanu, de la Iași, când a redactat în tinerețe monografia familiei Sion, transcriind remarcabilul memorial al paharnicului Costache (fratele arhondologului), a lăsat de două ori puncte de suspensie, probabil neînțelegând cuvântul. Micul Mihail vorbea însă pe înțelesul grijuiei „mătuși“ Maria.

Un cuvânt existent, dar uitat, din limba noastră, este verbul a *îmboura*. La DLRM, se explică verbul tranzitiv (învechit) „a înfiera cu bourul“ — a însemna cu fierul roșu, „răufăcătorii, vitele, pietrele de hotar, etc.“ La Mihail Sadoveanu verbul apare o dată ca reflexiv, într-o accepție foarte personală: „(...) marea se *îmboura* năvălind asupra pământului (...)“, ca un efect al unui mare cutremur de pământ (*Opere*, I, pag. 230, *Poveștile de la Bradul Strimb*). Aci predomină imaginea bourului, care se repede împetușos, cu capul în jos și coarnele înainte, să împungă. Verbul își recuperează puterea de sugestie a radicalului.

Marele Sadoveanu nu era nicidecum un franțuzit, dar frecventase pe marii realiști francezi ai secolului trecut și gusta ironia franciană (a lui Anatole France). El numea uneori Moartea, ca și francezii, *Cirna* (la *camarde*) și pomenea de *farmecul* vârștii tinere, când nu aștepta „spectrul *Cirnei* la fiecare sonerie a ornicului“. La fascizarea unei părți a continentului nostru făcea desigur aluzie fiind pe aceeași pagină din *Anii de ucenicie*, se folosea de expresia galică „*ignominia ignonimiilor*“. Din același trecut, spunea maestrul atât de uman, acoperindu-și fața cu mâinile, „s-a deslănțuit *abominația dezolării*“ (*Opere*, 17, pag. 89). Ca să-și exprime oroarea, recurgea la expresii străine de acea forță. Altădată, ca să sugereze cuvintele de rușine, strecurate din neîngrijirea lui Calistrat Hogăș, în prima ediție a cărții lui, distrusă pentru acest motiv, Mihail Sadoveanu le numește „fantastice vocabule“, adică cuvinte de neînchipuit, de basm. Ori din ce sector și-ar fi tras izvorul cuvintelor, marele artist știa să dea verbului său o încărcătură de farmec, să-i potențeze vraja. N-a fost numai „puțintel filolog“, cum spunea cu modestie „în preocupările“ sale. A meditat înainte de a așterne fiecare cuvânt pe hârtie. Ne-a lăsat nu numai o operă de valoare artistică și filologică neasemuită, dar și o mare lecție.

ȘERBAN CIOCULESCU

CE CONȚINE UN BEST-SELLER

Ce aport reprezintă alaiul triumfal al best-sellersurilor pentru cultura americană? Ce impuls poate da acest gen de fabricat literar curentului viu al gândirii în societatea americană de azi? Iată întrebări pe care foarte puțini din cei interesați de viața culturală a Statelor Unite s-au gândit să și le pună, și mai puțini sînt cei care n-au ezitat să le formuleze chiar în mod public, sub semnătură proprie.

Unul din acești rarissimi iconoclaști, care a încercat să arunce măcar o privire îndărătul nebulos al best-sellersului, este cunoscutul critic literar Russell Lynes.

Lynes este autorul mai multor studii substanțiale, în care analizează rădăcinile violenței în literatura americană, cauzele destrămării personalității eroilor,

sau combate — alături de poetul Kenneth Rexroth — poezia care este un simplu joc steril și o lansare de efemere mode formale. Prestigiul cucerit cu greu de temerarul critic, ca și faptul că el a știut să descopere și să sprijine lansarea unor auzori talentați, întâmpinați cu căldură de partea mai evoluată a publicului cititor, i-au creat o platformă care-i permite să abordeze cu libertate relativ mai mare decât cea a altor confrăți, probleme fundamentale ale peisajului literar din patria sa, chiar dacă vederile sale nu trezesc ecoul cuvenit.

De astă dată, într-un articol publicat în coloanele revistei de mare tiraj „New York Times Book Review“, sub titlul sugestiv: „Care este materia primă a unui best-seller?“ Lynes cercetează pe rînd ingredientele ce intră în compoziția unei cărți pornite pe drumul de aur al sutelor de mii de exemplare.

Și, cum trăiește în țara cifrelor, ale căror coloane adunate împun mai mult decât cele mai strînse raționamente, criticul literar atît de curios și-a consacrat destule ore alcătuirii unei mici statistici concludente. Bazat pe răsfoirea listei best-sellersurilor înregistrate în anele editurilor americane în ultimul deceniu, Lynes ajunge la o primă și îngrijorătoare constatare: „Dacă un om, cit de bine intenționat, își pune în gînd să le citească pe toate — hotărît că nu-i mai rămîne timp pentru a se califica într-o meserie cinstită sau a-și forma o educație solidă...“

După acest preambul, criticul literar preocupat de eventualele merite, ca și de pericolele incontestabile prezentate de această excrescență a best-sellersului — a cantității în detrimentul fatal al calității — pe trupul literaturii americane, stabilește alt adevăr aritmetic: cam o treime din cărțile de succes vîndute din 1950 pînă azi, tratează teme religioase, dacă nu chiar de-a dreptul biblice. De la „Înger fără voie“ — de Dale Dyers, la Jan Bishop cu al său roman botezat foarte „tare“ și „evangelic“ „Ziua cînd a murit Cristos“, la operele de o evlavie dulceagă și un cenușiu și plat conformism ale unui Lloyd Douglas — culminînd cu părintele unei fericite familii de șapte best-sellersuri toate la fel de sfinte în inspirația lor — pe nume Thomas Costain — tonul de predică romanțată se vedește a fi una din rețetele cele mai mult aplicate în confecționarea unei cărți de succes. Firește că multe din cele peste 300 de secte și confesiuni care-și dispută sufletul cetățeanului american mijlociu, își fac un punct de onoare din susținerea prin toate mijloacele a unor asemenea cărți.

De un sprijin la fel de masiv, datorat ligilor decenței, asociațiilor de temperanță și altor mecenași și muze ocazionale de acelaș soi, se bucură și o categorie aproape la fel de largă: 26 la sută din lucrările care au căpătat coroana de carton aurit acordată de tirajul-record. Este vorba, desigur, de cele dedicate vieții de familie.

Russell Lynes se grăbește să precizeze însă, cu amar sarcasm, că niciuna nu abordează probleme reale de viață: „atomizarea“, fărîmîțarea familiei americane de azi, ciocnirea de mentalități dintre generații (tot mai acută), sau influența exercitată asupra mediului familial de ritmul neurastenizant al unei existențe duse sub semnul nesiguranței, într-o societate unde om și mașină sînt dușmani de moarte.

Nu, aceste teme sînt înlăturate cu grijă și universul familial care apare în asemenea cărți este falsificat. Best-sellersurile care mizează pe viața de familie, ridicînd în slăvi „old good times“, tradițiile vetuste, sînt acoperite de colbul duios al unei viziuni paseiste și idealizante, melancolic-retrograde.

Ceea ce nu poate spune nici măcar un critic cu prestigiul lui Lynes, dar se desprinde cu claritate din prezentarea cît de sumară a subiectelor întîlnite pe lista cercetată de el, este faptul că preocupările majore ale epocii noastre sînt

aproape total absente. Că lupta de eliberare a popoarelor din colonii nu furnizează de fel „materie primă” pentru best-sellersuri, este foarte explicabil. Dar tot atât de penibil și jignitor pentru ideea pe care și-o fac despre marele public de cititori patronii editurilor, pentru tiparul de gândire (mai exact: de ignoranță), pe care caută să li-l impună prin selecția lor, este faptul că frunzărind uriașul maldăr de pagini tipărite cu gândul la vânzare, nu găsim nici măcar un slab ecou al uriașului avânt științific, care s-a accentuat tocmai în ultimul deceniu, când au apărut cărțile ce servesc drept material documentar anchetei întreprinse de Russell Lynes.

Chiar dacă Statele Unite au pierdut mult trîmbitatul „primat” în mai multe domenii fundamentale în care s-a afirmat superioritatea științei socialiste, știința nu merita, hotărît, tratamentul pe care criticul literar american constată că i-l acordă „fabricanții de best-sellersuri”.

După lista studiată de el, știința, care intră în preocupările de fiecare zi ale fiecărui om, nu există pentru acești editori.

În materie de știință — constată cu amărăciune Russell Lynes, lectura best-sellersurilor te duce la o concluzie inevitabilă: ele îl lasă pe cititorul mediu american cu o sută de ani în urmă. Singura marfă științifică desfăcută engros în sute de mii de exemplare, este de natură să trezească un justificat sentiment de rușine pentru un intelectual american: „Îndărătul farfuriilor zburătoare” de R. Scullers, un soi de fascicolă cu pretenții de a vulgariza cunoștințe de fizică, sau cărți servind „știința succesului” în viață: „Carte completă a etichetei” de Amy Vanderbilt (un milion de exemplare în șapte ani), „Cum am câștigat două milioane de dolari la bursă” de balerinul Nicolas Darvas etc.

Deci: zero la contemporaneitate, zero la abordarea tematicii majore, zero la adîncime psihologică, zero la etică (cum o dovedește numărul uimitor de cadavre și fișele de sadici și monomani cu care sînt presărate paginile „succeselor” de librărie). Atunci, poate că best-sellersul trece examenul la stil, la valori literare „pure”? Logoree, barbarisme și argotisme excesive în vocabular, dispreț pentru construcție, pornografie atît în expresie, cît și în conținut — iată ce poate înfățișa ca „bagaj literar” și la acest capitol, „monstrul” pe care-l nasc și-l cresc cu grijă agențiile de reclamă și comercianții de literatură din S.U.A. La capătul anchetei întreprinse cu atîta luciditate de criticul american, se desprinde un verdict categoric: ca și dinosaurienii, best-sellersul este condamnat la dispariție din cauza hipertrofiei: prea puțin creier și inimă la un trup de hîrtie atît de masiv.

EUGEN B. MARIAN

SÎNT JUDECĂTORI LA ROMA ?

Sub guvernarea democrat-creștină, «imparțialii» magistrați italieni aplică la judecată două măsuri. Părtinirea, uneori flagrantă, e dictată de criteriile sociale și politice vădit neo-fasciste. Revista lunară „Il Ponte”, în nr. 8-9 1961, menționează cîteva cazuri de necrezut, dar nu izolate.

Văduva Maria Ferrari din orașul La Spezia a fost de curînd somată de organele judiciare să plătească două mii de lire. Considerînd inflația monetară din Italia, suma nu este prea mare. Dar ce reprezintă ea? E vorba de cheltuieli de judecată pentru un proces de acum douăzeci și cinci de ani. Atunci, soțul Mariei Ferrari, persecutat de fasciști, fugise în Franța; întors după cîtva timp în țară, el a fost condamnat de un tribunal politic special la o perioadă de detențiune, precum și la plata spezelor procesului. Ieșit din închisoare în 1938, el trece

din nou în Franța, unde, intrînd în mișcarea de partizani, cade pe front în 1945. Acum văduva e urmărită să plătească cheltuielile procesului penal în care soțul ei a fost osîndit pentru culpa de a lupta contra tiraniei.

În același oraș, a fost recent arestat, la întoarcerea din străinătate, un alt antifascist: Eugenio Vignale. El trebuie să ispășească o sentință dată contra lui în... 1936, tot pentru a fi fugit de binefacerile regimului mussolinian.

Cu totul altfel au tratat judecătorii italieni pe Giuseppina Persichetti. Această doamnă este mama faimoasei Clara Petacci, țitoarea lui Mussolini, pierită odată cu el prin furia populară, în cursul fugii rușinoase de la sfîrșitul celui de al doilea război mondial. Printre numeroasele daruri cu care sîngerosul dictator fascist și-a înzestrat iubita, în dauna statului, figurează și o luxoasă vilă numită „Camilluccia”. După prăbușirea fascismului, vila a fost confiscată, cu drept cuvînt, de Ministerul de Interne și pusă la dispoziția unei instituții de asistență: „Opera Maternità ed Infanzia”. În 1947, ca moștenitoare, Giuseppina Persichetti a obținut prin tribunal restituirea vilei, sub pretextul că a fost construită de fiica ei din „economii personale”. Acum cîteva luni, generoasă cu banii publici, Curtea de Apel, satisfăcîndu-i pretențiile, i-a mai acordat demnei mame în plus și 30 de milioane de lire ca despăgubiri pentru lipsa de folosință și stucăciunile aduse clădirii și dependențelor acesteia de către lehzulele și sugarii săraci. Colosala sumă ce vor plăti-o contribuabilii italieni va fi împlinită desigur și cu cele două mii de lire scoase din pungă de văduva Ferrari, în amîntirea soțului ei care a murit pentru ca magistrații de azi să aibe libertatea de a-și bate joc de justiție.

J. M.

LITERATURA ROMÎNĂ VĂZUTĂ PRINTR-O PRISMĂ DEFORMANTĂ

Este semnificativ pentru interesul crescînd al publicului italian față de istoria noastră literară, locul tot mai important pe care aceasta îl ocupă în lucrările italiene de specialitate. Astfel, în „Storia universale de la letteratura” (Ed. II, 1948—1953, 7 vol.) G. Prampolini acorda literaturii romîne numai 28 de pagini din ultimul capitol al ultimului volum. În schimb, în „Storia delle letterature moderne d'Europa e d'America” (1953—1960, 6 vol.), literaturii romîne i s-a rezervat, alături de literaturile iberice, întreg volumul II.

O asemenea atenție este, desigur, măgulitoare. De bun augur par de asemenea, la prima vedere, cuvintele redactorului șef al acestei ultime lucrări, profesorul universitar florentin C. Pellegrini, care își avertizează cititorii în prefață că noua încercare de sinteză cuprinde „rezultatele cercetărilor literare mai recente” și că ea e „bazată pe o informare vastă și sigură”, întocmirea ei fiind incredințată „unor oameni de știință de renume ilustră”, aproape toți profesori la principalele universități italiene.

Volumul II provoacă de la prima pagină o nedumerire: capitolul „Letteratura romena” este semnat de un nume pentru noi necunoscut și cu rezonanțe ciudate: Giorgio Caragata. Să nu ne oprim însă aici.

Lucrarea e împărțită în nouă capitole, pe epoci istorice, dar și pe curente literare dominante. Ceea ce izbește pe cititori de la început este menținerea tradiționalei împărțiri din vechile istorii literare romînești. De altfel, în primele trei capitole, influența *Istoriei literaturii romîne vechi* de N. Cartoian se recunoaște chiar și în subtitluri. Cît despre text, el nu este decît o simplă rezumare a acesteia. În rest, autorul compilează. Și anume, din Iorga, Densușianu, Lovinescu

etc., cu rare și nu prea fericite intervenții personale. Ne-am fi așteptat să avem de-a face cu un studiu bazat pe „cele mai recente cercetări“. Departe de aceasta, lucrarea lui G. Caragață nu e decît o simplă compilare a unor lucrări mai vechi și rezultat al unor cercetări de multe ori depășite. Singurul aport original al autorului, dacã se poate numi așa, este încercarea de a înghesui toate faptele de istorie literară într-un adevărat pat al lui Procust, în virtutea ideii preconcepute că literatura romînă s-a dezvoltat din „fondul mistic“ original, la care s-a adăugat tradiția bizantină, pe baza altoirii sale cu influența occidentului.

Elementele acestui „fond mistic“ sînt subliniate încă din capitolul I. Se insistă asupra lor cînd se vorbește de literatura populară, care e prezentată ca izvorînd numai din necesitatea de a evada din cotidian în miraculos. Lirica lui Eliade-Rădulescu este un „misticism popular ridicat la rangul de mit“, „sentiment de religiozitate“, „pasiune pentru trecut“ și autorul ei caracterizat ca „personalitatea dominantă a romantismului“ (p. 283). N. Bălcescu era... un religios. În *Schițele noi* ale lui I. L. Caragiale se întrevede „un simț al misticismului“ de esență orientală (p. 302–303). Valoarea poeziei lui Goga ar consta în caracterul ei de „imn de credință, de mistice speranțe“ și în „aureola de sfințenie în care sînt îmbrăcate viața satului și revendicările naționale“ (p. 318). La Cerna e subliniată „nesecata aspirație religioasă“ (p. 319). Aproximarea lirismului unor poeți ca Eminescu, Cerna ș.a. de poeți occidentali ca Lenau sau Leopardi, se face prin „nestinsa aspirație religioasă“ comună. Nume ca: D. Nanu, G. Vîlsan, G. Rotică, C. Moldovanu, iar dintre simbolisți, Stamatiad, Săulescu, I. M. Rașcu, sînt amintite aproape numai pentru ecourile religioase din opera lor. Dar locul de onoare între cele două războaie este rezervat, desigur, „gîndiriștilor, ortodoxiștilor, iconarilor“. Despre Mihail Sadoveanu se spune fără înconjur că „nu e un scriitor realist“, iar peisajul lui este caracterizat printr-o „țesătură diafană de mistice culori“ (p. 315). Rebreanu a prezentat în Ion pe „omul aureolat cu un nimb de misticism și eroism“. Drama din „Pădurea spînzuraților“ e izvorîtă „din forța ancestrală a instinctului etnic“ (p. 332). „Elementul esențial“ al liricii argeziene este, bine înțeles, „religiozitatea intimă“ (p. 346).

Naționalismul, ca și misticismul, este, după G. Caragață, o parte integrantă și tradițională a sufletului românesc. „Mistic“, Eliade Rădulescu e campionul de fapt al mișcării revoluționare de la 1848, iar N. Bălcescu o figură singuratică de „apostol“. Rarele aluzii la caracterul de fenomen social al literaturii apar numai prin prizma deformantă a naționalismului, misticismului sau a înfrățirii conservatoare dintre clase. Importanța semănătorismului, bunăoară, constă în promovarea tendinței nostalgice spre un trecut național al „înfrățirii“ dintre boier și țaran (p. 313). Însemnătatea lui G. Ibrăileanu se reduce la faptul că a pus în evidență „specificul național“.

Paralel cu elementele mistice și naționaliste, G. Caragață acordă în lucrarea sa o însemnătate deosebită dezvoltării curentelor estetizante. Contribuția Junimii ca promotoare a artei pentru artă este analizată pe zeci de pagini, iar figura lui Maiorescu proiectată deasupra evoluției ulterioare a întregii literaturi. Opera mai tuturor marilor creatori din a doua jumătate a veacului trecut, de la M. Eminescu, I. L. Caragiale, I. Creangă, la I. Slavici și — în parte — Duiliu Zamfirescu, e o rezultată a acestei orientări. Modernismul este tratat cu multă simpatie, datorită — între altele — cultivării elementelor iraționaliste, metafizice, primare.

În schimb, pentru literatura revoluționară G. Caragață nu găsește nici un cuvînt de spus, iar realismului, diminuat ca importanță, îi acordă atenție numai cînd e conservator și tradiționalist.

Dacă „Contemporanului“ și lui Dobrogeanu-Gherea li se acordă două trei rînduri, e pentru a se vorbi de „eșecul propagandei socialiste“, în timp ce opiniilor lui E. Lovinescu și M. Dragomirescu, ca reprezentanți ai artei pentru artă, le sînt consacrate pagini întregi de elogii.

Alexandru Sahia este ignorat cu desăvîrșire, dar fostul legionar Aron Cotruș, căruia i se acordă un spațiu copios, este prezentat ca un... „luptător consecvent pentru libertate“. Nu e de mirare în asemenea condiții că perioada dintre cele două războaie mondiale, definită ca epocă de afirmare a tradiționalismului gîndirist și a modernismului cu diversele sale forme, este caracterizată drept „cea mai strălucită epocă a literaturii romîne“ (p. 334)

Nu! Ne-am înșelat afirmînd că nu-l cunoaștem pe dl. G. Caragață. Citind numeroasele pagini închinat ortodoxismului lui N. Crainic, L. Blaga, Nae Ionescu, orientare caracterizată drept „cea mai mare contribuție la dezvoltarea literară“ pe plan teoretic, ne-am adus aminte de o figură de tristă amintire din viața oarecum culturală din timpul ultimului război, de profesorul fascist Alexandru Marcu și de unul dintre discipolii lui la școala romînă din Roma. Dl. Caragață se făcuse cunoscut pe atunci printr-un „Breve squardo sullo sviluppo della letteratura romena“, publicat în Institutul pentru Europa Orientală în 1943, precum și prin traducerea în limba italiană a unei cărți a profesorului său, ministru în guvernul antonescian. Azi el predă limba și literatura romînă la Universitatea din Florența.

Literatura romînă era considerată în „scurta privire“ din 1943 ca „expresie a unui popor care crede încă în adevărul miturilor“ și „în a căruia limbă cuvintele conservă încă o forță aproape mistică“. După cum se vede, în calitate de colabrador al lui Carlo Pellegrini, dl. Caragață n-a făcut decît să dezvolte aceleași idei. Fascismul rămîne fascism chiar dacă e precedat de particula „neo“. Și ne întrebăm cui servește ridicula mistificare căruia i-a căzut în primul rînd victimă domnul Carlo Pellegrini? Îl informăm pe editorul indus în eroare că în limba romînă „Garagață“ are — în argou — semnificația de excocherie, șmecherie jalnică, scamatorie de bîlci. E păcat că intenția domnului Pellegrini a intrat pe mîinile imunde ale unei asemenea... caragațe. Poate însă că editorul va reveni la o ediție ulterioară, ceea ce ar fi în primul rînd spre binele lectorilor italieni dornici să cunoască realitatea. Și în această direcție îi recomandăm „Antologia poezilor“, recent apărută în limba italiană și postfațată de poetul Salvatore Quasimodo.

Ar fi un mijloc de meditație și informare binevenit.

NICOLAE LIU

„VIZUINILE DIAVOLULUI“

Sub titlul „Opt zile în Germania occidentală“, Yves Moreau publică o serie de note de călătorie. Asemenea note cuprindeau altădată descrieri de peisaje, de monumente istorice, impresii de artă, chipuri de mari artiști și scriitori, viața unui oraș... Mai ales atunci cînd e vorba de orașul natal al lui Goethe.

Dar acolo, preocuparea de fiecare zi a militaristilor revanșarzi și starea de neliniște și spaimă a populației predomină totul. Pînă și amintirea lui Goethe pare evacuată de pe-acolo ca ceva supărător, ca un inamic militar.

Încetul cu încetul, ocupanții americani nu fac numai să schimbe stilul de viață, înlocuindu-l cu ceea ce reprezintă mai specific, mai caricatural, comportarea

americană, dar să transforme întregul peisaj, făcînd din el un adevărat cîmp de război.

Acei care au făcut atîta zarvă cu ocazia reluării de către U.R.S.S. a experimentelor nucleare, au făcut-o cu o complice ipocrizie, căci ei au știut ce se pregătește în Germania de vest și nu trebuiau să fie atît de naivi încît să-și închipuie că Uniunea Sovietică va sta cu mîinile în sîn.

Iar dacă nu au știut, le punem în față tabloul prezentat de Yves Moreau, cu detalii matematice.

Grație americanilor, încă din decembrie 1960, Bundeswehr-ul dispune de : 17 batalioane de fusee „Honest John“ ; 12 rampe de lansare pentru „Matador“ ; 6 batalioane de fusee „Corporal“ și „Sergeant“, 9 batalioane de „Hawk“ ; 6 batalioane de „Nike-Hercules“ ; 2 batalioane de „Mace“.

Iată o babilonie de vocabular apocaliptic care înlocuiește azi fondul de cuvinte al oricărui Goethe și al lui Faust, care nu mai cercetează în laboratorul său leacul întineririi ci cel mai ucigător mijloc de distrugere, folosind cinismul funerar al germanilor revanșarzi.

Se fac și exerciții pentru antrenarea servanților.

Singurii oameni, rămași cu capul limpede, cu bun simț și instinct de conservare sînt țărani, care, cu acelaș humor și spirit au poreclit rampele bateriilor de fusee, drept „vizuinele diavolului“, și se tem ca nu cumva prin asemenea jocuri să nu devină într-o bună zi, ei înșiși, țintă imediată. Ca să-și manifeste dezaprobarea lor, fac și ei deocamdată ce pot : refuză să închirieze camere celor ce servesc aceste baterii.

E unul din aspectele contradicțiilor dintre militariștii revanșarzi, care năzuiesc la noi bogății obținute prin jaf și robire, și poporul, care plătește gloabă pentru toată nebunia aceasta.

D. B.

Alecu Ivan Ghilia: „ASALTUL TIMPULUI” *)

Reportajul pare să se afirme, în chipul cel mai viu și mai consecvent, cu un interes constant, mereu reînnoit, pentru realitățile epocii și pentru prefacerile ei amețitoare; el pare să le detecteze cel mai operativ, să le urmărească cel mai îndeaproape și să le exprime cel mai rapid. Contactul direct cu realitatea, atât de fecund, îi asigură în fiecare moment vitalitatea și cu aceasta afecțiunea durabilă a scriitorilor. Pentru că întotdeauna prezidează un efort de investigație și întreține substanțial pasiunea cunoașterii, el implică, inevitabil, sugestii pentru alte scrieri; cu el se constituie uneori prologul unui roman. Și dacă adesea, într-un bun reportaj, putem recunoaște posibilitatea unei opere mai ample, precum într-o sămânță sănătoasă făgăduiala unui rod mai bogat, atunci sîntem poate îndreptățiți a spune că reportajele lui Ghilia, reunite în volum — după apariția romanelor sale — confirmă paradoxal, cu un ceas mai tîrziu, o vocație de romancier.

Regăsim aici însușirile talentului său, în foarte numeroasele schițe de portret, pretutindeni risipite cu generozitate. Cîteva fraze sînt uneori deajuns pentru a fixa un profil; un gest luminat la timp e suficient pentru a sugera un caracter; o vorbă subliniată oportun, divulgă o pasiune. Talentul e slujit de astă dată de o mare dispo-

ziție la afecțiune și de un fel de simpatie juvenilă care îi îngăduie să comunice cu lumea, să se apropie de oricine și să-și înlesnească adesea o înțelegere surprinzătoare a omului și a momentului. Țăranul care „umblă cu fofîrlica“, întrebîndu-se, „chinuit de dileama“ dacă să intre în colectivă cu toată zestrea cu care e așteptat sau dacă să și-o vîndă în prealabil; muncitoarele inimoase, atât de feminine în ambianța industrială; corespondentul Scînteii, moldovean de baștină, „bucureștean cu lustru“ și „dobrogenizat“ prin natura împrejurărilor, categoric în afirmații, impetuos în vorbă și pasionat la scris; bătrînul miner care cu riscul vieții își salvează tovarășii primejduiți; secretarul de partid, perspicace și atent, pe care cîteva spice risipite, trădînd neglijența, îl mîhnesc; Abdulaman, în care calmul oriental, conștiința demnității sale de președinte și vocația sa de comunist par să colaboreze la o sinteză din cele mai originale; țăranul care în cadrul căminului joacă roluri de colectivist, dar care în viață refuză să intre în gospodărie; președintele cel blajin și stricăcios care își face popularitate pe banii statului; inginerul zootehnist care își cară pe brațe vișeei amenințați de înec; directorul gospodăriei care la 40 de ani realizează studii superioare și a încercat odată tentația de a-și așterne în scris povestea frămîntatei sale existențe; bătrînul comunist care în ate-

*) E. P. L., 1961

lierul său a înlesnit cu gingășie un cuib unor părechi de rîndunele... toți aceștia și mulți alții, fac din acest volum o admirabilă carte cu chipuri. A descoperi în realitatea înconjurătoare asemenea oameni, aceasta e echivalent cu un act de creație.

Asemenea consemnări, rapide și sugestive, dau întregului, în ciuda dorinței exprimate odată de a o lua „domol, moldovenește“, o notă de grabă, de exuberanță, de nervozitate. Aluzia la tradiția moldovenească a vorbei sfătoase într-un timp cu desfășurare lentă e un simplu tic literar pe care autorul, chiar dacă pare uneori a și-l menaja, din respect pentru unele mari împliniri artistice, în practica scrisului îl neglijează surizînd.

De altminteri, toate afirmațiile scriitorului despre scrisul său trebuie privite cu multă circumspecție, ele ascunzînd adesea intenția ironiei; dar, chiar cînd sînt scutite de atari suspiciuni, încă par să implice năzuința secretă de a se refuza oricărei caracterizări definitive. În fond, cu toate că ia în deridere epitetele cu care l-au gratificat unii critici, autorului nu-i displace să se considere — folosim propriile lui cuvinte — un liric, un vizual, un sentimental. Dar lirismul acesta e o formă de simpatie cu lumea și dacă a fi sentimental e tot una cu înclinarea de a ceda oricînd unui surîs, unei afecțiuni, unui cuvînt de spirit sau unui gest, exemplar, atunci se poate spune că e și sentimental. În ce măsură „vede“ Ghilia, aceasta e însă de discutat. Nu e vorba, firește, de însușirea aceea, care intră neapărat în formula oricărui adevărat talent, de a surprinde esența lucrurilor, fața ascunsă a lumii... Experiența și observația atentă vor adînci, nici vorbă, această înțelegere superioară a oamenilor și a împrejurărilor. Dar dacă e vorba de un mod de a înregistra plastic datele lumii fizice, caracterizarea e amendabilă. Peisajul citadin, chiar cel fabulos industrial,

uneori chiar arhitectura mai modestă a satului, nu par să-i spună nimic deosebit. Le înregistrează sumar, într-un limbaj comun, adesea fără emoție. O casă este o casă, o șură e o șură; cutare cămin cultural e un palat; comparația are caracterul unei exclamații, trădează o satisfacție, dar una nediferențiată. În schimb, peisajul agricol, natura, găsește în Ghilia un scriitor atent la toate nuanțele; amănunțele cele mai neașteptate mărturisesc o veche familiaritate cu mediul, pentru fiecare lucrușor găsește cuvîntul care să-l numească concret și să-l evoce pregnant și asta cu acel firesc minumat care, la orice scriitor adevărat, ne împropăștează naiva uimire de a afla că fiecare lucru își are pe lume cuvîntul care îl distinge și ni-l reprezintă. În privința aceasta, unele pagini despre „Bărăgan“ sînt cu totul elocvente.

Nu tot ce cuprinde volumul e — riguros vorbind — reportaj. „Pe drumuri de țară“ e de fapt o povestire; „Sadoveanu“ e în cea mai mare măsură o evocare — plină, nici vorbă, de emoție și de respect; „Reportaj la superlativ“ e fără îndoială un bun articol de gazetă. Dar necazul nostru nu e că nu avem în acest volum numai reportaje, și că nu absolut toate meritau a fi adunate între coperti. Unele pagini, de pildă, din scrisorile dobrogene, destul de sărace în idei și grăbit scrise, puteau să lipsească fără nici o pagubă. Discutabil ni se pare mai ales, principiul de organizare a volumului. Patru mari compartimente — Iarna, Bucuriile primăverii, Agitația verii, Liniștea toamnei, ar voi poate să sugereze o lume surprinsă în rotunjimea ei ciclică. Dar împărțirea e curat formală: în afară de unele referințe calendaristice și cîteva amănunte caracteristice, de sezon, nici un înțeles mai adînc nu justifică procedeul. Dacă traiul și munca țaranului în mijlocul naturii impun existenței sale tiparul ciclurilor cosmice, aceasta nu mai e în

aceeași măsură obligatoriu pentru existența muncitorului. Agricultură nu poate să nu țină seama de anotimp; industria și știința lucrează și propășesc indiferenți la trecerea lui, uneori disprețuind chiar alternața fatală de zi și noapte. Ceea ce era nimerit — să zicem — pentru un roman ca „Fărani” lui Reymont în care cele patru cărți și conținutul lor amintesc mecanica ciclurilor cosmice, e vădit inadecvat pentru un volum de reportaje culese din domenii atât de variate și într-un moment de mare progres al științei, când omul năzuiește să se sustragă multimilenarei presiuni a forțelor naturale și izbutește uneori să impună chiar și naturii legea geniului său. Bineînțeles, împărțirea lui Ghilia e într-adevăr formală și fără consecințe reale, imediate, dar ea divulgă poate, nu atât o viziune fărănească extinsă la aria întregii țări, cât o anume înclinație de a ceda cu ușurință unei idei neasimilate.

Inutile ni se par și multe note din subsolul textului. Pentru că între apariția reportajului în gazetă și apariția în volum s-a scurs un timp mai mic sau mai mare, autorul a socotit necesar să rectifice în subsol unele confuzii și constatări inițiale, temându-se poate, că simpla datare a reportajului nu va fi suficientă ca să atragă cititorului atenția că timpul și dialectica dezvoltării noastre au impus realității modificări însemnate. Dar faptul că ochii cutăruia sînt căprui și nu albaștri, că un alt tovarăș nu e ieșean, că altul nu mai poartă muștață sau că nu mai lucrează ici, ci dincolo — nu are, în fond, nici o importanță principială, nici o semnificație artistică. Cîteva îndreptări în text, la locul cuvenit, ar fi fost salutare, ca o operație de corectură tipografică. Dar autorul s-a călăuzit evident, de ideea, inadecvată aci, că nu se cade a modifica în textul inițial nici un cuvînt scris, fără primejdia de a falsifica emoția momentului, dacă

nu chiar înțelesul unei anume etape a evoluției sale. S-ar zice că în notele acestea de subsol se manifestă grijiuliu cenșura unui melancolic istoric literar.

În fine, dacă unele pagini au nivelul unei corespondențe grăbite, de gazetă, dacă unele date, oferite nud, cu prea multă încredere în forța de sugestie a matematicii, n-au relief artistic, dacă unele notații fugare sau o anume aplecare pentru inovația formală sînt alături de țel, ca o fotografie greșită la tipar, Ghilia răscurpără toate aceste neajunsuri — efectiv neesențiale — cu generozitatea unui scriitor talentat, dotat cu harul de a-și cîștiga unanim simpatia și prețuirea. Și mai e în scrisul lui o convingere, o credință în misiunea scriitorului în lume, care dă un accent de gravitate neastîmpărului său reportajesc.

ALEXANDRU SEVER

Paul Anghel : „ȘAPTE ÎNȘI ÎNTR-O CĂRUȚĂ” *)

Cartea lui Paul Anghel, subîntitulată „Povestire dintr-o toamnă bogată”, poartă în mod vizibil amprenta unei rodnice experiențe reportericești. Utilizînd un pretext literar obișnuit, scriitorul izbutește să transpună pe plan artistic aspecte caracteristice ale contemporaneității. Fasciculele de lumină sînt proiectate asupra unui grup de țărani colectivști, dintr-o gospodărie înființată de cîteva ani. Neputînd asigura transportul celor o sută de vagoane de sfeclă (față de patruzeci planificate!) cu utilajele existente, consiliul de conducere ia hotărîrea să facă demersuri pentru obținerea unui autocamion. Și iată-i pe cei șapte colectivști, urcați în căruța lui nea Patraulea, urmăriți în peripețiile unei zile de neuitat.

Drumul străbătut din Corbu pînă în capitală permite scriitorului să sur-

*) E. P. L., 1961

prindă — într-o suită de episoade — nu numai prefacerile din peisajul rural sau citadin, ci și evoluția spirituală a oamenilor. Integrarea în procesul muncii socialiste a transformat noțiunile abstracte și aparent aride în realități pasionante, încărcate de semnificație și poezie. Eroii cărții discută cu aprindere despre investiții și reducerea prețului de cost, despre venituri și fondurile indivizibile, noțiuni însușite profund și sudate într-o unitate de nezdruccinat cu viața lor personală.

Ei nu pot rămâne indiferenți față de atitudinea lui Ichim, brigadier fruntaș și membru în consiliul de conducere, care, manifestând o rezistență suspicioasă față de aplicarea unor noi metode de muncă, influențează negativ activitatea gospodăriei. Cel mai înverșunat este nea Patraulea, „un unchiaș cu barba arici și cu mustața scurtă, bătoasă“, puțin cam palavragiu, dar inimos, isteț, judecând lucrurile cu demnitatea omului lămurit de rosturile lui în societate. Moșneagul nu-i iartă lui Ichim apucăturile de „individual“, zgircenia și rezerva față de inovații și de aceea nu pierde prilejul ca să-l ia în focuri, povestind cu meșteșug întâmplări hazlii. După vizitarea expoziției internaționale de mașin-unelte, Ichim se luminează — destul de brusc, trebuie s-o spunem — și devine adeptul mijloacelor mecanizate.

Scriitorul își definește personajele „în mers“, prin desfășurarea firului epic, în virtutea unor trăsături distinctive, temperamentale și caracterologice, rareori utilizând intervențiile analitice sau retrospective (monolog interior, incursiuni biografice). Pavel, președintele gospodăriei colective, este un om cumpănit și răbdător. Rachieru, agitator comunist, este, dimpotrivă, un temperament tumultuos, izbucnind de câte ori întâlnește împotrivire, izvorâtă din necunoaștere sau scăzut nivel politic. Un loc aparte îl deține ultimul reprezentant al lumii vechi în sa-

tul colectivizat, lăptăreasa Tingirichioaia. Încercările perfide de a zădărnici înființarea și dezvoltarea colectivei sînt sortite unui total eșec. Acatistele de duminică pentru ca dumnezeu „s-o subțină împotriva corentului“ se dovedesc a fi neputincioase în fața istoriei. Dacă unii dintre eroi sînt mai puțin „lucrați“ decît alții, avînd doar roluri figurative (ca de pildă Virgil, Nistor, Zamfirescu), aceasta corespunde intenției scriitorului de a păstra neștirbită impresia de notație spontană, chiar dacă faptele au fost selectate și organizate cu trudă. Este drept că nu toate detaliile din trecutul eroilor sînt deopotrivă de interesante și argumentate. Nu credem că rămînerea în urmă a lui Ichim poate fi explicată prin dragostea ce o poartă animalelor, după cum sfiala lui nea Patraulea față de cai nu constituie un motiv plauzibil pentru susținerea aderenței sale la mijloacele progresului. De asemenea, ne întrebăm de ce Patraulea este pus într-o situație falsă, fiind trimis de scriitor în cartierul Floreasca pentru a căuta pe muncitorul ceferist Dinescu, deși nu-i cunoaște noua adresă?

„Șapte inși într-o căruță“ este o creație ce se întemeiază pe două modalități artistice deosebite. Viziunea dinamică a scenaristului se combină aici — într-o formulă proprie — cu discernămintul și spontaneitatea reporterului. Atenția cititorilor este captivată de fluența narației și vioiciunea dialogului, de humorul sănătos, de autenticitatea personajelor, creație sugestiv și colorat, în virtutea unui remarcabil simț al observației.

Paul Anghel consemnează cu putere de convingere efervescenta muncii pentru consolidarea unei gospodării colective, dezvăluind complexitatea și profunzimea suflotească a oamenilor, ale căror capacități au fost descătuseate de forțele inepuizabile ale orînduirii socialiste.

ELENA SAVU

Vera Călin: „BYRON”*)

Existența agitată tumultuoasă a poetului romantic, figură atît de disputată de biografii dispuși să-i interpreteze atitudinile sau dispozițiile intime în chipuri nu odată diametral opuse trebuia să facă obiectul unei lucrări destinate tineretului nostru și concepută de pe poziții științifice. Colecția „Oameni de seamă” împlinește această sarcină.

Vera Călin respinge mitul poetului demonic, ca și pe cel al spleenului byronian, pentru a ne oferi o biografie cercetată și evocată în lumina realităților a documentelor. Acestea sînt integrate în cursul firesc al amplului portret pe care scriitoarea îl consacră lui Byron, atentă la amănuntul revelator și la evenimentele nodale ale vieții artistului și luptătorului.

Elementele biografiei sînt mereu proiectate pe fundalul epocii. Autoarea explică astfel, în chip amplu, popularitatea poetului, circulația operei lui și aprecierea de care s-a bucurat în cercurile largi progresiste.

O contribuție valoroasă aduce autoarea la examinarea revoltei individuale și nu odată abstracte a lui Byron (satanismul său — cum a fost numit) și a convertirii mizantropiei lui sarcastice în luptă activă pentru cauza libertății. Participarea lui Byron la războiul de independență a Greciei ilustrează maturizarea civică și politică a artistului. Gestul său, ca și moartea sa la Missolonghi, au stimulat nașterea unui curent de simpatie pentru lupta popoarelor asuprite de tiranie. Vera Călin observă cu justete: „În țările unde poporul s-a eliberat de exploatare și servituți, s-a construit în cugetele oamenilor figura unui Byron satiric nemilos al profitorilor unei lumi prost întocmite, poet ce se dăruie neprecupețit cauzelor generoase, poet-soldat, figură ce se substituie și-l um-

brește tot mai mult pe rebelul tenebros, pe dandy-ul cinic, pe damnat. Romanticul sumbru și demonic e privit astăzi de istoria literară a țărilor socialiste în spirit critic și explicat în contextul oferit de împrejurările Angliei contemporane cu prima tinerețe a poetului. În schimb, poetul angajat, satiricul crește în amploare”.

Ceea ce lipsește cărții este un accent mai apăsător asupra creației byroniene. E adevărat că o viață aventuroasă oferă din plin materialul unei biografii romanțate de largă audiență. Era însă necesar ca autoarea, evident bine informată asupra temei sale, să nu se rezume doar la frecvențele extrase din poeziile lui Byron (fragmente din „Childe Harold”, „Corsarul”, „Don Juan” etc.), ci să lumineze mai amănunțit esența romantismului său progresist. Dorința de a evita comentariile docte, sau explicațiile mai greu accesibile, nu trebuie să ducă la analize sau evocări unilaterale.

Lucrarea Verei Călin ar fi cîștigat în profunzime dacă varietatea tabloului de epocă și evocarea colorată a biografiei poetului erau completate cu o încercare mai hotărîtă de descifrare a sensurilor operei poetice byroniene văzută în unitatea dialectică a motivelor ce-o alcătuiesc. O astfel de cercetare, deosebit de profitabilă, ar fi pus pe deplin în lumină evoluția poetului, de la scepticismul blazat și nebuloasă, spre înțelegerea adevăratelor valori morale și sociale. Ea ar fi explicat în același timp mai complet natura de inadaptabil activ a poetului, lichidarea treptată a oscilărilor provenite din iluzii pe care istoria le-a limpezit sau le-a spulberat cu timpul.

O eventuală nouă ediție ar fi un prilej nimerit pentru soluționarea — fie și parțială — a cîtorva din problemele pe care le-am menționat aici în treacăt. Cu merite reale și numeroase (amintind cîteva nu le epuizăm pe toate: documentare clară și cursivitate

*) Editura Tineretului, 1961.

în relatare, eleganță stilistică, etc.), lucrarea Verei Vălin și-ar întregi astfel însușirile monografice și critice.

H. ZALIS

N. Dunăreanu: „OAMENI ȘI FAPTE”*

Literatura închinată lumii specifice a porturilor și pescarilor, inițiată, la noi, în ultimele două decenii ale veacului trecut, de către Victor Crășescu și continuată apoi de Jean Bart și Ion Adam, a aflat în N. Dunăreanu un reprezentant valoros. Culegerea de schițe și nuvele „Oameni și fapte”, apărută recent, cu un călduros cuvânt înainte semnat de Demostene Botez, aduce din nou în actualitate pe autorul „Nădejdlor spulberate”.

De la primele sale manifestări literare, datînd dinainte de primul război mondial, era vădită intenția prozatorului octogenar de azi, de a merge pe urmele lui Victor Crășescu. N. Dunăreanu a explorat aceleași zone ca și Victor Crășescu, lumea pescarilor din bălțile și delta Dunării, lumea hamaliilor din porturi, plină de zguduitoare drame omenești. Zugrăvind „oameni și fapte” din această lume, N. Dunăreanu nu remarcă „pitorescul” și „exoticul” unor realități mai puțin cunoscute, ci se situa conștient pe o poziție critică față de întunecatele aspecte ale acelei lumi. El își exprima deschis compasiunea pentru cei mulți, aflați în suferință, ca și aversiunea pentru cei care provocau și întrețineau fără-delegile. Este semnificativ faptul că primul său volum de schițe și nuvele, apărut în 1907, se intitulă „Chinuiții”. Față de Victor Crășescu, el dispunea de mijloace artistice superioare, de capacitatea de a evoca realitățile acestei lumi în imagini de o mai mare forță emoțională, de un și mai intens dramatism. De aceea, schițele și nuve-

lele sale ocupă un loc bine definit în cadrul literaturii romine din prima jumătate a acestui veac, interesînd și pe cititorul de azi prin conținutul lor adînc uman, prin paginile lor de artă autentică.

Proza lui N. Dunăreanu zugrăvește, în adevăr, lumea „chinuiților” de odinioară. Schița „Hamalii”, cu care se deschide noua culegere, ne introduce dintr-o dată în miezul unor realități întunecate. Într-o cafenea mohorită, hamalii așteaptă deznădăjduiți sosirea vreunui vapor, pentru a putea cîștiga cîtiva lei. Așteptarea înfrigurată, luminată în cele din urmă de evenimentul sosirii vasului, sfîrșește dureros: unul din oameni cade în magazia vaporului, de unde este scos fără viață. Destinul tragic al lui Vulpe nu e o excepție în această lume. Mulți sînt abrutizați și distruși de munca istovitoare, încleștați în luptă cu furia valurilor și cu brutalitatea exploatatrilor. Ion Picioroangă, din schița „Tîlharul”, ajunge să rătăcească și să hoțască prin baltă, împins de ticăloșia stăpînului la care slugărise și care îl bate și-l alungă fără să-i plătească munca. Tînarul pescar Vania, din nuvela cu același nume, este ucis de propriul său tată, victimă a obscurantismului întreținut de vechea orînduire, pentru simplul fapt că voia să se căsătorească cu o frumoasă lipoveancă de altă religie. Povestea iubirii nefericite a lui Vania impresionează adînc, autorul învăluindu-i pe cei doi îndrăgostiți cu o undă de simpatie și protestînd împotriva prejudecăților și a ignoranței.

Dacă Vania are de înfruntat un părinte subjugat de misticism și superstitii, un alt tînar pescar, Pricopie, eroul nuvelei „Din împărăția stufului”, se lovește de samavolnicia și fără-delegile bogătașilor și ale slujitorilor statului burghez. Iubind-o pe Dumeașa, Pricopie va sfîrși tragic deoarece în calea fericirii sale stau crudul său stăpîn Hrustalev și mai ales revizorul

*) Ed. Tineretului, 1961.

pescăriilor Caramlău. Acesta din urmă, un sîngeros tiran al satelor pescărești, o răpește cu brutalitate pe Duneasa. În înfruntarea dură care are loc în mijlocul apei, Pricopie și Duneasa pier în valuri, dar nici Caramlău nu scapă de dreapta răzbunare a celorlalți pescari, însoțitori ai lui Pricopie. Sufărînțele oamenilor simpli, umili, provocate de legi strîmbe și de oameni lipsiți de omenie, sînt zugrăvite și în nuvelele „Spre Adîncată”, „Mutul”, „Povestea unui car cu boi” ș.a.

Pe lîngă oglindirea adevărată, realistă, a oamenilor și realităților de odinioară, schițele și nuvelele lui N. Dunăreanu impresionează prin dramatismul lăuntric al narațiunii, prin sobrietatea și intensitatea imaginilor. Prozatorul povestește concis, cu economie de mijloace, știind să acorde amănuntului o deplină semnificație, forță sugestivă, să-l dozeze echilibrat și logic, reușind astfel pregnant ideea centrală. Datorită acestor calități, proza lui N. Dunăreanu se situează la loc de cinste alături de opera celorlalți reprezentanți de seamă ai genului scurt din literatura noastră scrisă înaintea celui de al doilea război mondial.

TEODOR VIRGOLICI

V. Kojevnikov: „VI-L PREZINT PE BALUEV” *)

Intr-adevăr, „Vi-l prezint pe Baluev” nu este un roman obișnuit, construit după toate canoanele literare, dintre care unele se învechesc, cu timpul. Dar este, totuși, un roman, literatură în acțiune, palpabilă și emoționantă, cu toate că de-a lungul întregii cărți nu se întîmplă nimic deosebit, n-are loc nici o ciocnire violentă și spectaculoasă. Asupra acestui „totuși” ar trebui stăruit puțin, intrucît la noi, în discuțiile literare și

extra literare, mai ales, noutatea este despărțită de literatură sau este folosită uneori ca pretext pentru a se introduce în literatură false valori, pseudorealizări. E de ajuns ca un autor să se declare partizanul unei anumite modalități artistice, pentru ca el să fie decretat, indiferent de ceea ce a realizat în scris, un mare scriitor. Asemenea procedee n-au nimic de-a face cu inovațiile artistice, cu căutările care pot și trebuie să-l anime pe un scriitor, în întreaga sa activitate. La urma urmei, cea mai bună replică pe care poate și trebuie să o dea un scriitor, într-o dezbatere de ordin artistic, este realizarea unei lucrări corespunzătoare, în care să fie cuprinse ideile epocii, nu numai ale lui. E de presupus că o asemenea lucrare va convinge și-și va cuceri dreptul său, locul pe care îl merită în ansamblul literaturii, fără a necesita explicații și para-explicații. În treacăt fie spus, o „realizare” literară care are nevoie de fel de fel de explicații, stăruitoare și anoste, nu este și nici nu poate fi o „realizare”.

Dar, să nu generalizăm, și să revenim la Baluev, a cărui prezentare e făcută într-un mod ingenios dar autentic, convingător. Aici, literatura nu numai că nu este exclusă din carte, prin fel de fel de considerații menite să arate cît de înfocat e autorul, atunci cînd e vorba de combaterea unor obiceiuri vechi, de preamărirea altora, noi. Dimpotrivă, aici combativitatea capătă substanță, se concretizează prin realizarea unor figuri complexe și nuanțate, care nu au nevoie, pe drum, de proptelele și protezele autorului, care au o existență obiectivă. Și, după cît se pare, aceasta e o cale bună și sigură, indiferent de modalitățile adoptate, intrucît hibridii își au aplicarea în alte domenii, mai puțin în literatură.

În romanul lui Vadim Kojevnikov nu se întîmplă, după cum am mai spus,

*) Ed. Cartea Rusă, 1961.

nimic deosebit. O bună parte din „acțiune“ e ocupată de diferitele discuții pe care oamenii le poartă, care reflectă preocupările și frământările lor. Poți să nu fii de acord, intrutotul, cu modalitatea adoptată, cu înlocuirea care se face, cu trecerea acțiunii pe un plan secundar, dar de recunoscut nu poți să nu recunoști că oi în față o carte nouă și cuceritoare prin prospețimea ei, prin patosul de care e animată. Problemele care sînt puse în discuție, — raportul dintre individ și societate, în noue condiții, fărîirea unor noi relații de muncă, necesitatea, imperioasă a unei educații superioare — capătă rezonanțe noi, datorită unghiului din care sînt privite, datorită perspectivei căreia-i sînt integrate, care nu-i altceva de fapt decît perspectiva societății sovietice, trecută la construirea desfășurată a comunismului.

Dintre eroii care trăiesc și gîndesc în acest roman plin de prospețime și de limpezime, cel mai realizat este Pavel Gavrilovici-Baluev. Și e firesc să fie așa, deși, în ciuda titlului, Kojevnikov nu ne prezintă un singur erou, despărțit de societate, decupat din realitate, — ca să-i poată face o analiză cit mai „nuanțată“ — ci un colectiv întreg, un șantier care face parte la rîndul său din nemărginitul șantier al țării. Fără această integrare nu s-ar fi putut realiza, decît într-un mod artificios, neliterar, lărgimea de orizont, atît de proprie lui Baluev, cît și celorlalți eroi. Baluev, de pildă, a străbătut un drum lung și anevoios, dar și glorios. El s-a format în anii primelor cincinale și s-a călit în anii războiului, îmbogățindu-se apoi și mai mult, în anii de reconstrucție, urmînd de fapt drumul pe care l-au urmat atîția și-atîția alți eroi, drumul ascendent al unei întregi colectivități. În fața noilor sarcini, Baluev se dovedește capabil de muncă, pregătit pentru rezolvarea lor, preocupat să găsească soluțiile cele mai bune. Patosul său de constructor comunist, de con-

ducător și de îndrumător, îl animă clipă de clipă și-l ajută să fie în pas cu vremea. Se demonstrează astfel, indirect, că anchilozarea și sclerizarea nu sînt condiționate de vîrstă, ci de cu totul alte cauze, cum ar fi, să zicem, ruperea de mase, izolarea și închistarea, alunecarea pe o pantă carieristă, etc. Baluev ne arată prin întreaga sa existență, prin munca stăruitoare pe care o depune, că un comunist este și poate să rămînă tînăr pînă în ultima sa clipă, dacă trăiește în permanență, din sufletul său, firesc, pentru idealurile înalte ale comunismului. Ca erou literar, Baluev are o existență obiectivă și convingătoare, cu toate că el nu ne este „prezentat“, cu toate că nu participă și nu se conturează ca erou de-a lungul unei acțiuni palpitate. Lucrul acesta, realizarea deplină a unui erou, ar trebui să stea mai mult în atenția celor care vor cu orice preț să realizeze demonstrații literare, și nu lucrări literare autentice, convingătoare și cuceritoare, prin noutatea lor reală, nu împrumutată sau impusă de diferite curente neliterare. Din „prezentarea“ lui Baluev — și acesta iarăși este un lucru demn de reținut — lipsește acel adaus de «complexitate», nuanțarea aceea nenuanțată, prin intermediul căreia se strecoară în literatură o viziune mic-burgheză, în deosebi în realizarea și prezentarea eroului comunist, a eroului care este cel mai străin și mai îndepărtat de morala și spiritul anost, de păduche, al micului burghez. Complexitatea lui Baluev e complexitatea omului ajuns la o înaltă treaptă de conștiință, format într-un cadru anumit, legat și crescut de o anumită realitate socială. Luciditatea lui e luciditatea comunistului cu experiență, călit, preocuparea lui pentru educarea noilor generații e condiționată de răspunderile pe care le are el, pe care și le asumă, de o dorință pronunțată și firească de-a se autodepăși.

De altfel, această dorință de auto-depășire, de autoperfecționare, în înțelesul cel mai deplin al cuvintului, este proprie și celorlalți eroi, întregului colectiv pe care îl conduce Baluev. Terminarea lucrării la care au luat ei parte și plecarea lor spre alte țări, în vederea realizării unor construcții și mai însemnate, capătă un înțeles simbolic, mult mai larg. E ușor de presupus, de pildă, că Victor Zaițev se va ocupa și pe viitor de știință, dar e tot atât de ușor de întrevăzut care va fi drumul său, în viitor. Încheierea construcției la care a luat parte, sub conducerea și îndrumarea lui Baluev, participarea sa entuziastă la această muncă, au făcut alt om din el, i-au adăugat un însemnat spor de luciditate și înțelegere. Nu e vorba de o evoluție obișnuită, stereotipă, de la A

la Z, ci de cristalizarea și de formarea, în noile condiții, în condițiile îndeplinirii noilor sarcini care stau în fața societății sovietice, a unei conștiințe noi și superioare. Cristalizarea aceasta se efectuează, parcă, în lanț, ca o reacție, și se extinde asupra tuturor eroilor, tineri sau mai puțin tineri.

Zărilor spre care se îndreaptă eroii acestui roman nou și cuceritor — și aici trebuie neapărat să fie amintiți și alți eroi, cum ar fi Izolda, Kapa, Zina, Șpakovski, Lupanin, Marcenko, întrucât fiecare își are propria sa personalitate, fiecare își are drumul său — sînt zărilor nemărginite ale împlinirilor pe care numai societatea comunistă le poate oferi omului.

ION LĂNCRĂNȚAN

— din afară —

Probleme de critică în „STEAUA” nr. 8,9/1961

Numerele pe august și septembrie ale revistei clujene se remarcă printr-o participare mai activă la dezbaterile unor probleme de strictă actualitate ale literaturii noastre. Astfel în nr.8, Victor Felea întreprinde o confruntare între poezie și exigențele epocii socialismului¹⁾, iar în nr. 9 M. Novicov publică prima parte a unui eseu consacrat romanului contemporan²⁾.

Trecînd în revistă principalele opinii exprimate în cadrul discuției purtate la noi în legătură cu raportul dintre tradiție și inovație, între versul clasic și versul liber, Victor Felea face constatări în genere judicioase. El afirmă pe bună dreptate că „adevărata inovație aparține numai personalității poetului și e în funcție de atitudinea și concepția sa despre lume, de natura și posibilitățile talentului său”. Cîtîndu-l pe M. Novicov, autorul articolului subscris în întregime ideii potrivite căreia „orice modalitate e bună, dacă se soldează cu rezultate bune și dacă „suporterii” ei nu încearcă s-o transforme într-un etalon de calitate”. Această opinie foarte echilibrată, care înlătură orice exclusivism și exagerare nu este însă respectată cu consecvență de Victor Felea. Atunci cînd ajunge la exemplificări, se face simțită o anume parțialitate, care scade valoarea de generalizare a articolului.

¹⁾ „Confruntare cu exigențele epocii”. Citeva probleme ale poeziei.

²⁾ „Insemnări despre problemele romanului contemporan”.

A considera că manierismul poate aparține numai poeziei „tradiționaliste” înseamnă a privi lucrurile dintr-un unghi foarte îngust. Sîntem de acord cu V. Felea cînd combate pe acei care susțin cu îndîrjire supremația „versului clasic” și care îndeamnă la preluarea cuminte a „metrului popular” în lungi poeme descriptive, — dar nu putem fi de acord atunci cînd autorul descoperă lipsuri numai în poezia lui E. Frunză, Dan Deșliu, V. Tulbure, N. Tăutu, I. Bănuță, D. Botez, poeți care cultivă în mod obișnuit formele poeziei clasice. Încercarea lui V. Felea de a demonstra (contrazicîndu-și opinia justă preluată de la M. Novicov) că o poezie a lui Leonida Neamțu, de pildă, este bună pentru că folosește un așa zis limbaj modern spre deosebire de o poezie a lui N. Tăutu, care e slabă, pentru că e scrisă în vers clasic — nu e cîtuși de puțin îndreptățită. Manierismul reproșat lui Tăutu este la fel de valabil — în direcție opusă — și pentru poezia citată a lui Leonida Neamțu. Ar fi greu de crezut — așa cum lasă V. Felea să înțelegem aici — că simpla adoptare a versului liber îi conferă poetului o armură impenetrabilă. Slăbiciunile unor poezii de E. Frunză, V. Tulbure, N. Tăutu, ca și ale unora de A. E. Baconski, A. Rău, V. Felea (exemplele pot fi înmulțite pentru ambele categorii) nu se datorează în primul rînd modalităților poetice cultivate de aceștia. Cauzele sînt mult mai complexe, și ar fi naiv să ne închipuim că o poezie slabă scrisă în vers clasic devine subit excelentă dacă autorul ar transcri-o în vers liber. Așa cum

spune și V. Felea la începutul articolului său, „să nu transformăm versul liber într-un etalon de valoare“.

După ce constată rezultatele negative ale criticii apologetice și neprincipiale, precum și suficiența și inerția anumitor poeți, Victor Felea face câteva considerații, mai mult generale decât analitice, asupra volumelor mai importante de poezie apărute în ultimii trei ani. Reținem și aici ca binevenită combaterea retorismului, a lungimilor insistente și a lipsei de concentrare. Ne izbește însă modul expeditiv în care se vorbește despre un volum valoros ca „Materia și visele“ de M. Beniuc.

V. Felea se referă apoi la activitatea lui A. Rău, A. Gurgău, Tiberiu Utan, I. Horea, nedreptățindu-l, printr-un comentariu cu totul sumar, pe Al. Andrișoiu, care a publicat câteva cicluri de poezii remarcabile în ultimul an. Articolul lui V. Felea, care pune probleme interesante și actuale, ar fi câștigat foarte mult dacă autorul urmărirea valoarea poeziei nu în raport de modalitate, reeditând fără să vrea polemica clasici-moderni, ci în raport de ceea ce înseamnă cu adevărat caracterul nou în viață și în literatură, caracter pe care de altfel încearcă să-l și definească. Faptul că la „Steaua“ se manifestă o preferință aproape exclusivă pentru versul liber, nu trebuia să-l abată pe V. Felea de la aprecierea consecvent-obiectivă. A transforma modalitatea într-un criteriu absolut de valoare înseamnă a împieta indirect asupra diversității stilurilor, care sînt diverse nu atît prin modalitatea, cît prin individualitatea artistică a poezilor.

★

Prima parte a articolului lui M. Novicov „Însemnări despre problemele romanului contemporan“ afirmă câteva adevăruri critice fundamentale, subliniind încă o dată importanța con-

fruntării dintre literatură și viață și evidențiind rolul de seamă al romanului, ca instrument cu maxime posibilități de oglindire a realității. După ce trece în revistă succesele romanului românesc din ultimii ani, și după ce constată cu satisfacție că realitatea socialistă oglindită în aceste opere influențează viața oamenilor, oferind perspective și sensuri noi, M. Novicov face observația că scriitorii dovedesc totuși o „insuficiență ancorare în problemele politice ale vremii, în înfățișarea aspectului politic al luptei și eforturilor noastre“. O asemenea deficiență importantă este bine sesizată, numai că autorul manifestă o atitudine contradictorie față de unul și același scriitor. Discutînd romanul „Anii tineri“ de N. Țic, M. Novicov formulează o obiecție justificată, dar contrazisă în esență de aprecierile generale anterioare. „Citind romanul lui Țic — scrie M. Novicov — vezi cum noile relații de producție socialiste determină în modul de a gândi al oamenilor deplasări considerabile, cum oamenii se văd obligați să revizuiască vechile concepții și atitudini privind cele mai variate aspecte ale vieții noi“. Dar toate acestea, cum se vede, nu reprezintă în mare parte altceva decât aspecte politice concrete, fapt pentru care, M. Novicov afirmă pe bună dreptate că „Anii tineri“ e un roman contemporan.

Considerațiile în legătură cu „proza de analiză“ și „proza de creație“ sînt utile pentru a demonstra creșterea gradului de obiectivitate a prozei noastre din ultima vreme și implicit a realizării ei artistice. Binevenite sînt de asemenea, criticile aduse descriptivismului, explicațiilor seci, precum și compoziției dezlnate, a așa ziselor romane-fluviu. M. Novicov are întru totul dreptate, dar forțează lucrurile, atunci cînd se întrebă de ce Titus Popovici a anunțat că va scrie un al doilea volum la romanul „Setea“. O asemenea întrebare e justificată nu-

mai cînd ne aflăm în fața unui autor cu tendințe de diluare a acțiunii, de lungire artificială, care trebuie curmată cu hotărîre; nu în cazul unui scriitor talentat ca Titus Popovici, care poate efectiv să urmărească într-un al doilea roman destinele eroilor din „Setea“. Așteptăm continuarea eseului consacrat de M. Novicov romanului contemporan, cu atît mai mult cu cît autorul anunță discutarea unor probleme interesante și actuale.

Cu articolele lui M. Novicov și V. Felea, precum și cu articolul lui Geo Șerban: „Actualitatea aprecierilor leniniste despre stil“ — în care se fac observații judicioase cu privire la exprimarea uneori defectuoasă a publicisticii noastre literare, — „Steaua“ se află pe un drum bun pe care trebuie să-l continue, dar în același timp să facă efortul unei mai mari obiectivități, spre a nu crea neconcordanțe între teorie și practică (v. articolul lui V. Felea) și pentru a nu cădea ea însăși în exclusivism. E mai puțin dorită prezența unor articole lipsite în fapt de probleme ca acela intitulat „Pentru o estetică o reportajului“ de N. Ciobanu. Intenționînd să definească reportajul ca specie literară, tînărul critic nu numai că nu ajunge la concluzii inedite, dar folosește și o terminologie pedantă. N. Ciobanu vorbește despre „implicații teoretice“ și „fundamentări solide“ — spre a formula definiții care nu definesc reportajul, ci literatura în genere. El începe prin a stabili că reportajul nu se poate limita numai la informație, ci își pune și... problema „modului de transmitere“. De aici „capacitatea sau incapacitatea“ speciei „de a rezista forței de eroziune a timpului istoric“.

În chipul acesta continuă autorul să-și desfășoare „argumentația“, stabilînd că reportajul este ceva descriptivo-epic și narativo-liric...

Ca tînăr critic, N. Ciobanu s-ar cuveni să folosească un stil mai limpede și să mediteze mai îndelung asupra temelor pe care vrea să le abordeze.

Articolele-evocări consacrate lui Bacovia de către A. Rău și V. Felea (nr. 9), exprimă o caldă simpatie și prețuire pentru autorul „Scinteilor galbene“, sentimente nobile care însă nu trebuie să înlătore o anume rigoare științifică în interpretarea (chiar cu ocazii aniversare sau comemorative) a unui poet care, cum se știe a străbătut, ca aproape toți scriitorii trecutului, un drum artistic destul de sinuos.

N. B.

Critica literară în
„CONTEMPORANUL“
(sept.—oct. 1961)

Mai mult decît filmul ori spectacolul, cartea — de toate felurile și sub toate aspectele — se bucură la „Contemporanul“ de o atenție susținută, începînd cu sumara notă bibliografică și cu informația editorială și sfîrșind cu... „Cronica optimistului“, acest corn al abundenței din care se revarsă substanțiale sugestii și observații de critică literară. Se pot remarca în vremea din urmă trei asemenea cronici, dintre care una („Stele în vîrfurile degetelor“), consacrată ultimului volum de versuri al Veronicăi Porumbacu, trebuie neapărat anexată seriei mai vechi de articole ale criticului, avînd ca obiect cercetarea poeziei noastre actuale, mai bine zis, a creației unora din reprezentanții ei de frunte.

Cît privește cronică literară propriu-zisă, încredințată în prezent unor tineri critici înzestrați ca Eugen Simion, George Gană, George Muntean, autoritatea ei nu e consolidată încă din cauza unui sistem de apariție capricios, căci în numere de-a rîndul ea lipsește, înlocuită fiind cu articole întâmplătoare, cu teme nu tocmai importante care totuși ocupă un spațiu

nemeritat. Dar despre aceste articole — ceva mai încolo. Pentru moment e deajuns să spunem că chiar printre cronicile și recenzii publicate sînt unele cu serioase insuficiențe, bazate pe o argumentare care s-ar putea numi antologică. Din categoria aceasta face parte articolul-recenzie Criterii de selecție de George Muntean, privitor la culegerea de schițe și povestiri, „Comoara cea mare“, articol conținând observații critice întemeiate, înecate însă într-o masă de vorbărie fără rost. Tot astfel, în recenzia semnată V. S. asupra cărții lui Sergiu Fărcașan, „Micul televizor“, argumentarea se rotește prea larg pe deasupra cărții comentate, astfel încît situații din cele mai generale devin pentru recenzent sursă de elogi: cartea e, printre altele, actuală, „pentru aceea că e o carte de schițe — iar revistele pledează acum cu drept cuvînt pentru prezența acestei specii literare actuale, operative, eficiente“.

Dintre cele trei cronici literare publicate se remarcă... cea de-a patra, situată în afara rubricii, Poporanismul și criticii săi, de Eugen Simion. Articolul (cu un titlu destul de imprecis) prezintă critic cele două studii recente consacrate poporanismului, unul aparținînd lui Ion Enache, celălalt lui D. Micu. Conving mai ales observațiile formulate de tînărul critic pe marginea primului studiu, în ciuda unor asperități și improprietăți de limbă supărătoare. Sensul unor fraze se lasă mai de grabă ghicit, iar unele cuvinte sînt folosite anapoda, ca de pildă: „concepția estetică materialistă a poporanismului s-a abstras — scrie criticul — influenței ideologice a curentului social-politic“. S-a sustras voia probabil să zică.

George Gană, autorul a două din cele trei cronici literare „propriu-zise“ (una despre romanul lui Radu Tudoran, cealaltă despre romanul lui Petre Sălcudeanu) se mai războiește cu inerențele piedici și dificultăți ale începu-

tului. Cronicile lui sînt deocamdată niște conglomerate de observații (unele nu lipsite de pătrundere) care cresc prin simpla adăuțune, iar caracterizările nu părăsesc cel mai adesea tărîmul șablonului lingvistic. Autorul manifestă bunăoară o preferință cu totul exagerată pentru cuvîntul determinare, care — lucru curios — în ciuda sensului său destul de precis, capătă accepțiuni de-a dreptul... nedeterminate: „Depărtarea progresivă de oameni nu se datorește unor greșeli, unor atitudini exterioare, ci e una substanțial determinată“ (?); „Neexplicarea determinărilor constituie o carență deseori resimțită în roman“; „...smulgerea ei [a eroinei] din viața murdară de întreținută rămîne fără o altă determinare...“ etc. Pot fi întîlnite și alte stîngăcii și chiar abateri de la corectitudinea limbii („Autorul mizează sudarea planurilor în două puncte“), pe care, după o lectură ceva mai atentă, dacă nu autorul, măcar confrății din redacție ar fi trebuit să le înlăture.

Prezente în număr apreciabil, recenzii publicate în „Contemporanul“ (cu excepția celor de circumstanță, care își interzic deliberat orice atitudine critică și al căror număr am vrea să fie în viitor cît mai mic) satisfac în genere nevoia de informare obiectivă a cititorului, iar unele dintre ele re-prezintă chiar prime contribuții științifice în legătură cu autorul, cartea sau ediția comentată. E cazul mai ales al recenziilor bine documentate, ferme în exprimarea părerilor, despre unele ediții de clasici, semnate de I. Roman și de Șt. Cazimir.

În ciuda deficiențelor semnalate, ușor de remediat în viitor printr-o mai plină de grijă îndrumare a colaboratorilor (în general tineri) de către colectivul redacțional, se poate spune că felul cum e popularizată în rîndurile cititorilor cartea literară în cadrul paginii de literatură a „Contemporanului“ dovedește existența unei precau-

pări permanente a revistei pentru a această latură a obiectivelor sale.

Nu același lucru se poate spune despre modul cum aceeași pagină răspunde în ultima vreme unui alt obiectiv însemnat ce-i stă în față: orientarea opiniei publice în problemele însemnate care privesc literatura, prin mijlocirea unor dezbateri și intervenții vii, ample și bine argumentate, care să intereseze pe cititor și în care să fie antrenate scriitorii, criticii și istoricii literari, teoreticienii literaturii etc. Cele nouă numere ale revistei apărute în cursul lunilor septembrie și octombrie cuprind abia patru intervenții de acestea, dintre care se remarcă doar rîndurile — mult prea succinte — prilejuate lui Marcel Bresașu de lectura proiectului de program al P.C.U.S., apărute în zilele Congresului (O știință a omului, nr. 42).

O pledoarie în cel mai bun caz de prisos susține Eugen Luca în sprijinul nuvelei, găsind că aceasta este în momentul de față... subapreciată (Subaprecierea nuvelei, nr. 37). Drept argumente se citează elogios o serie de nuvele ale unor prozatori fruntași care toate au darul să ne convingă că nuvela n-a fost totuși subapreciată. O dovadă în plus o poate constitui marea număr de schițe și nuvele scrise de-o vreme încoace de cîțiva prozatori mai ales tineri, precum și modul favorabil cum au fost primite de critică. Dacă unii prozatori — să zicem: Titus Popovici — manifestă predilecție pentru roman și încă pentru romanul-frescă, alții, în schimb, alternează cu plăcere nuvela cu romanul (Marin Preda, V. Em Galan, Francisc Munteanu, Eugen Barbu etc, etc.), iar alții, în fine, înțeleg să rămînă fideli nuvelei, chiar cînd e ceva mai lungă (Remus Luca). Important e că tot mai mulți prozatori tineri se încearcă și în „genul scurt” — schița, reportajul, nuvela. A le indica în plus spre ce anume „specie” să se îndrepte ni se pare un act de pedanterie.

Două articole, Direcția principală de Mihai Novicov și Zăua de miine a literaturii de George Munteanu (ambele în nr. 41), se apropie prin preocupări de acel gen de intervenții actuale cu caracter totodată concret și generalizator, în problemele literaturii, pe care cititorii le așteaptă de la „Contemporanul”. „N-avem aici intenția de a face bilanțuri”, scrie Mihai Novicov în articolul său. Din păcate, articolul nu e mai mult decît un bilanț, o înșirare de titluri comentate și încă una parțială, limitată la cîteva romane, acelea chiar despre care criticul a mai scris în cîteva rînduri. Cît privește concluzia finală a articolului, cuprinsă în enunțul: „A oglîndi viața nouă în chiar focarul ei — iată care ar trebui să fie ambiția fiecărui scriitor”, ea merita desigur dezvoltări cu care criticul ne-a rămas dator.

Același caracter de emunț general, de trecere în revistă grăbită îl au și considerațiile lui George Munteanu privind dezvoltarea literaturii noastre și răspunderile scriitorului român.

Așteptăm de la „Contemporanul” — tribuna culturală cu cel mai larg ecou în rîndurile maselor de cititori — intervenții nu numai prompte în problemele îndrumării literare, dar și temeinice, proiectate în spiritul unei activități de perspectivă și al continuității.

C. R.

— de peste hotare —

„NEVA” nr. 10/1961

Valentin Ovecikin e apreciat ca prozator, ca un bun cunoscător al vieții colhoznice, al problemelor muncii de partid în agricultură. Dar iată-l și dramaturg: numărul din octombrie al revistei leningrădene îi publică piesa intitulată „Așa va trebui să fie”. Eroii săi sînt actori ai unui teatru de provincie, un teatru care trăiește un moment de declin. Regizorul principal a împus un repertoriu mediocru, cu

piese ușoare, banale, care nu dau și nu pot da actorilor nici o satisfacție artistică. Și nu numai actorilor. Teatrul nu se bucură nici de simpatia publicului. S-a acreditat părerea că orașelul e indiferent față de teatru, chiar „ateatral“, că aici „nu merg“ piese „grele“, că misiunea teatrului nu este decît de a oferi omului o seară de destindere. Toate acestea sînt argumentele aduse de regizorul principal pentru a-și justifica repertoriul, aprobat formal de organele ierarhice. Comuniștii din colectivul teatrului nu-și ascund nemulțumirea. Conflictul între actori și regizor se adîncește, depășind cadrul luptei pentru repertoriu. Actorii nu vor să devină simpli executanți și interpreți; ei vor să fie și purtători de idei și sentimente, militanți pe tărîmul educației estetice și morale comuniste, să ajute partidul la rezolvarea marilor probleme ale vieții sociale. În această năzuință ei se deosebesc de regizor, care neagă teatrului dreptul la înalta lui funcție socială și artistică. Contactul cu viața, prilejuit de turneul teatrului pe un șantier îndepărtat, are un mare efect stimulatîv asupra actorilor, însuflîndu-le și mai multă încredere în dreptatea lor. Organele de partid sînt sezișate de conflictul din teatru și regizorul este înlocuit, iar prima întîlnire dintre public și noul regizor destramă legenda despre pretinsa „ateatralitate“ organică a orașului. Dimpotrivă: teatrul ajunsese în impas pentru că-și abandonase, temporar, locul său firesc în primele rînduri ale vieții sociale și culturale din oraș, nesatisfăcînd exigențele estetice crescînde ale spectatorilor.

Un grupaj de reportaje scurte, la rubrica „*Oamenii și epoca*“, schițează portretele unor oameni ale căror trăsături lasă să se întrevadă imaginea relațiilor umane din viitorul apropiat al comunismului. E vorba de relații bazate pe un profund spirit al colectivismului în înțelesul său cel mai

nobil, pe o înaltă conștiință a datoriei, pe respect reciproc și puritate morală. Mînat de asemenea impulsuri, un tînăr tehnolog, amator pasionat de pictură, a organizat o minuscule „universitate a culturii“ în secția sa, pentru a face educația estetică a tovarășilor săi de muncă. Îndemnați de același simț al datoriei față de societate, cei doi tineri leningrădeni, împreună cu alte mii, au hotărît să se stabilească pentru totdeauna într-un sovhoz din Kazahstan, unde totul trebuia luat de la început. Figura impresionantă a profesorului F. N. Petrov, comunist din 1896, apare ca o mărturie vie a trecutului glorios, cînd discipolii lui Lenin, puțin numeroși dar de neînvins, pregăteau măreția vremii de azi.

Revista propune spre dezbatere articolul lui Igar Bahterev „*Intr-o duminică seara*“, consacrat esteticii acelor „măruntășuri“ care fac plăcută viața cotidiană — mobila, decorul interioarelor, moda, etc. E, de altfel, una din problemele la ordinea zilei în Uniunea Sovietică.

În editura Knaur din R.F.G., semnalează D. Moldavski în articolul „*Un calomniator al Muzeului Ermitaj*“, a apărut un „*Dicționar al picturii vechi*“. Recunoscînd valoarea mondială a Ermitajului, autorul acestui dicționar își permite, totuși, printre altele, afirmații calomnioase de acest gen: „De cînd, în 1917, Rusia a fost acoperită cu „cortina de fier“, Ermitajul este înconjurat de mister“... „Numai vechea generație de turiști și specialiști a mai putut vedea comorile Ermitajului...“. Mulțimea care se adună zilnic în sălile Ermitajului — spune D. Moldavski — mulțime în rîndurile căreia se pot auzi toate limbile din lume, va trata cu disprețul cuvenit afirmațiile delirante ale „teoreticianului“ Joachim Fönau, prezentate sub egida „venerabilei“ edituri Knaur. Semnificativ e și faptul că „specialistul“ vest-german trece sub

tăcere și... galeria de la Dresda, de care, e de presupus, nici n-a auzit!...

P. Glinkin supune analizei reportajele pe teme agricole apărute în revistele literare, reportaje a căror trăsătură comună este actualitatea. Plenara C.C. al P.C.U.S. din ianuarie 1961, a dat un puternic imbold inițiativei creatoare în colhozuri și sovhozuri, iar Congresul al XXII-lea a fost întâmpinat printr-o întrecere avântată. Imaginea muncii creatoare apare pregnantă în majoritatea reportajelor. Reproșul criticului se adresează atitudinii încă insuficient de critice față de elementele care pe alocuri frânează generalizarea metodelor noi de muncă, de organizare și de conducere. Criteriul unei publicistici de calitate, remarcă autorul, constă în priceperea de a face sensibilă dialectica dezvoltării, țel pe care l-au atins o serie de reporteri ca I. V. Vinicenko, B. Mojaev, A. Kalinin ș.a. Narațiunea întreprinsă de meditații filozofice, prezentarea destinelor variate ale oamenilor, a confesiunilor lor, toate acestea străbătute de poziția principială a autorului, dau reportajului acea forță de convingere și înfrumusețare socială, cerută de politica partidului. Se remarcă o mai mare varietate stilistică în reportaj, printre altele este reluată forma epistolară (A. Kalinin). Reportajul nu este nici „genul minor” și nici „copilul vitreg” al literaturii, ci își afirmă din ce în ce mai mai prestigios dreptul deplin la existență independentă.

I. P.

„AMERICAN LITERATURE”

Ultimele numere ale acestei publicații americane învederează aceleași calități și defecte, despre care am mai pomenit (vezi „Viața Românească” nr. 1 din ian. 1958). Principalul cusur al revistei rămâne obiectivismul, împins adesea pînă la factologia cea mai nudă cu putință. La ce bizarerii poate duce o asemenea falsă poziție, nejustificată

de specificul „universitar” al revistei (care apare sub egida Universității Duke din Durham — Carolina de Nord), se poate vedea, de pildă, din articolul publicat de William White sub titlul: „Treizeci și trei de scrisori inedite ale lui Ralph Waldo Emerson” (nr. 2, vol. XXXIII, din mai 1961). Autorul articolului a descoperit, cercetînd faimoasa colecție de manuscrise „Feinberg” (faimoasă, printre altele, și pentru manuscrisele din opera lui Walt Whitman pe care le cuprinde), un număr apreciabil de scrisori nepublicate, semnate de interesantul gînditor și om de litere care-a fost Emerson, — unul dintre întemeietorii literaturii americane moderne. Din păcate, însă, foarte puține din aceste scrisori inedite prezintă vreun interes literar, sau măcar general uman. Cultivînd detaliul de dragul detaliului, William White nu se sfiește să publice, bunăoară, un bilețel cu totul nesemnificativ, prin care filozoful îi cerea unui negustor din orașelul său (Concord) felurite obiecte, ca: „un zăvor solid pentru o poartă de lemn, frontală”, sau „o pereche de balamale puternice, să zicem de 4/2 inches”.

Din fericire (pentru cititori și pentru istoria literară), revista publică și unele materiale realmente interesante, care depășesc acest stadiu primitiv al istoriografiei și criticii literare. Același William White a dat publicității (în nr. 4, vol. XXXII, din ianuarie 1961) un document inedit din vasta corespondență a lui Mark Twain, — document care merita să fie scos la iveală. E vorba de o scrisoare adresată, la 29 martie 1907, de către marele umorist american președintelui Universității din statul Indiana. La întrebarea acestuia, dacă un scriitor ajuns celebru simte că are „nenumărați prieteni necunoscuți”, Twain răspundea astfel:

„Dragă domnule Bryan, presupunînd că aș fi persoana despre care vorbești, aș putea spune că lucrurile stau cam

asa : cînd un ciob de stea cade în atmosfera globului nostru, îl vedem cum se aprinde, se luminează și ne trimite din mers un surfător și prietenos salut, iar noi bănuim atunci că există și alte asemenea stele binevoitoare, în lumea din care a purces. Ne închipuim că ele există, deși nu le putem vedea cu ochiul liber. În cazul meu, am ajuns să judec astfel, în ultima vreme. Căci, de cînd mi-am pierdut steaua, — adică pe soția mea, — de cînd sînt bătrîn și am nevoie de bunătatea și prietenia oamenilor, scrisori ca aceea a dumitale îmi parvin din ce în ce mai des, și eu îmi acord foarte prețiosul privilegiu de a presupune că aceste scrisori nu vorbesc doar în numele autorilor lor, ci și în numele multor altor prieteni, care rămîn invizibili numai pentru că nu se nimeresc pe orbita mea. Simt, de aceea, existența „prietenilor necunoscuți”, și nu numai la anumite intervale, ci tot timpul, zi de zi. Și mă cuprinde o nesfîrșită și legitimă bucurie cînd mă gîndesc la asta. Viața mea îmi pare ireală, atunci : e ca un vis, ca o poveste. Îți mulțumesc pentru caldtele dumitale cuvinte. Al dumitale, sincer, S. L. Clemens“¹.

Aceste rînduri patetice aruncă încă o fișie de lumină asupra ultimilor ani din viața destul de tristă a marelui umorist american, scoțînd în relief adîncia lui omenie și statornicul lui atașament față de „prieteni necunoscuți”, față de popor, la urma urmei.

Revista „American Literature” are meritul de a se ocupa sistematic de opera lui Mark Twain, publicînd aproape în fiecare număr cel puțin cite un material pe această temă. (Ba, uneori, cite trei-patru articole și note într-un singur număr). Iată, de pildă, în numărul pe ianuarie 1961, un studiu substanțial despre „compoziția și structura romanului TOM SAWYER”.

¹) Adevăratul nume al lui Mark Twain era Samuel Langhorne Clemens.

Autorul studiului, Hamlin L. Hill, demonstrează, într-un mod convingător, — deși cu pedanteria proprie tuturor colaboratorilor acestei publicații universitare, — că romanul lui Twain „Aventurile lui Tom Sawyer” nu a fost scris la întîmplare (asa cum au pretins unii cercetători și critici literari), ci pe baza unui plan conceput cu destulă rigoare. Cercetînd manuscrisul original al romanului, și coroborîndu-și observațiile cu numeroase mărturii, Hamlin L. Hill a putut reconstitui „procesul de creație” al romanului (început în vara anului 1874, manuscrisul a fost abandonat de autor după cîteva luni, pentru a fi reluat în primăvara anului 1875 și terminat în luna iulie a aceluiași an). Îndeosebi una din notele marginale făcute de Twain pe manuscris, dovedește limpede că el și-a „elaborat” cartea, și nu s-a lăsat, pur și simplu, dus de curentul amintirilor sale din copilărie. Iată această notă, într-o traducere care explicitează limbajul cam eliptic al autorului :

„1) Copilăria și tinerețea ; 2) tinerețea și prima perioadă a maturității ; 3) lupta pentru viață, în mai multe țări ; 4) întoarcerea eroului (în vîrstă de 37 pînă la 40 de ani) și întîlnirea lui cu niște sugaci ajunși vîrstnici și niște flecari ajunși știrbi, care fuseseră marile figuri ale copilăriei sale. Fosta lui adorată e acum o fată bătrînă, uscată, care debitează predici pătrunse de un puritanism greșos și rebarbativ”.

Pornind de la această notă marginală, autorul studiului ajunge la următoarea concluzie : „Cartea urma să cuprindă patru părți înfățișînd evoluția eroului, din copilărie pînă la maturitate, și încheind-o cu întoarcerea lui Tom în tîrgușorul St. Petersburg, unde o găsește pe Becky devenită o babă puritană”. Twain a renunțat ulterior la acest plan inițial, dîndu-și seama că flușturatecul Tom Sawyer nu este personajul cel mai potrivit pentru a

întreprinde o călătorie decisivă, capabilă să-l maturizeze. O asemenea călătorie avea să-i revină unui personaj secundar al cărții, care va deveni protagonistul capodoperei lui Mark Twain: „Aventurile lui Huckleberry Finn“. Dar, deși Twain și-a modificat, pe parcurs, intențiile inițiale, romanul despre Tom Sawyer nu este lipsit de structură, ci dovedește, dimpotrivă, seriozitatea metodei de creație a marelui umorist american.

Într-un alt număr al revistei (nr. 2, vol. XXXIII din mai 1961) se publică, sub semnătura lui Howard G. Baetzhold, un amplu și documentat articol despre geneza cunoscutului roman satiric al lui Mark Twain „Un yankeu din Connecticut la Curtea Regelui Arthur“. Autorul articolului răstoarnă teza, îndeobște acreditată în Statele Unite, potrivit căreia Twain ar fi accentuat satira antifeudală a romanului, numai după ce a citit un pamflet anti-american publicat în 1888 de scriitorul englez Matthew Arnold. Baetzhold respinge, pe bază de documente, această teză, care urmărea să facă din Twain un „patriot american“ (ceea ce și era, dar fără ghilimele), și, în același timp, un scriitor capricios, lipsit de convingeri adânci. El subliniază că „furia lui Twain împotriva vechilor nedreptăți perpetuate în țările europene pînă în secolul al XIX-lea“, era cu mult anterioară lecturii cărții lui Arnold. Și amintește, printre altele, următoarele rînduri scrise de Twain prietenului său W. D. Howells, în august 1887, adică în timp ce lucra la romanul său despre yankeul nimerit la curtea regelui Arthur:

„Cît de uluitoare sînt schimbările ce se petrec într-un om 'pe cînd doarme! În 1871, cînd am terminat de citit „Revoluția Franceză“ a lui Carlyle, eram un girondin; oridecîteori am recitit-o de atunci încoace, am făcut-o cu alți ochi, fiind înfrîurit și transformat, cu încetul, de viața în-săși și de mediul înconjurător... Iar

acum, recitînd iarăși cartea, îmi dau seama că sînt un *sansculotte!* Și nu unul oarecare, lipsit de personalitate, ci un Marat!...“

Autorul articolului socoate că a descoperit una din influențele, neidentificate pînă acum, suferite de Twain în timp ce-și scria romanul, și încorporate în țesătura epică a acestuia. E vorba de o serie de reportaje publicate între 1887-89, într-o revistă americană, de către un ziarist din Statele Unite, care a avut prilejul să călătorească prin Rusia țaristă și să asiste la unele din atrocitățile Ohranei. Ecouri ale relatărilor ziaristului american pot fi identificate în paginile romanului, bunăoară în capitolul XXI, în care Twain descrie un convoi de sclavi. Dar dovada cea mai sigură a influenței reportajelor despre Rusia țaristă asupra romanului este, după părerea lui Baetzhold, faptul că Twain a asistat, într-una din primele luni ale anului 1889, la o conferință a ziaristilor, unde, mișcat pînă la lacrimi de descrierea făcută de acesta, a atrocităților guvernului țarist, ar fi exclamat: „Dacă un asemenea guvern nu poate fi răsturnat decît cu ajutorul dinamitei, atunci trăiască dinamita!“

Baetzhold nu greșește lărgind astfel „baza documentară“ a romanului lui Twain, deși influența pomenitelor reportaje nu este chiar atît de evidentă. Adevărul este că marele umorist american era un adversar hotărît al tuturor regimurilor despotice, inclusiv al odiosului regim țarist. Ceea ce uită, însă, autorul articolului, este că Twain nu era doar un dușman declarat al feudalismului, ci și un critic vehement al rînduielilor capitaliste din America. Desore acest aspect al romanului, Baetzhold nu pomenește nici un cuvînt. Totuși, articolul său constituie o contribuție meritorie la clarificarea unora dintre problemele suscitade de cartea lui Twain. În climatul cultural actual deficitar, din Statele

Unite, asemenea încercări, chiar timide, de a spune adevărul despre un scriitor de talia lui Twain, și de a-i apăra moștenirea și memoria, reprezentată fără îndoială acte de curaj civic și literar ce se cuvin salutate.

PETRE SOLOMON

„NEUE DEUTSCHE HEFTE“
sept.—oct. 1961

Totul începe de la o serbare tradițională.

Scriitorul Hans Grimm statornicise în 1934 ca în fiecare an, în a doua duminică din luna iulie, să se organizeze în orașelul său, Lippoldsberg pe Weser, o Zi a poezilor. Aici se adună de obicei aproximativ o mie — o mie cinci sute de oameni din toate părțile Germaniei de vest, din Austria, Anglia, Olanda, Belgia și Spania. Reuniunea se ține în aer liber, în curtea minăstirii din Lippoldsberg, după un program bine stabilit. Ritualul zgometos al acestei manifestări nu convine nici comunității bisericești, nici locuitorilor orașului, pentru că în epoca postbelică, mai ales după moartea lui Hans Grimm, „zilele poezilor“ au căpătat un caracter foarte agresiv. Pe vremea nazismului, „ziua poezilor“ era singura reuniune literară neoficială de proporții mai mari, tolerată în Germania. Pe atunci, oamenii nu aveau motive speciale de nemulțumire: la reuniunea din Lippoldsberg nu se auzeau răcnete și lozinci huliganice, deși această manifestare avea un colorit naționalist. Revista „Neue deutsche Hefte“ care relatează aceste lucruri într-un articol semnat cu inițialele I.G., precizează: „Ziua poezilor“ — cuvântul trebuie pus astăzi în ghilimele, pentru că o asemenea denumire față de nivelul comun al acestor întâlniri nu constituie altceva decât o imensă impertinență — a ajuns o tribună fățișă a naționalismului, care își strânge

din nou rindurile, dacă nu chiar a național-socialismului (...). De doi ani încoace „ziua poezilor“ este completată cu o întâlnire a tineretului“.

Întâlnirea tineretului din anul acesta a avut ca oratori principali pe aviatorul militar Rudel și pe un doctor Peter Kleist, redactorul șef al publicației „Deutsche Wochenzeitung“, cunoscută prin orientarea sa reacționară. Autorul scrie: „Naționalismul și toate idealurile care i-au fost asociate în timpul nazismului, de la patrie, singe și sol, familie, bravură, eroism aspru, sacrificii, supunere, pînă la țelurile politice ale cîștigării unei poziții de conducere în Europa, la ideea restaurării Reichului în granițele sale din 1939 etc., sînt proclamate în mod deschis, în scris și în viu grai.“

În timpul slujbei religioase de duminică, grupuri din „Bund vaterländischer Jugend“ („Uniunea tineretului patriotic“) au cîntat cu atîta vehemență în curtea minăstirii imnurile și marșurile lor războinice, încît slujitorii bisericii au fost nevoiți să iasă afară și să ceară liniște. Se întîmplă ca, discutînd cu unii dintre participanți, să auzi exprimîndu-se deschis regrete în legătură cu faptul că nu mai avem un Führer“.

Recunoașterea existenței unor asemenea simptome de răbufnire a fascismului, sub oblăduirea guvernării lui Adenauer, este cu atît mai prețioasă, cu cît vine din partea unei reviste care nu poate fi acuzată nici măcar de vagi simpatii pentru stînga.

„Și se poate întîmpla — scrie autorul mai departe — ca un tînr, în aparență inteligent, să afirme într-o singură frază că el militează pentru idealurile neofascismului, ale creștinismului și ale pacifismului absolut“.

Autorul vorbește în continuare despre „poezii“ care au rolul să mărească reputația reuniunilor de la Lippoldsberg. „Astăzi se ridică o garnitură nouă, fără de nume“.

Autorul crede că dacă acești „poeți” ar recunoaște că sentimentele naționale ale germanilor au fost degradate și duse la absurd tocmai prin nazism, „totul ar putea fi privit cu indulgență. Dar ceea ce se etalează aici de „ziua poezilor”, este o împletire atemporală și anistorică a celor mai spălăcite și mai vlăguite clișee ale anilor 1933-1940. Nimic n-a fost uitat și nimic nu s-a învățat în plus”.

După relatarea, nu lipsită de obiectivitate, a manifestărilor de la Lipoldsborg, autorul își exprimă părerea că toate acestea „nu sînt suficiente pentru a provoca griji serioase. Ar însemna să apreciezi cu totul greșit realitatea ca să-ți închipui că un naționalism german ar putea să arunce a doua oară lumea într-o catastrofă. Îngrijorarea pe care ne-o stîrnesc asemenea grupuri și mișcări este deci o problemă internă, ba chiar numai una de terapie a sufletelor”.

Dacă am putut accepta aprecierile de pînă aici ale autorului, trebuie să constatăm că punctul lui de vedere în privința pericolului acestor întruniri este complet eronat. Lucrurile nu sînt chiar atît de simple. Firește că declarațiile în spirit neofascist de la Lipoldsborg n-ar fi suficiente să provoace ele singure o catastrofă. Dar astfel de „excese” se înregistrează într-un număr îngrijorător în Germania occidentală, ceea ce spune mult, ca și faptul că ele sînt tolerate, dacă nu chiar stimulate direct de naziștii aflați în guvernul R.F.G. Militarismul, re-

vanșismul, instigarea la război sînt afișate deschis de către guvernul federal și promovate tot atît deschis de N.A.T.O. Dacă lumea a fost ferită pînă acum de o catastrofă, atunci aceasta se datorează numai politicii de pace chibzuite și ferme a Uniunii Sovietice și a celorlalte țări din lagărul socialist.

Naivă ni se pare și constatarea autorului că se face prea puțin în Germania federală pentru a călăuzi tineretul pe o cale mai bună, tot atît de puțin ca și pentru acea parte a adulților „care vor să trăiască loial și onest”. Cine s-o facă? Cine are acolo interesul s-o facă?

Nu-l neliniștește pe J. G. și reacția auditoriului la aceste reuniuni? Există o parte a publicului, care așteaptă numai cuvintele de ordine bine învățate pentru a izbucni în aplauze, suportînd pasiv incoerențele, frazeologia stupidă. Nu-l neliniștește faptul că acești „poeți care nu merită măcar să fie indicați pe nume” găsesc edituri dispuse să le îmbrățișeze „creațiile”, ca Editura Silberburg din Stuttgart și altele? Doar el însuși le înregistrează cu indignare.

Cuvintele sincere de protest cuprinse într-un articol al unei reviste de ținută ca „Neue deutsche Hefte” vor fi oare în stare să frîneze zelul huliganilor din R.F.G. și să trezească la realitate pe cei care-i inspiră?

D. LUDOVIC

CUPRINSUL REVISTEI „VIAȚA ROMÎNEASCĂ” PE ANUL 1961

EDITORIALE

1961 (nr. 1)

Trăiască victoria în alegeri a F.D.P. !
(nr. 2)

Mărețul program al fericirii oamenilor
(nr. 8)

Exemplul viu al marxismului creator
(nr. 11)

50 DE ANI DE LA MOARTEA LUI TOLSTOI

ION JANOSI : „Război și pace” —
prototipul romanului-epopee (II)
(nr. 1)

70 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI ILYA EHRENBURG

*** : Un „spasibo” lui Ilya Grigorie-
vici (nr. 1)

TRĂIASCĂ VICTORIA ÎN ALEGERI A. F.D.P. !

MIHAI BENIUC : În întâmpinarea a-
legerilor (nr. 2)

VICTOR EFTIMIU : Alegeri de odini-
oară (nr. 2)

EUSEBIU CAMILAR : Bădița Mitru
(nr. 2)

FRANCIS MUNTEANU : Candidații
(nr. 2)

NINA CASSIAN : Portret de comunist
(nr. 2)

ION HOREA : Cement ; Roata olaru-
lui (nr. 2)

ILIE CONSTANTIN : Strada mea
(nr. 2)

ȘTEFAN LUCA : Nu, aici nu exista
nimic înainte vreme, nimic ! (*re-
portaj*) (nr. 2)

25 DE ANI DE LA MOARTEA LUI IBRĂILEANU

DUMITRU MICU : Actualitatea lui
Ibrăileanu (nr. 3)

I. CREȚU : Pseudonimele lui Ibrăi-
leanu (nr. 3)

91 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI LENIN

MAJTENY ERIK : Un om umbla prin
Europa (nr. 4)

ANGHEL DUMBĂVEANU : Razliv
(nr. 4)

AL. ANDRIȚOIU : Visele (nr. 4)

HORIA BRATU și H. CULEA : Leni-
nismul și ofensiva comuniștilor îm-
potriva spiritului mic-burghez
(nr. 4)

AL. OPREA : Importanța articolelor
lui Lenin despre Tolstoi și unele
probleme actuale ale istoriei noastre
literare (nr. 4)

LYA VENIAMIN : Lenin despre Ro-
minia (nr. 4)

150 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI BIELINSKI

A. KOVACS : Estetica actualității, a
frumosului autentic (nr. 6)

17 ANI DE LA ELIBERAREA
PATRIEI

DEMOSTENE BOTEZ : 23 August
(nr. 8)

ALFRED MARGUL SPERBER : Ne-
muritorul August (*în rom. de Al.
Andrițoiu*) (nr. 8)

VERONICA PORUMBACU : Seară de
August ; Ce nobil arbore ; Cîntec
de covor (nr. 8)

*

H. BRATU : Adevărata istorie (nr. 8)

*

CAMIL BALTAZAR : Imn (nr. 8)
ION BRAD : Copilăria ; Adolescența ;
Tinerețea ; Bătăile inimii ; Tot ce
visează țara (nr. 8)

ION ACSAN : Noapți de August (nr. 8)
GH. TOMOZEI : Veghe (nr. 8)

*

ȘTEFAN LUCA, ILIE PURCARU, H.
ROHAN, CAMIL BACIU, ROMU-
LUS ZAHARIA : Calitatea (*repor-
taj*) (nr. 8)

17 ANI DE LA ELIBERAREA
R. P. BULGARIA

ELISABETA BAGREANA : Soare (*în
rom. de Nichita Stănescu*) (nr. 9)

VESELIN HĂNCEV : Nu, nu pot să
dorm (*în rom. de Cezar Baltag*)
(nr. 9)

HRISTO RADEVSKI : În trunchiul pă-
durii (*în rom. de Nichita Stănescu*)
(nr. 9)

VLADIMIR BAȘEV : Adunare de par-
tid (*în rom. de Tașcu Gheorghiu*)
(nr. 9)

30 DE ANI DE LA NAȘTEREA
LUI BACOVIA

ION HOREA : Bacovia (nr. 9)
G. BACOVIA : Versuri inedite (nr. 9)

TOVARĂȘUL GHEORGHE
GHEORGHIU-DEJ a ÎMPLINIT
60 DE ANI

LUNA PRIETENIEI
ROMÎNO-SOVIETICE

V. R. Prietenia romîno-sovietică (nr. 10)

*

DEMOSTENE BOTEZ : Note de călă-
torie (Leningrad) (nr. 10)

*

LEONID VIȘESLAVSKI : Căderea se-
rii ; Femeia ; Cu ochii comunistului
(*în rom. de Ioanichie Olteanu*)
(nr. 10)

AL. PROKOFIEV : Nu uita (*în rom.
de Tașcu Gheorghiu*) (nr. 10)

ILYA EHRENBURG : Sputnik (*în rom.
de Tașcu Gheorghiu*) (nr. 10)

ZAKI NURI : Neva ; Stepa Aralului
(*în rom. de Ion Potopin și Lucreția
Popescu*) (nr. 10)

*

TUDOR MĂINESCU : O dimineață la
Muzeul Romîno-Rus (nr. 10)

NUMĂR SPECIAL

Nr. 5 : 40 DE ANI DE LA ÎNFIINȚA-
REA PARTIDULUI

POEZII LUMII

OTERO DE BLAS : Versuri (*în rom.
de Eugen Jebeleanu*) (nr. 1)

QUSIMODO SALVATORE : Țara mea
e Italia ; Epitaf pentru Bice Do-
netti ; Chitarele moarte (*în rom.
de A. E. Baconsky*) (nr. 8) (A. E.
Baconsky : Salvatore Quasimodo la
60 de ani — prezentare).

SEVCENCO TARAS: Versuri; Eu nu-s bolnav; Lui P.S.; Sîntem și proști și îngîmfați; Să scriu iar versuri; De-om fi cumva iar împreună; Surorii; Imitație (*în rom. de Victore Tulbure*) (nr. 3)

POEZII NOȘTRI

ANDRIȚOIU AL.: Cuvînt înainte; Vecinul meu, activistul; Cele patru anotimpuri; Simbol; Calvarul Dof-tanei; Mors est ultima ratio; Ma-rină; Metamorfoze; Lumina; Cîntec; Madrigal (nr. 7)

BANUȘ MARIA: Moment și durată în poezie; Ochii copilului (*versuri inedite*) (nr. 9)

BENIUC MIHAI: Strugure roșu; Cei ce n-au lucrat; Te-ndoi sub un să-tut; Vraje; Un glas; Sentința; Moneda urii; Coborîtorii în Maels-trom și Luceafărul; Ce taină pă-strasem; Dar tot mai place-mi (nr. 8)

BOUREANU RADU: Din ciclul plas-tic „Poemele culorii“ (nr. 3)

BRESLAȘU MARCEL: Autobiogra-fie; Versuri inedite (nr. 2)

PARASCHIVESCU MIRON RADU: Canoane și libertăți poetice; Ver-suri (nr. 6)

VERONICA PORUMBACU: Prodomo; Ciclul de versuri inedite (nr. 11)

VERSURI

ALBU FLORENȚA: Construcții (nr. 3)

ALIGHER MARGARITA: Cea dintîi poezie (*în rom. de Tașcu Gheorghiu*) (nr. 8)

ANA MARKOS: Inima mea este o curte (*în rom. de Darie Novăceanu*) (nr. 6)

ANDRIȚOIU AL.: Tripla alianță; La săpături arheologice; la observato-rul astronomic de pe munții Ai Petri; Versuri la un afiș; Idilă

stîngace; Odaia Olgăi; Muzei (nr. 10)

APOLLINAIRE GUILLAUME: Fru-moasa roșcată; 1909; Loreley (*în rom. de Mihai Beniuc*) (nr. 6)

ARGHEZI TUDOR: Două poeme îne-dite: Păcatul; Podoabe (nr. 1)

BANUȘ MARIA: Pietrele sfinte (nr. 1) — Surorile; Vieții o rugă (nr. 6)

BOKOV VICTOR: Farmecul pădurii (*în rom. de Tașcu Gheorghiu*) (nr. 8)

CAMILAR EUSEBIU: Seara pe Oa-deci; Mixandra (nr. 7)

COȘOVEI TRAIAN: Viile tinere; Despre marile drumuri (nr. 6)

CRÎNGULEANU ION: Marile perspec-tive (nr. 9)

DUMITRESCU GEO: Balada corăbii-lor de piatră (*poem*) (nr. 7)

GIURGIUCA EMIL: Îmi hrănesc poe-mul; Baladă; Poetul țăran; Ves-tea; Lumina (nr. 4)

GUILLEN NICOLAS: Lui Guevara (*în rom. de Tașcu Gheorghiu*) (nr. 7)

IAȘIN AL.: Vulturul (*în rom. de Taș-cu Gheorghiu*) (nr. 8)

IUREȘ ȘTEFAN: Mutațiile materiei; Ninge (nr. 7) — Gîndește-te la soar-iă (nr. 10)

LUDEMIS MENELAOS: Cel dintîi portret al Africii noi (*în rom. de Tașcu Gheorghiu și Iannis Veakis*) (nr. 4)

MELIUSZ IOZSEF: Amintire (*în rom. de Emil Giurgiuca*) (nr. 2)

NAUM GELLU: Jurnal de sat (nr. 1)

PORUMBACU VERONICA: La țăr-m (*fragmente dintr-un poem*) (nr. 2) — Cîntec mut (nr. 6) — Atît de aproa-pe (nr. 9)

RENDIS DIMOS: Căderea lui Icar (*poem*) (nr. 11)

SENAC JEAN: Pace în Algeria (*în rom. de Tașcu Gheorghiu*) (nr. 3)

SOLOMON PETRE: Marea dintre munți (nr. 3)

STOICA PETRE: Comunistul; Eu aduc ziua (nr. 10)

- TANK MAXIM: Înainte de călătorie (în rom. de Tașcu Gheorghiu) (nr. 8)
- FRAGMENTE DE ROMAN, NUVELE, SCHIȚE, REPORTAJE, PIESE DE TEATRU, DIVERSE
- ALBU FLORENȚA: Oameni și privilegii la Dor Mărunt (reportaj) (nr. 9)
- ANGHEL PAUL: Drum dobrogean (reportaj) (nr. 6)
- BARBU EUGEN: O canistră cu apă (nr. 3)
- BENIUC MIHAI: Întoarcerea (piesă în 3 acte, 8 tablouri) (nr. 1)
- CALVINO ITALO: Într-o după amiază, Adam (prezentarea autorului și traducerea textului de Despina Mladoveanu) (nr. 7)
- CASSOLA CARLO: Caporalul Müller (prezentarea autorului și trad. textului de Despina Mladoveanu) (nr. 7)
- COLIN VLADIMIR: Ultima năzbîtie a lui Robert Johnson (nuvelă) (nr. 1) — Pămîntul și viața; Greșeala (schițe) (nr. 8)
- COSAȘU RADU: Din mișcarea ideilor și sentimentelor la uzina de trac-toare (reportaj) (nr. 1)
- DUMITRESCU GEO: Însemnări provizorii despre vetrele roșii ale Turzii (reportaj) (nr. 3)
- EFTIMIU VICTOR: Vorbe... vorbe... (nr. 3)
- JOVINE FRANCESCO: Martina s-a urcat în copac (prezentarea autorului și trad. textului de Despina Mladoveanu) (nr. 7)
- LARIAN SONIA: Imagini de la Roman (reportaj) (nr. 7)
- LUCA REMUS: Poveste de dragoste (roman) (I și II) (nr. 9 și 10)
- MAZILU TEODOR: Trei schițe satirice (nr. 6)
- MUNTEANU FRANCISC: Bătrînul, banca și culoarea cenușie (nr. 3)
- NICOROVICI VASILE: Cetăți în bronz de aluminiu (reportaj) (nr. 4)
- PAPADAT-BENGESCU HORTENSIA: Străina (fragment dintr-un roman postum) (nr. 6)
- PAPP FERENC: Prima zăpadă (nuvelă) (nr. 4)
- PASOLINI PAOLO: O viață violentă (prezentarea autorului și trad. textului de Despina Mladoveanu) (nr. 7)
- SADOVEANU ION MARIN: Taurul mării (fragment de roman) (nr. 2)
- SADOVEANU MIHAIL: Cîntecul mioarei (roman) (I) (nr. 11), (II) (nr. 12)
- SADOVEANU VASILE: O farsă; O partidă de șah la „Traian” (nr. 2) — Jockey-Club; „Cercul vînătorilor” (nr. 3) — Istoria unei livezi (nr. 4) — „Răvașul poporului” (nr. 6) — Concentrări și manevre (nr. 7)
- ȘINCAN DIONISIE: Siajul; Escala; Școala de alfabetizare (nr. 2)
- TOIU CONSTANTIN: „Portul roșu” (reportaj) (nr. 11)

CRONICA IDEILOR

- BRATU HORIA: Filozofia vest-germană instrument al „războiului rece” (nr. 9).
- STĂNESCU EUGEN: Din tendințele contemporane ale revizionismului în istoriografie (nr. 3).
- TERTULIAN N.: Trivialul revizionism al d-lui François Fetjôt (nr. 1).

CRONICA LITERARĂ

- CROHMĂLNICEANU. Ov. S.: Poeți tineri în colecția „Lucefărul” (I și II) (Ilie Constantin: „Vîntul cutreieră apele”; Nichita Stănescu: „Sensul iubirii”; Leonida Neamțu: „Cîntecul constelației”; Cezar Baltag: „Comuna de aur”; Florin Mihai Petrescu: „Stele roșii” (nr. 1 și 2) — Două romane despre război: „Ieșirea din Apocalips” de Al. I. Ghilia; „În portul de pescari” de Ion Ruse (nr. 3) — „Materia și visele” (poeme) de Mihai Beniuc (nr. 6) — Radu Tudoran: „Dunărea

revărsată" (nr. 7) — „Anii tineri" (roman) de Nicolae Țic (nr. 8) — „Prozatori contemporani" (studii critice) de Ion Vițner (nr. 9) — „Front fără tranșee" (roman) de Petre Sălcudeanu (nr. 10) — „Gablonz magazin universal" (roman) de Ury Benador (nr. 11).

CRONICA ECONOMICĂ

CRISTUREANU T.: Productivitatea muncii la negrii din Africa (nr. 11).

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

BERZA M.: Istoria României — vol. II (secolele X—XVII) (nr. 3).

ACAD. CONDURACHE EM.: Sfirșitul lumii antice în lumina istoriografiei contemporane (nr. 6).

DUMITRESCU VLADIMIR: Omul în statuetele neolitice din Republica Populară Română (nr. 7).

MIHĂILESCU VINTILĂ: Pe marginea Monografiei geografice a R. P. Române (nr. 2).

VECTOR: Colocviu despre posibilitățile de viață ale omului în spațiul interplanetar (nr. 6).

CRONICA URBANISTICĂ

ARH. MONDA JEAN: Opera arhitectonică a acad. Duiliu Marcu (nr. 1).

CRONICA PLASTICĂ

MARQUEZ RODILES IGNACIO: Arta monumentală a Mexicului contemporan (nr. 6).

CRONICA RIMATĂ

MĂINESCU TUDOR: Țara vinurilor (nr. 9) — Lauda lui Brumar (nr. 11).

SCRIITORI ȘI CURENTE

CORNEA PAUL: Contribuții la definirea profilului ideologic și artistic

al lui I. Eliade-Rădulescu (I și II) (nr. 8 și 9).

DISCUȚII

BARBU EUGEN, COSAȘU RADU, CROHMĂLNICEANU Ov. S., GAFIȚA M., IOSIFESCU SILVIAN, LUCA REMUS, LUCA ȘTEFAN, MAZILU TEODOR, TERTULIAN N., VITNER ION, ZINCĂ HARALAMB. Probleme actuale ale dezvoltării prozei (nr. 10).

DEȘLIU DAN: Conflicttele și problematica actualității (nr. 4).

DORIAN DOREL: Conflicttele și problematica actualității nr. 2).

EVERAC PAUL: Despre conflictul dramatic și problemele actualității (nr. 7).

GHILIA AL. I., și OPREA AL.: O convorbire despre conflicttele și problematica actualității (nr. 1).

Raportul la cea de a III-a Consfătuire pe țară a tinerilor scriitori (26—27 decembrie 1960) (nr. 1).

TEORIE ȘI CRITICĂ

BALAȘOV N.: Actualitatea lui Apollinaire (nr. 6).

CĂLINESCU MATEI: Ștefan Bănuțescu: „Drum în câmpie" (nr. 2) — Expresie lirică și contemporaneitate (nr. 6).

COMISIONER B. și GRINDEA D.: Unii termeni economici în „Dicționarul limbii române moderne" (nr. 7)

DIMISIANU G.: Schița și noile aspecte ale vieții țărănești (nr. 7).

GRINDEA D. și COMISIONER B.: Unii termeni economici în „Dicționarul limbii române moderne" (nr. 7).

JANOSI ION: Panorama dinamică a deceniilor („Viața lui Klim Samghin") (I și II) (nr. 10, 11).

LUCA EUGEN: „Balul intelectualilor" sau procesul spiritului mic-burghez (nr. 7).

LUCA REMUS: Însemnări despre volumul „Poarta“ de Nicolae Velea (nr. 2).

NOVICOV MIHAI: Programul P.C.U.S. și unele aspecte ale creației literare contemporane (nr. 9).

OPREA AL.: Stiluri în proza tinerilor și exigențele realismului-socialist (nr. 9).

POPESCU RADU: Noul „Descult“ (nr. 4) — Discuția romîno-sovietică în jurul problemelor poeziei (nr. 8).

SĂNDULESCU AL.: Ibrăileanu polemist (nr. 7).

SOLOMON DUMITRU: Comical și unele probleme ale comediei noastre contemporane (nr. 3).

ȘERBAN GEO: Prezențe actuale în poem (I și II) (nr. 7, 8).

TORNEA FLORIN: Probleme ale dramaturgiei actuale (nr. 11).

TUDOR EUGENIA: Răspunderea actualului critic (nr. 1) — Dramatism autentic și poetizare (nr. 2) — Noi piese despre tineret (nr. 6).

VITNER ION: Creatori și opere: Eugen Barbu (I și II) (nr. 3, 4) — Tineri prozatori: Constantin Chiriță (nr. 11).

PUBLICICISTICĂ

IVĂȘCU GHEORGHE: Dimensiunile și perspectiva păcii (nr. 11).

STANCU ZAHARIA: Viitorul pe care-l vedem cu ochii (nr. 10).

CARNET SOVIETIC

BRATU HORIA: Omul-mașină și secolul electronicii (nr. 3).

B. H.: Arhitectură, construcție, urbanistică (nr. 4).

HÎNCU DUMITRU: Climatul vieții literare (nr. 8) — Atmosfera dinaintea Congresului (nr. 9).

CARNET PLASTIC

CONSTANTIN PAUL: Ilustrația de carte la Expoziția Anuală de Grafică (1960) (nr. 2).

G. D.: Tradițiile graficei noastre militante (nr. 7).

CARNET MUZICAL

BĂLAN GEORGE: George Enescu, părinte al muzicii romînești, (nr. 8).

CARNET TEATRAL

BRATU HORIA: Nivelul debuturilor (Două teatre noi; Un spectacol într-un fotoliu) (nr. 2).

CARNET URBANISTIC

ARH. MONDA JEAN: Casa Radio-difuziunii (nr. 2). — Estetica arhitecturii noi (nr. 3) — Calea Victoriei, acum și în curînd (nr. 4) — Cartierul de locuințe Floreasca (nr. 6).

— Din Piața Unirii spre sudul Capitalei (nr. 11).

INTERVIURI

BARNA ION: De vorbă cu Gopo (nr. 1).

TEXTE ȘI DOCUMENTE

CORNEA PAUL: Literatura muntelui: de la Alecu Russo la Calistrat Hogaș și turismul contemporan (nr. 1).

***: „Sfatul familiei“ (comedie în cinci acte) (nr. 2).

LIU N.: Începuturile literare ale lui G. Ibrăileanu și mișcarea socialistă (nr. 6).

CARTEA SOVIETICĂ

OKULOV A. F.: „Lupta lui Lenin împotriva filozofiei reformismului și a revizionismului“ (nr. 10).

ORLOV S. A.: „Romanul istoric al lui Walter Scott“ (nr. 10).

POLIAKOV M.: „Vissarion Belinski, personalitatea, ideile, epoca“ (nr. 10).

- URLANIS B. T. : „Războaiele și populația Europei“ (nr. 10).
 ZORIN VALERIAN : „Monopolurile și politica S.U.A.“ (nr. 10).
 * * * : „Parodia rusă în versuri, sec. XVIII—XIX“ (nr. 10).

CARTEA STRĂINĂ

- COLIN VLADIMIR : André Berry : „Antologia poeziei occitane“ (nr. 7).
 M. J. : Alain : Portrete de familie (nr. 11).

CĂRȚI NOI

- ACSAN ION : Al. Mitru : „Legendele Olimpului“ (nr. 1).
 ALBU FLORENȚA : Maria Banuș : „Prin orașul cu minuni“ (nr. 10).
 ALEXANDRESCU SORIN : V. Tendriakav : „Icoana făcătoare de minuni (nr. 3).
 BALTAZAR CAMIL : Al. Șahighian : „Pasărea măiastră“ (nr. 10) — Maria Pilloti : „Am ales teatrul“ (nr. 11).
 B. D. : Otilia Cazimir : „Partidului de ziua lui“ (nr. 9).
 BOTEZ DEMOSTENE : Tudor Măinescu : „Muzica ușoară“ (nr. 9).
 DRĂGAN MIHAI : Tatiana Nicolescu : „Opera lui Gogol în România“ (nr. 2).
 FABIAN H. : Karel Čapek : „Război cu salamandrele“ ; „Hordubal“ (nr. 11).
 FLOREA RODICA : Eusebiu Camilar : „Nopți udeștene“ (nr. 4) — Demostene Botez : „Carnet“ (nr. 7).
 F. R. : Mihail Bubenov : „Stepa vulturilor“ (nr. 9).
 L. O. : André Stil : „Prăbușirea“ (nr. 8).
 LEMNARU O. : Dostoievski : „Adolescentul“ (nr. 11).
 LUCA REMUS : Cesare Pavese : „Tovarășul“ (nr. 2).
 M. T. : Leonid Lenci : „Cînd medicina e neputincioasă“ (nr. 10). — I. Dombrovski : „Maimuța vine să-și ia craniul“ (nr. 11).
 MANOLESCU N. : Rusalin Mureșanu : „Amiezile veacului“ (nr. 7). — Florența Albu : „Fără popas“ (nr. 11).
 MARIAN B. PAUL : Georges Sadoul : „Istoria cinematografului mondial“ (nr. 8).
 MARINCA I. : Vera Hudici : „Zile de primăvară“ (nr. 7).
 MARINESCU SANDA : Tudor Șoimaru : „Grigore Manolescu“ (nr. 4). — John Galsworthy : „Maimuța albă“ și „Lingura de argint“ (nr. 10).
 MOGLESCU V. : V. I. Pudovkin : „Arta filmului“ (nr. 3).
 NICOLESCU T. : Trilogia lui M. Stelmach (nr. 10).
 NICOLESCU VASILE : Ernest Hemingway : „Bătrînul și marea“ (nr. 6).
 ORNEA Z. : T. Teodorescu-Braniște : „Primăvara apele vin mari“ (nr. 3).
 O. Z. : Cezar Petrescu : „Oraș patriarhal“ (nr. 8).
 PETRESCU D. : I. Ludo : „Ultimul batalion“ (nr. 2. — Eugen Frunză : „Și ziua ard stelele“ (nr. 8).
 PETROVEANU M. : Juhan Smuul : „Cartea ghețurilor“ (nr. 10).
 PRIBOI TITUS : Thomas Mann : „Nuvele“ (nr. 3).
 R. C. : Eugen Barbu : „...cît în șapte zile“ (nr. 4).
 S. AL. : E. Drabkina : „Pesmeții negri“ (nr. 3). — Costache Anton : „Colegi de școală“ (nr. 6) — L. Lipin și A. Belov : „Cărțile de lut“ (nr. 7).
 SÂNDULESCU AL. : Nina Cassian : „Sărbătorile zilnice“ (nr. 9). — D. Micu : «Poporanismul și „Viața romînească“» (nr. 10) — Eugen Frunză : „Atenție — sens unic !“ (nr. 11).
 SMĂDESCU C. : Lucia Demetrius : „Primăvara pe Tîrnave“ (nr. 6).
 ȘTARCK O. : Semen Usman : „Umar și Isabelle“ (nr. 8).
 ȘTEFĂNESCU CORNELIA : Dragoș Vicol : „A doua tinerețe“ (nr. 3). — Mihai Dragomir : „Stelele așteaptă pămîntul“ (nr. 6). — N. Țațomir : „Un om pe promontoriu“ (nr. 10).

TUDOR EUGENIA : D. Ignea : „Omul cu părul cărunt“ (nr. 8).
 TOPA TUDOR : „Marx și Engels despre educație și învățămînt“ (nr. 3).
 VIRGOLICI THEODOR : Otilia Cazimir : „Prietenii mei scriitori“ (nr. 1). — Valeriu Gorunescu : „De-o vîrstă cu țara“ (nr. 3). — Taras Sevcenco : „Viață de artist“ (nr. 7).
 ZALIS H. : Ioan Grigorescu : „Obsesia“ (nr. 1). — Eugen Frunză : „Cupa cu garoafe“ (nr. 3).

REVISTA REVISTELOR

AKZENTE (nr. 3).
 ARTA PLASTICĂ (nr. 8).
 CAHIERS DU SUD (nr. 6).
 COMUNITA (nr. 1, 2, 11).
 IL CONTEMPORANEO (nr. 11).
 ENCOUNTER (nr. 7).
 ESPRIT (nr. 8).
 EUROPA LETTERARIA (nr. 6).
 FIGARO LITTERAIRE (nr. 3, 9).
 FLACĂRA (nr. 4).
 FRANKFURTER HEFTE (nr. 3, 7).
 GAZETA LITERARĂ (nr. 4, 10).
 IAȘUL LITERAR (nr. 3, 6).
 INOSTRANNAIA LITERATURA (nr. 2, 6).
 JOURNAL OF THE HISTORY OF IDEAS (nr. 2).
 LES LETTRES FRANÇAISES (nr. 10).
 LIMBA ROMÎNĂ (nr. 7).
 LUCEAFĂRUL (nr. 1, 6, 9, 11).
 LA NOUVELLE CRITIQUE (nr. 11).
 NOVÎI MIR (nr. 4, 8, 10).
 OKTEABR (nr. 7, 8, 10, 11).
 IL PONTE (nr. 2, 3).
 LE RAGIONI NARRATIVE (nr. 7).
 SCIENCE ET VIE (nr. 6).
 SECOLUL XX (nr. 3, 7).
 SEPTEMVRI (nr. 9).
 * SIBIRSKIE OGNI (nr. 9).

SPECTATOR (nr. 2, 7).
 STEAUA (nr. 1).
 STUDII DE LITERATURĂ UNIVERSALĂ (nr. 3).
 STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE LITERARĂ ȘI FOLCLOR (nr. 2).
 LA TABLE RONDE (nr. 2).
 TEATRUL (nr. 9).
 TEMPO PRESENTE (nr. 4).
 LES TEMPS MODERNES (nr. 4, 9).
 LE THEATRE DANS LE MONDE (nr. 1).
 TRIBUNA (nr. 1, 8, 11).
 ULISSE (nr. 3).
 VEAC NOU (nr. 4).
 ZNAMIA (nr. 1, 3).

IN MEMORIAM

*** : Trei pierderi dureroasă (Gala Galaction, Cezar Petrescu, Cristian Sirbu) (nr. 3).
 *** : Lucia Sturza Bulandra (nr. 9).
 *** : Claudia-Millian-Minulescu (nr. 9).
 *** : M. Sadoveanu (nr. 10).

OMAGIU LUI SADOVEANU

Acad. MIHAIL RALEA : Mihail Sadoveanu (nr. 11).
 VASILE SADOVEANU : Judecata asupriților (nr. 11).
 DEMOSTENE BOTEZ : Mărturisiri (nr. 11).
 D. I. SUCHIANU : Sadoveanu (nr. 11).
 N. SEVASTOS : Din copilăria și adolescența lui M. Sadoveanu (nr. 11).
 MIHAI NOVICOV : Măreția și fericirea împlinirii (nr. 11).
 SAVIN BRATU : Publicistica antifascistă a lui M. Sadoveanu (nr. 11).